

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(SUMEROLOJİ)
ANABİLİM DALI

ESKİ ASURCA KAYNAKLARA
GÖRE M.Ö. II. BİN YILDA GÜVENLİK ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELİKE ZOROĞLU

ANKARA-2023

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(SUMEROLOJİ)
ANABİLİM DALI

ESKİ ASURCA KAYNAKLARA
GÖRE M.Ö. II. BİN YILDA GÜVENLİK ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

MELİKE ZOROĞLU

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. İRFAN ALBAYRAK

ANKARA-2023

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ESKİÇAĞ DİLLERİ VE KÜLTÜRLERİ
(SUMEROLOJİ)
ANABİLİM DALI

ESKİ ASURCA KAYNAKLARA
GÖRE M.Ö. II. BİN YILDA GÜVENLİK ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İRFAN ALBAYRAK

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

İmzası

- 1- Prof. Dr. İrfan ALBAYRAK (Danışman)
- 2- Prof. Dr. Salih ÇEÇEN
- 3- Doç. Dr. Esmâ ÖZ KİRİŞ

Tez Savunması Tarihi

02. 05. 2023

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Prof. Dr. İrfan Albayrak danışmanlığında hazırladığım “Eski Asurca Kaynaklara Göre M.Ö. II. Bin Yılda Güvenlik Algısı (Ankara-2023)” adlı yüksek lisans tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 19. 04. 2023

Adı-Soyadı ve İmza:

Melike Zoroğlu

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	III
KISALTMALAR	IV
SEMBOLLER VE DİĞER KISALTMALAR	VII
PROBLEMİN ORTAYA KONULMASI	1
GİRİŞ	5

I. BÖLÜM

1. ESKİ ANADOLU'DA SİYASÎ OLAYLARDAN KAYNAKLI GÜVENLİK SORUNU	9
1.1. Savaşlar	9
1.2. İsyânlar	33
1.3. <i>sikkâ/itum</i> Meselesi	51
1.4. Ticarî Kısıtlama (<i>sukkurtum</i>)	59
2. ASURLU TÜCCARLARIN CAN VE MAL GÜVENLİĞİ	69
2.1. Cinayet ve Kan (<i>dāmum</i>) Parası	69
2.2. Eşkîyalık	84
2.3. Hırsızlık	88
2.4. Ticarî Mala El Koyma	94
2.5. Hapse Atma/Atılma	105
2.6. Rehin Tutma/Tutulma	117
2.7. Vergi Mükellefiyeti ve Kaçakçılık	126
2.8. Yol Güvenliği	137
2.8.1. Kaçakçı Yolu (<i>harrān sūqinnim</i>)	147
2.9. Yemin Meselesi (<i>mamītum</i>)	158
2.9.1. Anadolu Krallıkları Arasında Gerçekleşen Yeminler	160
2.9.2. Asurlu Tüccarların Yerel Otoritelerle Yaptığı Yeminler	161

2.10. İkili Antlaşmalar	164
2.10. 1. Tell-Leilan Antlaşması (Asur-Apûm)	167
2.10. 2. Kt n/k 794 (Taraflar Bilinmiyor)	170
2.10. 3. Kt 00/k 6 (Asur-Kaniş)	173
2.10. 4. Kt 00/k 10 (Asur-Hahhum)	178

II. BÖLÜM

1. GÜVENLİK İLE İLGİLİ İDARÎ YAPILANMA.....	181
1.1. Cephanece Baş/ Silâhlar Baş: <i>rabi kakkî</i>	183
1.2. Gardiyanlar Âmiri: <i>rabi kiša/erānim</i>	183
1.3. İstihbarat Şefi: <i>rabi dayyālim</i>	184
1.4. Kapı Bekçileri Âmiri: <i>rabi utue</i>	185
1.5. Kır Bekçilerinin Şefi: <i>rabi şērim</i>	186
1.6. Korumalar Âmiri: <i>rabi maşşar(ā)tim</i>	187
1.7. Orduların Baş: <i>rabi ummanātîm</i>	187
1.8. Sınır Âmiri: <i>rabi battîm</i>	187
1.9. Şehir Kapıları Âmiri: <i>rabi abullātîm</i>	189
1.10. Şehrin Koruyucusu: <i>nāşir ālim</i>	190
1.11. (Ticarî) Polis Memuru: <i>barullum</i>	190
SONUÇ	192
ÖZET	196
ABSTRACT	198
KAYNAKÇA	200
EKLER	222
1. LEVHALAR LİSTESİ	223
2. LEVHALAR	225

ÖNSÖZ

M.Ö. II. bin yılda Anadolu ve Asur arasında gerçekleşen ticaretin kuralları geleneksel alım satım işleyişinin yanında siyasal otoriteler arasında yapılan antlaşmalar ve siyasal otoriteye karşı edilen bağlılık yeminleri yoluyla belirlenmiştir. Bu antlaşmalar incelendiğinde, konunun özünü Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğinin güvence altına alınması gayretinin oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu tezde, yayınlanmış ve yayınlanmamış Eski Asurca belgeler kullanılarak hem Anadolu hem de Asur tarafının güvenlik algısı ve uygulamaları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Anadolu'nun eskiçağ tarihinde önemli bir devir olan "Asur Ticaret Kolonileri Devri", birçok konuda olduğu gibi, güvenlik perspektifi açısından da ilk yazılı bilgilere ulaşılan dönemdir. "Eski Asurca Kaynaklara Göre M.Ö. II. Bin Yılda Güvenlik Algısı" isimli tez çalışması hazırlanırken bahse konu devirden kalma çivi yazılı metinlerin taraması yapılmış, bu yolla elde edilen güvenlikle ilgili metinler, pasajlar ile kelime ve tâbirler, sahanın başlıca sözlükleri olan CAD, AHw ve CDA gibi eserler kullanılarak konumuz çerçevesinde değerlendirilmeye özen gösterilmiştir.

Bu ilgi çekici konuyu çalışmamı tavsiye eden ve tez yazım aşamamın her sürecinde bana fikirleri ile ilham veren başta tez danışmanım Prof. Dr. İrfan Albayrak'a teşekkür ediyorum. Ayrıca araştırmada kullanacağım kaynakları bulmam konusunda yardım eden ve tezim ile ilgili değerli görüşlerini esirgemeyen Prof. Dr. Cahit Günbattı'ya, Prof. Dr. Sebahattin Bayram'a, Prof. Dr. Salih Çeçen'e, Doç. Dr. Hakan Erol'a ve Doç. Dr. Murat Çayır'a içten teşekkürlerimi sunuyorum. Bana eskiçağ tarihini sevdiren çok değerli Hocam rahmetli Yrd. Doç. Dr. Sedat Erkut'a, bu süreçte maddî ve manevî olarak destek veren aileme ve ablam Merve Zoroğlu'na da teşekkür ediyorum.

Melike ZOROĞLU

Ankara/2023

KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılan Eski Asurca konusundaki makale ve monografik çalışmaların kısaltmaları için Chicago Assyrian Dictionary (CAD) esas alınmıştır.

<u>Kısaltmalar</u>	<u>Açılımı</u>
AHDO	Archives d'histoire du droit oriental
AHw	W. von Soden, Akkadisches Handwörterbuch
AOATT	K. R. Veenhof, Aspects of Old Assyrian Trade and Its Terminology
ArAn	Archivum Anatolicum
AnOr	Analecta Orientalia
ATHE	Die altassyrischen Texte des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer
AÜDTCFD	Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi
(A)KT	(Ankara) Kültepe Tabletleri= Ankaraner Kültepe- Texte
AMMK	Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları
Belleten	Türk Tarih Kurumu, Belleten
BIN	Babylonian Inscriptions in the Collection of J. B. Nies
CAD	The Assyrian Dictionary of the Oriental Institute of the University of Chicago
CCT	Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets

CDA	A Concise Dictionary of Akkadian
FÜ SBD	Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi
ICANAS	International Congress of Asian and North African Studies
ICK	Inscriptions Cunéiformes du Kültepe
KTH	J. Lewy, Die Kültepetexte aus der Sammlung Frida Hahn. Berlin
KTK	N. B. Jankowska, Klinopisnye teksty iz Kjul'-Tepe v sobraniakh SSSR
KTS	J. Lewy, Die altassyrischen Texte vom Kültepe bei Kaisarije
KTP	The Cappadocian Tablets in the University Museum of Pennsylvania Museum
KYTSB	Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu Bildirileri
LB	Tablet numbers in de Liagre Böhl Collection
OACC	The Old Assyrian City-State and Its Colonies
OACP	Old Assyrian Caravan Procedures
OASS	Old Assyrian Archives-Studies
PRAG I	Kappodokische Keilschrifttafeln aus der Sammlungen der Karlsuniversität Prag
PIHANS	Publications de l'Institut Historique-Archéologique Néerlandais de Stambul
RA	Revue d'assyriologie et d'archéologie orientale
RSM	A Catalogue of the Akkadian Cuneiform Tablets in the Collections of the Royal Scottish Museum
SADBERG	Sadberk Hanım Müzesinde Bulunan Çivi Yazılı Belgeler

SMEA	Studi Micenei ed Egeo-Anatolici
TAD	Tarih Araştırmaları Dergisi
TC	Tablettes Paléo-Assyriennes de Kültepe
TuM	Texte und Materialien der Frau Professor Hilprecht Collection of Babylonian Antiquities im Eigentum der Universität Jena
TTC	Trente Tablettes Cappadociennes
TPAK	Tablettes Paléo-Assyriennes de Kültepe
TTK	Türk Tarih Kongresi
TTKB	Türk Tarih Kurumu Bildirileri
TTKY	Türk Tarih Kurumu Yayınları
TÜBİTAK	Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
UHKB	Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri
VAT	Tablets in the Collections of the Staatliche Museen, Berlin
VS	Vorderasiatische Schriftdenkmäler der Staatlichen Museen zu Berlin
WAG	Tablette de la Walters Art Gallery

SEMBOLLER VE DİĞER KISALTMALAR

Bu çalışmada kullanılan bazı özel işaret ve simgelerin anlamları ve açıklamaları için (A)KT serisinden yararlanılmıştır.

Semboller

Açıklamalar

[ ]	Tablette kırık olan işaret/işaretleri gösterir.
{ }/Γ 7	Tablette kısmen kırık olan işaret/işaretleri gösterir.
[( )]	Tablette kırık olan ama işaret olmadığı düşünülen kısımları gösterir.
<< >>	Tablette kâtip tarafından fazladan yazıldığı düşünülen işaret/işaretleri gösterir.
< >	Tablette ilâve edilen işaret veya kelimeleri gösterir.
> <	Tablette fazladan yazılan kısımları gösterir.
:	Tablette ayırma işaretini gösterir.
=	Metinde satır uzunluğu yetmediğinde alt satıra yazılmış işaretleri belirtir.
x	Tablette kırık işaret/işaretleri gösterir.
x [!] / x*	Metinde kâtip tarafından yanlış yazılan işareti gösterir.
x [?]	Metindeki okunuşundan emin olunmayan işareti gösterir.
a.g.e	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
bkz.	Bakınız
C.	Cilt
Çev.	Çeviren
Ed.	Editör
Kt	Kültepe

Krş.	Karşılaştırınız
Kt c/k, Kt f/k...	Alfabetik sıraya göre kazı envanter numaralarını gösterir.
Kt 90/k, Kt 88/k	Yıl esasına göre kazı envanter numaralarını gösterir.
Res.	Resim
M.Ö.	Milattan Önce
No.	Numara
s.	Sayfa
S.	Sayı
vb.	Ve Benzeri
vd.	Ve Devam
vol.	Volume

PROBLEMİN ORTAYA KONULMASI

Tez konumuzla ilgili olarak yayınlanmış olan Kültepe tabletleri içerisinde pek çok filolojik belge olmasına rağmen, bugüne kadar “Eski Asurca Kaynaklara Göre M.Ö. II. Bin Yılda Güvenlik Algısı” üzerine toplu bir çalışma yapılmamıştır. Bu konu hakkında bilimsel kitap ve dergilerde bölümler veya makaleler yazılmış olmasına rağmen, M.Ö. II. bin yılda yaşanan sosyal ve siyasî olayların toplumsal hayata etkileri, siyasal otoritelerin güvenlik uygulamaları, yolların ve kervanların güvenliği, güvenlik ile ilgili görevliler... vs. konuları bir bütün olarak ele alınıp, değerlendirilmemiştir. Bu çalışmada yayınlanmış ve yayınlanmamış çivi yazılı Kültepe tabletleri esas alınarak mevcut kitap ve makalelerdeki bilgiler bir araya getirilmiş, metin taramaları yoluyla tabletlerde güvenlik bağlamında geçen kelimeler, tâbirler ve fiiller tespit edilerek konu çerçevesinde incelenmiştir.

Çalışmamızda, Asurlu tüccarların can ve mal güvenliği, bunları etkileyen siyasal ve sosyal olaylar (*sihîtum*), siyasî otoritelerin taht ve sınır güvenliğini korumak için birbirlerine karşı girişmiş oldukları mücadeleler, kervan ve yolların güvenliği, farklı kültür ve coğrafyadaki krallıkların aralarındaki siyasî ve ticarî işbirliğine yönelik yaptıkları tüm ikili antlaşmalar güvenlik algısı kapsamında değerlendirilmiştir. Aynı zamanda tüccarların, Asur şehrinde çıkıp Anadolu’ya gelirken kullanmış oldukları kervan güzergâhları ve bu güzergâhlar üzerinde herhangi bir yağma, hırsızlık olayına karşı Anadolu’daki yerel otoritelerin Asurlu tüccarları korumaya yönelik olarak üstlenmiş oldukları sorumluluklar, bu dönemde güvenliği sağlamaya çalışan meslek grupları, Asurlu tüccarların Anadolu beylerine vergi ödememek için kullanmış oldukları *harrân sūqinnim* denilen talî yollar, sarayların Asurlu tüccarlara uygulamış olduğu ticarî kısıtlamalar (*sukkurtum*), değerli mâdenlerin ticaretine karşı getirilen sınırlamalar gibi birçok mesele çivi yazılı belgelerden elde edilen bilgiler çerçevesinde işlenmeye çalışılmıştır.

İki ana bölümden oluşan çalışmamızın I. bölümünde, Eski Anadolu coğrafyasında siyasî meselelerden kaynaklanan güvenlik sorunu üzerinde durulmuş ve bu konunun özünü oluşturan savaşlar, isyanlar, *sikkā/itum* meselesi ve yerel yönetimlerin tüccarlara karşı uygulamış oldukları ticarî kısıtlamalar (*sukkurtum*) hakkında filolojik belgelere dayanan bilgiler verilmiştir. Devamında, Anadolu coğrafyasında Asurlu tüccarların can-mal güvenliğini ve ticarî faaliyetlerini olumsuz yönde etkileyen cinayet, yargılama ve cezalandırmalar ile mağdur tarafa ödenen kan parası (*dāmum*), eşkıyalık, hırsızlık, ticarî emtia'ya el koyma, kaçakçılık, casusluk vb. nedenler ile hapse atılma, rehin tutulma, vergi yükü ve kaçakçılık, şehre gidiş veya gelişin yapıldığı yolların güvenliği, siyasal otoritelere karşı yapılan bağlılık yeminleri... vs. gibi bir toplum veya ülkenin güvenlik algısını yansıtan hadiseler, çivi yazılı Eski Asurca belgeler imkân verdiği ölçüde hem Asur hem de Anadolu tarafı gözetilerek değerlendirilmiştir. Ayrıca bu bölümde tezin ana omurgasını oluşturduğunu söyleyebileceğimiz antlaşma maddeleri de ayrı ayrı ele alınarak, kişilerin ve malların hangi güvenlik uygulamalarıyla korunmaya çalışıldığı izah edilmeye çalışılmıştır.

Tezin II. bölümünde ise Eski Anadolu krallıklarının emniyet ve asayiş kapsamında halkın işlerini sistemli ve kontrollü bir şekilde yürütmek için oluşturdukları güvenlikle ilgili idarî yapılanma hakkında bilgi verilmiştir. Tezimizin bu bölümünde, yaptığımız sözlük taramaları sonucunda ve tabletler içerisinde kelime veya şahit sıfatıyla zikredilen *rabi abullātim*, *rabi kakkē*, *rabi kišarānim*, *rabi maššartim*, *rabi š/zeri(m)*, *rabi ummanātim*, *rabi ūtu'ē*, *rabi ba/urullum (rabiûm)*, *nāšir ālim* olmak üzere güvenlikle ilgili yüksek dereceli memurlara verilen tâlimatlar ve yapılan düzenlemelere yer verilmiştir. Bu bölümde, Anadolu mimarisinde güvenliğe ilişkin alınmış olan fizikî tedbirlerden de bahsedilmiş, bir şehrin güvenliğini sağlayan surlar ve kapılar ile ilgili bilgiler, arkeolojik verilere dayanılarak konu çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca Anadolu'daki yerel yönetimlerin, ticaretin düzenli bir şekilde devam etmesi,

tüccarların ve kervanların emniyetli bir şekilde seyahat edebilmesi için sınırlarda ve kervanların uğradığı şehirlerde *maşşartum* adı verilen günümüzün polis ya da jandarma teşkilatıyla mukayese edebileceğimiz kolluk kuvvetleri oluşturduğundan da bahsedilmiştir.

Yukarıda değindiğimiz gibi şimdiye kadar sadece bu konuya odaklanmış kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu konu hakkında bazı kitapların ilgili bölümlerinde ve dergilerde yazılmış makalelerde güvenlik ile ilgili bilgiler verilmiştir. Bu anlamda, filolojik açıdan bilgi veren “(A)KT” serisi başlıca başvuru kaynağı olarak tezdeki yerini almıştır. Farklı uzmanlar tarafından yayınlanan bu serideki kitaplarda yer alan Eski Asurca belgeler; rehin tutulma, kaçakçılık, kervan güzergâhları, ticarî mallara el koyma, isyan, *harrān sūqinnim*, ticarî kısıtlama (*sukkurtum*), yerel saraylarca yolların güvenliğinin sağlanması, yolların kapatılması hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ayrıca C. Günbattı tarafından neşredilen “Harsamna Kralı Hurmeli’ye Gönderilen Mektup Ve Kaniş Kralları (The Letter Sent To Hurmeli King Of Harsamna And The Kings Of Kaniş)” kitabındaki metinler; Eski Anadolu’nun siyasî yapısı, yolların açılıp-kapanması, sarayın Asurlu tüccarların ticarî mallarına el koyması ve hırsızlık olayları gibi çok farklı konular hakkında bilgi vermektedir. Konu bağlamındaki bir diğer önemli çalışma ise Klaas R. Veenhof-Jesper Eidem tarafından yayınlanmış “Mesopotamia The Old Assyrian Period” adlı kitaptır. Kitap; kervan ve ticaret rotaları, devletlerarasında yapılan ticarî antlaşmalar, cinayet ve kan parası gibi güvenlik ile alakalı konular hakkında bilgiler içermektedir.

Konuyu araştırırken yararlandığımız diğer ana referans kaynakları ise; “Kültepe Metinlerine Göre Asurlu Tüccarların Can ve Mal Güvenliği, “Kültepe’den Bir Metne Göre Asur Bölgesinde Yaşanan Bir İsyân ve Anadolu’daki Diğer İsyânlarla İlgili Kayıtlar”, “Anadolu’nun İlk Yazılı Belgelerinde Büyü ve Kehanet”, “Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Unvanlarla Geçen Şahıs İsimleri”, (H. Erol); “*Aspects of*

Old Assyrian Trade and Its Terminology”, “New Mesopotamian Treaties from the Early Second Millennium BC from *kārum* Kanesh and Tell Leilan (Šehna)”, “Old Assyrian Traders in War and Peace”, “An Old Assyrian Incantation Against a Black Dog”, (K. R.Veenhof); “*A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*”, (G. Barjamovic); “*Ups and Downs at Kanesh-Observations on Chronology, History and Society in the Old Assyrian Period*”, (G. Barjamovic-T. Hertel-M. T. Larsen); “An Old Assyrian Treaty From Tell-Leilan”, “Old Assyrian Trade In Northern Syria The Evidence From Tell-Leilan”, (J. Eidem); “Kültepe’de Bulunmuş İki Antlaşma Metni (Two Treaty Texts at Found at Kültepe), “Kültepe’den Kervan Güzergâhlarına Işık Tutan İki Yeni Metin”, “Kültepe Metinlerinde Geçen İki Yeni Unvan”, “*Kültepe-Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler*”, “Kültepe’den Akadlı Sargon’a Âit Bir Tablet”, Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Kralları ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkilere Işık Tutan İki Yeni Belge”, (C. Günbattı); “Çivi Yazılı Tabletlere Göre Eski Anadolu’da Kaçakçılık”, “Kültepe’den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Bir Belge”, (L.G. Gökçek); “Kültepe’den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler”, (S. Bayram); “Eski Asurca Metinlerde Geçen *Sukkurtum*: “Ticari” Kısıtlama Meselesi”, “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu’da Yaşanan Siyasi ve Sosyal Olayların Yerel Krallıklar Arası İlişkiler ve Ticari Hayata Etkileri”, “Kültepe Tabletleri Işığında Eski Anadolu’da Ticaret ve Yol Güvenliği”, “Uşur-ša-İštar’ın Arşivinden Bakır Ticareti İle İlgili Bir Mektup”, Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Asurlu Tüccarlar ile Yerli Halk Arasındaki İlişkiler”, (İ. Albayrak); “Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında Yerli Halk ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler”, (H. Sever); “Kültepe Belgelerine Göre Anadolu Şehir Devletlerinde Ayaklanma”, “Yeni Delillere Göre Kültepe’de Kan Parası”, (S. Çeçen) adlı makale ve kitaplardır. Çalışmada kelime ve tâbirlerin anlaşılması noktasında, gerekli hâllerde sahanın başlıca sözlükleri CAD, AHW ve CDA’ya göndermeler yapılmıştır.

Tabletlerin transkripsiyonlarında, okuyucuların dikkatini çekmek amacıyla Sumerce ideogramlar büyük harfler ile Akadca kelimeler ise küçük harfler ile italik bir şekilde yazılmıştır. Tezimizin “Ekler” kısmında ise antlaşma metinlerinin fotoğrafları, Anadolu ve Mezopotamya arasındaki kervan güzergâhlarının haritaları ve konuyla ilgili bazı önemli tabletlerin fotoğraflarına yer verilmiştir.

GİRİŞ

Günümüzde çok sık kullanılan güvenlik kavramı, insanların toplumsal yaşamlarında korku duymadan varlıklarını sürdürmeleri, “*tehlike ve korkulardan uzak olmaları ve herhangi bir tehdidin olmaması*”¹ durumuna karşılık gelmektedir. İnsanlığın güvenliğe ilişkin ilk endişelerine en eski devirlerden kalan arkeolojik kalıntı ve görsellerde rastlamak mümkündür. Arkeolojik araştırmalar sonucunda elde edilen verilerden anlaşıldığına göre paleolitik dönemlerde yaşayan insanlar, çevrelerinde karşılaştıkları tehlikelerden korunmak için araç-gereçler yapmışlar, mağaralarda ve ağaç oyuklarında yaşayarak, kendilerine güvenli bir yaşam alanı inşa edip, iklim koşulları ve vahşi hayvan saldırılarına karşı bireysel ve ortak güvenliklerini sağlamışlardır.² Eski Türkçe *küven*- “(kendiyle) övünmek, böbürlenmek”³ fiilinden evrilen bu kelime, Eski Asurca yazılmış çivi yazılı belgelerde çoğul olarak (*kutu’ātum*) geçmiş ve *katû* fiilinden türetilen “güvenlik, kefalet ve rehin” anlamlarına gelen *kutûtu* kelimesiyle ifade edilmiştir.⁴

M.Ö. II. bin yıldan başlayarak bin kilometreden daha uzun bir yolu kat ederek Orta Anadolu’ya gelen Asurlu tüccarlar, eşek kervanlarıyla o dönemin önemli siyasî merkezlerinden biri olan Kaniş Krallığına, Orta Anadolu’nun kuzeyindeki Hattuş bölgesine ve hatta Tuz Gölü’nün batı ve kuzey batısına kadar gelmişlerdir⁵(Harita 1). Asur’dan gelen kervanların kuzeybatı yönündeki hareketinden birkaç yüz kilometre sonra

---

¹ <https://sozluk.gov.tr/23.09.2022>.

² Yüksel Arslantaş, “Paleolitik ve Mezolitik (Epi-Paleolitik) Çağ’da Barınma”, *FÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 24, S. 2, Elazığ, 2014, s. 319-338.

³ <https://www.nisanyansozluk.com/kelime/güven-23.09.2022>.

⁴ Sebahattin Bayram, “İna nadîtim ša naruā’im”, *ArAn 4*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2000, s. 41; CDA, s. 171; CAD/K, s. 613.

⁵ İrfan Albayrak, “Kültepe Tabletleri Işığında Eski Anadolu’da Ticaret ve Yol Güvenliği”, *II. Uluslararası Anadolu Uygarlıkları Sempozyumu-Yollar ve Köprüler*, Çorum, 2017, s. 1.

birkaç farklı hat izleyerek Anadolu topraklarına girdikleri anlaşılmaktadır. Bu ana güzergâhları ve bazen de talî yolları kullanarak ticarî mallarını Anadolu'nun içlerine sevk eden Sami kökenli tüccar ve çalışanlar, yol boyunca hem gelişlerinde hem de dönüşlerinde farklı siyasî otoritelerin egemen olduğu topraklardan geçmek zorunda kalmışlardır.⁶ Zira, M.Ö. II. bin yılın ilk yüzyıllarında Anadolu'nun tamamını ya da büyük bir bölümünü kontrol eden tek bir merkezî güç bulunmamaktaydı. Anadolu'da Kaniş Krallığı, Hahhum Krallığı, Hattuş Krallığı, Mama Krallığı, Puruštatum Krallığı, Zalpa Krallığı... vs. gibi irili-ufaklı şehir devletlerinden oluşan siyasî bir görüntü mevcuttu.⁷ Bu krallık ve şehirlerin birçoğunda, Asurlu tüccarların idarî ve ticarî olarak bağlı oldukları *kārum*⁸ veya *wabartum*⁹ adı verilen kurumlar bulunmaktaydı. Bu şehirlerin çoğunun adı, kervanların sırasıyla uğradıkları ve masraf kayıtlarının tutulduğu itinerar metinlerde geçmektedir.

Ticaretin devamlılığı ve yol güvenliği açısından topografya, önemli bir doğal unsurdur. Bu bakımdan tüccarların, Anadolu'ya girişte ve Anadolu'nun içinde kullandıkları güzergâhlar, bölgenin topografyası ile yakından ilişkilidir. Eski Anadolu'daki birçok yerleşim yerinin adı metinlerde açıkça belirtilmiş olsa da, tüccarlar kendi faaliyetlerini doğrudan etkilemeyen olaylara yazışmalarda çok fazla yer vermediği için metinler, ne yazık ki bu merkezlerin tam yerlerini belirlemeye yardımcı olacak topografik özellikler hakkında ayrıntılı bilgiler içermemektedir. Bunun temel nedeni, Asurlu tüccarların Anadolu'ya geliş amaçlarına uygun olarak ticarî faaliyet yapma ve

---

⁶ İrfan Albayrak, 2017, s. 1.

⁷ Louis Lawrence Orlin, *Assyrian Colonies In Cappadocia*, Paris, 1970, s. 73-88; Jan Gerrit Dercksen, "Institutional And Private In The Old Assyrian Period", *Interdependency of Institutions and Private Entrepreneurs*, (ed.) A. C. V. M. Bongenaar, Leiden, 2000, s. 146.

⁸ Sumerce KAR hecesi Akadca'ya *kārum* olarak geçmiş ve metinlerde "liman, rıhtım, pazar yeri" anlamında kullanılmıştır. Eski Asurca belgelerde de "ticaret yeri, pazar yeri, alışveriş merkezi" gibi anlamlarda tercüme edilmektedir. bkz. CAD/K, s. 231.

⁹ *Wabrum/ubrum* kelimesinden türetilen *wabartum* kelimesi "misafir" anlamına gelmektedir ve *kārum*'lara göre daha küçük ölçekli, ticarî ve konaklama maksatlı kullanılan istasyonlardır. bkz. CAD/U-W, s. 398.

para kazanma güdüsü içinde olmalarıdır.¹⁰ Ancak bazen tüccarların birbirlerine yazmış oldukları mektuplarda ya da hukukî içerikli belgelerde, bu bağlamda dağınık ya da satır aralarına gizlenmiş çeşitli kelime ve tâbirlere rastlanılmaktadır(Res. 1).

Asurlu tüccarların her yıl binlerce kilometre kat ettiği bu uzun mesafeler birçok tehlikeyle doluydu. Günümüzden yaklaşık 4 bin yıl önce Anadolu'daki mevsim koşulları, Asur-Anadolu arasındaki ticarî faaliyeti etkileyen önemli faktörlerden biri idi. Kültepe metinlerinde; Anadolu coğrafyasında meydana gelen eşkıyalık ve cinayet olaylarına, sıcak ve soğğun etkilerine, açlığa, vahşi hayvan saldırılarına ve tehlikeli dağ geçitlerine sıkça atıfta bulunmaktadır. Bu metinler içerisinde, Asurlu tüccarların öldürülmesi ve mallarının çalınması hakkında çok az sayıda belge bilgi vermiş ve Asur topluluğu, yaşanan olayları öğrenmek ve maddî-manevî zararı kimin karşılayacağını belirlemek için yerel yönetimler ile anlaşmak zorunda kalmıştır.

Asur Ticaret Kolonileri Döneminde, Asur Devleti ile Anadolu şehir devletleri arasındaki kara ve nehir ticaretinin temelleri ve tarafların birbirlerine karşı can-mal güvenliği konusunda yerine getirmeleri gereken yükümlülükler, devletler arasında imzalanan yeminli antlaşmalarla belirlenmiştir.¹¹ Bu dönemde, Asur ve Anadolu şehir devletleri arasında dönemin ticarî usul ve kaideleri ile taraflara getirilen sorumluluklar hakkında bilgi veren dört adet antlaşma metni tespit edilmiştir. Bunlardan üçü Kültepe'de, diğeri ise Apûm'da (Tell-Leilan) yapılan kazılarda ele geçmiştir. Diplomasî tarihi açısından her biri ayrı bir öneme sahip olan bu antlaşmalar; Asur-Apûm, Asur ve adı bilinmeyen yerel bir krallık, Asur-Kaniş ve Asur-Hahhum kentleri arasında

---

¹⁰ İrfan Albayrak, 2017, s. 2.

¹¹ Mogens Trolle Larsen, "Caravans and Trade in Ancient Mesopotamia and Asia Minor", *Lecture Delivered to the Society for Mesopotamian Studies*, Toronto, 1982, s. 38-39; Hakan Erol, "Kültepe Metinlerine Göre Asurlu Tüccarların Can ve Mal Güvenliği", *Mısır-Hitit Edebi Barış Antlaşması (Kadeş) ve Eski Önasya'da Barış, E.Ü. Kapadokya Araştırma Merkezi*, Kayseri, 2007, s. 135; Hatice Gül Küçükbezi, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar İle Anadolu Halkı Arasındaki İlişkiler", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2011, s. 25.

yapılmıştır. Antlaşmalar, o devrin ticarî, hukukî, sosyal ve siyasî durumu ile yöneticilerin kendi ülkelerinin çıkarlarını korumak için ortaya koydukları çabalar hakkında değerli bilgiler vermektedir.

Eski Anadolu’da kaleme alınmış ticarî ve hukukî içerikli ilk yazılı antlaşmalar niteliğindeki bu metinler, sınır aşan ticaretin tarafları olan Anadolu’daki yerel otoriteler ve halk ile Asurlu tüccarların hak ve sorumluluklarını ayrıntılı olarak gözler önüne sermektedir.¹² Günbattı ve Hertel bu metinlerin içeriğinde belirtilen konuları değerlendirirken; “Asur ve Anadolu devletleri arasında belirli siyasî ve ekonomik sorunları düzenlemeyi amaçlayan antlaşma metinlerinde kararların hem Asur hem de Anadolu tarafı gözetilerek, hukuka uygun bir şekilde verileceğini belirtselerde maddelerde, Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini sağlamaya yönelik tedbirlerin daha ağırlıkta olduğu, Asurluların yerine getirmesi gereken sorumlulukların ise sadece imâ edildiği”¹³ yorumunu yapmaktadırlar.

Asurlu tüccarları, yerel idârelerin haksız eylemlerine karşı korumayı amaçlayan bu diplomatik metinlerin maddelerinde; tüccarların ellerinden zorla ve ucuza mallarının alınamayacağı, mal kaybının tazmini, Anadolu’da öldürülen bir Asurlu için mağdur tarafa tazminat olarak kan parası ödeneceği, kâtilin yakalanıp Asurlulara teslim edileceği ve kısas sisteminin uygulanarak bizzat onlar tarafından öldürüleceği, mahkemeye giden bir Asurlu için âdil karar verileceği, Kanişli’ye borçlu olan Asurlu’nun başka bir memlekete gitmesi durumunda onun yerine başka birisinin alıkonulamayacağı gibi önemli meseleler ele alınmıştır.¹⁴

---

¹² Cahit Günbattı, *Kültepe-Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2017, s.133.

¹³ Cahit Günbattı, 2017, s. 137; Thomas Klitgaard Hertel, *Old Assyrian Legal Practices Law and Dispute In the Ancient Near East* (Old Assyrian Archives, Studies, vol. 6), Leiden, 2013, s. 58.

¹⁴ Cahit Günbattı, “Two Treaty Texts Found at Kültepe”, J. G. Dercksen (ed.) *Assyria and Beyond Studies Presented to Mogens Trolle Larsen*, Leiden, 2004, s. 249-268.

1.ESKİ ANADOLU'DA SİYASÎ OLAYLARDAN KAYNAKLI GÜVENLİK SORUNU

1.1. Savaşlar

Eski Asurca yazılmış çivi yazılı belgeler incelendiğinde, M.Ö. 1974 ve 1719¹⁵ yılları arasında Anadolu coğrafyasında siyasî olarak her biri bir kral ya da yönetici bir çift tarafından yönetilen çok sayıda bağımsız devletçiğin bulunduğu görülmektedir. M.Ö. II. bin yılda yaşayan bu devletçikler arasında başta Kaniş olmak üzere Mama, Zalpa, Harsamna, Tawiniya, Ulama, Hattuş, Şalatuwar, Puruštattum... vb. gibi sayıları kırka varan krallık bulunmaktadır (Harita 2). Bu krallıkların bazıları *rubā'um* adı verilen “kral” tarafından yönetilirken, bazıları ise *rubātum*¹⁶ adı verilen “kraliçeler” tarafından yönetilmiştir.¹⁷ Çivi yazılı belgelerde *rubā'um rabiûm* (büyük kral), *rubā'um* (kral), *šarrum* (tâbî kral), *rubātum* (kraliçe) olarak geçen tâbirler, Anadolu coğrafyasında yer alan yerel idârecilerin egemenlik açısından bir hiyerarşiye sahip olduklarını ve ülkenin iç güvenliğini, iktidar ve tahtın güvenliğini tehlikeye atan politik çatışmalar ve savaşlar yaşamış olduğunu, bazı durumlarda ise ortak düşmanlarına karşı koalisyonlar kurarak siyasal güvenlik tehdidi ve algısına göre hareket ettiklerini göstermektedir.

Binlerce Eski Asurca belge arasında, M.Ö. II. bin yılda Anadolu'da yaşanmış olan siyasî ve askerî faaliyetler hakkında bilgi veren çivi yazılı belge sayısı sınırlıdır. Eski

---

¹⁵ Kaniş şehrinde meydana gelen olayların kronolojisi hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Klaas Veenhof, “Old Assyrian Period”, R. Westbrook (ed.), *A History of Ancient Near Eastern Law*, Handbook of Oriental Studies, Section One, vol. 72/I, Leiden.

¹⁶ OIP 27,5,12'de Amkuwa, CCT 4,190,20'de Luhuzattia, EL 150 1,2'de Wahšušana, TC3/3, 211,45 Timelkiya'da, ATHE 62'de *rubātum*'lardan bahsedilmektedir. bkz. Şerife Gül, “Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'nun Siyasi Yapısı”, *The Political Construction of Anatolia During the Assyrian Colonies Period, Systematik zur Hethitischen Bibliographie*, 1993, s. 46.

¹⁷ Hakan Erol, “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletlerinin İdari Yapısı”, *Ulus. Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, ICANAS, C. 38, S. 3, 2007, s. 1306; Klaas Roelof Veenhof, “Kanesh: An Assyrian Colony in Anatolia”, Jack M. Sasson (ed.), *Civilizations of the Ancient Near East 2*, New York, 1995, s. 865-866.

Anadolu'da yaşanan savaşlar ve siyasal otoritenin güvenliği hakkında bilgi veren temel metinleri kısaca tanıtmak gerekirse belgeler; K. Balkan tarafından yayınlanan *Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Waršama'ya Gönderdiği Mektup*, C. Günbattı tarafından neşredilen *Harsamna Kralı Hurmeli'ye Gönderilen Mektup ve Kaniş Kralları, Su Ordali Metni* ve Boğazköy'de (Hattuša) yapılan kazılarda ele geçen *Anitta Metni* ilk akla gelenlerdendir.

Yayınlanmış ve yayınlanmamış olan bu çivi yazılı belgeler incelendiğinde, Anadolu'daki şehir devletleri arasında 7 büyük savaşın yaşandığı ve bu savaşların M.Ö. 1895, M.Ö. 1890, M.Ö. 1873, M.Ö. 1864, M.Ö. 1845 ve M.Ö. 1835¹⁸ yıllarına tarihlendirildiği görülmektedir. Bu savaşlar; Šalatuwar-Wahšušana, Harsamna-Zalpa, Ulama-Purušhattum, Kaniş-Tawiniya, Mama ve Kaniş ile onların tampon devletleri olan Taišama ve Sibuha, Zalpuwa-Kaniş şehirleri arasında gerçekleşmiştir. Bu metinlerde, yerel krallıkların genişleme politikası izleyerek diğer tâbî beylikler ile çatışmaya girdiği, onların ülkelerini tahrip ederek, mallarını yağmaladıkları ve kendi varlıkları için düşman gördükleri ülkeye karşı farklı devletler ile koalisyon oluşturdukları görülmektedir. Ayrıca, devletlerin birbirlerini ekonomik yönden çökertmek için ambargo uyguladıkları, yolları, savaş zamanlarında kervanlara kapattıkları, şehirleri güçlendirmek için surlar inşa ettikleri ve kendileri için tehdit unsuru olarak gördükleri krallıkları, egemenlikleri altına alarak tek bir idâre altında topladıkları anlaşılmaktadır. Yukarıda belirttiğimiz ifâdeler, yerel krallıklar arasında gerçekleşen savaş ve çatışmaların, Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerini ve can güvenliklerini doğrudan etkilediğini, tüccarların can ve mallarına gelebilecek zararlar ve olumsuzluklar nedeniyle işlerini endişe içerisinde sürdürdüklerini göstermektedir. Gelmiş oldukları Anadolu coğrafyasında, askerî bir güçten yoksun olan

---

¹⁸ Gojko Barjamovic-Thomas Hertel-Mogens Trolle Larsen, *Ups and Downs at Kanesh-Observations on Chronology, History and Society in the Old Assyrian Period*, vol. 5, Leiden, 2012, s. 44-52.

tüccarların saldırı altındaki bir şehrin *kārum*'unda nasıl tepki verdikleri bilinmemektedir ve bu konuda farklı etnik gruplar arasında yapılan ikili antlaşmalarda sessiz kalmaktadır.

Burada kronolojik bir sıra ile ele alacağımız çivi yazılı belgeler, Anadolu'da siyaset sahnesinde yer alan devletler ve onlara bağlı olan küçük bölgesel yönetimler arasında yaşanan politik çatışmalar hakkında önemli bilgiler vermekte olup, o dönemin siyasî haritasını anlamamıza yardımcı olacaktır.

İlk olarak üzerinde durmak istediğimiz belge, 1958 yılında Kültepe'de (antik Kaniş) bulunan ve olağanüstü içeriği ile edebî bir statü kazanan ve o dönemin Anadolu topraklarında siyasal bir birliğin bulunmadığını gösteren *šar tamhāri* (savaşın kralı) metni'dir.¹⁹ Asurlu tüccarların, Anadolu'nun çeşitli kentlerinde kurmuş oldukları ticarî organizasyonların başlangıcı, Anadolu'da yazılı dönemin başlamasından 400 yıl kadar öncesine yâni Akad Devletinin kurucu kralı Sargon (2334-2279) zamanına kadar uzandığı söylenmektedir.²⁰ Bu konu çerçevesinde C. Günbattı tarafından yayınlanan ve M.Ö. 14. yy.'a tarihlenen **Kt j/k 97**²¹ envanter numaralı metin, efsanevi Akad kralı Sargon'un

¹⁹ M.Ö. III. bin yılda Anadolu coğrafyası'nın etnik yapısı ve siyasî tarihinden bahseden *šar tamhāri* metninden bu bölümde bahsedilmesinin, M.Ö. II. bin yılda Anadolu coğrafyası'nın siyasî durumunu anlamamıza faydalı olacağı görüşüdeyiz.

²⁰ Cahit Günbattı, 2017, s. 30.

²¹ «¹)LUGAL LUGAL-ke-en₆ LUGAL ²)A-ki-dī-e re-be-tim LUGAL ³)da-num ša iš-tí i-le-e ⁴)e-ta-wu-ni d̄IM da-nu-tám ⁵)i-dí-šu-ma iš-tù ši-it ⁶)ša-am-ší-im a-dí e-ra-áb ⁷)ša-am-ší-im ma-tám aš-ba-at-ma ⁸)i-na u₄-mì-im iš-té-en₆ ⁹)a-na 70 a-lá-ni kâ-kâ-am a-dí-in ¹⁰)ru-ba-e-šu-nu ú-ša-bi₄-it ù a-li-šu-nu ¹¹)ú-ha-li-iq d̄IM be-el e-mu-qí-im ¹²)ù Ištar be-lá-at ta-ha-zi-im ¹³)at-ma ša-bi₄-tám a-mu-ur-ma li-bi₄-tám ¹⁴)a-na na-ri-im a-dí-ma i-na ¹⁵)lá-sà-mì-a mu-sà-ri i-bi₄-tí-iq-ma ¹⁶)za-ar-a-am áš-ta-kà-an-ma al-sú-ma ¹⁷)ša-bi₄-tám aš-ba-at li-bi₄-tám ¹⁸)i-ma-e ú-šé-li d̄IM ù Ištar ¹⁹)a[t-ma] 1 [l]i-im GUD.HĪ.A 6 li-me-e ²⁰)UDU.HĪ.A ú-mì-ša-ma lu ú-ṭa-ba-ah ²¹)7 li-me-e qá-[r]a-du-a ša i-ra-tim ²²)ú-mì-ša-ma ma-ah-ri-a e-ku-lu-ni ²³)3 li-me-e lá-sí-mu-ú-a ²⁴)ša ar-kâ-tim e-ku-lu-ni ²⁵)1 li-im ša-qí-ú-a ²⁶)u₄-mì-ša-ma mu-ha-am ²⁷)ša kurur-sí-na-tim a-dí-i ša-ba-im e-ku-lu-ni ²⁸)TIR-tù i-ig-re-e-ma ²⁹)7 li-me-e qá-ra-du-ar ³⁰)i-ra-tim e-ku-lu a-na ³¹)wa-ar-ki-im i-ir-tum ³²)lá ik-šu-ud-ma a-lá-áp-šu ³³)ku-ša-ma-ni-a-am ša ku-sí-i-šu ³⁴)iṭ-bu-ùh-ma a-na wa-ar-ki-im ³⁵)i-ir-tám i-dí-in nu-hi-tí-mi ³⁶)ku-ur- < sí > -na-am ú-ri-ir-ma ³⁷)a-na ar-ni-šu 1 me-et GUD.HĪ.A ³⁸)2 me-et UDU.HĪ.A iṭ-bu-ùh-ma ³⁹)ur-dí-a ú-ša-ki-il₅ d̄IM ⁴⁰)ù Ištar at-ma MU.7. ŠĒ ÌTU.KAM ⁴¹)ù ša-pá-tám i-na i-ki-il₅-tim ⁴²)qá-du um-me-ni-a lu ú-ší-ib ⁴³)i-na wa-ša-i-a ša ⁴⁴)GUG ⁴⁵)ù ⁴⁶)ZA.GÌN qá-nu-a-am ⁴⁷)lu ar-ku-ús-ma a-na ma-tim ⁴⁸)lu ú-za-iz ša-du-a-am Hu-ma-nam ⁴⁹)a-ší-ni-šu am-ha-sú-ma ki-ma ⁵⁰)sí-ki-tim i-ba-ri-šu-nu ša-al-mi ⁵¹)ú-ša-zi-iz ru-ba-am ⁵²)ša Tù-uk-ri-iš maš-kam ú-lá-bi₄-iš ⁵³)Hu-tù-ra bi₄-be-na-tim qá-qá-da-tí-šu-nu ⁵⁴)áš-ku-un A-lá-ší-am ki-ma ⁵⁵)sí-ni-iš-tim qá-qá-da-tí-šu-nu ⁵⁶)ak-tù-um ša A-mu-ri-e ⁵⁷)ki-ma a-pi-šu-nu ša-ma-ṭim ⁵⁸)i-ša-ar-šu-nu aq-ṭi-i ša Ki-lá-ri-e ⁵⁹)i-mar-ší-im qá-qá-da-tí-šu-nu ⁶⁰)ar-ku-

Purušhattum²² şehrine düzenlediği askerî sefer hakkında dikkate değer bilgiler vermektedir. C. Günbattı'nın neşrinden sonra V. D. Mieroop (2000), K. Hecker (2001), B. Foster (2005) gibi pek çok yabancı ve yerli meslek insanı tarafından farklı yorum ve tercümelemlerle işlenen bu belge, Anadolu ve Mezopotamya bölgelerindeki siyasal yapıların ciddî bir etkileşim hâlinde olduklarını ortaya koymaktadır. Ticarî kaygılardan uzak ama tarihî içerik veren bir üslûpla kaleme alınmış bu belgede²³ “Akad kralı Sargon, kendisini “dört cihanın kralı, kudretli kral” olarak tanıtmış, doğudan-batıya kadar bütün ülkeleri zapt ettiğini, bir günde yetmiş şehri yendiğini, krallarını esir ederek, şehirlerini ise tahrip ettiğini söylemiş ve Amanos dağlarını ortadan ikiye ayırarak, kendi heykelini diktiğini” metinde şu ifâdeler ile belirtmiştir; “¹⁻³Kral Šarru-kēn, Akad'ın kralı, ³⁻⁵Tanruların görüşmeleriyle, Adad ona güç verdi. ⁵⁻⁷Güneşin doğuşundan batışına kadar ülke(leri) zaptettim ve ⁸⁻⁹bir günde yetmiş şehri yendim. ¹⁰⁻¹¹Onların krallarını yakladım ve şehirlerini mahvettim. ¹¹⁻¹³Gücün beyi Adad ve mücadelenin sâhibesi İstar'a yemin edeyim. ¹³⁻¹⁴Ceylanı(Mahkûmu) gördüm ve tuğlayı nehre attım ve ¹⁵⁻²⁰koşuşumda kemerim parçalandı ve ¹⁶⁻²⁰sarûm'u(tohum'u) koydum ve hızla koşup ceylanı(mahkûmu) yakaladım. Tuğlayı sudan çıkardım. Adad ve İstar'a yemin ettim. Her gün bin sığır (ve)

ús ša-ni-um Kà-ni-ši⁶⁰sú-tù-hi-šu-nu ú-šé-er⁶¹ša Ha-tim qá-ba-al-tí qá-qá-da-tí-šu-nu ú-ša-ag-li-ib Lu-ùh-me-e⁶²tù-dí-tám ú-dí-id Gu-š-tí-tám Lu-lu-am ù Ha-ha-am sú-tù?-hi?-šu-nu ú-ša-ri⁶³13 zì-qí ša-ma-e i-qá-tí-a al-pu-ut mi-na-am i-ṭup-pi-im⁶⁴lu-ša-am-i-id A-nu-um lá i-de₈-a-ni ki-ma LUGAL a-na-ku-ni⁶⁵ma-tám e-li-tám ù ša-áp-li-tám aš-bu-tù-ni-i⁶⁶ša-tù-uk-ki li-ša-ar-bi₄-ú^dİM LUGAL” bkz. Cahit Günbattı, “Kültepe'den Akadlı Sargon'a Âit Bir Tablet”, *ArAn* 3, 1997, s. 131-155; Marc Van De Mieroop, “Sargon Of Agade And His Successors In Anatolia”, *SMEA* 42/1, 2000, s. 146-148; Jan Gerrit Dercksen, “Adad Is King! The Sargon Text From Kültepe”, *Jaarbericht “Ex Oriente Lux”* 39, Leiden, s. 108-111.

²² Purušhattum kentinin çivi yazılı kaynaklardaki karşılığının tespiti ile ilgili olarak Tuz Gölü'nün güneyinde olduğunu ve Acemhöyük ile eş tutulabileceğini gösteren lokalizasyon önerileri bulunmaktadır. Gojko Barjamovic ise bu yer için “Purušhattum=Bolvadin” eşitliği teklifini sunmuştur. bkz. Khaled Nashef, *Die Orts-und Gewässernamen der altassyrischen Zeit*, Wiesbaden, 1991, s. 31; Massimo Forlanini, “The Historical Geography of Anatolia and the Transition from the kârum-Period to the Early Hittite Empire”, J.G. Dercksen (ed.) *Anatolia and the Jazira During the Old Assyrian Periods*, Leiden, s. 65-66; Gojko Barjamovic, *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*, The Eastern Niebuhr Institute of Ancient Near Eastern Studies University of Copenhagen, Copenhagen, 2011, s. 411.

²³ Tercüme farklılığı için krş. Jan Gerrit Dercksen, 2006, s. 108-111; Cahit Günbattı, 1997, s. 136-137.

altı bin koyun kestim.²¹⁻²²)Yedi bin savaşıım, her gün önümde yiyecekleri göğüs eti;²³⁻²⁴
üç bin habercim, yiyecekleri sağrı eti (ve)²⁵⁻²⁹)bin sâkim her gün doyuncaya kadar
yiyecekleri butlar (için)... itirâz ettiler ve³⁰⁻³¹)yedi bin savaşıım göğüs eti yedi.³¹⁻³³)Geri
kalana göğüs eti yetişmedi ve³³⁻³⁵)*(Bu sebeple) onun kussu 'su olan kuşamannum sığırını*
kesti ve³⁵⁻³⁶)sonrakine göğüs etini verdi.³⁶⁻³⁷)*Ahçım (sığırın) bacağıını ayırdı ve³⁸⁻⁴⁰)Onun*
kusuru olarak yüz sığır, iki yüz koyun kesti ve kölelerimi doyurdum.⁴⁰⁻⁴¹)Adad ve İstar
(adına) yemin ettim!⁴¹⁻⁴³)Yedi yıl, bir ay ve on beş gün karanlıkta birliklerim ile oturdum.
⁴⁴⁻⁷⁷)*Ayrılışımda, akik ve lapis-lazuliyi kamış ile bağladım ve ülkeye dağıttım.⁴⁷⁻⁵⁰)*
Amanos dağlarını ikiye böldüm ve onların arasına bir kazık gibi heykelimi diktim.⁵⁰⁻⁵¹)
Tukriş kralına hayvan postu/deri giydirdim.⁵²⁻⁵³)Hutura(lular) 'in kafalarına bibin(n)uları
yerleştirdim.⁵³⁻⁵⁵)Alaşıa'yı kadın gibi onların başlarına örttüm.⁵⁵⁻⁵⁷)Amurru'luların
onların burunlarını (kestiğim) gibi erkeklik organlarını kestim.^{24 57-59})Kilarlılar'ın
başlarını bir sırimla bağladım.⁵⁹⁻⁶⁰)Diğer taraftan, Kanişliler'(in) sutuhhum 'unu serbest
biraktım.⁶¹⁻⁶²)Hattum(lular) 'in kafalarının ortasının derisini yüzdürdüm. Luhme'lilerin...
onların sutuhhumunu gönderdim.⁶³⁻⁶⁴)Gökyüzünün on üç zirvesine elimle dokundum.
Niçin tablette olanı artırayım? Anum, benim kral olduğumu bilmiyor mu?⁶⁴⁻⁶⁶)Aşağı ve
Yukarı ülkeyi zaptettim. Kral Adad, adağımı artırsın.”

Yukarıda verilmiş olan ifâdeler, Asur Ticaret Kolonileri Dönemin'den yaklaşık 400 yıl kadar önce Anadolu coğrafyasında siyasî bir birliğin olmadığını, Mezopotamya kökenli kralların Anadolu coğrafyasına ve zenginliklerine duydukları ilgiyi ve Anadolu'daki yerel krallıklar tarafından uygulanan baskı yüzünden Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerinin güvenliğinin tehlikeye girdiğini göstermektedir.

M.Ö. II. bin yılda yaşanan Asur Ticaret Kolonileri Devrinde, Anadolu coğrafyasının siyasî durumu ve şehir devletlerinin kendi içlerinde yaşadıkları savaşlar

²⁴ Tercüme farklılığı için krş. Cahit Günbattu, 1997, s. 136.

hakkında ele alacağımız bir diğer belge, M.Ö. 1895 yılına tarihlenen Wahşuşana, Şalatuwar ve Puruštattum arasında yaşanan savaş hakkında bilgi veren **KTP 10 (CMK 57)**²⁵ envanter numaralı metindir. Şalatuwar'daki *wabartum* tarafından Wahşuşana *kārum*'una gönderilen ve hasarlı bir durumda olan bu mektupta, büyük bir olasılıkla Puruštattum kralının, Anadolu'daki yerel krallıklardan birisine, Wahşuşana *kārum*'una karşı savaşta baskı yaptığı ve şehrin kendi tarafında yer almazsa düşmanı olacağını şu sözlerle aktarmaktadır; “*Şalatuwar'daki wabartum'dan Wahşuşana kārum'una: Puruštattum'a yazdık, olduğu yere[...] ve [kırık kısım] “Wahşuşana ülkesine saldırın! Saldırmazsanız bize düşmansınız!” diye yazdı. İddin-Aşşur ve İbbi-Su'en habercilerimizdi.*”

Asurlu tüccarlar tarafından tutulan idarî bir kayıta ise, Anadolu'da yaşanan savaşların toplumun hafızasında derin izler bıraktığı ve bu olayın Asurlu tüccarlar tarafından tarihleme olarak kullanıldığı görülmektedir. M.Ö. 1890 yılına tarihlenen, II. tabakaya âit olduğu düşünülen ve merkez bölgede yaşanan savaş hakkında bilgi veren **Kt n/k 1429**²⁶ envanter numaralı memorandumda; “¹²⁻¹⁵*On mina bakır Hazuzum'un oğlu Aşşur-bani'dedir. Kaniş savaşından itibâren birer mina fâizi ilave edecek.*” denilmektedir. Metnin 12. ve 15. satırları arasında Eski Anadolu'nun siyâsî tarihi açısından bilgi veren bu ifâdeler dikkate alındığında, Kaniş şehrinin bir savaşa mı dâhil olduğu yoksa devletin kendi içinde bir güç mücadelesi mi yaşadığı bilinmemektedir.

²⁵ ¹*a-na ka-ri-im* ²*Wa-ah-šu-ša-na qí-bi-ma* ³*um-ma wa-bar-tum* ⁴*ša Ša-lá-<tù>-ar-ma* ⁵*a-na Pu-ru-uš-ha-[tim]* ⁶*a-na a-ša-ar [ ]* ⁷*ni-iš-pur-ma* ⁸⁻¹³*kırık kısım* ¹⁻⁸*kırık kısım* ⁹*iš-ta-pá-ar um-m[a šu-ut-ma]* ¹⁰*a-na ma-at Wa-ah-šu-š[a-na]* ¹¹*mu-uq-ta šu-ma* ¹²*[lá] ta-am-qú-ta* ¹³*iš-tí-ku-nu na-ak-[ra-ak]* ¹⁴*İ-dí-A-šur ù İ-bi-ZU* ¹⁵*ší-ip-ru-ni*” bkz. Mogens Trolle Larsen, *The Old Assyrian City-State and its Colonies Mesopotamia 4*, Akademisk Forlag, Copenhagen, 1976, s. 268-269; Gojko Barjamovic, 2011, s. 355.

²⁶ ¹²*10 ma-na URUDU KI A-šur-ba-ni* ¹³*DUMU Ha-zu-zi-im iš-tù* ¹⁴*nu-ku-ra-tim ša Kà-ni-iš* ¹⁵*1 ma-na. TA ší-ib-tám ú-š[a-áb]*” bkz. Salih Çeçen, “Koloni Devri Anadolu'sunda, Tarihî ve Sosyal Olayların Asurlu Tüccarlar Tarafından Tarihleme Olarak Kullanılışı”, *DTCFD XXXV/ 1*, 1995, s. 50-55; Salih Çeçen, “Yerli Kralların Mabedleri Ziyareti ve Çıkan Neticeler”, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 16-22 Eylül 1996, Ankara, s. 119.

M.Ö. 1776/1775 yıllarına tarihlenen Harsamna, Zalpa ve Asur şehirleri arasında yaşanan savaş ve bunun neticesinde ortaya çıkan kral ve tahtın güvenliği sorunsalı hakkında bilgi veren bir diğer metin ise Kültepe'nin I-b tabakasında, 2001 yılı kazılarında bulunmuş ve C. Günbattı tarafından **Kt 01/k 217**²⁷ envanter numarasıyla yayınlanmıştır (Res. 2). Asur şehri elçileri (*šipru ša ālim*) tarafından Harsamna'nın²⁸ kuvvetli beyi Hurmeli'ye yazılan 75 satırlık tarihî bu mektupta, Anadolu'da yer alan iki yerel krallığın birbirleri ile yaşamış oldukları politik mücadeleler ve bölgede yer alan otorite boşluğu²⁹ hakkında dikkat çekici bilgiler yer almaktadır. Asur'da İşme-Dagan kral olduktan sonra Asur şehri tarafından Kaniš *kārum*'una gönderilen ve büyük bir ilgi çeken bu mektupta,

²⁷ ⁴¹a-na Hu-ur-me-[i ru-ba-im] ²dan-nim Ha-ar-sá-am-na-[i-im] ³be-lí-ni qí-bi-ma um-ma [ší-ip-ru] ⁴ša A-lim^{ki} ^dA-šūr ur-d[u-kà] ⁵ša-am-šu-um be-el-ni ⁶ú-šé-bi₄-lá-ni-a-tí ⁷ú-ší-ip-r[i-k]à ^{7m}Ha-zalam ⁸ú-Hu-du-ur-lá ^{8a}ta-áš-pu-ra-ni-a-tí ⁹ú-ki-ma ⁹ha-^rra^ˀ-na-tim ta-ak-lu-ú ¹⁰a-wa-tim ma-da-tim-ma ¹¹mu-ru-úš li-bi-kà ¹²tù-šé-bi₄-lá-ni-a-tí ¹²lá-ma-ma ¹³ta-pá-kà ik-šu-da-ni ¹³ru-ba-um ^dUTU-ší ^dİM be-el-ni ¹⁴a-na ší-ma-tí-šu i-ta-lá-ak-ma ¹⁵a-dí ^dİš-me-^dDa-gán ma-ra-šu ¹⁶i-na ku-sí-e-em ša a-bi-šu uš-bu-ni ¹⁷a-dí u₄-mi-im a-nim ¹⁸ší-ip-ri-ni ¹⁸lá ni-iš-pu-ra-am ¹⁹ú-ki-a-am ¹⁹ta-áš-pu-ra-am um-ma a-ta-ma ²⁰i-nu-mi be-el-ku-nu ²¹ša-ba-am ²¹a-na Za-al-pá-i-im i-dí-nu ²²a-mé-nim a-tù-nu a-na ²³šé-pé-e-šu ²³lá ta-am-qú-ta-ma ²⁴ša-ba-am ²⁴a-na Za-al-pá-i-e-im a-na [t]a-da-nim ²⁵lá ²⁵tù-ša-ak-li-a-šu lá-ma-[ma] ²⁶ša-am-šu-um be-el-ni a-ni-tám ²⁷iš-pu-ra-ⁿⁱ [n]é-nu a-na-kam ²⁸lá ni-gi kà-a-a-ni-iš a-na ²⁹šé-ep ²⁹be-lí-ni ni-im-ta-na-qú-ut ³⁰um-ma né-nu-ma e-zi-ib ³¹ša-ba-am a-na Za-al-pá-i-im ³²lá ta-da-an-ma lu-mu-un ³³li-bi₄-im i-š-tí Ha-ar-[sá-am-]na-i-im ³⁴a-hi-kà ru-ba-im GAL ³⁵lá té-pá-áš ta-as-li-a-t[ám] ³⁶a-ni-tám a-na be-lí-ni ³⁷ni-iš-ba-at-ma a-na ³⁸šé-pé-e-šu ³⁸ni-im-qú-ut-ma um-ma ³⁹šu-ut-ma ³⁹a-tù-nu tám-kà-ra-tù-nu ⁴⁰i-[a-ú]-tum ur-du-ú-a ⁴¹ú ⁴¹ša Ha-ar-sá-am-na-i-im ⁴²ur-du-šu-ma ki-ša-ma kà-kà-am ⁴³na-áš-a-tù-nu-ma ur-ke-e-a ⁴⁴ta-ta-na-lá-kà a-tù-nu tám-kà-ra-tù-nu ⁴⁵ša tám-kà-ru-tí-ku-nu ki-ma ⁴⁶ta-le-e-a-ni ha-ra-na-tim ⁴⁷a-ta-lá-kà a-na ba-ri-tí LUGAL ^e ⁴⁸kà-áb-tù-tim ni-a-tí ⁴⁹mì-nam tá-hu-a-tù-nu be-[el]-ni a-ta ⁵⁰ur-du-kà né-nu a-na-kam ⁵¹kà-a-a-ni-iš ⁵¹ša u₄-me-ni ⁵²ma-ha-ar ^dA-šūr a-na ba-lá-a-š ⁵³ša-am-ší-im be-lí-ni ku-a-tí ⁵⁴ú ba-lá-a-š A-lim^{ki} Ha-ar-sá-am-na ⁵⁵ni-ik-ta-na-ra-áb a-ma ⁵⁶2 ⁵⁶ší-ip-ri-ni A-hi-a-a DUMU Ta-ki-ki ⁵⁷ú Be-li-a-a DUMU ⁵⁸Í-na-Sú-en₆ ⁵⁸ša ⁵⁹ší-bu-tim ⁵⁹ša ba-ri-ni ⁵⁹ša ma-tí-ma Kà-ni-iš ⁶⁰ú Ha-ar-sá-am-na lá i-de₈-ú-ni ⁶¹ni-iš-tap-ra-kum ⁶²ú ta-ma-ar-tám ⁶²da-mì-iq-tám 80 TÚG.HÍ.A ⁶³ša A-lim^{ki} ⁶³ú 20 TÚG.HÍ.A ⁶⁴ša A-ki-^{dí}-e ⁶⁴a-na li-ta-áb-ší-kà nu-uš-té-bi₄-lá-kum ⁶⁵a-na a-wa-tim ⁶⁵ša ⁶⁵ší-ip-re-e-ni ⁶⁶qú-[ul]-ma a-na ah!-hi-kà ⁶⁷tù-ur-ma ⁶⁷[h]a-ra-na-tum ⁶⁷ša ta-ak-lu-[ú] [x x] ⁶⁸š[a]! ⁶⁸[k]u-a-ú-tum-ma KÛ.BABBAR KÛ.BABBAR-áp-k[à x x x] ⁶⁹[ú] né-nu mu-ta-li-ku ur-d[u-kà ki-ma] ⁷⁰[ha]-ra-na-tim ⁷⁰ú-šé-er X [⁷¹qá-tám p[á]-ⁿⁱ-tám ⁷²[ma ⁷²a-wa-at-k[á ⁷³ší-ip]-ru-ni [⁷⁴ĪĜĪ ^d[A-šūr] ⁷⁵a-na ba-lá-tí-kà ⁷⁵ú ⁷⁵ša-lá-am Ha-ar-sá-am-na lu nu-kà-ri-ib” b kz. Cahit Günbattı, *The Letter Sent To Hurmeli King Of Harsamna And The Kings Of Kaniš*, TTKY, Ankara, 2014, s. 101-104.

²⁸ Harsamna şehrinin lokalizasyonu hakkında herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Kemal Balkan, Harsamna şehrinin lokalizasyonu olarak, Anitta metninde Kaniš'in düşmanı olarak geçen ve Anitta tarafından tahrip edilen Harkiuana şehrinin olabileceğini düşünmektedir. b kz. Cahit Günbattı, 2017, s. 52.

²⁹ Esmâ Reyhan-Tülin Cengiz, *Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015, s. 65.

Harsamna hükümdarının Zalpa³⁰ ile olan savaşında, Asur kralı I. Şamşı-Adad'ın, Zalpa krallığına askerî yardımda bulunmasından bahsedilmektedir. Bu durum, yerel beylikler arasında yaşanan siyasî çatışmalarda kralların, kendi iktidarlarının güvenliğini sağlamak amacıyla farklı devletler ile koalisyonlar oluşturduğunu göstermektedir. Yerel krallıkların birbirleri arasındaki çekişmede Asur'un taraf olması ise, Asur'un bu dönemdeki politik gücüne işaret etmektedir. Ayrıca Asur Devletinin bu devirde Anadolu'da merkezi olarak büyük bir askerî ve siyasî gücü istemediği; bunun yerine küçük siyasal yapıların varlığını sürdürmesine destek olmak suretiyle, Anadolu'nun bütünü üzerindeki ticarî ve askerî etkinliğini muhafaza etmeye çalıştığı söylenebilir.

Ticaret yolları üzerinde yer alan şehirlerin yönetsel güvenliği sağlamadaki en büyük kozu, rakip olarak gördükleri devletlere karşı uygulamış oldukları ekonomik ambargo idi. Asur ve Anadolu'daki şehir devletlerinin diplomatik ilişkisi hakkında bilgi veren ve bu açıdan bir ilk olan yukarıda sözü edilen belgede; Harsamna kralı Hurmeli, Asur kervanlarına yolu kapatarak,³¹ Asurlu tüccarların ekonomik faaliyetlerini engellemiş ve böylece kral, iktidarının güvenliğini sağlamaya çalışmıştır. Savaş zamanlarında Anadolu'da, Asurlu tüccarlara yolların kapatılması, ticarî hareketlilik, kervanların sorunsuz seyahat edebilmesi ve gümüş naklini kesintiye uğrattığı için Asurluların hiç istemediği bir durumdu. Bunun yanında savaşlar, Asurlu tüccarların can,

---

³⁰ Hititçe ve Akadca çivi yazılı belgelerde, Zalpuwa/Zalpah/Zalwar/Zalpa olarak farklı şekillerde yazılışlarına rastladığımız Zalpa şehri'nin lokalizasyonu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır. Bu görüşler arasında Zalpa'nın Kızılırmak nehrinin Karadeniz'e döküldüğü yerde veya Gaziantep ve çevresinde aranması gerektiği belirtilmiştir. Anadolu'nun tarihî coğrafyası hakkında detaylı bir çalışma hazırlayan Gojko Barjamovic ise bu yerin Fırat nehrinin batısında, Adıyaman civarında bir yerde aranması gerektiğini ifade etmiştir. bkz. Özlem Sir Gavaz, "Hitit Kenti Zalpa'nın Yeri Üzerine", *Anatolia* 31, 2006, s. 2; Gojko Barjamovic, 2011, s. 122; Cahit Günbattı, 2017, s. 45-46, n. 16.

³¹ Kültepe metinlerinde, *harrānam šabātum* "yolu ele geçirmek", *harrānam kalā'um* "yolu tutmak", *harrānam patā'um* "yolu açmak" ve *harrānam wašārum* "yolu serbest bırakmak" ifadeleri kullanılmıştır. Yol ve ticaret güvenliğiyle ilgili genel bir izlenim edinmemizi sağlayan bu ifadeler; kervan trafiğinin yoğunluğuna ve yolun açık ya da kapalı olmasının tüccarlar ve ticaret üzerinde bırakmış olduğu etkiye işaret etmektedir. bkz. Cahit Günbattı, 2014, s. 26.

ticaret ve yol güvenliğini tehdit eden önemli kriz durumlarıydı. Harsamna kralına yazılan bu mektupta bu çerçevede yaşanan olaylar şöyle aktarılmıştır; ¹⁻⁴Harsamna'nın kuvvetli kralı beyimiz Hurmeli'ye, kölelerin (olan) Asur şehrinin elçileri şöyle söylüyor: ⁵⁻¹¹“Beyimiz Güneş (Hurmeli) sen bize bir mektup gönderdin, ayrıca (beyimiz) sen bize elçilerin Hazalam ve Hudurla'yı da yolladın ve bize yolları kapattığın için büyük bir üzüntü içinde olduğunu bildirdin.”^{32 12-14}Mektubun buraya ulaşmadan önce beyimiz, kral Şamşı-Adad öldü. ¹⁵⁻¹⁹Oğlu İşme-Dagan, babasının tahtına oturduğu güne kadar biz elçilerimizi gönderemedik ve (bu arada) sen buraya şöyle yazdın: ²⁰⁻²⁵“Beyiniz (Şamşı-Adad) Zalpalı'ya (Zalpa kralına) asker verdiğinde, siz niçin ayaklarına kapanmadınız ve onu Zalpalı'ya asker vermekten alıkoymadınız?” ²⁵⁻²⁸Beyimiz Güneş bu konuyu buraya yazmadan önce, biz burada ihmalkâr davranmadık. ²⁸⁻³⁰Tekrar tekrar beyimizin ayaklarına kapandık (ve) şöyle söyledik: ³⁰⁻³⁵“Vazgeç! Zalpalı'ya askerî destek verme ve (bu yüzden) kardeşin büyük kral Hurmeli ile kötü olma!” ³⁵⁻³⁸Bu dileğimizi beyimize sunduk ve ayaklarına kapandık, fakat o şöyle söyledi:(Asur kralından arabulucu tüccar elçilere) ³⁹⁻⁴²“Siz tüccarlar benim kölelerim misiniz, yoksa Harsamnalı'nın mı kölelerisiniz? ⁴²⁻⁴⁴Elbette silah taşıyacaksınız (savaşacaksınız ve gerekirse) arkamdan geleceksiniz!”^{33 44-47}(Ama) sizler ticaretle meşgul tüccarlarsınız, (şimdi) elinizden geldiği kadar (iş) seyahatlerine çıkın! ⁴⁷⁻⁴⁹Biz büyük kralların arasına siz niçin giriyorsunuz?” ⁴⁹⁻⁵⁰Sen beyimizsin, biz senin köleleriniziz. ⁵⁰⁻⁵⁵Burada her gün düzenli olarak tanrı Aşşur'un huzurunda siz beyimiz Güneş'in hayatı ve Harsamna şehrinin iyiliği için dua ediyoruz. ⁵⁵⁻⁶¹İşte, Kaniş ve Harsamna'nın hiç tanımadıkları iki elçimiz Takiki'nin oğlu Ahiya'yı ve İnna-Su'en'in oğlu Bēliya'yı, bizim ikimizin (gösterdiği çabanın) şahitleri olarak sana gönderdik. ⁶¹⁻⁶⁴Aynı zamanda, armağan olarak iyi kalitede seksen parça Asur kumaşını ve yirmi parça Akad kumaşını giyinmen için sana gönderdik. ⁶⁵⁻⁶⁹

³² Tercüme farklılığı için krş. Cahit Günbattı, 2014, s. 18-19; İrfan Albayrak, 2017, s. 4.

³³ 30 ve 49. satırların tercüme farklılığı için krş. Cahit Günbattı, 2014, s. 19; İrfan Albayrak, 2017, s. 4.

Habercilerimizin sözlerini dikkate al ve (biz) kardeşlerin için (bâri) sen kararından vazgeç ve kapadığın yolları [aç!]. (Bizim kazandığımız) gümüş senin gümüşündür... Bizler sizlerin sürekli seyahat eden köleleriniziz.³⁴ 69-73)Yollar açılır açılmaz, önceden olduğu gibi [...]. senin sözün [...] elçilerimiz [...].⁷⁴⁻⁷⁵⁾Tanrı Aşşur'un huzurunda senin hayatın ve Harsamna'nın selameti için dua edelim.”

Kültepe tabletlerinde, Anadolu’da yaşanan politik gerginliklerin, düşmanlıkların sona erdiğini ve barış ortamının yeniden tesis edildiğini belirten veya imâ eden çivi yazılı belgelerde bulunmaktadır. İli-wēdāku tarafından Puzur-Aşşur’a yazılan **KTS II, 40**³⁵ envanter numaralı mektupta, Ulama ülkesinin Puruṣhattum ile barış antlaşması yaparak aralarındaki düşmanlığı sona erdirdiğinden şu şekilde bahsedilmektedir; “²⁸⁻³⁰⁾*Puruṣhattum’da sulh hâkimdir. Ulama, Puruṣhattum ile yemin etti. (ittifak/anlaşma yaptı)*”

TC 3, 131³⁶ envanter numaralı metnin yazarı, Anadolu coğrafyasında yaşanan iç karışıklardan dolayı gümüş ve altın gibi metalleri elde etmenin güç olduğunu dile getirmiş ve metinde adı belirtilmeyen ülkeler arasında 5 gün içerisinde barışın sağlanacağını muhatabına şu ifâdeler ile aktarmıştır; “¹³⁻¹⁴⁾*Beş güne kadar barış sağlanacaktır.*” Metinde geçen bu ifâdeler, Eski Anadolu’da krallıklar arasında yaşanan düşmanlıkların Asurlu tüccarların ticarî faaliyetleri üzerindeki olumsuz etkisini ve ekonomik hayatta yaşamış oldukları sıkıntıyı yansıtmaktadır.

³⁴ Tercüme farklılığı için krş. Cahit Günbattu, 2014, s. 20; İrfan Albayrak, 2017, s. 5.

³⁵ “²⁸⁾*ṣu-ul-mu-um i-na* ²⁹⁾*Pu-ru-uš-ha-tim Ú-lá-ma* ³⁰⁾*ma-mi-tam iš-ti Pu-ru-uš-ha-tim ilš-té-qé*” bkz. Veysel Donbaz, *Keilschrifttexte In Den Antiken-Museen Zu Stambul II*, Stuttgart, 1989, s. 75; Gojko Barjamovic-Thomas Hertel-Mogens Trolle Larsen, 2012, s. 29; Sebahattin Bayram-Remzi Kuzuoğlu, “Çivi Yazılı Kaynaklara Göre M.Ö. 2. Bin’de Aksaray”, *I. Uluslararası Aksaray Sempozyumu*, Aksaray, 2016, s. 806.

³⁶ “¹³⁾*ṣu-ul-mu-um* ¹⁴⁾*a-dí 5 u₄-me-e i-ša-k[an]*” bkz. Julius Lewy, *Tablettes Cappadociennes*, Librairie Orientaliste Paul Geuthner 12, Paris VIe, 1936, Pl. CXXIV; CAD, Š/3, s. 254; Klaas Roelof Veenhof, “Old Assyrian Traders in War and Peace”, *Krieg und Frieden im Alten Vorderasien*, Münster, 2014, s. 841.

Burada ele alacağımız **VS 26, 83**³⁷ envanter numaralı belgede, Asurlu tüccarların savaşlardan dolayı ekonomik açıdan olumsuz bir şekilde etkilendiğini göstermekte ve yazar, adı belirtilmeyen ülkede barış sağlandıktan sonra bakır ve dokumaları satacağını söyleyerek, ekonomik faaliyetlerine devam edeceğini muhatabına şu sözlerle duyurmaktadır; “³⁸⁻⁴¹*Barış sağlandıktan ve malları Kaniş sarayından indikten sonra bakır ve dokumaları satacağım.*”

Hasarlı bir durumda olan **Kt 94/k 626**³⁸ envanter numaralı belgede, Pilah-İstar, Aşşur-taklāku ve Ennam-Aşşur’a Şalatuwar şehrinde bir savaş yaşandığını ve şehrin meclisinde bir isyan olduğunu şöyle aktarmıştır: “¹⁴⁻¹⁸*Şalatuwar’da savaş olduğunu ve şehrin içinde, onların meclisinde bir isyan olduğunu sen hiç duymuyor musun?*” Belgede, isyanın *puhrum* adı verilen mecliste çıkması; bu girişimin “*farklı etnik gruplar tarafından değil, yönetimdeki otoritenin muhalifleri tarafından çıkarıldığını düşündürmektedir.*”³⁹

Amkuwa’daki Asurlu tüccarlar ile yerel yetkililer arasındaki bir çatışmaya atıfta bulunan **Kt n/k 1374**⁴⁰ envanter numaralı mektupta Uşur-şa-İstar, muhataplarına kral ile yaşamış olduğu sıkıntılı durumu şu ifâdelerle aktarmıştır; “¹⁻²⁹*Uşur-şa-İstar, İkün-pīya*

³⁷ “³⁸šu]-ul-mu-um i-šī-ik-nu-ni-ma ³⁹[ú-n]u-tí i-na Kâ-ni-iški i-na ⁴⁰[É.GAL]^{lim} ur-da-ni lu AN.NA^{ki} ⁴¹[lu TÚG.HÍ].A a-li ša-lá-mi-kâ” bkz. Klaas Roelof Veenhof-Evelyn Klengel-Brandt, *Vorderasiatische Schriftendmāler der Staatlichen Museen zu Berlin*, Herausgegeben vom Vorderasiatischen Museum, Berlin, 1992, Tafel XXI; CAD, Š/3, s. 254; Klaas Roelof Veenhof, 2014, s. 841.

³⁸ “¹⁴a-ta ú-lá ¹⁵[ta-áš]-ta-na-me ki-ma i-na ¹⁶[Ša-lá-]tù-ar sí-kà-tù-ni-ma ¹⁷[ù i-na] qé-ra-áb a-li-ma ¹⁸[i-na pu-ù]h²-ri-šu-nu sí-hi-tù-ni-ma” bkz. Mogens Trolle Larsen, (Ankara) *Kültepe Tabletleri VI-b, The Archive Of The Šalim-Aşşur Family vol.2: Ennam-Aşşur*, TTKY VI-33^{d-b}, Ankara, 2013, s. 176-177.

³⁹ Hakan Erol, “Kültepe’den Bir Metne Göre Asur Bölgesinde Yaşanan Bir İsyân ve Anadolu ’daki Diğer İsyânlarla İlgili Kayıtlar”, *ArAn*, C. 11, S. 2, Ankara, 2017, s. 31.

⁴⁰ “¹um-ma Ú-şur-šī-İstar-ma ²a-na Í-ku-pi-a ³ú Sú-en₆-SİPA qí-bi-ma ⁴a-na Sú-en₆-SİPA qí-bi₄-ma ⁵a-na-kam İGÍ Í-ku-pi-a-ma ⁶a-na ru-ba-im uš-kà-in-ma ⁷a-ma-ti-šu ú ur-dí-šu ⁸ša A-am-ku-wa-a iş-bu-tù-ma ⁹iş-a-al Hi-da-áš-ba ¹⁰šī-ip-ru-um ša A-am-ku-wa-a ¹¹ú ša ru-ba-im i-tù-ra-ma ¹²um-ma A-am-ku-wa-i-ú-ma ¹³be-el TÚG.HÍ.A li-li-kam-ma ¹⁴i-La-ki-mi-ša ¹⁵li-it-ma-ma šī-im ¹⁶TÚG.HÍ-tí-šu lu-ma-li ¹⁷um-ma ni-nu-ma ma-nu-um ¹⁸tám-<kâ>-ru-um ¹⁹ša La-ki-mi-ša it-mu-ú ²⁰ru-ba-am a-na GÍR ša A-şür ²¹i-té-tí-qá ta-ta-ma-ma ú ²²šī-im TÚG.HÍ-tí-kâ ta-lá-qé ²³i-nu-mi-im ša řup-pá-am ²⁴ú-lá-pi-ta-ku-ni ²⁵ša-kâ-na-kam a-na A-am-ku-wa-a ²⁶iş-ta-par ²⁷um-ma řu-ut-ma ra-dí-kâ ²⁸li-li-kam-ma ²⁹tám-kâ-ra-am lu ta-mi-ma” bkz. Salih Çeçen, “Yeni Kültepe Belgelerine Göre Yerli-Asurlu Münasebetleri”, *Uluslararası I. Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Çorum, 1990b, s. 143-144; Gojko Barjamovic, 2011, s. 314.

ve Su'en-re'i'ye şöyle söylüyor: Burada İkün-pīya'nın huzurunda krala boyun eğdim ve o, Amkuwalı'nın ele geçirdiği cariyelerini ve kölelerini sorguya çekti. Amkuwa'nın ve kralın elçisi Hidašpa geri döndü. (Mesaj taşıyan) Amkuwalı dedi ki: "Tekstil sahibi buraya gelsin ve Lakimišša'da yemin etsin, sonra tekstillerinin tam bedelini iâde ederim." Biz cevap verdik: "Lakimišša'ya yemin eden tüccar kimdir?" Aššur'un hançeri ile krala yemin ettiğinizde, kumaşlarınızın bedelini alabilirsiniz. Size mektubu yazdığım gün, Amkuwa'ya bir šakkanakkum gönderdi ve o şöyle dedi: "rādium'unuz gelsin de, tüccara yemin etsin."

Kralın iktidarı, tahtının emniyeti ve siyasal otoritelerin güvenliği hakkında detaylı bilgi veren CCT IV 30-a (CMK 98)⁴¹ envanter numaralı mektupta; yerel krallıkların, ülkede çıkan isyan sonucunda Hahhum⁴² krallığına karşı yapmış oldukları koalisyon hakkında önemli bilgiler verilmektedir. Elali'nin, İnnaya'ya aktardığı bilgilere göre Hahhum şehrinde yurttaşlar, krallarına karşı isyan etmiş, kral ise kendi can ve tahtının güvenliğini korumak amacıyla kan dökmüştür. Elali, İnnaya'ya ülkede yaşanan siyasî iklimden dolayı kralın tahtının güvende olmadığını, kralların kendi aralarında ittifak yaptığını, durumun giderek kötüleştiğini ve İnnaya'nın Hahhum'a gelmemesini şu ifâdelerle bildirmiştir; ¹²⁾Adamlar (halk) başkaldırdı. ¹³⁻¹⁵⁾Kral, kan döktü ve tahtı

⁴¹ ¹²⁾a-wi-lu-ú i-ta-ba-al-ku-tù ¹³⁾LUGAL da-me e-ta-pá-áš-ma ¹⁴⁾ku-sí-šu lá ta-aq-na-at ¹⁵⁾ší-ik-na-tum a-hu-ra ¹⁶⁾[r]u-ba-ú i-na ba-ri-šu-nu ¹⁷⁾[i]-ta-tù-lu a-bi a-ta ¹⁸⁾be-li a-ta ki-ma ¹⁹⁾ṭup-pá-am kà-ru-um ²⁰⁾iš-me-ú-ni mu-hu-ur-šu ²¹⁾té-er-tí kà-ri-im ²²⁾ù té-er-ta-kà li-li-kam-ma ²³⁾lá tal-kam..." bkz. Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 123-124; Cécile Michel, *Correspondance Des Marchands De Kaniš Au Début Du IIe Millénaire Avant J.-C.*, Les Éditions Du Cerf, Paris, 2001, s. 160-161; Paul Garelli, "Hahhum un Relais Assyrien Sur La Route Commerciale De La Cappadoce", *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi*, s. 452.

⁴² Sumerce, Akadca ve Hititçe çivi yazılı belgelerde, "Hahhum" ya da "Hahha" şeklinde geçen bu yer adının konumu ile ilgili bilim insanları tarafından farklı fikirler ortaya atılmıştır. Anadolu ile Yukarı Mezopotamya arasındaki siyasî ve ekonomik ilişkilerde önemli bir yer tutan bu şehrin lokalizasyonu hakkında yer alan fikirler şu şekildedir; Orlin, Hahhum şehrinin Elazığ ve Harput civarında; Nashef, Yukarı Fıratın batısında olabileceğini bildirmiş; Liverani, Lidar Höyük; Nimet Özgüç, Forlanini ve Cahit Günbattı ise Samsat olabileceğini dile getirmiştir. Gojko Barjamovic ise bu şehrin; Timelkiya, Hurama, Badna ve Zalpa şehrine yakın bir yerde olabileceğini söylemiştir. bkz. İrfan Albayrak, "Eski Asurca Kaynaklara Göre Asur-Anadolu İlişkilerinde Hahhum Krallığının Önemi", *ArAn 12/2*, Ankara, 2018, s. 3-5; Mario Liverani, "The Fire Of Hahhum", *OA XXVII*, 1988, s. 169; Khaled Nashef, 1991, s. 47; Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 39; Gojko Barjamovic, 2011, s. 104-105.

emniyette değildir. Durum gittikçe kötüleşiyor. ¹⁶⁻¹⁷⁾Krallar birbirlerine bakıyorlar. ¹⁷⁻²⁰⁾ Sen babamsın, sen beyimsin. Kārum, mektubu işittiğinde (okuduğunda) ona başvur. ²⁰⁻²³⁾ Kārum'un ve senin talimatın bana gelsin. (Fakat) sen buraya gelme.” Metinde geçen bu ifâdeler, Anadolu’da halk ile hükümdar arasında yaşanan güç mücadeleleri’nin Asurlu tüccarların güvenli bir ortamda ticaret yapmaları konusunda onları sıkıntıya düşürdüğünü ve yaşanan iç karışıklıktan dolayı ticarî faaliyetlerini güvenli bir şekilde yapamadıklarını göstermektedir.

Anadolu’daki siyasî durum ve krallıklar arasında yaşanan siyasî kriz hakkında bilgi veren bir diğer önemli belge ise 1962⁴³ yılı kazılarında bulunmuş olan **Kt n/k 504**⁴⁴ envanter numaralı belgedir. 5 tanığın şahitliği ile hazırlanmış olan bu metin, *kārum* aracılığı ile Asurlu yetkililer ve kral ile kraliçe tarafından temsil edilen yerel hükümeti tasvir etmektedir. Tablette, Tawiniya⁴⁵ krallığı ve adı bilinmeyen bir krallık arasında söz konusu olan düşmanlıktan bahsedilmektedir. Kral ve kraliçe tarafından Tawiniya krallığı adına ajanlık yapmak ile suçlanan Aşşur-taklāku adlı tüccar, kral ve kraliçe’nin isteği sonucunda tutuklanarak hapse atılmıştır. Aslında kral ve kraliçe, Tawiniya ülkesinden gönderilmiş olan mektubu taşıyan ve kendi ülkeleri hakkında Tawiniya krallığına bilgi verecek olan şahsı bulmak istemektedir. Belgede, bu durum kral ve kraliçe tarafından şu şekilde ifâde edilmiştir; ¹²⁻¹³⁾Kral ve kraliçe şöyle cevap verdiler: ¹³⁻¹⁸⁾Tawiniya’dan

---

⁴³ Kt n/k 504 envanter numaralı metnin duplikatı, 1993 yılında Kaniş şehrinde yapılan kazılarda 900’e yakın tablet ve zarf içerisinde bulunmuştur. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Paul Garelli-Cecile Michel, “Heurts avec une principauté anatolienne”, *Festschrift für Hans Hirsch zum 65. Geburtstag gewidmet von seinen Freunden, Kollegen und Schülern, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, vol. 86, 1996, s. 277-290.

⁴⁴ ¹²⁾um-ma ru-ba-um ¹³⁾ú ru-ba-tum-ma mu-šé-bi-il₅ ¹⁴⁾tup-pi-im ša iš-tù Ta-wi-ni-a ¹⁵⁾ú-šé-bi-lá-ni-ma e-ri-iš-tám ¹⁶⁾a-na be-el nu-ku-ur-tí-a i-za-bi-lu ¹⁷⁾ú qá-qí-di i-šé-e-ú ¹⁸⁾ru-a-nim-ma ú a-hu-ku-nu lu-šé-er” bkz. Cahit Günbattı, “The River Ordeal In Ancient Anatolia”, *Klaas Veenhof Anniversary volume*, PIHANS 89, (ed. W. H. Van Soldt-J. G. Dercksen), Leiden, 2001, s. 151-155.

⁴⁵ POAT 9:11; Kt f/k 183:3-4; n/k 473:20-21; 88/k 913:12; 92/k 203:4-5 metinlerinde Tamniya/Tawiniya *kārum* olarak geçmektedir. Bu metinlerde Tawiniya *kārum*’u; Turhumit, Hattuş ve Tuhpiya *kārum*’ları ile birlikte geçmektedir. bkz. Cahit Günbattı, 2000, s. 83, n. 8.

gönderilmiş mektubu getiren ve düşmanımıza istediği (bilgiyi) taşıyacak olan ve başımızı (met. başım) araştırarak olan (kimseyi) buraya getirin ve kardeşiniz (Aşşur-taklāku) serbest kalsın.” Saray, burada Aşşur-taklāku’yu rehin alarak esas suçlunun yokluğunda cezayı onun çekmesini istemektedir. Metinde adı belirtilmemiş olan ülkenin kral ve kraliçesi, *kārum*’un asıl suçluyu teslim etmesi hâlinde ve 1 mina *amūtum*⁴⁶ veya 10 mina altın vermeleri karşılığında Asurlu tüccarın serbest bırakılacağını aksi takdirde ise öldürüleceğini belirtmişlerdir. Anadolu sarayı’nın, Aşşur-taklāku’yu suçsuz bulduğunda fidye istemesi Anadolu coğrafyasında yer alan krallıkların birbirleriyle olan düşmanlıklarında Asurlu tüccarların ağır ekonomik kayıplara uğradığını ve aynı zamanda da özgürlüklerini ve hayatlarında tehlikeye attıklarını göstermektedir. Sarayın, *kārum*’dan bu kadar fahiş bir meblağ istemesinin nedeni belki de *kārum*’un oldukça caydırıcı bir seçenek ortaya koyması, esas suçluyu bulmak istemesi ve yargılamak istemesiyle ilgilidir. Saray, *kārum*’a “⁴¹⁻⁴⁴Eğer (bu istediklerimizi) bize vermezseniz; fikrinizi değiştirmez ve onun adını söylemezseniz, kardeşiniz ölmüştür.(onu ölü bilin!)”⁴⁷ diyerek *kārum*’un gerçek suçluyu bularak, teslim etmesini yoksa Aşşur-taklāku adlı tüccarı sağ kurtarmanın mümkün olmadığını dile getirmektedir.⁴⁸ Bu durum, Anadolu’daki yerel krallıklar arasında yaşanan siyasî krizlerin, Asurlu tüccarların can güvenliğini tehlikeye atması ve onların ticarî faaliyetlerini güvenli bir şekilde sürdürmelerini sekteye uğrattığını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

---

⁴⁶ *amūtum* mâdeninin ne olduğu konusunda araştırmacılar tarafından farklı görüşler ortaya atılmıştır. Bilim insanları, bu mâdene KÜ.AN=*amūtum*=*ašium*=Meteorik demir, plâtin isimlerini vermiştir. Sedat Erkut ise bu mâdenin *ameteis* (kuvars, kaya kristali, dağ kristali) olabileceği görüşünü ortaya koymuştur. bkz. Hüseyin Sever, “*Amūtum* Mâdeninin Ticaretinin Yapılması Hususunda, Asur Şehir Meclisince Verilmiş Bir Ruhsatnâme”, *ArAn*, S. 3, Ankara, 1997, s. 293. Ayrıca bkz. Sedat Erkut, “Kültepe Metinlerinde Geçen *amūtu(m)* Üzerine”, *Belleten*, C. LXXI-260, Ankara, 2007, s. 4.

⁴⁷ “⁴¹šū-ma lá ta-da-na-ni-a-ti ⁴²lá ta-tù-ra-ma šu-um-šu ⁴³lá ta-za-kà-ra a-hu-ku-nu ⁴⁴me-et a-ma-lá tu-pi-im” bkz. Cahit Günbattı, 2000, s. 75-77.

⁴⁸ Cahit Günbattı, 2001, s. 158.

Wašhaniya kralı'nın, başka bir şehre geldiği ve siyasî sebeplerden dolayı Asurlu tüccarların, Hattum şehrine gitmesini engelleyerek orada ticaret yapmalarını engellemeleri **CCT 5, 15-b**⁴⁹ numaralı mektupta şöyle aktarılmaktadır; ⁴⁻²⁴*Wašhaniya kralı buraya geldi. O, Puruštattum'a ya da Hattum'a gitmemi engelledi. Beş gün bekleyeceğim ve eğer Hattum'a giden yolu serbest bırakmadıysa, o zaman [gümüşü] mühürleyeceğim ve hizmetçilerimden birini bakırımla ilgilenmesi için bırakacağım. Puruštattum'dan getirdikleri her bir mina gümüşü kendim alacağım ve Kaniš'e gideceğim.*"

Hattuş ve Kaniš şehirleri arasındaki çatışmadan bahseden **Kt 93/k 685**⁵⁰ envanter numaralı metinde ise durum şöyle aktarılmaktadır; ⁷⁻¹⁸*Bakırın geri kalanını Zimishuna'da onlara vereceğim ve hemen hareket edip geleceğim. Hattuş'lu (Hattuş hükümdarı), Kaniš ülkesine (sefere?) çıktı; yolları kapatıyorlar.*"

Bu konu hakkında ele alacağımız bir diğer önemli tarihî belge ise herhangi bir kişisel ismin kaydedilmediği, Asur hükümdarı tarafından Kaniš *kārumu*'na yazılan ve hasarlı bir durumda olan **Kt 87/k 40**⁵¹ kazı envanter numaralı metindir. Metin;

⁴⁹ ⁴⁴[a-na]-kam ru-ba-um ⁵[Wa-á]š-ha-na-[i!]-um ⁶[i]-li-kam a-na Pu-ru-uš-**ha-tim* ⁷ù Ha-tim ik-ta-lá-**ni* ⁸a-dí-i 50 u₄-me-e ⁹ù-ta-qá-ma šu-ma ¹⁰[h]a-ra-nam a-na ¹¹[Ha-t]im lá ú-ta-šé-er ¹²[KÜ.BABBAR a]-kà-na-ak-ma ¹³[i-n]a šú-ha-ri-i-a ¹⁴iš-té-en₆ i-na ¹⁵ša-ha-at URUDU-i-a ¹⁶e-zi-ib-ma ù a-na-**ku* ¹⁷iš-tí KÜ.BABBAR-pì-im ¹⁸1 ma-na ša iš-tù ¹⁹Pu-ru-uš-ha-tim ²⁰ú-šé-ší-ú-ni-ni ²¹[a-t]a-be-a-ma ²²[a-na] Kà-ni-iš ²³[a-ta-l]a-kam [...]” b kz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 323.

⁵⁰ ⁷⁻¹⁸*i-Zi-mi-is₆-hu-na ši-tí URUDU a-da-šu-nu-tí-ma a-ta-bi₄-a-ma a-ta-la-kam Ha-tù-ša-i-um a-na ma-at Ka-ni-iš ú-ší ha-ra-na-tim ú-ká-lu*” b kz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 295.

⁵¹ ⁴¹*um-ma wa-ak-lúm-ma a-na* ²kà-ri-im Kà-ni-iš^{ki} ša-he-[er] ³GAL qí-bi-ma ni-ša-me-ma [up-pé] ⁴ha-ru-mu-tim ša tám-[kà-r]e ⁵iš-tù Wa-ah-šu-ša-na [x (x)] x ⁶nu-a-ú ù ma-ki-ru-ú ⁷i-za-bi-lu-nim-ma ša-hu-ru-tum ⁸i-na ma-tim iš-ta-na-ú-mu ⁹a-pu-tum i-na u₄-mì-im ¹⁰[ša] tup-pá-am a-nim ta-ša-me-a-ni ¹¹[x x x (x x)] x šé-ší-a-ma ¹²[...] -bi-a-am ¹³[...] a-hu-um ¹⁴[...] x da?-mu [(x)] ¹⁵[...] ha-ar [(x)] ¹⁶[...] x-ri ¹⁷İĞİ [...] ¹⁸i-na kà-[ri-im ...] ¹⁹i-na tù-w[a?-...] ²⁰tup-pá-am šu-u[m-šu] ²¹ša tam-kà-ri-im [ša iš-tù] ²²Wa-ah-šu-ša-na [nu-a-ú] ²³ù ma-ki-ru ú-šé-[ší-ú] ²⁴li-iš-ú-mu-ma tu[p-pé-e-šu-nu] ²⁵li-ip-hu-ru-ma İĞİ [3] [DUMU] ²⁶ša A-šür ma-lá KÜ.BABBAR tù-ša-[qá]-lá-ni ²⁷bé-lu tup-pé-e ²⁸li-iš-qú-lu-ni-ku-nu-ti-ma ²⁹tup-pé-e-šu-nu li-il₅-qé-ú-ma ³⁰ša tup-pá-am iš-ú-mu ³¹i-kà-tù-mu-ma a-na ³²[İ]Ğİ kà-ri-im lá ub-lá-ni ³³ù ša ší-bu-um ³⁴[x]-x-ú-šu-ni-ma ³⁵[tup]-pá-am lá i-ša-qú-[lu] ³⁶ú pí-šu a-na a-li[m...] ³⁷x x-šu ú-dí a x x [a-lu-um] [dí-in-šu] ³⁸[li-dí]-in” b kz. Karl Hecker, “Kunuk kārīm šaḥer rabi”, *Studies Kienast*, s. 187-189; Klaas Roelof Veenhof-Jesper Eidem, *Mesopotamia, The Old Assyrian Period*, Akademik Presss Fribourg Vandenhoeck&Ruprecht Göttingen, Göttingen, 2008, s. 138-139.

Wahşuşana şehrinde tüccarlara âit olan arşivdeki sözleşmelerin yerliler tarafından taşınarak, yağmalandığı, Asurdaki makamların ise Asurlu tüccarlar tarafından satın alınan bu kayıtları geri almak için Kaniş *kārum* 'una ne yapması gerektiği konusundaki tâlimatını içermektedir. Kültepe'de, aşağı şehirde bulunan ve M.Ö. 1845 yılına tarihlenmiş olan bu mektupta; batıda Wahşuşana⁵² ülkesinin dâhil olduğu savaş sonucunda Asur yerleşiminin yıkımı hakkında bilgi veren ciddî olaylar ve sonuçları şu şekilde aktarılmıştır; “¹⁻³) *Waklum*,⁵³ küçük (ve) büyük Kaniş *kārum* 'una şöyle diyor: “³⁻⁸)Zarflı tabletlerin Wahşuşana'dan Anadolulu ve küçük tüccarlar tarafından buraya getirildiklerini ve devamlı küçükleri satın aldıklarını işitiyoruz. ⁹⁻¹¹)Yani bu tableti işittiğiniz gün, sizin... gönderiyor ve ¹²⁻¹⁶(kırık kısım) ¹⁷⁻²⁵)Wahşuşana [Anadolu'dan] veya küçük tüccarların piyasaya sürdükleri bir tüccarın her tabletini onlar almak ve sonra tabletlerini toplamak zorunda. ²⁵⁻²⁸)Sonra tablet sahipleri size üç Asurlu'nun önünde ödedikleri kadar gümüş ödemek zorundalar. Daha sonra onlar tabletlerini alabilirler. ²⁹⁻³⁶)Kim bir tablet satın alır, (onu) gizler, *kārum* 'a veya onu bir tanığa getirmese..., hiçbir gümüş ödemezse ³⁶⁻³⁸) ve onun hükmünü şehre..., onun hakkında şehir hüküm verir.”

⁵² Eski Asur metinlerinde, Kaniş ve Asur'dan sonra adından sıkça söz edilen ve Kızılırmak kavsi ile Kızılırmak'ın güneyinde yer alan şehirler için önemli bir geçiş noktası olan Wahşuşana kentinin lokalizasyonu hakkında yer alan görüşler şu şekildedir; P. Garelli, L. L. Orlin ve E. Bilgiç bu kenti Niğde civarına; K. Nashef ve H. Şahin, Tuz Gölü'nün kuzeyine, G. Barjamovic ise Büklükale'ye yerleştirmiştir. bkz. Paul Garelli, *Les Assyriens En Cappadoce*, Bibliotheque Archeologique et Historique De L'Institut Français D'archeologie D'Istanbul, Paris VIe, 1963, s. 121; Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 36; Emin Bilgiç, “Anadolu'nun İlk Yazılı Kaynakları'ndaki Yer Adları ve Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler”, *Bulleten*, C. X, S. 39, 1946, s. 402; Khaled Nashef, 1991, s. 135; Hasan Ali Şahin, “Wahşuşana Krallığı”, *Bulleten*, C.LXXII, S. 265, 2008, s. 687; G. Barjamovic, 2011, s. 372.

⁵³ Eski Asur kraliyet yazıtlarında, kralların *işşi'ak Aşşur* (Asur'un kâhyası), *waklum* (denetçi, gözcü), *rubā'um* (prens/büyük olan) ve *bēlum* (bey) olmak üzere dört farklı unvan kullandığı görülmektedir. *waklum* unvanının, Asur kralları tarafından kullanılıp-kullanılmadığı konusu bilim insanları tarafından tartışılmış ve bu konuda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Landsberger, bu konu hakkında *waklum*'un yüksek dereceli bir memur olduğu ve bu unvanı kullanan kişilerin bir Asur kralı olamayacağı görüşünü öne sürmüş ve öğrencisi Kemal Balkan'da bu görüşü desteklemiştir ancak Garelli ve Larsen ise Landsberger ve Balkan'ın görüşünün aksine *waklum* sıfatının, Asur kralları tarafından kullanıldığı fikrini ortaya koymuşlardır. bkz. Salih Çeçen, “Kültepe Metinlerinde Bulunan Yeni “Waklum” Mektupları”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Dergisi*, C. 34, S. 1-2, 1990, Ankara, s. 35-36; Kemal Balkan, *Observations on the Chronological Problems of the Kārum Kaniş*, TTKY, Ankara, 1955, s. 33-46; Mogens Trolle Larsen, 1976, s. 131; Paul Garelli, 1963, s. 198-200.

M.Ö. II. bin yılda yaşanan Asur Ticaret Kolonileri Devrinde, Anadolu coğrafyasının siyasî durumu ve şehir devletlerinin kendi içlerinde yaşadıkları savaşlar ve bu savaşların kral ve halkın can-mal güvenliğini nasıl etkilediğini göstermesi bakımından, “Mama Kralı Anum-Hirbi’nin Kaniş Kralı Waršama’ya Gönderdiği Mektup” önemli bilgiler içermektedir(Res. 3). Anadolu hükümdarları arasındaki siyasî yapılanmanın varlığını gözler önüne seren bu ünlü mektup, Mama⁵⁴ ve Kaniş ile onlara tâbî olan, *šarrānu* denilen küçük hükümdarlar hakkında bilgi vermekte olup, Anadolu’da yaşanan siyasal istikrarsızlığı yansıtmaktadır. I-b dönemine âit olduğu düşünülen ve 1955 yılı kazısında bulunan mektupta vasal krallıklar, *rubā’ū*’ların köleleri/hizmetkârları (*urdum*) ve köpekleri (*kalbum*) olarak tanımlanmış ve bu siyasal statülerde devletlerarasında isyan ve savaş gibi olayların yaşanmasına neden olmuştur.⁵⁵ Mektup, krallıklar arasında yaşanan siyasal anlaşmazlıkların ticarî işleyişe olan etkisi, kralın iktidarının güvenliğini sağlamak için düşman ülkeye uygulamış olduğu ekonomik ambargo, kent ve yol güvenliği, sınır güvenliği hakkında satır aralarında gizlenmiş bilgiler içermektedir. Metnin 1-23. satırları incelendiğinde, Anadolu coğrafyasında *rubā’um rabiûm* adı verilen “büyük krallar” ve bunlara bağlı olan küçük krallıkların yer aldığı görülmektedir.

Bu dönemde büyük krallıklar ile bu krallıklara bağlı olan küçük krallıklar arasında iktidar için zaman zaman askerî nitelikli yoğun çatışmalar yaşanmış ve bu güçler, birbirleri üzerinde hâkimiyet kurmak için mücadele etmişlerdir(Harita 3). Güçler arasında yaşanan bu politik mücadele kimi zaman kralın iktidarını ve canını tehlikeye atmıştır. M.Ö. II. bin yılda Taišama Kaniş’e, Sibuha’da Mama’ya bağlı birer sınır şehri idi ve bu

---

⁵⁴ Mama şehrinin lokalizasyonu hakkında yerli ve yabancı meslek insanları tarafından farklı görüşler ortaya konulmuştur. Jared Miller, bu konu hakkındaki ilgili görüşleri 2001 yılında yayınladığı makalesinde şöyle aktarmıştır: K. Balkan Mama şehrini; Elbistan ya da Göksun bölgesine, K. Nashef; Maraş ve Göksun arasına, K. Hecker; Göksun bölgesine, M. Forlanini ve M. Marazzi ise Haššu’ya yerleştirmiştir. bkz. Jared Miller, “Anum-Hirbi and His Kingdom”, *Altorientalische Forschungen* 28, 2001, s. 69-70; Kemal Balkan, *Mama Kralı Anum-Hirbi’nin Kaniş Kralı Waršama’ya Yazdığı Mektup*, TTKY, Ankara, 2020, s. 36.

⁵⁵ Klaas Roelof Veenhof, 2014, s. 839.

iki şehir arasında bir düşmanlık söz konusuydu. Kaniş şehrine tâbî olan Taişamalı, genişleme siyaseti izlemiş ve Anum-Hirbi'nin metinde adı belirtilmeyen bir krallıkla (*bēl nukurtia*) savaşa girmesini fırsat bilerek onun ülkesine ve 12 şehrine saldırmış, ülkenin koyun ve sığırlarını da beraberinde götürerek yağmacılık faaliyetinde bulunmuştur. Taişamalı'nın bu saldırgan davranışı, ülkenin yönetiminden sorumlu olan kral ve iktidarının güvenliğini yâni devletin bekasını ve kralın korumakla yükümlü olduğu halkın can ve mal güvenliğini tehlikeye düşürdüğünü göstermektedir. Mektupta, bu durum şöyle aktarılmaktadır: ⁴⁻³)*Mama kralı Anum-Hirbi, Kaniş kralı Waršama'ya şöyle söylüyor:* ⁴⁻⁸)*“Sen bana bir mektup gönderdin ve şöyle söyledin: Taišama'lı benim kölemdir, onu ben yatıştıracağım. Fakat sen kölen Sibuhali'yı yatıştırıyor musun? ⁸⁻¹¹)Mademki Taišama'lı senin köpeğindir, niçin başka krallarla tartışıyor? ¹³⁻¹⁶)Benim köpeğim Sibuha'lı başka krallar ile tartışıyor mu? Taišama'lı bir rubā'um mudur? Bizim aramızda üçüncü rubā'um olmalı mı? ¹⁷⁻²³)Düşmanım beni yener yenmez, (senin vasalin) Taišama'lı memleketime saldırıp, on iki şehrimi tahrip etti. (Onların) sığırlarını ve koyunlarını alıp, götürdü.”*⁵⁶

Metnin 23-57. satırları incelendiğinde, Anum-Hirbi, Waršama'nın babası İnâr'ın 9 yıl boyunca Harsamna kentini kuşattığı zamanda Mama ülkesinin ve ona tâbî krallıkların onun ülkesine herhangi bir şekilde askerî bir girişimde bulunmadığını, kralın canı ve iktidarına karşı herhangi bir tehdit unsuru oluşturmadığını sitemkâr bir ifadeyle hatırlatmıştır. Anum-Hirbi, Taişamalı'nın saldırgan tavırları ve kendisine tehdit unsuru oluşturmasından dolayı ticaret yollarını Kaniş'ten gelen kervanlara kapatmıştır. Mama

---

⁵⁶ ⁴⁻¹)*um-ma A-nu-um-hi-ir-bi ru-ba-um* ²)*Ma-ma-i-ú um-ma a-na Wa-ar-ša-ma* ³)*ru-ba-im Kà-ni-ší-im qí-bi-ma* ⁴)*ta-áš-pu-ra-am um-ma a-ta-ma* ⁵)*Ta-i-ša-ma-<i>-ú-um ur-dí-i* ⁶) *a-na-ku ú-ša-bá-šu ú a-ta* ⁷)*Sí-bu-ha-i-a-am* ⁸)*IR^{ra-ad}-kà* ⁸)*a-ta ša-bí-šu iš-tù-ma* ⁹)*Ta-i-ša-ma-i-ú-um kà-lá-áb-kà-ni* ¹⁰)*a-mì-nim iš-tí ša-ra-ni-e ša-ni-ú-tim* ¹¹)*i-dá-ba-áb* ¹²)*ša-ni-ú-tim i-dá-ba-áb* ¹³)*Sí-bu-ha-i-ú-um kà-al-bi* ¹⁴)*iš-tí ša-ra-ni-e ša-ni-ú-tim* ¹⁵)*i-da-bu-ub ru-ba-um Ta-i-š[a-ma-i-ú-um]* ¹⁶)*a-na ša-al-ší-ni ru-ba-im* ¹⁷)*i-tù-wa-ar ki-*ma be-el* ¹⁸)*nu-ku-ur-tí-a i-du-kà-ni* ¹⁹)*ú Ta-i-ša-ma-i-ú-um* ²⁰)*a-na ma-tí-i-a im-qú-ta-ma* ²¹)*12 a-lá-ni-e-a ùh-ta-li-iq* ²²)*al-pí-šu-nu ú šé-ni-šu-nu* ²³)*il₅-té-qé um-ma šu-ut-ma ru-ba-um*” bkz. Kemal Balkan, 2020, s. 6-9; Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 97-99.

şehri, Asur ile Anadolu arasındaki uzun mesafeli ticarete, tüccarların güvenle seyahat etmelerini sağlayan önemli kervan güzergâhları üzerinde bulunan bir şehirdi.⁵⁷ Anum-Hirbi'nin, Kaniş ülkesinden gelen kervanlara yolu kapatması yolun, Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğinin (saldırı, yağmacılık vb. gibi olaylara karşı) sağlanması açısından önemli olduğunu göstermektedir. Mektubun ilerleyen satırlarında Waršama, iki şehrin sınırları arasında yer alan düşmanlığa son verilmesini istemiştir: “²³⁻²⁴O şöyle söyledi: “*rubā’um (kral) ölmüştür.*” ²⁴⁻²⁹Bu sebepten avcının tuzağını kaldırdım. O, ülkemi korumak ve cesaret vermek yerine, ülkemi yaktı ve dumanı pis kokuttu. ²⁹⁻³⁴Zamanında, senin baban İnar, Harsamna kentini dokuz yıl boyunca kuşattığında ülkem, senin ülkeneye saldırıp, tek bir sığırı veya tek bir koyunu öldürdü mü? (boğazladı mı?) ³⁴⁻³⁷Şimdi sen bana mektup yazıp, diyorsun ki: “Niçin yolu bana serbest bırakmıyorsun?” Yolu senin için serbest bırakacağım. (kırık kısım) ⁴⁹⁻⁵¹Sen bana bir mektup gönderdin ve şöyle dedin: “Yemin edelim.” Daha önceki (ettiğimiz) yemin yeterli değil mi? ⁵²⁻⁵⁷Senin habercin bana gelsin ve benim habercim sana gelsin. Tarikutana gümüş yerine taşları mühürledi ve bıraktı. Bunlar, tanrılar için (nezlinde) iyi midir?”⁵⁸

Taişamalı'nın, Anum-Hirbi'nin ülkesine ve ona tâbî şehirlere saldırmasının temel nedeni sınır güvenliğinin sağlanamamış olmasıdır. Taişama ve Mama şehirleri arasında yaşanan sınır güvenliği sorunu devletin sürekliliği, kralın can ve iktidar güvenliğinin sağlanmasının önemli olduğunu göstermektedir. Mektubun 34-52. satırlarında Anum-Hirbi, Waršama'ya bağlı olan krallıklara, Mama ülkesine tekrar seyahat izni verileceğini

⁵⁷ Cahit Günbattı, 2017, s. 51.

⁵⁸ “²⁴me-et-ma hu-ha-ra-am ²⁵al-té-qé ki-ma ma-tí-i-a ²⁶na-şá-ri-im ú li-bi-im ²⁷ta-da-nim ú ma-tí-i ²⁸iş-ta-ra-áp ú qú-ut-ra-am ²⁹ub-ta-i-iş i-nu-mì a-bu-kà ³⁰İ-na-ar a-lam Ha-ar-sà-am-na ³¹MU.9.ŞÈ il₅-wi-ú m a-tí-i ³²a-na ma-tí-kà im-qú-tám-ma ³³al-pá-am ú-lu še-na-am ³⁴iş-gi₅-i₅! u₄-ma-am taš-pu-ra-am ³⁵um-ma a-ta-ma a-mì-nim ha[ra-nam] ³⁶lá tù-ša-ra-am ha-ra-na[m] ³⁷lu-še-er ša pa!-e-ma [on bir satır hasarlı] ⁴⁹[x x x ta-áš-pu-ra]-am ⁵⁰um-ma a-ta-ma lu ni-it-ma ⁵¹ma-mì-tum pá-ni-tum e-ša-at ⁵²DUMU ší-ip-ri-kà ⁵³a-na še-ri-a li-li-kam ⁵⁴ù DUMU ší-<ip>-ri-a a-še-ri-kà ⁵⁵li-ta-lá-kam ⁵⁶Ta-ri-ku-ta-na ki-ma KÜ.BABBAR áb-na-tim ik!-nu-uk-ma ⁵⁷e-té-zi-ib a-ni-a-tum a-na DİNGİR^{li} dam-qá-a” b kz. Kemal Balkan, 2020, s. 6-9.

dile getirmiş ve düşman ülkeye, iktidarının güvenliğini korumak amacıyla uyguladığı ekonomik ambargoyu kaldırmıştır. Waršama ise Anum-Hirbi ile olan siyasî anlaşmazlıklarını düzeltmek için yeni bir antlaşma yapmak istemiş, Anum-Hirbi ise önceki yeminin yürürlükte olduğunu söylemiştir.

Eski Anadolu’da şehir devletleri arasında yaşanan savaş konusuna, devletlerarasında yapılan antlaşma metinlerinde de yer verilmiştir. Asurlular ile Güney Anadolu bölgesinde adı belirtilmeyen bir krallık arasında imzalanan ve Kültepe’nin II. yapı katında bulunan **Kt n/k 794**⁵⁹ envanter numaralı antlaşma metninin 25. ve 28. satırlarında savaş konusuna ve bunun sonucunda ortaya çıkacak olan ticarî duraksamaya önemli bir gönderme yapılmış ve taraflar arasında herhangi bir şekilde düşmanlık meydana geldiğinde, kervan o bölgeye girmediğinde Hahhum’dan 5 mina kalayın karşı tarafa gönderileceği belirtilmiştir. Yerel idârecenin, savaş zamanlarında dâhi ticaretin devamını ve gelecekteki işbirliğini güvence altına alması metinde şu sözlerle aktarılmıştır; “²⁵⁻²⁸Eğer düşmanlık meydana gelirse böylece kervan gelmezse beş mina kalayı Hahhum ’dan sana gönderecekler.”

C. Günbattı tarafından yayınlanan ve I-b dönemine âit olan **Kt 00/k 10**⁶⁰ envanter numaralı antlaşma metninin III. sütununda ise Hahhum ve komşu şehirleri olan Timelkiya ve Badna krallıkları arasında herhangi bir savaş çıkması durumunda tüccarların krallıklar arasında yaşanan çatışmalardan etkilenmeyecekleri, can ve mal güvenliklerinin sağlanacağı ve seyahat özgürlüklerinin kısıtlanmayacağı konusunda muhabata verilen

⁵⁹ “²⁵šū-ma nu-ku-ur-tum ²⁶ma-a e-lá-tum lá i-lá-kam ²⁷5 ma-na AN.NA iš-tù ²⁸Ha-hi-im ú-šé-bu-lu-ni-ku-um” b kz. Salih Çeçen-Karl Hecker, “*ina mâtika eblum Zu einem neunten Text zum Wegerecht*”, *M. Dierecht, O. Loretz (ed.), Von Alten Orient zum Alten Testament-Festschrift für Wolfram Freiherrn von Soden zum 85. Geburtstag am 19. Juli. 1993* (AOAT), Münster, s. 35-36.

⁶⁰ “²⁶[šū-ma iš-t]i Tî-me-el-ki-a-e-im ²⁷[ú B]a¹-ad¹-na-e-im ²⁸[ta¹-]na-ki-ra-ni lá ta-qá-bi-[a-ni] ²⁹[x x]-ma a-na [x x x⁷ ³⁰[x x] x lá ta-¹lá⁷-[qê] ³¹[DUMU A]-⁷šur⁷ šu-um-šu a-⁷šar⁷ ³²[...] ³³[...] ³⁴[...]” b kz. Cahit Günbattı, 2004, s. 256-260; Türkçe makale için ayrıca b kz. Cahit Günbattı, “Kültepe’de Bulunmuş İki Antlaşma Metni”, *Bellekten*, C. LXIX, S. 256, Ankara, 2005, s. 771-774.

güvence şu şekilde bildirilmiştir; “²⁶⁻²⁸[Eğer] siz Timelkiya kralına [veya] Badna kralına düşman olursanız, siz (şöyle) söylemeyeceksiniz: ²⁹⁻³⁰[...] için [...] almayacaksınız. ³¹⁻³⁴Bir Asurlu [istediği!] yere [gidecek ...]”

Daha önce yayınlanmamış olan, Zalpa ve Kuşşara ülkesi arasında yaşanan savaş hakkında bilgi veren **Kt 87/k 547**⁶¹ numaralı belgede, Aşşur-ṭāb muhatabı olan Hanunu’ya Zalpa ülkesinde Kuşşaralılar’ın Asurlu tüccarlara saldırdığından ve tüccarlara âit olan sığır derisi, heybe, 25 minalık yün paketin yabancılar tarafından şehirden çıkarıldığından ve yaşanan bu durumun saraya bildirilmesinden bahsedilmektedir. Zalpa ve Kuşşara şehirleri arasında yaşanan bu savaşın, Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini tehlikeye atması metinde şu şekilde aktarılmıştır; “¹⁻²Hanunu’ya söyle, Aşşur-ṭāb şöyle süylüyor; ²⁻⁵Burada Kukulānum’un oğlu İddin-Su’en’in çocukları ile birlikte Zalpa ülkesinde Kuşşaralılar, bize saldırdı. ⁶⁻¹⁴İddin-Sū’en’in yirmi iki biltum ağırlık taşıyan kara eşekleri (kırık kısım) yüz kırk (kırık kısım) şeḡel gümüüşü (kırık kısım) sevkettim. Kulua’ya ve çocuklara âit olan üç tane sığır derisi, x tane heybeyi, (kırık kısım) yirmi beş mana yün paketi yabancılar, Kuşşara’dan çıkardılar. ¹⁵⁻¹⁶(kırık kısım) ¹⁷⁻¹⁸Şehrin kapısında yakaladı. ¹⁸⁻¹⁹Orduda (kırık kısım) yabancıları (kırık kısım) yaptı. ²⁰⁻²²Ve çocuğu saraya çıkarttı ve sığırların kaderi saraydadır. ²³⁻²⁵Saray’a birkaç kere çıktık. Saray şöyle söyledi: Zalpa ülkesinden olumsuz bir haber aldım. Sen babamsın. Sen beyimsin. Aşşur-malik’in desteğinde dur. ²⁹⁻³¹(kırık kısım)”

⁶¹ “¹a-[na H]a-nu-nu qí-bi₄-ma um-ma ²<<[um]-ma>> A-šur-DU₁₀-ma a-na-kam iš-tí ³[šú]-ha-ri-e ša Í-[d]i-Sú-en₆ ⁴DUMU Ku-ku-lá-nim i-ma-at Za-al-^{*}pá ⁵Ku-ša-[-<ša>-ra-i-ú]-um ma-qí-it-ni-^{*}a-tí ⁶22 G[Ú AN.NA x ANŠE] ša-lá-mu ⁷[š]a Í-d[í?]-Sú-en₆x] x bu 1 me-at ^{*}40? ⁸[x] za x [x x x] GÍN KÙ.BABBAR ⁹x ar-de₈ [x x x]-um 3 a-ru ¹⁰[x] ú-kà-pu? [na-ar-x]-tum 25 ma-na ¹¹[ša]-áp-tum hu-ur-ší-a-ni ¹²[ša] [DUMU]? Ku-lu-a ú sà-he-er-tí ¹³[mì-m]a a-nim ša ki-du-ni ¹⁴[i-n]a Ku-ša-ra e-li-ú-^{*}ni-ni ¹⁵[x]-x-ku e-li-ma ¹⁶[x (x)]-e ú šú-ha-ra-am ¹⁷[i-na] ba-áb a-bu-li-im ¹⁸[iš?]-ba-at-ma i-na e-mu-qí ¹⁹[x]-x-lim ú-bar-ta-am e-pu-uš-^{*}ma ²⁰[x] x-e ú šú-ha-ra-am a-na ²¹É.GAL^{lim} uš-té-li ú al-pu ²²ší-im-tù-um i-na É.GAL^{lim} i-za-zu ²³a-na É.GAL^{lim} a-dí ma-lá ú šé-ni-^{*}šú ²⁴né-li-ma um-ma É.GAL^{lim} i-na ²⁵ša-li-tim i-ma-at Za-al-pá ²⁶al-qé a-bi₄ a-ta be-li a-^{*}ta ²⁷i-na ša-ha-at A-[šur-ma]-lik ²⁸i-zi-iz-ma x [x x x x (x)] ²⁹[ša]? kà-ri-im GAL [x x x x (x)] ³⁰[x x] na a nim [x x x x (x)]” Daha önce yayınlanmamış olan bu metin, merhûm Karl Hecker’in arşivinden alınmıştır.

Anadolu'nun siyasi yapısı hakkında bilgi veren ve o dönemin şehir devletleri arasında gerçekleşen savaşlardan bahseden diğer önemli bir filolojik belge ise Anitta Metni'dir(Res. 4). 1937 yılında, Kültepe'nin I-b yapı katında bulunan Kuşşara Kralı Pithana ve oğlu Anitta'nın askerî seferleri hakkında bilgi veren belgede, Anitta'nın Anadolu'daki irili-ufaklı şehir devletlerini tek bir yönetim altında toplamaya çalışarak, bölgenin güvenliği için aldığı önemli tedbirlerden bahsedilmektedir⁶²(Harita 4). Metnin giriş kısmında, Kuşşara'nın siyasî üstünlüğe ulaşmasını sağlayan olayların açıklaması yapılmış, Kuşşara Kralı Pithana'nın, Neşa kralına karşı savaş açtığı, bir gece baskınıyla Neşa kentini ele geçirerek kralın iktidarına son verdiği anlatılmış ayrıca Pithana'nın halka karşı iyi davrandığı hakkında da bilgi verilmiştir. Metinde Anitta, babasının elde etmiş olduğu askerî başarısını şu ifâdeler ile aktarmıştır; “*Kuşşara Kralı Pithana'nın oğlu Anitta (şöyle der): Konuş: Göğün Fırtına tanrısına (karşı) iyi idi ve Fırtına Tanrısına (karşı) iyi olunca, Neşa kralı, Kuşşara kralına (karşı) savaş açtı[ ]. Kuşşara [kr]alı şehirden aşağıya [ki]tle halinde ge[ldi] [ve Ne]şa'yı geceleyin güçlü bir saldırı ile aldı. [N]eşa kralını yakaladı.*” Metnin devamında Anitta “*ve Neşalılardan hiçbirine kötülük yapmadı. [Onları] (kendisinin) anaları, babaları yaptı.*”⁶³ diyerek Kuşşara Kralı Pithana'nın, Neşa halkına iyi davrandığından, halka karşı herhangi bir kötülük yapmadığından ve onları anne-babası gibi görmesinden bahsedilmiştir. Metinde geçen bu ifâdeler, Anadolu coğrafyasında yaşanan askerî çatışmalarda kralın, halkın can güvenliğini nasıl sağladığını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Babasından sonra tahta geçen Anitta, hâkimiyet alanını genişleterek kendisine isyan eden ve tehdit oluşturan Ulama, Hattuş, Neşa, Harkiuna gibi doğu ülkelerine askerî seferler düzenlemiştir. Metinde, Ulama ve Harkiuna'ya yapılan atıflar ve isyan

---

⁶² Nermin Atilla, “Hitit Devleti'nde Güvenlik Algısı”, *TAD*, C. 37, S. 64, 2018, s. 163.

⁶³ Sedat Alp, *Hitit Çağında Anadolu: Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, TÜBİTAK Bilim Kitapları, Ankara, 2011, s. 53; Ekrem Akurgal, *Anadolu Kültür Tarihi*, TÜBİTAK Yayını, Ankara, 2000, s. 37-38.

kelimesinin geçmesi Kuşşara egemenliğine karşı Anadolu'da bulunan yerel krallıkların ittifakına işaret etmektedir. Anitta, isyan eden doğu ülkelerini zapt ettikten sonra yönünü deniz kenarında bir şehir olan Zalpuwa'ya çevirmiş, o ülkeyi de yenmiş ve kendisinin güçlü rakibi olan Hatti kralı Piušti ve birlikleri ile ikinci defa çatışma yaşayarak Şalampa şehrinde onları da mağlup etmiş ve denizden içeri olan bütün ülkeleri zapt etmiştir. Anitta'nın egemenlik alanını genişleterek, şehirleri tek bir çatı altında toplamasının nedeni, bu şehirleri kendisi için dış tehdit olarak görmesinden kaynaklanmaktadır. Kral, metinde Kaniş tanrısı Šiu'nun heykelinin, Zalpa ülkesinin kralı Uhna tarafından Zalpuwa'ya götürüldüğünü ifade etmiştir. Anitta'nın bu ifadesi, M.Ö. 1835 yılında Zalpuwa ve Kaniş arasında meydana gelen savaşta, II. katın yıkılmasıyla ilgili olan Kaniş şehri'nin askerî fethine işaret etmektedir.⁶⁴

Anitta, metnin devamında şu ifadeleri kullanmıştır; “*Güneş tanrısı tarafından (doğudan) [ha]ngi ülke başkaldırdı ise, onların hepsini [y]en[dim] [ ] Ulamayı, [ ] arkadan H[(atti)] kralı [(gel)]di. [Onu da...] yendim [ ] [N]eša [ ] Ha[rk]iuna'yı sıcak bir zaman[da yendim.] [Ula]mayı geceleyin güçlü (bir saldırı) ile aldım. [ ]'yı sıcak bir zaman[da yendim.] Onu göğün Fırtına tanrısına adadım. [ ] Fırtına tanrısı tekrar [ ] ettik. Kim benden sonra kral olursa, [...]’yı ve Harkiuana’yı Ne[ša]’dan [ ] tekrar hiç kimse iskân etmesin. Ne[ša] onun düşmanı olsun. Ve bütün ülkenin [düşmanı] olsun. Ve (bir) aslan gibi [bütün] ülke [onu yensin?][...]bir şey[...],sa, [ ] iskân ederse, onu Fırtına tanrısına [...sınlar]... Babam [Pithana’dan] sonra deniz [kenarındaki] Zalpuwa’ya [sefere gittim.][Ve] deniz [kenarındaki Zalpuwa’yı yendim.] Tablet üzerindeki bu sözleri [Neša’daki] büyük kapıma [koydum...] Gelecekte [hi]ç kimse bu [tableti] kırmasın. Kim onu kıra[rsa Neša]’nın düşmanı o[lsun.] İkinci kez tekrar Hatti kralı Piušti ge[ldi] ve getirdiği yardımcılarını Şalampa’da [yendim.] Zalpuwa’dan denizden içeri olan bütün ülkeleri [zapt ettim.]*

⁶⁴ Trevor Bryce, “A Suggested Sequence of Historical Developments in Anatolia during the Assyrian Colony Period”, *Altorientalische Forschungen*/12, 1985, s. 263.

*Eskiden Zalpuwa Kralı Uhna Tanrı Šiušumm[i 'yi] (tanrı heykelini) Neša 'dan Zalpuwa 'ya götürd[ü.]*⁶⁵

Kral Anitta, Hattuša şehrini bir gece baskınıyla zapt etmiş ve şehrin tekrar iskân edilmemesi için lanetleyerek üzerine üzerlik otu ekmiştir. Kralın bunu yapmasının nedeni, Hattuša'yı kendi iktidarı için bir tehdit unsuru olarak görmesi ve Hattuša'nın tahribatını daha etkili hâle getirmek için almış olduğu önlemlerden biri olmalıdır.

Neša prensi, savaş için Šalatiwara şehrine gittiğinde Šalatiwara adamı ve oğulları birlikleri ile ona karşı yola çıkmış ve Hulanna nehrinde yerini almıştır. Neša kralı ve askerleri savaşmak için onu orada beklerken, Šalatiwara adamı birlikleriyle Neša şehrini 1400 adamı ile gizlice kuşatmış ve şehri yağmalamıştır. Šalatiwaralı adamın bu saldırısı, Kaniš *kārum*'unun iki yangın felaketinden hangisine işaret ettiği sorusunu akla getirmekte olup, Šalatiwaralı adamın Neşayı yağmalaması ise bu olayın Kaniš *kārum*'unun I-b felaketiyle ilgili olduğunu göstermektedir.⁶⁶ Anitta, girişmiş olduğu askerî seferi şu sözler ile dile getirmiştir; “*Yüzümü Šalatiwara 'ya çevirdim. Šalatiwara karşı...[...] [şehir]den askerlerimi çekti. Onları Neša 'ya götür[düm.] Neša 'da surlar inşa ettim. ... Aynı yıl içerisinde [Šalatiwa]ra 'ya karşı savaşa gittim. Šalatiwara adamı çocukları (halkı) ile birlikte başkaldırdı. [Ve bana kar]şı geldi. Ülkesini ve şehri terk etti. Ve Hulanna ırmağını tuttu. Ne[ša... onun] arkasından gitti. Şehir surlarını ateşe verdi. Onları orada(?). Şehirde bin dört yüz miktarında (?) asker (bekliyordu?) Kırk koşum atları gü[müşü (ve) altını] o çekti ve o gitti.*”⁶⁷

---

⁶⁵ Sedat Alp, 2011, s. 53-54.

⁶⁶ Gerd Steiner, “Kültepe-Kaniš und der “Anitta Text”, *Anatolia and the Ancient Near East: Tahsin Özgüç 'e Armağan; Studies in Honor of Tahsin Özgüç* (ed. Kutlu Emre), Ankara, TTK, 1989, s. 479.

⁶⁷ Sedat Alp, 2011, s. 54-55.

Anitta'nın, “*Neša'da surlar inşa ettim.*” ifadesi ise kralın şehrin ve halkın güvenliğini sağlamak için önemli tedbirler aldığını göstermektedir. Kralın, egemenliği altına aldığı kentlerin surlarını ateşe vermesi ise; kentleri fizikî, sosyal, askerî ve ekonomik açıdan çökertmek istemesi ile ilişkili olup, kralın kendi iktidarının ve ülkesinin güvenliğini sağlamaya çalıştığını göstermektedir.⁶⁸

---

⁶⁸ Nermin Atilla, 2018, s. 164.

1.2. İsyandar

Kültepe metinlerinde, M.Ö. 1875-1835 yılları arasında Anadolu'nun doğusunda ve batısında Kaniş, Puruşhattum, Wahşuşana hattından şalatuwar, Ulama, Hahhum, Zalpa ve kuzeyde Kunanamit'e kadar uzanan coğrafyada yoğunluklu olarak isyanların ve ayaklanmaların yaşandığı görölmektedir⁶⁹(Harita 5). Doğu bölgelerinde meydana gelen isyan ve silahlı çatışmalar belgelere daha az yansımış iken tabletlerde batı ve Kızılırmak kavsindeki çekişmelere daha sık yer verilmiştir. Bu belgelerde, Anadolu'nun batısındaki ve Kızılırmak eğrisindeki isyan faaliyetleri ile Doğu ve İç Anadolu bölgelerinde meydana gelen isyanlar arasında önemli bir fark olduğu görölmektedir. Bu fark; Doğu ve İç Anadolu bölgesinde yaşanan isyanlarda, şehir devletleri ve diğer bölgesel yönetimler arasında değişen-dönüşen askerî ittifakların yapılmış olmasıdır.

İncelemiş olduğumuz Kültepe tabletlerinde, doğrudan olmasa da satır aralarında isyan ve çatışmalarla ilgili bilgilerin verildiği görölmektedir. Anadolu coğrafyasında yaşanan isyanlar yüzünden; Asurlu tüccarların seyahat etme özgürlüklerinin kısıtlandığı, yolların ve kervanların güvenliğinin tehlikeye girdiği, Anadolu'daki yerel yönetimler tarafından tüccarların ticarî emtialarına el konulduğu, tüccarların gözaltına alındığı, kervan yollarının kapandığı, halkın şehri terk ettiği, mal transferi ve ödemelerin ertelendiği ve yerel krallıkların isyanı bastırmak için kan döktüğu görölmektedir. Ayrıca bu belgelerde yaşanan politik çekişmelerin bölgeyi istikrarsızlaştırdığına, tüccarların yakınları için endişelendiğine ve şehirlerde yaşanan isyanların şiddeti konusunda birbirlerini uyardıklarına da şâhit olmaktadır. İsyandarın çıkış nedenleri, halkı nasıl etkilediği ve sonuçlarından bahsetmeyen bu tabletlerin bir kısmında isyanların çıkmış

---

⁶⁹ Gojko Barjamovic-Thomas Hertel-Mogens Trolle Larsen, 2012, s. 43-52; Remzi Kuzuoğlu, "M.Ö. II. Binin İlk Çeyreğinde Anadolu'da Yaşanan İsyandar ve İ Huzursuzluklar", *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, C. 1, vol. 1, Ankara, 2010, s. 479-487.

olduğu şehirler hakkında bilgi verilmemiş, birkaç belgede ise Asur şehri ve dolaylarında yaşanan isyan ve huzursuzluklar hakkında bilgi verilmiştir.

Kültepe metinlerinde, “isyan, iç karışıklık, kargaşa” anlamlarında en çok *sihītum* (CAD/S, s.273b.) kelimesi kullanılmış, birkaç belgede ise “isyan etmek, ayaklanmak” anlamlarına gelen *sehūm* (CAD/S, s.208b.), “rahatsız etmek, kıskırtmak” anlamlarına gelen *dalāhum* (CAD/D, s.43) “kalkmak, ayağa kalkmak, isyan etmek” anlamlarına gelen *tebū/tabā’u/tabū* (CAD/T, s.306-307) ve “otoriteye isyan etmek” anlamına gelen *nabalkutu/ nubalkutu* (CAD/N, s.11) fiilleri kullanılmıştır. Bu eylem ve kelimelerin dışında bazı metinlerde ise, yeni sonlanan bir isyan, huzursuzluk durumunun olduğunu düşündüren ülkenin/şehrin sakinleşmesinden⁷⁰ ve dinlenmesinden⁷¹ bahsedilmektedir.⁷²

Eski Anadolu’nun siyasî manzarasına ışık tutan bu metinlerde, şehir krallıkları arasında yaşanan iç karışıklıklar ve çıkan isyanların, Anadolu halkı üzerinde bıraktığı etkilerden bahsedilmemiştir. Siyasî çalkantılar ve isyanlar, amaçları kâr elde edebilecekleri kesintisiz bir ticaret olan Asurlu tüccarlar için önemli bir tehdit oluşturmakta, can ve mal kaybına neden olmakta, yolların güvenli olmaması, kervan trafiğinin riske girmesinden dolayı ticarî işlemlerin kesilmesine ya da duraklamasına neden olmaktadır. Bu yüzden tüccarlar, yerel krallıklar arasında yaşanan iç karışıklıklardan rahatsız olmuşlar ve yaşayacakları riskleri öngördükleri için dikkatli davranmış, siyasî olaylara karışmaktan uzak durmuş ve herhangi bir taraf tutmaktan kaçınmışlardır.

Metinlerden edinmiş olduğumuz genel izlenim; Anadolu’daki şehir devletlerinde çıkan iç karışıklıklar ve isyanlar nedeniyle, Asurlu tüccarların can güvenliklerinin zaman

---

⁷⁰ *šalāmum*; “sağlıklı olmak, iyi olmak” eylemi kullanılmıştır. bkz. CAD/S₁, s. 206.

⁷¹ *nuāhum/nāhu*; “dinlenmek, dingin olmak” eylemi kullanılmıştır. bkz. CAD/N₁, s. 143.

⁷² Hakan Erol, 2017, s. 28.

zaman tehlikeye girmesi ve ticarî faaliyetlerini güvenli bir biçimde sürdürmeleri konusunda sıkıntılar yaşamış olmalarıdır. Asurlu tüccarlar, birbirlerine yazmış oldukları mektuplarda ülkede çıkan isyanlar hakkında kendilerinin ve mallarının güvenliğini sağlamak için birbirlerini uyarılmışlardır. Bu konu hakkında, ilk yayını S. Çeçen tarafından yapılan ve 1992 yılında, Şu-İstar'ın arşivinde ele geçen **Kt 92/k 526**⁷³ envanter numaralı belge önemli bilgiler içermektedir. Aşşur-bāni, Aşşur-imittî'ye yazdığı bu mektupta, metinde adı belirtilmeyen bir şehirde ayaklanma yaşandığını bildirmiş ve muhatabının nasıl hareket etmesi gerektiği konusuna açıklık getirmiştir. Eski Anadolu'da yerel krallıklar arasında yaşanan siyasî anlaşmazlıkların ve isyanların ekonomik hayata olan etkisi ve tüccarların ticarî faaliyetlerini kesintiye uğratması yazar tarafından şu şekilde dile getirilmiştir; “¹⁻⁶Aşşur-imittî'ye söyle, Aşşur-bāni şöyle söylüyor: İkuppiya ve İnna-Su'en'in belgelerine ve bana yazmış olduğun, babamızın sermayesi ile ilgili parası ödenmiş belgelere ne oluyor? ⁷⁻¹⁵Burada, kral sikkātum'dan döndü ve şehrin içinde bir isyan baş gösterdi. Bizler hayatımız için korkmaktayız. Şehrin dışındaki, yakın yerlerden sürekli saldırı yapıldığı için seyahate kimse çıkamamaktadır. (Yerel otorite) silah için kendileriyle beraber bizi de sürekli (dışarı) çıkmaya zorluyorlar. ¹⁵⁻²¹(Bu askeri) hareketlilik yüzünden hiç tablet düzenlenmemeli. (Dolayısıyla) patronlarımıza gümüş (ve) altın borçlanmamalıyız. Ülke sakinleştğinde ve kral birliğini sağladığında tabletler her yere gidecek.”⁷⁴

⁷³ “¹a-na Aşur-i-mi-ti qí-bi-ma um-ma ²A-şur-ba-ni-ma mi-nu-um ša a-na ³[f]up-pé-e ša Í-ku-pi-a ú ⁴Í-na-Sú-en₆ ù tup-pé-e ⁵ša ša-ba-e ša na-ru-uq a-bi-ni ⁶ša ta-áš-pu-ra-ni a-na-kam ⁷ru-ba-um i-sí-kà-tim ma-qí-it-ma ⁸i-na qé-ra-ab a-lim^{ki} sí-hi-tum ⁹ša-ak-na-at ù a-na qá-qá-da-ti-ni ¹⁰pá-al-ha-ni iš-tù GÁN^{lim} ¹¹Bi-ra ù Zu-za na-ak-ru-ma ¹²a-na GÁN^{lim} ma-ma-an ú-ša-am ¹³lá i-le-e a-na kà-ki-im ¹⁴qá-dí-šu-ma uš-té-né-şu-ni-a-ti-ma ¹⁵a-şu-ri i-na me-té-qi-im ¹⁶tup-pu-ú mi-ma e i-né-pu-şu-ma ¹⁷KÜ.BABBAR KÜ.Gİ (met. GÜ) a-na um-mi-a-ni ¹⁸e ni-hi-bi-il₅ i-nu-mi ¹⁹ma-tum' i-šá-li-mu ²⁰ù ru-ba-um iš-ti-şu i-ra-ku-sú ²¹tup-pu-ú a-a-e-ma i-lu-ku” bkz. Salih Çeçen, “Kültepe Belgelerine Göre Anadolu Şehir Devletlerinde Ayaklanma”, *ArAn* 5, Ankara, 2002, s. 67-68; Klaas Roelof Veenhof, 2014, s. 843.

⁷⁴ Tercüme farklılığı için krş. Salih Çeçen, 2002, s. 68; İrfan Albayrak, 2017, s. 5.

İsyanın nedenleri, çıkmış olduğu şehir hakkında bilgi vermeyen ve dramatik bir durumun bildirildiği bu metinde geçen “*Bizler hayatımız için korkmaktayız.*” ifâdesi, Asurlu tüccarların şehirde çıkan isyan yüzünden yaşamış oldukları sıkıntıları ve can güvenliklerinin tehlikede olduğunu göstermektedir.

1998 yılı kazılarında bulunan ve I-b tabakasına âit olan kısmen korunmuş **Kt 98/k 118**⁷⁵ numaralı belgede ise Takmur şehrindeki tüccarlar, bölgede çıkan isyan ve *habbātu*'lar⁷⁶ hakkında tanrılara ve Asur şehrine bir mektup yazmışlar, tüccarların yaşadıkları sıkıntılardan bahsetmişlerdir. Metnin ilgili satırlarında tüccarlar, *habbātu* adı verilen yağmacı bir grubun isyan çıkardığını ve dağları tuttuğunu bildirmiş, bu yüzden de muhataplarına yolların tehlikelerle dolu olduğunu belirterek, yağmacıların tüccarlar ve kervanlar için bir tehdit unsuru oluşturduğunu, can ve mal güvenliklerinin olmadığını bildirmişlerdir. Metinde, Asurlu tüccarların yaşamış oldukları zorluklar şu şekilde aktarılmıştır; “¹⁻³*Şehre ve tanrılara söyle! Takmur (şehri) tüccarları şöyle (söylüyor):* ³⁻⁵*Sizde biliyorsunuz ki yollar güçlüklerle doludur!* ⁵⁻⁷*Bölgedeki isyandan dolayı yağmacılar dağları kontrol ediyorlar.* ⁸⁻⁹*Kervanlar, ülkenin içinde devamlı tehlikededir. (Birkaç kırık satırdan sonra)* ¹⁻⁶*Bölgede bıraktığımız kazancımız ve her bir şeşel gümüşümüz için korkuyoruz.* ⁷*Yoksul insanlar olarak Şap şehrinde kalıyoruz.*”

Şehirlerde çıkan isyanlardan dolayı kervan yollarının kapandığı da görülmektedir.

Bu konu hakkında M. T. Larsen tarafından yayınlanan AKT 6-b serisinde yer alan **Kt**

---

⁷⁵ “¹*a-na i-li ú a-lim^{ki} qí-bi₄-ma* ²*um-ma DAM.GÀR-ru-tum-ma* ³*ša Tá-k-mur^{ki}-ma tí-de₈-a a-tù-nu* ⁴*ki-ma ha-ra-na-tum ša-áp-ša-qám* ⁵*im-ta-al-a-ni a-šu-mì sí-hi-tim* ⁶*ša ni-KI-im ki-ma ha-ba-tù-ú* ⁷*i-ta-áb-ú-ni SÁ.TU^e ú-kà-lu-ni-ma* ⁸*ELLAT^{[tu]m} ša-áp-ša-qám* ⁹*[i-na li-b]i₄ ma-tim i-ta-qí-qá* ¹⁰*[x x x x] ša i-li-mu* ¹¹*[x x x x ti]m* ¹*[x x x x] [x x] [sí-hi-tim* ²*] ša-pu⁷-lu e-pá-at-ni* ³*ú 1 GÍN KÛ.BABBAR ša i-na* ⁴*ni-KI-im né-zí-ba-ni* ⁵*pá-al-ha-ni a-na ší-e* ⁶*ú mî-né-e e-ri-ú-tum-ma* ⁷*né-nu i-na Ša-áp^{ki}*” bkz. Jan Gerrit Dercksen-Veyssel Donbaz, “Merchants in Distress an Old Assyrian Text Mentioning *habbātu*”, *Jaarbericht Ex Oriente Lux*, No. 35-36, 2000, s. 103; Klaas Roelof Veenhof, 2014, s. 848.

⁷⁶ *habātu* eyleminden türeyen *habbātu* kelimesi “soyguncu, yağmacı, haydut” anlamlarına gelmektedir. bkz. CAD/H, s. 13; CDA, s. 99.

94/k 1323⁷⁷ numaralı belge önemli bilgi vermektedir. Kuziziya tarafından Ennam-Aššur'a yazılmış olan bu mektupta, Puruṣhattum şehrinde bir isyan çıktığı ve bu isyandan dolayı Ulama, Šalatuwar, Šabaya'ya giden kervan yollarının kapatıldığı bu yüzden de Aluwa adlı nakliyecinin Puruṣhattum'a gidemediğinden bahsedilmiştir. Metinde, bu durum Kuziziya tarafından muhatabına şöyle bildirilmiştir; ⁶⁻⁸)*Aluwa'nın bilgi (toplamak/iletmek) için Puruṣhattum'a gönderilmesiyle ilgili olarak: ⁹⁻¹⁵)Puruṣhattum' da isyan var. (Bu yüzden) Puruṣhattum'dan ne Ulama şehrine ne Šalatuwar şehrine ve hatta ne de buraya Šabaya şehrine olsun giriş yolu yok.*" Tablette geçen bu ifâdeler, isyanların Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerini kısıtladıklarını ve şehirlerde yaşanan siyasal istikrarsızlık ortamının tüccarların ekonomik güvenliğini olumsuz yönde etkilediğini göstermektedir.

İsyan ile ilgili olarak ele alıp, değerlendireceğimiz bir diğer belge ise İnaa'ya tarafından Šumī-abīa'ya yazılan **Kt m/k 13**⁷⁸ numaralı mektuptur. Mektupta yazar, muhatabına Puruṣhattum şehrinde isyan yaşandığı bu yüzden yolların kapandığı hakkında bilgi vermiş, yolların açılmasıyla birlikte Puruṣhattum'a giderek ticarî faaliyetlerde bulunacağını şu şekilde dile getirmiştir; ²¹⁻³³)*Kaniš'te on mina kadar gümüş (kâr) elde edilemeyeceğini sen bilmiyor musun? Puruṣhattum'da isyan olduğu bilinmektedir; bu yüzden (oraya) gidemedim. Yol açıldığı zaman (oraya) gidip ya senin kalayının içinden bir veya iki talent kalayı ya da satılacak kumaşları Aššur-malik bana verecek ve senin için on mina kadar gümüş yapacağım.*" Tabletteki ifâdelerden de anlaşılacağı üzere

⁷⁷ ⁶)*a-šu-mi A-lu-wa ša a-na* ⁷)*ta-hi-tim a-na Pu-ru-uš-ha-tim* ⁸)*ša-áp-ru* ⁹)*sí-hi-tum i-na* ¹⁰)*Pu-ru-uš-ha-tim ha-ra-ra-nu[m]* ¹¹)*lu a-na Ú-lá-ma lu a-na* ¹²)*Ša-lá-tù-ar lu a-n[a]=kam a-na* ¹³)*Ša-ba-a* ¹⁴)*a-šar e-ra-bi-im* ¹⁵)*ú-lá i-ba-šr'*" bkz. Mogens Trolle Larsen, 2013, s. 135-136.

⁷⁸ ²¹)*a-ta* ²²)*lá tí-deš ki-ma i-na* ²³)*Kà-ni-iš KÙ.BABBAR 10 ma-na* ²⁴)*lá i-né-pu-šu i-na* ²⁵)*Pu-ru-uš-ha-tim sí-hi-tum* ²⁶)*we-dum-ma ú-lá e-ra-áb* ²⁷)*i-n[a n]a-áp-tù ha-ra-nim* ²⁸)*iš-tí pá-nim-ma e-ra-áb-ma* ²⁹)*lu AN.NA 1 GÚ ù 2 GÚ* ³⁰)*i-na AN.NA-kà ù TÚG.HÍ.A* ³¹)*ša ta-da-nim A-šur-ma-lik* ³²)*i-da-na-ma KÙ.BABBAR 10 ma-na* ³³)*e-pá-ša-ku-um*" bkz. Hakan Erol, 2017, s. 29.

Purušhattum'da yaşanan iç karışıklıktan dolayı Asurlu tüccarların ticarî faaliyetleri sekteye uğramış ve can güvenlikleri tehlikeye girmiştir.

Bēlānum tarafından Lipit-İštar'a yazılmış olan **Kt c/k 1443**⁷⁹ numaralı mektup, Purušhattum ülkesinde yaşanmış olan isyan hakkında bilgi vermektedir. Mektupta Bēlānum, büyük bir ihtimalle tüccarların mal güvenliğini sağlamak için *kārum*'un tâlimatından dolayı ülkeye 4-5 ay kervan giremeyeceğini söylemiş ve Purušhattum ülkesinin de sakin olduğunu dile getirmiştir. Mektubu yazan kişinin, ülkenin sakin olduğunu belirtmesi, bu ülkede bir karışıklık yaşandığını düşündürmektedir. Metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; “¹⁻²)*Lipit-İštar'a söyle! Bēlānum şöyle (söylüyor):* ³⁻⁶)*Burada, kārum'un tâlimatından (dolayı) kervan dört ya da beş ay kadar giremeyecek.* ⁶⁻¹³)*Senin uşaklarından biri Ahiya'nın (yolunu) kessin ve kervana ulaşsın ki gümüşten bir mina kârı biz görelim.* ¹³⁻¹⁵)*Purušhattum ülkesi sakindir.* ¹⁵⁻²²)*Lütfen, gerçekten mektubumu işittiğin günde bir uşağını hemen Ahiya'ya yolla, (yolu) kessin ve kervana ulaşsın.* ²³⁻²⁴)*Lütfen dikkat et! Keyfî hareket etme!”*

Kültepe'nin II. tabakasına âit olan ve Wahšušana çevresinde meydana gelen iç karışıklık hakkında bilgi veren **Kt n/k 218**⁸⁰ numaralı mektup, Asurlu tüccar Aššur-damiq tarafından Uşur-ša-İštar'a yazılmıştır. Daha önce K. R. Veenhof tarafından yayınlanmış olan bu belgede Aššur-damiq, İkuppīya'nın elçilik görevi için Kuburnat'a gittiğini, ona âit olan bakırın isyan hâlinde olan Wahšušana şehrinde depo edildiğini söylemiş ve

⁷⁹ “¹)*um-ma Be-lá-num-ma a-[na]* ²)*Li-pi-ti-İštar qí-bi-ma* ³)*a-na-kam i-na té-er-ti* ⁴)*kà-ri-im e-lá-tum* ⁵)*a-dí* 4 İTU.KAM ù 5 İTU.KAM ⁶)*lá e-ra-ba-ni iš-té-en* ⁷)*i-na šu-ha-ri-kà* ⁸)*a-šé-er A-hi-a* ⁹)*li-ib-tù-uq-ma* ¹⁰)*e-lá-tám* ¹¹)*li-ik-šu-dá-ma* ¹²)*KÛ.BABBAR 1 ma-na né-ma-lam* ¹³)*lu né-mu-ur ma-at* ¹⁴)*Pu-ru-[uš]-ha-tim* ¹⁵)*iš-ti-⁷li⁷-im a-pu-tum* ¹⁶)*a-pu-tum i-na ša-am-ši* ¹⁷)*tup-pi ta-ša-me-ú* ¹⁸)*iš-té-en šú-ha-⁷ri⁷-kà a-pá=ni* ¹⁹)*A-hi-a šu-pu-ur-ma* ²⁰)*li-ib-tù-qà-ma* ²¹)*e-lá-tám* ²²)*li-ik-šu-da-ma* ²³)*a-pu-tum i-hi-id* ²⁴)*lá ta-ša-lá-aš*” bkz. İrfan Albayrak-Hakan Erol, (Ankara) *Kültepe Tabletleri IX-a, vol. I: Buzutaya ve Lipit-İštar Arşivleri, 1950 Yılı Tabletlerinden (Kt. c/k) Seçilmiş Metinler*, TTKY VI-33^a, Ankara, 2016, s. 200-201.

⁸⁰ “¹)*a-na Ú-šur-ší-es₈-tár* ²)*qí-bi-ma um-ma A-šür-SĪG₅-ma* ³)*a-dí lá a-li-kà-ni* ⁴)*Ī-ku-pi-a a-na Ku-bu-ur-na-at* ⁵)*a-na ší-ip-ru-tim* ⁶)*i-li-ik URUDU^ú-šu* ⁷)*i-na ma-at Wa-ah-šu-ša-na* ⁸)*na-dí-ma ki-ma* ⁹)*ma-tum šà-ħi-at-ni* ¹⁰)*a-na URUDU ša-lá-ħi-im* ¹¹)*a-ta-lá-ak a-na* ¹²)*Wa-ah-šu-ša-na* ¹³)*a-kà-ša-ad* ¹⁴)*URUDU ú-šu a-na* ¹⁵)*ša ki-ma šu-a-ti* ¹⁶)*a-pá-qí-id-ma* ¹⁷)*a-ta-bé-a-ma a-ta-lá-kam*” bkz. Remzi Kuzuoğlu, “Three Kültepe Texts Concerning Rebellions”, *Journal Of Near Eastern Studies*, vol. 70, No. 1, 2011, s. 29-30.

bakırın güvende olmadığını dile getirerek bakırın güvenliğini sağlamak için Wahşušana şehrine gideceğini muhatabına şu sözlerle bildirmiştir; ^{“1-2)Aššur-damiq, Uşur-ša-İštar’a, şöyle söylüyor; 3-6)Benim (oraya) gelmediğimle ilgili olarak; İkūn-pīya Kuburnat’a elçi olarak gitti. 6-8)Onun bakırı Wahşušana ülkesinde depolanmıştır. 8-11)Ülkedeki isyandan dolayı bakırı kurtarmak için gideceğim. 11-17)Wahşušana’ya varacağım (ve) onun bakırını onun vekiline teslim edeceğim ve kalkıp geleceğim.”} Bu belge, Asurlu tüccarların ticarî emtialarının Anadolu coğrafyasında yaşanan düşmanlıklar yüzünden tehlikeye girdiğini göstermektedir.

İddin-İštar’ın, babası Aşur-nadā’ya yazdığı bir mektup olan **KTH 1**⁸¹ numaralı belge, Puruštatum ve Wahşušana topraklarında eş zamanlı olarak ortaya çıkan iç karışıklık hakkında bilgi vermekte olup, Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerinin nasıl kısıtlandığı ve onların ticarî mallarının tehlikeye girdiğini göstermesi bakımından önemli bilgiler vermektedir. Belgede, Puruštatum ve Wahşušana şehirlerinde eş zamanlı bir isyan eyleminin yaşandığının dile getirilmesi, bu karışıklığın büyük çapta olduğunu göstermektedir⁸² ve tablette yaşanan bu olay, yazar tarafından muhatabına şu ifâdelerle aktarılmaktadır; ^{“1-2)İddin-İštar, Aššur-nadā’ya şöyle söylüyor: 2-6)Puruštatum ve Wahşušana ülkeleri isyan hâlinde olduğundan, Wahşušana’ya geçmedim ve Wahşušana’da depolanmış bakır hakkında karar veremedim.”}

K. R. Veenhof tarafından yayınlanan ve AKT 5 serisinde yer alan **15 (Kt 92/k 248)**⁸³ numaralı belge, Wahşušana’daki nüfusun şehri terk etmesi hakkında bilgi

⁸¹ ^{“1) a-na A-šūr-na-da qí-bi₄-ma 2) um-ma Í-dí-İštar-ma ki-ma 3) ma-at Pu-ru-uš-ha-dim 4) lu Wa-ah-šu-ša-na sà-ah-a-at-ni 5) a-ši-a-tí a-na Wa-ah-šu-ša-na 6) lá e-tí-iq-ma 7) mi-li-ik URUDU ša i-na 8) [W]a-ah-šu-ša-na na-ad-ú 9) [l]á am-li-ik”} bkz. Julius Lewy, *Die Kültepetexte aus der Sammlung Frida Hahn*, Berlin-Leipzig, 1930, s. 1; Gojko Barjamovic-Thomas Hertel-Mogens Trolle Larsen, 2012, s. 28; Cécile Michel, 2001, s. 127.

⁸² Hakan Erol, 2017, s. 30.

⁸³ ^{“4) šál-ma-ni 5) i-Ta-wi-ni-a 6) wa-áš-ba-ni 7) ni-iš-ta-na-me 8) wa-áš-bu-tum 9) ša Wa-ah-šu-ša-na 10) i-ta-sú-nim 11) a-dí 2 u₄-me-e 12) za-ku-sà ni-ša-me=ma 13) a-le 14) ni-pá-nu-ú 15) ni-ša-pá-ra-ku-um”} bkz. Klass

vermektedir. Alpilî ve Aššur-Lamassî tarafından yazılan mektupta, mektubun yazarları, Ali-abum'un oğlu Kuliya'ya Tawiniya kentinde iyi olduklarını ve Wahšuşana'daki halkın şehri terk ettiğini bildirmişlerdir; ⁴“Biz iyiyiz! ⁵⁻⁶Tawiniya'da oturuyoruz. ⁷⁻¹⁰İşitiyoruz ki Wahšuşana sâkinleri (şehri) terk etmişler. ¹¹⁻¹⁵İki güne kadar son durumu öğrenip, nereye gideceğimizi sana yazacağız.” İnsanların şehri terk etme sebebinin metinde açık bir şekilde belirtilmemesi, bu olayın Wahšuşana şehrindeki siyasî kargaşa'nın halkın can ve mal güvenliğini olumsuz etkilediği⁸⁴ için ya da yerlilerin *sikkâtum* adı verilen askerî bir olaya katıldığı için gerçekleştiğini düşündürmektedir.

Şimdiye kadar ele aldığımız Kültepe tabletlerinde, şehirlerde yaşanan isyanların nedenleri hakkında bilgi verilmediğini görmekteyiz. 1993 yılı kazılarında bulunan **Kt 93/k 179**⁸⁵ envanter numaralı belgede, Ulama'da ortaya çıkan huzursuzluğun nedeninden, bölgeye herhangi bir şekilde giriş-çıkış yapılamadığından bahsedilmiş ve yolların açılıp açılmaması konusunda ise mektubun muhatabının tâlimatına göre hareket edileceği şu ifâdelerle bildirilmiştir; ³⁻¹⁵“Ulama'da (bir) kral olmadığından ülkede isyan yaşanmaktadır ve gelen (ticarî trafik) yoktur! Wahšuşana'da gözlemleyeceğim (ve) senin tâlimatına göre hareket edeceğim. Ayrıca eşek(leri) tuttum. On güne kadar (bekleyeceğim) ve “yol ne zaman açılacak?” diyeceğim. Eğer, eşek(leri) götürmemişlerse onları sana geri getireceğim.” Mektupta, kralın niçin ülkede olmadığı belirtilmemiş olmakla birlikte böyle bir durumun yaşanmasının nedeni aklımıza kralın ölmüş

Roelof Veenhof, (Ankara) *Kültepe Tabletleri V, The Archive of Kuliya, Son of Ali-Abum (Kt 92/k 188-263)*, TTKY VI-33^c, Ankara, 2010, s. 106; Gojko Barjamovic-Thomas Hertel-Mogens Trolle Larsen, 2012, s. 48; Jan Gerrit Dercksen, 2004a, s. 116.

⁸⁴ Hakan Erol, 2017, s. 30-31; Remzi Kuzuoğlu, 2011, s. 29.

⁸⁵ ³⁻¹⁵“ru-ba-um ki-ma i-na Ú-lá-ma lá-šu ma-tum sà-hi-a-at-ma a-li-kum lá-šu-ú i-na Wa-ah-šu-ša-na a-ba-ri a-ma-lá té-er-ti-kà e-pá-áš ú ANŠE ak-la a-dí 10 u₄-me um-ma a-na-ku-ma ma-ti ha-ra-num i-pá-ti ANŠE.HÍ šu-ma lá i-ta-áb-lu a-šé-ri-kà ú-ta-ra-šu-nu” b kz. Hakan Erol, 2017, s. 31.

olabileceği ihtimalini⁸⁶ ve bu yüzden de Ulama topraklarında bir karışıklık yaşandığı düşüncesini getirmektedir.

Adada tarafından İnnaya ve Anah-ili'ye yazılan **CCT IV-42a**⁸⁷ envanter numaralı mektupta, Güney Anadolu bölgesinde olabileceği düşünülen Hahhum kentindeki huzursuzluk hakkında bilgi verilmiş ve yazar, sarayın kendisi ile ilgili araştırma yapması hâlinde Hahhum topraklarında yaşanan karışıklıktan dolayı oraya gelemeyişini bildirmiştir; ¹³⁻²¹*Eğer, saray size ašium-taşı (meselesini) sorarsa, on güne kadar ona cevap vermelisiniz. Şöyle söyleyin: “Hahhum’da bir isyan olduğu için o (ašium) şimdiye kadar alıkonuldu.”* G. Barjamovic, Adana'nın arşivine âit olan CCT IV 30-a ve CCT VI 15-b'de Hahhum topraklarında yaşanan karışıklık ile ilgili benzer olayların bildirildiğini dile getirmiştir.⁸⁸

Kaniş şehrinin kuzeyine lokalize edilen Kunanamit şehrinde çıkan huzursuzluk hakkında bilgi veren **LB 1209 b**⁸⁹ numaralı belgede yazar, muhatabına ülkede yaşanan iç karışıklıktan dolayı borçlu şahıslardan bakırı temin edemediğini şu ifadelerle bildirmiştir; ¹²⁻¹⁸*Hiç işitmiyor musun? Kunanamit ülkesi isyan hâlinde olduğundan (durum) uygun değildir ve on mina bakırı (bile) borçlulardan istemedik!*” Metinde geçen ifâdeler, Asurlu tüccarların ticarî emtialarının güvenliğinin isyan yüzünden tehlikeye girdiğini göstermektedir.

---

⁸⁶ Hakan Erol, 2017, s. 31.

⁸⁷ ¹³*šu-ma a-šî-e-im* ¹⁴É.GAL ¹⁵*i-qá-bi₄-a-ku-nu-ti* ¹⁶*a-dí 10 u₄-me i-ta-pá-lá-šu* ¹⁷*um-ma a-tú-nu-ma* ¹⁸*ki-ma i-na Ha-hi-im* ¹⁹*sí-hi-tù-ni a-šî-a-tí* ²⁰*a-dí u₄-[mi-im a-nim]* ²¹*ik-[-ta-lá]*” bkz. Sidney Smith, *Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum*, Part IV, London, 1927, Plate 42; Cahit Günbattu, 2017, s. 54.

⁸⁸ Gojko Barjamovic, 2011, s. 106.

⁸⁹ ¹²⁻¹⁸*lá ta-áš-ta-na-me-i [k]i-ma ma-at Ku-na-na-mi-it sà-ah-a-at-ni-ma lá na-aṭ-ú-ma a-šar 10 ma-na URUDU^{am} ha-bu-lu-ni lá né-ri-iš*” bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 30, n.131; Hakan Erol, 2017, s. 32; Klaas Roelof Veenhof, 2014, s. 842-843.

Zalpa şehrinde çıkan isyan hakkında bilgi veren **Kt c/k 329**⁹⁰ numaralı belgede, şehirde yaşanan isyan nedeniyle şehrin şartlarının uygun olmadığı, bu durumun bölgede bir istikrarsızlık ortamı yarattığı için halka olan güveni azalttığı ifade edilmiştir; “¹¹⁻¹⁵) *Zalpa ülkesi isyan hâlidir; Sakinlerden herhangi birine güvenmem ve herhangi bir şey göndermem mümkün değil!*” Mektupta, yazarın “*Sakinlerden herhangi birine güvenmem ve herhangi bir şey göndermem mümkün değil!*” ifadesi, yolların yaşanan siyasî olaylardan dolayı güvenli olmadığı ve Asurlu tüccarların mal kaybına uğrayacağı endişesiyle bu ifadeyi kullandığını düşündürmektedir.

Kültepenin II. yapı katına tarihlendirilen **Kt 83/k 129**⁹¹ numaralı mektup, Tegarama *kārum*'undan, Kaniş *kārum*'una yazılmıştır ve memleketin isyan hâlinde olduğu ülkenin kral ve kraliçesi hakkında bilgi verilmiştir. Ne yazık ki metnin ilgili kısmı hasarlı bir durumda olduğu için kral ve kraliçenin içinde bulunmuş olduğu vaziyet hakkında bilgi sahibi olamamaktayız; “*Tegarama kārum'undan, Kaniş kārum'una. Duyuyoruz ki kral ve kraliçe [...]. Sevgili babalar ve efendiler, efendilerimiz: Memleket isyan hâlinde olduğu için yardımınız için yazdık. Elçilerimiz, Aşşur-nada ve Kura'yı kurtarın, çünkü [onlar] elçilerimize hiçbirşey vermediler.*”

Ennam-Aşşur tarafından Anadolu'da ticarî faaliyet gösteren İrma-Aşşur'a gönderilen **Kt 91/k 290**⁹² envanter numaralı metinde, Hurama şehrinde kendi

⁹⁰ “¹¹⁻¹⁵)*ma-at Za-al-pá sà-hi-at lá na-tù-ma ma-ma-an i-na wa-áš-bu-tim a-da-gal-ma mi-ma lá ú-šé-té-eq*” bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 30; Hakan Erol, 2017, s. 32.

⁹¹ “[*a-na ka-ri-im*] *Ka-n[i-iš] um-ma kà-ru-um Te-ga-ra-ma-ma ni-ša-me-ma ru-ba-um ù ru-ba-tum [x x x] a-ba-u-ni be-lu-ú-ni a-tù-nu be-l[u-ni] ki-ma ma-tum sà-hi-at-ni a-na a-ša-ri-ku-nu ni-iš-pu-ra-am A-šur-na-da ù Ku-ra ší-ip-ri-ni eř-ra'-ma mi-ma a-qá-ti ší-ip-ri-ni ú-lá i-di-[nu]*” bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 132.

⁹² “²)*i-nu-[mì i-na]* ³)*Hu-ra-ma na-áš-pè-er-tá[m]* ⁴)*a-dí TÚG.HĪ.A tù-lá-pì-ta-[ni]* ⁵)*e-lá 2 1/4 GÍN KÜ.BABBAR ša-[ni-tám lá]* ⁶)*ta-dí-na-ni um-ma a-na-ku-[ma]* ⁷)*gám-ra-am ša ha-ra-nim a-qá-[tí-a]* ⁸)*dí-na-am um-ma a-ta-ma a-[dì]* ⁹)*TÚG.HĪ.A ta-ša-lá-ha-ni ù a-na-ku* ¹⁰)*a-lá-ak-ma iš-tù Ha-hi-im* ¹¹)*1/2 <ma>-na 1 ma-na ù 2 ma-na a-gám-ri-kà* ¹²)*ú-šé-bí-lá-kum ù a-dí ma-lá ù ší-ni-šu* ¹³)*a-na Ha-hi-im áš-pu-ra-ku-ma a-ta* ¹⁴)*mì-ma lá tù-uš-té-bi-lam i-nu-mì* ¹⁵)*ta-tal-ku lá tí-dí-e ki-ma ha-ra-na-tum* ¹⁶)*sà-hu-a-ni ù É.GAL-lu da-nu-ni* ¹⁷)*a-dí a-wa-tum iz-ku-a-ni* İTU.8.KAM ¹⁸)*i-na li-bi ma-tim as-hu-ur* ¹⁹)*TÚG.HĪ-tù i-na a-lá-ni a-šar ib-ší-ú-ni* ²⁰)*a-lik-ma TÚG.HĪ.A ú-šé-ší-a-ma a-na-ah-ma* ²¹)*TÚG.HĪ.A a-šé-er ša-zu-za-tí-kà*”

yolculuğuna devam eden biri, Luhuzattiya'dan Wahšušana'ya nakletmesi gereken bir tekstil yükü emanet etmiştir. Ennam-Aššur, ülkede kargaşa çıktığı için ve Anadolu'daki sarayların nöbet tutmasından dolayı 8 ay ülkenin içinde çatışmanın dinmesini beklemiş ve ardından tekstilleri Wahšušana'ya göndermiştir. Ennam-Aššur, ülkenin içinde çıkan isyan yüzünden durma noktasına gelen ticareti ve karşılaşmış olduğu sıkıntıları şu sözlerle aktarmaktadır; ¹⁻⁶⁾*Hurama'da bana tekstillerle ilgili mesajını yazdığında, bana iki ¼ sheqel gümüş'ten başka bir şey vermedin. Ben de ⁶⁻⁸⁾dedim ki: (Hiç değilse) yolculuk masrafları için bir hesapta bana biraz para verin. Sen cevap verdin: ⁹⁻¹⁴⁾“Sen kumaşları yola gönderdin ve ben kendim ayrıldım” deyince, ben de sana Hahhum'dan ½ ile iki mina arası masraflarını karşılaması için gönderdim. Ve sana Hahhum'da birkaç kez yazmama rağmen bana hiçbirşey göndermedin. ¹⁵⁻²²⁾Giderken yolların kargaşa içinde olduğunu, sarayların nöbet tuttuğunu bilmiyor muydunuz? Konu aydınlatılıncaya kadar ülkenin içinde sekiz ay geçirdim. Daha sonra tekstillerin depolandığı köylere gittim, tekstilleri çıkardım ve büyük bir çabayla tekstilleri temsilcilerinize Wahšušana'ya getirdim. ...³⁸⁻⁴⁰⁾ Šu-Süen size Hattum'dan üç mina eksik üç sheqel getirdi.”*

İrma-Aššur tarafından Ennam-Aššur'a gönderilen **Kt 91/k 407**⁹³ envanter numaralı metinde yazar, Ennam-Aššur'a Luhuzattiya bölgesinde iken Hurama'dan gümüş ve tekstil sevkiyatı ile ilgili bir emir göndermiş ancak Hattum'da huzursuzluk çıkınca kumaşları oradaki köylerde depolamıştır. İsyân yüzünden ticarî faaliyetlerin aksaması ve ticarî malların güvenliđinin tehlikeye girmesi metinde şu şekilde

---

a-na ²²⁾Wa-ah-šu-ša-na [ú]-šé-ri-ib-ma... ³⁸⁾3 ma-na LÁ 3 GÍN ³⁹⁾KÙ.BABBAR iš-tí Šu-Sú-en₆ iš-tù Ha-tim ⁴⁰⁾ú-<šé>-bi-lá-ku-ma” bcz. Klaas Roelof Veenhof, (Ankara) Kültepe Tabletleri VIII, The Archive of Elamma, son of İddin-Suen, and his Family (Kt 91/k 285-568 and Kt 92/k 94-187), TTKY VI-33^f, Ankara, 2017, s. 272-274; Gojko Barjamovic, 2011, s. 160.

⁹³ ⁴³⁾3 ma-na LÁ 3 GÍN KÙ.BABBAR i-pá-ni-tim ⁴⁾iš-tù Ha-tim iš-tí Šu-Sú-en₆ ⁵⁾a-na Kà-ni-iš ú-šé-bi₄-lá-ku-ma... ³¹⁾TÚG.HĪ^{tù} ša i-na Lu-hu-sà-tí-a ³²⁾tap-qí-da-ni ha-ra-na-tum sà-ah-a-ma ³³⁾a-dí-i a-wa-tum iz-ku-a-ni TÚG.HĪ^{tù} ³⁴⁾a-lá-ni-ma ib-ší-ú İTU.6.KAM ³⁵⁾i-na Hu-ra-ma gám-ra-am e-ri-iš-kà ³⁶⁾um-ma a-ta-ma a-lá-ak-ma ³⁷⁾[i]š-tù Ha-hi-im AN.NA 1 ma-na ³⁸⁾ú 2 ma-na [ú-šé-ba-lá-kum] ³⁹⁾mì-ma lá tù-uš-té-[bi-lam] ⁴⁰⁾[ù]? Lu-hu-«ga»-sà-tí-[a] [x x x]” bcz. Klaas Roelof Veenhof, 2017, s. 276-277; Gojko Barjamovic, 2011, s. 160.

bildirilmektedir; ³⁻⁵⁾*Daha önce Hattum'dan Kaniš'te size Šu-Sūen üç mina eksik üç şeşel gümüş gönderdim. ...³¹⁻⁴⁰⁾(yâni) Luhuzattiya'da bana emanet ettiğiniz kumaşlar, yollar kargaşa içindeydi ve dava çözülene kadar, dokumalar altı aydır köylerdeydi. Sen Hurama'dayken masrafları karşılamamı istedim, ama sen: "Ben çoktan ayrıldım ama sana Hahhum'dan bir, iki mina göndereceğim" dedin. Ancak, hiçbir şey göndermedin ve Luhuzattiya [...]"*

Anadolu coğrafyasında, birbirleri arasında siyasi anlaşmazlık yaşayan krallıkların, ortak düşmanlarına karşı birlikte hareket ederek koalisyon oluşturdukları görülmektedir.⁹⁴ N. B. Jankowskaja, K. Hecker ve M. T. Larsen gibi birçok bilim insanı tarafından üzerinde çalışılmış olan on satırlık **KTK 10**⁹⁵ envanter numaralı metinde, Orta Anadolu coğrafyasında birbirine komşu olan Amkuwa,⁹⁶ Šinahuttum,⁹⁷ Kapitra⁹⁸ adlı küçük devletlerin yöneticilerinin, güçlerini birleştirerek Hattuš krallığına karşı başlatmış oldukları isyan faaliyeti şu şekilde aktarılmıştır;⁹⁹ ¹⁻²⁾*Amkuwa'lının...*, ³⁾*Šinahuttum'un*

⁹⁴ Cahit Günbattı, 2017, s. 53.

⁹⁵ "Kırık ¹⁾[š]a A-[a]m-ku-²⁾a-na-kam-ma³⁾ ku⁴⁾ [x] u⁵⁾-ma⁶⁾ ru-ba-um ša Ši-na-hu-tim ⁷⁾A-am-ku-a-i-um ⁸⁾ú Kâ-pî-it-ra-i-um ⁹⁾a-wa-sú-nu¹⁰⁾a-na i-š-té-et¹¹⁾ i-š-ku-nu-ma Ha-tù-š[a]-i-a[m] ¹²⁾i-ták-ru ¹³⁾[a-n]a¹⁴⁾ Kâ-ni-šî-¹⁵⁾i¹⁶⁾ [(x)] ¹⁷⁾[x (x)] 'x' na¹⁸⁾ ú [...] ¹⁹⁾Kırık ²⁰⁾[x x x x]-in²¹⁾" bkz. Mogens Trolle Larsen, "A Revolt against Hattuša", *JCS*, Vol. 24, 1972, s. 100-101; Trevor Bryce, 1985, s.18-27; Mogens Trolle Larsen, 1976, s. 127; Cécile Michel, 2001, s. 126.

⁹⁶ Eski Asurca belgelerde, bu şehre ilişkin ifadeler, Ališar'a veya o yerleşim yerinin yakınındaki bir kasabaya işaret etmektedir. Hitit kaynaklarında, Hattuša ve büyük bir olasılıkla Šanahwitta'dan uzak olmayan bir yerde olduğu belirtilmektedir. bkz. Larsen, 1972, s. 101.

⁹⁷ Eski Asurca belgelerde Šinahuttum adı, VAT 13516 ve ICK 1,21 numaralı belgelerde geçmektedir ve bu iki belgede şehrin lokalizasyonu hakkında bilgi verilmemiştir. Lewy, II. Sargon'un yazıtlarına göre Šinahuttum'un Tabal bölgesinde başkent olan Šinahtu ile aynı olduğu görüşünü ortaya koymuş ve Šinahuttum'u, Hitit kenti olan Šanahwitta ile eşitlemek istemiştir. Garelli, Lewy'nin öne sürdüğü görüşü reddederek, Šanahwitta'nın kuzeydoğuda bulunduğunu dile getirmiştir. Gurney ise Šinahuttum'un Amasya çevresinde, Kanak Su vadisinde veya Sivas'ın yukarı kısmında yer alabileceği tekliflerini önermiştir. bkz. Larsen, 1972, s. 100-101.

⁹⁸ Kapitra'nın lokalizasyonu hakkında hiçbir bilgi bulunmamaktadır. bkz. Larsen, 1972, s. 101.

⁹⁹ Jan Gerrit Dercksen, "When we met in Hattuš" Trade according to Old Assyrian texts from Alishar and Boğazköy", Wilfred van Soldt (ed.), *Veenhof Anniversary Volume-Studies Presented to Klaas Roelof Veenhof on the Occasion of his Sixty-Fifth Birthday*, Leiden, Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2001, s. 39-66; Cahit Günbattı, 2017, s. 53.

premsi, ⁴⁻⁹)Amkuwa'lı ve Kapitra'lı, ortak bir dava oluşturdular ve onlar Hattuša'lıya karşı isyan ettiler. ¹⁰⁻¹³)Kaniš'liye..." I-b dönemine âit olduğu düşünülen bu metinde, 5 yer adı geçmektedir ve bu yer adlarından Amkuwa-Šinahuttum-Kapitra, Hattuš krallığına karşı savaş açmıştır. Anadolu'daki çeşitli krallıklar arasında yaşanan çatışma ve parçalanmaları gösteren metnin hasarlı olan kısmında, anlam belirsizleştiği için Kaniš şehrine yapılan gönderme belki de "asî" devletler tarafından yapılan bir yardım çağrısıdır.¹⁰⁰

İncelediğimiz Kültepe tabletlerinde Anadolu dışında yaşanan isyanlar hakkında da bilgi verildiği görülmektedir. Bu konu hakkında bilgi veren **VS 26, 17**¹⁰¹ numaralı belgede; Akad ülkesinde meydana gelen isyandan bahsedilmiş ve Akadlı tüccarların isyan nedeniyle Asur'a gelemedikleri ve Akad kumaşlarını alamadıkları, mektubun muhatabına bildirilmiştir. Metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; ⁴⁻⁵)Bana yazdığın Akad kumaşı alımıyla ilgili; ⁶⁻⁷)sen çıktığından beri Akadlılar şehre (Asur'a) gelmediler. ⁸)Onların ülkesi isyan halindedir. ⁹⁻¹¹)Eğer kıştan önce gelirlerse ve fiyat senin için uygun olursa satın alacağız." Metinde geçen bu ifâdeler; isyanların, Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerini ve mallarının güvenliklerini olumsuz yönde etkilediğini ve seyahat etme özgürlüklerinin kısıtlandığını göstermektedir.

Bu konu hakkında ele alacağımız bir diğer belge ise Uşur-ša-İštar'ın arşivine âit olan ve 1962 yılı kazısında bulunan **Kt n/k 1518**¹⁰² envanter numaralı rapordur. Kurara'nın, Uşur-ša-İštar'a yazmış olduğu bu belgede, Asur şehri yakınlarında bir isyanın

¹⁰⁰ Cahit Günbattı, 2017, s. 53; Trevor Bryce, 1985, s. 260.

¹⁰¹ ⁴)a-šu-mi šî-im TÚG ša A-ki-dî-e ⁵)ša ta-áš-pu-ra-ni ⁶)iš-tù tù-uş-ú A-ki-dî-ú ⁷)a-na a-lim^{ki} ú-la e-ru-bu-nim ⁸)ma-sú-nu sá-hi-at-ma ⁹)šu-ma a-ku-sí im-ta-aq-tù-nim-ma ¹⁰)šî-mu-um ša ba-la-tí-kà ¹¹)i-ba-šî ni-ša-a-ma-ku-um" b kz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 30; Hakan Erol, 2011, s. 28.

¹⁰² ¹)a-na Ú-şú-ur-ša-İštar ²)qí-bi-ma um-ma Ku-ra-ra-ma ³)şál-ma-ku iš-tù ⁴)Qá-ťá-ra a-tí-šî ⁵)ba-a-ba-at a-lim^{ki} ⁶)sí-hi-tum-ma a-dí ⁷)u₄-mî-im a-nim ⁸)ni-is-hu-ur ⁹)ki-ma e-ru-bu ¹⁰)a-ma-lá té-er-tí-kà ¹¹)šî-im-kà i-ša-ú=mu-nim-ma ¹²)a-ta-be-a-ma ¹³)a^ˆ-pá-nim-ma ¹⁴)[a]-ta-lá-kam ¹⁵)^ˆ3^ˆ ma-na sí-kà-an-LUGAL ¹⁶)Ku-ra DUMU A-şur-ma-lik ¹⁷)a-şé-er Hu-ra-sà-nim ¹⁸)iš-tù Ha-hi-im ¹⁹)ú-şé-bi₄-lá-şu ²⁰)a-hi a-ta qí-bi₄-şu-ma ²¹)KÜ.BABBAR lu-ša-ak-šî-dam! (met. dî)" b kz. Hakan Erol, 2011, s. 25.

yaşandığı ve malların ancak Asur şehrine girdiğinde alınacağı bildirilmiştir. Asur şehri dolaylarında çıkan bu isyan, Asurlu tüccarların ekonomik faaliyetlerini sekteye uğratmış, tüccarların iş hayatlarını aynı zamanda can ve mal güvenliklerini de tehlikeye sokmuştur. Asur şehri dolaylarında yaşanan isyan olayı yazar tarafından muhatabına şu şekilde bildirmiştir; “¹⁻²⁾Uşur-ša-İštar’a söyle! Kurara şöyle söylüyor: ³⁻⁴⁾Ben iyiyim. Qaṭṭara’dan şimdi çıktım. ⁵⁻⁸⁾(Asur) şehri dolayları isyan hâlinedir, (bu yüzden) bugüne kadar oyalandık. ⁹⁻¹⁴⁾Ben (Asur’a) girer girmez, tâlimatın gereğince onlar senin alışverişini yapacaklar ve ben kalkıp hemen geleceğim. ¹⁵⁻¹⁹⁾Aššur-malik’in oğlu Kura üç mina sikkān-šarrum (taşını) Hahhum’dan Hurasānum’a gönderdi. ²⁰⁻²¹⁾Sen kardeşimsin; ona söyle ki gümüşü bana ulaştır!”

Lāqēp tarafından Šu-İštar’a yazılan **AKT 11, 17 (Kt 92/k 349)**¹⁰³ envanter numaralı belge, Asur dolaylarında yaşanan isyan ve ticarî malın güvenliği hakkında bilgi vermektedir; “¹⁻²⁾Šu-İštar’a söyle! Lāqēp şöyle (söylüyor): ³⁻⁶⁾Biz iyiyiz; tüccarın malı da iyidir. Asur dolayında (da durum) güvenlidir.”

Ele aldığımız Kültepe belgelerinde isyanların yaşandığı ülke veya şehirlerin adlarının belirtilmediği belgeler ile de karşılaşmaktayız. Bu konu hakkında, Kt n/k 1251, TC III-112, Kt n/k 498, Kt n/k 249, BIN 4-34, Prag I-764, CCT 3- 27b, Kt n/k 1464, Kt v/k 57, AKT 6-c-535 envanter numaralı belgeler bilgi vermektedir.

Bu konu hakkında ele alacağımız **Kt n/k 1251**¹⁰⁴ envanter numaralı belge önemli bilgiler vermektedir. Usupišum adlı tüccarın, meslektaşı İkuppiaya’ya yazmış olduğu mektupta tüccar, İkuppiaya’nın Wašhaniya şehrine geçmesini istemiş ve metinde adı belirtilmeyen ülke sakinleşinceye kadar buraya gelmemesi konusunda onu uyarmıştır. Metinde bu durum şöyle aktarılmıştır; “¹³⁻¹⁷⁾Eğer şimdiye kadar Kaniš’te idiysen

¹⁰³ “¹⁾a-na Šu-İštar qí-bi₄-ma ²⁾um-ma Lá-qé-ep-ma ³⁾šál-ma-ni ú té-er-tum ⁴⁾ša DAM.GÀR šál-ma-at ⁵⁾i-ba-ba-at a-lim^{ki} ⁶⁾šu-ul-mu-um” bkz. Hakan Erol, 2011, s. 26-27, n. 4.

¹⁰⁴ “¹³⁾šu-ma a-dí-ni ¹⁴⁾i-Kà-ni-iš wa-áš-ba-tí ¹⁵⁾a-na Wa-áš-ha-ni-a ¹⁶⁾et-qá-ma a-dí ma-tum ¹⁷⁾i-nu-hu lá té-ra-ba-am” bkz. Salih Çeçen-Hüseyin Sever, “New Developments About Anatolia’s Social History According To The II. Level Documents In Kültepe”, *Belleten*, S. 57, s. 45-46.

(oturmaktaysan) *Wašhaniya'ya geç! Ülke sakinleşene kadar buraya gelme!*"
Usupiškum'un, İkuppiaya'nın karışıklık hâlinde olan ülkeye gelmesini istememesi, Asurlu tüccarların, şehirlerde yaşanan iç karışıklıklar yüzünden can güvenliklerinin olmadığını ve bu durumun onlar için bir tehdit unsuru oluşturduğunu göstermektedir. Metinde geçen "*nuāhum/nāhu*" (CAD, N₁, s.143) fiili, "dinlenmek, sakinleşmek" anlamlılarına gelmekte olup, bölgede yeni biten bir isyan ya da kargaşayı belirtmek amacıyla kullanılmış olabilir.

İsyan hakkında ele alıp, değerlendireceğimiz bir başka metin ise İstar-bāsti'nin, kardeşi Puzur-İstar'a yazdığı mektup olan **TC III, 112**¹⁰⁵ numaralı belgedir. Mektupta, İstar-bāsti adlı Asurlu bayan, muhatabına adı belirtilmeyen bir ülkede yaşanan isyanın şiddetli olduğunu ve kardeşi için endişelendiğini bildirmiştir. Asurlu tüccarların can güvenliğinin tehlikede olduğunu gösteren metnin, ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; "²¹⁻²³*Ülkede çıkan isyanın çok şiddetli olduğunu işittim ve sizin için endişe ediyorum.*"

Kültepe metinlerinde, Asurlu tüccarların ülkede çıkan isyanlar yüzünden gözaltına alındığı görülmektedir. Bu konu hakkında İkuppīa'nın, Uşur-ša-İstar'a gönderdiği **Kt n/k 498**¹⁰⁶ numaralı mektup önemli bilgiler vermektedir. İkuppīa, muhatabına ülkedeki isyan yüzünden gözaltına alındığını, kervanın Kaniş şehrine ulaştığında yapması gerekenleri ve kervanın Kaniş'e girişi engellediğinde "*harrān sūqinnim*" adı verilen talî yoldan girişin gerçekleşmesi gerektiğini bildirmektedir.

¹⁰⁵ "²¹*sí-hi-tám ša ma-tim* ²²*aš-me-ma da-ni-ša-ma* ²³*li-bi₄ im-tar-ša-ku-nu-ti*" bkz. Julius Lewy, 1958, s. 420-421, n. 302; Mogens Trolle Larsen, 1976, s. 90, n. 17.

¹⁰⁶ "¹*a-na Ú-šu-ur-ši-ešš-tár* ²*qí-bi-ma um-ma* ³*Í-ku-pí-a-ma ki-ma* ⁴*ma-tum* (silik) ⁵*sà-ḫi-at-ni ak-ta-lá* ⁶*šu-ma ELLAT^{tám} a-na* ⁷*Kà-ni-iš ú-šé-ru-bu-nim* ⁸*té-er-ta-kà a-šé-er* ⁹*A-šūr-DU₁₀ à Bé-lá-nim* ¹⁰*li-li-ik-ma* ¹¹*AN.NA à TÚG.ḪĪ.A* ¹²*lu-šé-ri-bu-nim* ¹³*šu-ma TÚG.ḪĪ.A SĪG₅* ¹⁴*kà-lá-ma a-na* ¹⁵*É.GAL^{lim} lá ú-šé-ru-bu* ¹⁶*té-er-ta-kà* ¹⁷*li-li-ik-ma* ¹⁸*10 TÚG.ḪĪ.A* ¹⁹*à 15 TÚG SĪG₅* ¹⁹*a-na É kà-ri-im* ²⁰*a-na ší-mì-im li-dí-nu-ma* ²¹*ší-tí TÚG.ḪĪ.A* ²²*ina Hu-ra-ma* ²³*ELLAT^{tám} (silik) a-na* ²⁴*e-ra-bi-im ma-as-ra-at* ²⁵*ma ha-ra-an su-qí-nim* ²⁶*ú-šū-ra-at iš-tí* ²⁷*Ḫa-mu-zi té-er-ta-kà* ²⁸*li-li-kam a-ḫi a-ta* ²⁹*ki-ma ša a-ma-kam* ³⁰*wa-áš-ba-ku-ni i-ḫi-id-ma* ³¹*É ša GAL^{lim} KÙ.BABBAR* ³²*a-áš-qí-il₅*" bkz. Remzi Kuzuoğlu, 2011, s. 27-29.

Mektup, isyanın Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerini sekteye uğrattığını, mal güvenliğini ve tüccarın alıkonularak can güvenliğini tehlikeye soktuğunu göstermesi bakımından değerli bilgiler içermektedir. Metnin tamamında bu durum, şu şekilde geçmektedir; “¹⁻³)İkūppīya 'ya söyle, Uşur-ša-İštar şöyle söylüyor: ³⁻⁵)Ülke isyan hâlinde olduğu için gözaltına alındım. ⁶⁻¹²)Kervanı Kaniş'e getirirlerse, tâlimatların Aşşur-tāb ve Bēlānum'a ulaşmasına izin ver ki onlar, kalay ve kumaşlar (saraya) girebilsinler. ¹³⁻²²)Eğer, bütün iyi kumaşları saraya getirmezlerse, kārūm evine on veya on beş kaliteli dokuma satmaları ve geri kalan dokumaları Hurama'da bırakmaları için tâlimat verin. ²²⁻²⁶)Eğer, kervanın girmesi engellenirse, o zaman harrān suçunim açıktır. ²⁶⁻²⁸)Tâlimatlarınızı Hamuzi ile gönderin. ²⁸⁻³¹) Sen benim kardeşimsin. Ben de oradaymışım gibi dikkat et ve gümüşleri saraydan topla.”

Şu-bēlum tarafından Aşşur-imittî 'ye yazılan **Kt n/k 249**¹⁰⁷ envanter numaralı belgede, metinde adı belirtilmeyen bir ülkede var olan korkudan ve barış zamanının beklendiğinden bahsedilmiştir. Şu-bēlum, bu korkudan dolayı muhatabına gümüşü 1-2 ay kadar beklettiğini, ülkede yaşanan isyan biter bitmez gümüşü göndereceğini dile getirmektedir; “¹¹⁻¹⁷)Ne yazık ki ülkenin içinde korku salınmıştır ve bu yüzden bir veya iki ay (gümüşünü) beklettim. Ülke sakinleşinceye kadar.” Bu durum, Asurlu tüccarların mallarının, ülkede çıkan isyanlardan dolayı tehlikeye girdiğini göstermektedir.

İlī-wēdāku'nun, Puzur-Aşşur'a yazdığı **BIN 4, 34**¹⁰⁸ numaralı mektupta ise ülkenin sürekli isyan hâlinde olduğu belirtilmiş ve bu huzursuzluğun sona erip, toprakların yeniden normale döneceği ümit edilmiştir. Metnin ilgili satırlarında bu durum şöyle geçmektedir; “⁷⁻⁹)Burada devamlı işitiyorum ki ülke isyan hâlinededir.”

¹⁰⁷ “¹¹)lā li-bi; DİNGİR-ma ¹²)pī-ri-tum i-li-bi ¹³)ma-tim i-šī-ki-ma ¹⁴)a-šī-a-tī 1 İTU ¹⁵)ù 2 İTU ak-ta-lá ¹⁶)a-dī: ma-tum ¹⁷)iš-li-mu” bkz. Remzi Kuzuoğlu, 2011, s. 31-33.

¹⁰⁸ “⁷)a-na-kam ⁸)áš-ta-na-me-ma ma-tum ⁹)sá-ha-a-at” bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 29-30; Hakan Erol, 2011, s. 32.

Prag I, 764¹⁰⁹ numaralı metnin ilgili satırları şu şekildedir; “³⁻⁵*Duyuyorum ki ülke isyan hâlinde ve yol kapalıdır.*”

CCT 3, 27b¹¹⁰ numaraları metnin ilgili satırları şu şekildedir; “²⁹⁻³²*Ülke isyan hâlinde ve lulā’um metali (satın almam) için bana verdiği kalayı sana gönderemedim.*”

Uşupiškum tarafından Uşur-ša-İstar’a yazılan **Kt n/k 1464**¹¹¹ numaraları metnin ilgili satırları şu şekildedir; “²⁵⁻²⁶*Ülke isyan hâlinde; sakinleşir sakinleşmez çıkacağım.*”

Kt v/k 57¹¹² numaraları metnin ilgili satırları şu şekildedir; “⁴⁻⁶*Burada ülke kargaşa hâlinde olduğundan ve gümüş pahalı olduğundan.*”

AKT 6-c, 535 (Kt 94/k 1002)¹¹³ numaralı metinde ise *kārum* yetkililerin, ülkede yaşanacak daha kötü olayları önlemek için aldığı sıkı önlemler şu şekilde aktarılmaktadır;

¹⁰⁹ “³*a-ša-me-ma ma-tum* ⁴*sà-hi-at ú ha-[ra-num]* ⁵*pá-hi-<at>-ma*” bkz. Karl Hecker-Guido Kryszat-Lubor Matouš, *Kappodokische Keilschrifttafeln Aus Den Sammlungen Der Karlsuni- versitat Prag*, Praha, 1998, s. 332.

¹¹⁰ “²⁹*ma-tum sà-hi-at-ma* ³⁰*AN.NA ša a-na lu-li-im* ³¹*ta-di-na-ni* ³²*ú-la uš-te₉-bi-la-kum*” bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 30; Hakan Erol, 2011, s. 32.

¹¹¹ “²⁵*ma-tum sà-hi-at ki-ma* ²⁶*iš-li-mu ú-ši-am*” bkz. Salih Çeçen-Hüseyin Sever, “Kültepe’deki II. Tabaka Vesikalarına Göre Anadolu’nun Siyasî Tarihi İle İlgili Yeni Gelişmeler”, *XI. TTKB, TTKY IX. Dizi-Sa-11*, Ankara, 1990, s. 205-206.

¹¹² “⁴*ki-ma a-na-kam ma-tum* ⁸*da-al-ha-at-ni ú KÙ.BABBAR* ⁶*da-nu-ni*” bkz. Murat Çayır, “Kültepe’de 1970 (Kt v/k) Kazısında Bulunmuş Arşivden Üç Mektup”, *ArAn 15/1*, 2021, Ankara, s. 50; Cahit Günbattı, 2017, s. 115; Gojko Barjamovic, 2011, s. 31; Hakan Erol, 2011, s. 33.

¹¹³ “¹*[a]-na A-’lá-hi’im qí-bi₄-ma* ²*’um-ma SÍG₅-pí’-A-šur* ³*[ú Pu_z]ur₄-A-šur-ma* ⁴*a-n[a-k]am ’ki-ma’ ni-iš-ta-na-me-ú* ⁵*ma-’tum’ [d]a-al-ha-at-ni* ⁶*ú tí-ir-tí kà-ri-im* ⁷*da-na-at-ni* ⁸*tí-ir-tí-ni: a-dí ma-lá* ⁹*ú ší-ni-šu i-li-kà-ku-um* ¹⁰*a-ta ú-za-ni-ma* ¹¹*lá ta-áp-té-té-e* ¹²*a-ma-kam ki-ma* ¹³*ša-lu-um KÙ.BABBAR 1 ma-na.TA* ¹⁴*ša na-áš-a-ni-ni* ¹⁵*šu-ma ha-ra-an sú-ki-ni-im* ¹⁶*ša-al-ma-at* ¹⁷*tí-ir-ta-kà li-li-kam* ¹⁸*ú-za-ni pi-té* ¹⁹*lu i-na ma-ša-ra-tim* ²⁰*AN.NA 10 ma-na nu-šé-ra-ba-am* ²¹*tí-ir-ta-kà li-li-«AB»kam-ma* ²²*a-na (silik) tí-ir-tí-ni* ²³*i-hi-id 2 ma-na KÙ.BABBAR* ²⁴*a-na pá-ni-ni šé-bi₄-lá-am* ²⁵*’ú’ i-na qé-er-bi₄-ma* ²⁶*10 ma-na URUDU SÍ[G₅] 26[ša] KÙ.BABBAR ši-pá-ra-tim [x x x] e-ki-im za-ap-ru²-tim šé-bi₄-[lam]*” bkz. Mogens Trolle Larsen, (Ankara) *Kültepe Tabletleri VI-c, The Archive of the Šalim-Aššur Family volume 3: Ali-ahum*, TTKY VI-33^{d-c}, Ankara, 2014, s. 52-53.

“¹⁻³⁾Ali-ahum’a söyle, Damiq-pī-Aššur ve Puzur-Aššur şöyle söylüyor; ⁴⁻⁹⁾Burada işittiğimize göre, ülke kargaşa hâlinedir ve kārūm’un tâlimatı serttir, Biz sana bir veya iki kez bilgi gönderdik. ¹⁰⁾Ancak bizi bilgilendirmediniz. ¹¹⁻¹⁷⁾Orada, getirdiğimiz her bir mina gümüşün güvenliği için, bize haber gönder ve dar yol’un güvenli olup olmadığını bize haber ver. ¹⁸⁻²²⁾Muhafız karakollarına on mina kadar kalayın girmesine izin verip vermeyeceğimizi haber verin ve tâlimatımıza dikkat edin. ²³⁻²⁸⁾Bize yolda iki mina gümüş gönder ve x gümüş ve bronz çivi ve zapru için on mina iyi bakır gönder.”

1.3. *sikkā/itum* Meselesi

Kazık, çivi anlamlarına gelen *sikkātum* (CAD/S, 247b; CDA 322b) kelimesinin, *rabi sikkā/itim* ile olan ilişkisi, birçok meslek insanı tarafından araştırılmış ve anlamı hakkında farklı görüşler ortaya konulmuştur. *Rabi sikkā/itim* için “*ordu komutanı, mâden ticaretini denetleyen görevli ve dinî festival*”¹¹⁴ anlamları verilmiş ve bu konu hakkında bir uzlaşmaya varılamamıştır. Anlamı üzerinde çokça tartışılmış olan ve Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerini kesintiye uğratmış olan *sikkātum* ve *rabi sikkātim*’in ne olduğu konusunda E. Bilgiç ve J. G. Dercksen ordu komutanı olabileceğini söylemiş,¹¹⁵ L. L. Orlin ise general? olabileceğini dile getirmiştir.¹¹⁶ *rabi sikkā/itim* hakkında diğer bilim insanları tarafından ortaya konulan fikirler şu şekildedir; K. R. Veenhof, *sikkātum*’a insanların toplu bir şekilde katıldığını belirtmiş ve *sikkātum*’un ticaret üzerinde yıkıcı bir etkisi olduğunu dile getirerek, bu kelimenin bir festival ya da askerî sefer/ordu ile ilgili olabileceği fikrini söylemiştir.¹¹⁷ P. Garelli ise, *sikkātum* kelimesinin, *sikkum*¹¹⁸

---

¹¹⁴ Cahit Günbattı, 2017, s. 115; Murat Çayır, “Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Unvan, *rabi t̄abātīm* “Tuzcular Âmiri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53, 1, 2013, s. 308; Veysel Donbaz, “Publication of The Kültepe Tablets Housed in Ankara”, *Keilschriftliche Literaturen*, 1986, s. 153; Veysel Donbaz-Klaas Roelof Veenhof, “New Evidence for Some Old Assyrian Terms”, *Anatolica* 12, 1985, s. 149.

¹¹⁵ Emin Bilgiç, “Anadolu’nun İlk Tarihi Çağının Ana Hatlarıyla Rekonstrüksiyonu”, *AÜDTCFD*, C. 6, S. 5, Ankara, 1948, s. 504; Jan Gerrit Dercksen, *Old Assyrian Institutions*, Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, 2004a, s. 71, n. 232.

¹¹⁶ Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 78-151.

¹¹⁷ Klaas Roelof Veenhof, “Status and Offices of an Anatolian Gentleman-Two Unpublished Letters of Huharimataku from *kārum* Kaniš”, K. Emre, B. Hrouda, M. J. Mellink, N. Özgüç (ed.), *Anatolia and the Ancient Near East Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara, 1989, s. 521; Klaas Roelof Veenhof, *Aspects of Old Assyrian Trade and Its Terminology*, Leiden, 1972, s. 330-331; Guido Kryzat, “Herrscher, Herrschaft und Kulturtradition in Anatolien nach den Quellen aus den Altassyrischen handels Kolonien”, *Altorientalische Forschungen* 31, 1, s. 17; Hakan Erol, “Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Unvanlarla Geçen Şahıs İsimleri”, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007, s. 63-64.

¹¹⁸ *sikkum* hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Wolfgang Heimpel, “Towards an Understanding of the term *sikkum*”, *Revue d’Assyriologie et d’archéologie orientale*, vol. 88, 1994, s. 5-31.

kelimesiyle aynı kökene sahip olduğunu belirtmiş ve *rabi sikkā/itim*'i “metal ticaretini denetleyen görevli” olarak adlandırmıştır.¹¹⁹

M. T. Larsen ise *sikkātum* kelimesinin anlamının belirsiz olduğunu dile getirmiş, bu kelimenin askerî sefer/ordu ya da dinî bir festival ile ilgili olabileceğini söylemiştir.¹²⁰ *sikkātum* olayının hem Asurda hem de Anadolu coğrafyasında gerçekleştiğini dile getiren Karl Hecker¹²¹ ve Guido Kryzat ise *sikkātum*'un bir festival veya dinî bir tören olabileceği fikrini ileri sürmüşlerdir.¹²²

Cahit Günbattı ise çivi yazılı belgelerde geçen, “*sikkātum*'dan dönmek (*ištu sikkātum tuārum*) ve *sikkātum*'a gitmek/çıkmaq (*ana sikkātum alākum/ana sikkātum wašā'um*) tâbirlerine dayanarak, *sikkātum*'un belli bir zaman ve yerde kurulan panayır anlamına geldiğini söylemiş ve *rabi sikkā/itim*'in, panayırdaki işlerden sorumlu olan kişi olduğunu dile getirmiştir.¹²³ İrfan Albayrak ise *sikkum* ve *sikkātum* kelimelerinin aynı kökten geldiğini belirterek, bu kelimenin “*bir tür resmi taşıma kâfilesi veya kervanı*” olabileceğini söylemiş, *rabi sikkātum*'in, resmi kâfilelerin sorumluluğunu üstlenen yüksek dereceli bir memur olduğunu ifade etmiştir.¹²⁴

CAD'de ise, yüksek bir askerî memur olarak tanımlanan *rabi sikkā/itim*'in, III. Ur, Eski Asur ve Eski Babil dönemi kaynaklarında askerî mevkilerde hizmet ettikleri

---

¹¹⁹ Paul Garelli, 1963, s. 217, n. 4; Murat Çayır, 2013, s. 308; Hakan Erol, 2007, s. 64.

¹²⁰ Mogens Trolle Larsen, *The Aššur-nādā Archives*, Leiden, 2002, s. 64.

¹²¹ Karl Hecker, “Die Keilschrifttexte der Uninersitatsbibliothek Giessen”, *unter Benutzung nachgelassener Vorarbeiten von Julius Lewy herausgegeben und bearbeitet von*, Giessen, 1966, s. 105; Guido Kryzat, 2004, s. 16.

¹²² Guido Kryzat, 2004, s. 18-19.

¹²³ Cahit Günbattı, “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Kralları İle Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkilere Işık Tutan İki Yeni Belge”, *XII. TTK Bildirileri [1994]*, Ankara, 1999a, s. 81-82; Cahit Günbattı, 2017, s. 115-116.

¹²⁴ İrfan Albayrak, “Uşur-ša-İstar'ın Arşivinden Bakır Ticareti İle İlgili Bir Mektup”, *Studies in Honour of Ahmet Ünal Armağanı*, 2016, s. 29-30; Murat Çayır, 2021, s. 51.

belirtilmiş, daha sonraki metinlerde ise görevlerine dâir herhangi bir bilgiye rastlanılmadığı ifâde edilmiştir.¹²⁵

İncelemiş olduğumuz Kültepe tabletlerinde, en az iki gün en fazla ise bir ay sürdüğünü anladığımız *sikkātum*¹²⁶ döneminde; Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerini düzenli olarak yapamadıkları, yolların güvenliğinin etkilendiği (POAT 28:3-5), *sikkātum* yüzünden şehirlerin boşaldığı (TC II, 37:3-7), ticarî emtiaların ve ödemelerin zamanında yapılamadığı (Kt 87/k 384:27-34, Neş. C. 18:23-25), pazarların huzursuz olduğu (Prag I 598:6-13, CCT IV,10a:16-18) ve altın, gümüş gibi ticarî emtialara ulaşılamadığı (Kt 87/k 461:25-29, Kt n/k 1689:14-16, BIN 4,51:47) ile ilgili ifâdelere rastlanılmaktadır. Bahsetmiş olduğumuz bu ifâdeler, *sikkātum* kelimesinin anlamını tespit etmek için yeterli değildir ancak *sikkātum*'un tüccarların ticarî faaliyetlerini ciddî bir şekilde engellediğini ve bazı tehlikeler içerdiğini açık bir şekilde ortaya koymaktadır. *sikkātum* kelimesi, dinî bir festival veya panayır anlamına geliyor olsa, metinlerde geçen bu tehlikeleri ve korkuları kolayca açıklayamaz. Bu yüzden belli bir dinî geleneği gerektiren festival ya da panayır kabul edilmediğinde, *sikkātum* için askerî bir yorumun daha olası olduğu görülmektedir. Aşağıda sunacağımız örnekler, tek başlarına değerlendirildiğinde kesin bir delil oluşturmaz ancak *sikkātum* kelimesinin savaş ve ordu anlamına geldiği konusunda ve Asur ticaretindeki engelin ve kesintilerin panayırdan/festivalden ya da

---

¹²⁵ bkz. CAD/S, s. 252-254; Klaas Roelof Veenhof, 1989, s. 521; Guido Kryzat, 2004, s. 16; Hakan Erol, 2007, s. 53.

¹²⁶ Eski Asurca yazılmış çivi yazılı belgelerde, *sikkātum* kelimesi 43 farklı şekilde geçmektedir; 2 AAA 110 (Liv 10), Benemian 4, BIN 4 51, C 1, C 18, CCT 2 16b, CCT 4 10a, CCT 4 31a, CCT 6 7c, HUCA 40/41 56 (L29-587), 1565,1598, ICK 1135, Ka. 259, Kt a/k 583b, Kt d/k 5, Kt g/k 185, Kt j/k 97, Kt m/k 3, Kt n/k 128, Kt n/k 388, Kt n/k 794, Kt n/k 1052, Kt n/k 1689, Kt v/k 57, Kt 87/k 384, Kt 87/k 453, Kt 87/k 461, Kt 88/k 298, Kt 88/k 658, Kt 91/k 423, Kt 92/k 129, Kt 92/k 526, Kt 00/k 10, KTP 6, KTS 1 57a, KTS 219, KUG 41,TC 1118, TCL 4104, TCL 4128, TCL 14 (TC 2) 37,TTC 26. Ayrıntılı bilgi için bkz. Christopher Brinker, "The Meaning and Significance of the Old Assyrian *sikkātum*", *Altoriental. Forsch.*, vol. 37, 2010, s. 50.

nüfus kitlesinin yokluğundan kaynaklanmadığına dair bir kanıt oluşturacağı düşüncesindeyim.

Aşşur-bani tarafından Aşşur-imitti'ye yazılan **Kt 92/k 526**¹²⁷ envanter numaralı belgede, kral'ın *sikkātum*'dan düştüğü, bu durumun şehirde bir isyanı tetikleyerek şehirde kalan Asurlu tüccarların hayatını tehlikeye attığı, ticaretin askıya alındığı ve tüccarların yeni bir kralın kanun ve düzeni tesis edeceğinden bahsedilmektedir. Metinde geçen “kral *sikkātum*'dan düştü” ifadesi belirsizliğini korumakla birlikte kralın bir festival ya da panayır sırasında ölmüş olabileceğini veya büyük bir olasılıkla farklı gruplar arasında yaşanan taht kavgasının isyana neden olduğunu akla getirmektedir. Metinde, yaşanan bu olay şu şekilde aktarılmaktadır; “¹⁻⁶Aşşur-imittī'ye söyle, Aşşur-bāni şöyle söylüyor: *İkuppīya ve İna-Su'en'in belgelerine ve bana yazmış olduğun, babamızın sermayesi ile ilgili parası ödenmiş belgelere ne oluyor?* ⁷⁻¹⁵Burada, kral *sikkātum*'dan düştü ve şehrin içinde bir isyan baş gösterdi. Bizler hayatımız için korkmaktayız. Şehrin dışındaki, yakın yerlerden sürekli saldırı yapıldığı için seyahate kimse çıkamamaktadır. (Yerel otorite) *Silah için kendileriyle beraber bizi de sürekli (dışarı) çıkmaya zorluyorlar.* ¹⁵⁻²¹(*Bu askerî hareketlilik yüzünden hiç tablet düzenlenmemeli. (Dolayısıyla) patronlarımıza gümüş (ve) altın borçlanmamalıyız. Ülke sakinleştğinde ve kral birliğini sağladığında tabletler her yere gidecek.*”

Bazı Eski Asurca metinlerde, bir festival ya da panayırdan dönüş ya da savaştan dönen bir orduya referansta bulunan “*sikkātum geri döndü/dönecek*” (*tuārum*) tâbirine

¹²⁷ “¹a-na A-šur-i-mi-ti qí-bi-ma um-ma ²A-šur-ba-ni-ma mi-nu-um ša a-na ³[t]up-pè-e ša Í-ku-pi-a ù ⁴Í-na-Sú-in ù ⁵tup-pé-e ⁶ša ša-ba-e ša na-ru-uq a-bi-ni ⁷ša ta-áš-pu-ra-ni a-na-kam ⁸ru-ba-um i-sí-kà-tim ma-qí-it-ma ⁹i-na qé-ra-ab a-lim^{ki} si-hi-tum ¹⁰ša-ak-na-at ù a-na qá-qá-da-ti-ni ¹¹pá-al-ha-ni iš-tù GÁNA-lúm ¹²bé-ra ù zu-za na-ak-ru-ma ¹³a-na GÁNA-lim ma-ma-an ú-ša-am ¹⁴lá i-le-e a-na kà-ki-im ¹⁵qá-ti-šu-ma uš-té-né-šú-ni-a-ti-ma ¹⁶a-sú-ri i-na me-té-qí-im ¹⁷tup-pu-ú mi-ma i-né-pí-šu-ma ¹⁸KÛ. BABBAR 1 GÚ a-na um-me-a-ni-ni ¹⁹e ni-hi-bi-il₅ i-nu-mi ²⁰ma-tum i-ša-li-mu ²¹ù ru-ba-um iš-dí-šu i-ra-ku-sú ²²tup-pu-ú a-a-e-ma i-lu-ku” bzk. Gojko Barjamovic, 2011, s. 30; Salih Çeçen, 2002, s. 67-68; İrfan Albayrak, 2017, s. 5; Christopher Brinker, 2010, s. 53.

rastlanılmaktadır. Aşağıda ele alacağımız **Kt 87/k 384**¹²⁸ numaralı belgede, “*sikkātum* şiddetlidir. Kendinize iyi bakın ve Kanişli (kral) dönene kadar girmeyin.” ifâdeleri *sikkātum* kelimesinin soyut anlamda savaş ya da fiziksel anlamda ise silahlı bir kuvvet ile ilgili olduğunu düşündürmektedir. Mektupta; *sikkātum* sırasında ticaretin felç olduğu, Asurlu tüccarların şehre giremediği, nüfusun büyük bir kısmının ise şehri terk ettiği ve mektubu alan kişinin *sikkātum* dönene kadar dikkatli olması istenmektedir. Nüfusun büyük çoğunluğu belki de bir festival/panayır için Kaniş şehrini terk etmiş olabilir ancak bu durumun geride kalan insanlar için neden sorun oluşturduğu metinde açık bir şekilde belirtilmemiştir. Metinde bu durum şöyle aktarılmıştır; “²⁷⁻²⁸*sikkātum olduğu için bakırın geri kalanı (hâlâ) depodadır.* ²⁹⁻³¹*sikkātum’dan döndüğünde kalayı sana vereceğim ve sonra kalkıp geleceğim.* ³²⁻³⁴*sikkātum şiddetlidir.(güçlüdür) Kendinize iyi bakın ve Kanişli (kral) dönene kadar buraya girmeyin.”*

Kültepe tabletlerinde, *sikkātum* olayının aylarca sürdüğünü ve bu yüzden ülkede kargaşa çıktığını gösteren metinlerde bulunmaktadır. Nür-İstar tarafından Ennum-Aşşur’a yazılan **Kt v/k 57**¹²⁹ envanter numaralı metinde, Nür-İstar, ticarî faaliyette bulunmak için gittiği Şalatuwar şehrinde *sikkātum*’dan dolayı karşılaşmış olduğu sıkıntıları muhatabına şöyle bildirmektedir; “³⁻⁹*Burada memleket karışık ve gümüş pahalı olduğu için bu yüzden burada adamların beni bir iki ay boyunca oyaladıklarını orada devamlı işitiyorsun.* ¹⁰*Ben şöyle söylüyorum:* ¹¹⁻¹⁵“*Gümüşü mühürleyin ve sen sikkātum için ayrıldığında ben de hazırlanıp oraya gideyim ve sizinle her şeyi konuşayım.* ¹⁵⁻¹⁸

¹²⁸ “²⁷ší-tí AN.NA-kà ki-ma sí-kà- *tù-ni ²⁸a-dí-ni na-dí i-na ²⁹tù-wa-ar sí-kà-tim ³⁰AN.NA-kà a-da-ma ³¹a-ta-be-a-ma a-ta-la-kam ³²sí-kà-tum da-na a-dí tù-wa-ar ³³Kà-ni-ší-im ra-ma-kà ša-šé-er ³⁴la té-ra-ba-am” bzk. Gojko Barjamovic, 2011, s. 31; Guido Kryzat, 2004, s. 29.

¹²⁹ “³ta-áš-ta-na-me a-ma-kam ⁴ki-ma a-na-kam ma-tum ⁵dal-ha-at-ni-ma ù KÙ.BABBAR ⁶da-nu-ni a-dí ki-a-am ⁷a-wi-lu a-na-kam wa-ar-ha-am ⁸iš-té-en₆ ú ší-na ⁹ù-uš-ta-as-hi-ru-ni ¹⁰um-ma a-na-ku-ma ¹¹KÙ.BABBAR ku-un (met. kum)-kà-ma ¹²mì-ma a-na sí-kà-tim ¹³tù-ša-ni lá-at-bi-ma ¹⁴lá-ta-lá-ak-ma ¹⁵iš-tí-ku-nu ¹⁶lá-a-za-ki-ir ú-ma-am ¹⁷iš-tí Ša-lá-tù-a-ar ¹⁸a-na sí-kà-tim ¹⁹ni-tí-ší a-hi a-ta be-lí ²⁰a-ta i-na tù-a-ar ²¹sí-kà-tim a-wi-li ²²a-na-hi-id-ma KÙ.BABBAR ²³ú-ša-ak-na-ak-šu-nu ²⁴wa-ar-ha-am iš-té-en₆ ²⁴lá ta-ha-da-ar” bzk. Murat Çayır, 2021, Ankara, s. 50; Cahit Günbattı, 2017, s. 115.

Bugün Šalatuwar'dan sikkātum'a (gitmek için) ayrıldık. ¹⁸⁻²²)Sen kardeşimsin, sen beyimsin, sikkātum'un dönüşünde adamlar(ı) gözden kaçırmayıp (onlara dikkat edip) gümüşü onlara mühürleteceğim. ²³⁻²⁴)Bir ay (gecikme yüzünden) endişe etme.”

sikkātum'dan dolayı Asurlu tüccarların ticarî emtialarının kaybolma tehlikesiyle karşı karşıya kaldığıda görülmektedir. İkun-piya'dan gelen **Kt n/k 84**¹³⁰ envanter numaralı mektup kriz ve tehlike durumuna işaret etmekle birlikte sikkātum'da bir kaosun olduğunu ve bir sonraki hedefin Wahšušana olacağını ve Asurlu tüccarların saklamış oldukları bakırın tehlikede olduğunu bildirerek, sikkātum'un sakinleşmesi için 5 gün bekleyeceklerini haber vermektedir; ^{“1-17})İkun-piya'dan Uşur-ša-İštar'a; eğer yün temizlendiyse, onu gönder, eğer değil ise orada sat. Bakırın hazır olduğu ancak henüz göndermediğim gerçeğiyle ilgili olarak-sikkātum'ları karmakarışık ve şimdi Wahšušana ülkesine düştüklerini söylüyorlar. Bu nedenle, hamallar ayrılmayı reddediyor. Beş gün içinde sikkātum'un sakinleşip-sakinleşmediğini öğreneceğim ve sonra bakırı göndereceğim.”

sikkātum olayından açıkça bahsetmek yerine ülkede çıkan isyandan söz eden **Kt n/k 218**¹³¹ numaralı mektupta İkün-pīya'nın, Kuburnat kasabasındaki Asur topluluğunu temsil etmek için seçildiği, Wahšušana ülkesinde depolanan bakırla ilgilenemediği ve ticarî malları kurtarmak için İkün-pīya yerine Aššur-damiq'in gitmesi olayı anlatılmıştır. Ülkede sikkātum'dan dolayı yaşanan kargaşanın bakırı tehlikeye atması ve tüccarların

¹³⁰ ^{“1-17})a-na Ú-şur-ša-İštar qí-bi-ma um-ma Í-ku-pí-a-ma šu-ma ša-áp-tum za-ku-a-at ša-áp-tam šé-bi-lam šu-ma lá za-ku-a-at a-ma-kam-ma dí-in-ší a-dí-i URUDU er-sú-ú-ni-ma lá ú-šé-bi-lu sí-kà-tù-šu-nu ma-áš-ha-a um-ma šu-nu-ma a-na ma-at Wa-ah-šu-ša-na i-ma-qú-tù ú ša bi-lá-tim a-lá-kam lá i-mu-ú a-dí 5 u₄-me-e a-šar sí-kà-tum i-ta-qú-na-ni a-ša-me-ma ù ša bi-lá-tim a-gar-ma URUDU a-ba-ak” b kz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 32.

¹³¹ ^{“1})a-na Ú-şur-ší-İštar ²)qí-bi-ma um-ma A-şür-SÍG₅-ma ³)a-dí lá a-li-kà-ni ⁴)Í-ku-pí-a a-na Ku-bu-ur-na-at ⁵)a-na ší-ip-ru-tim ⁶)i-li-ik URUDU ú-šu ⁷)i-na ma-at Wa-ah-šu-ša-na ⁸)na-dí-ma ki-ma ⁹)ma-tum sà-hi-at-ni ¹⁰)a-na URUDU ša-lá-hi-im ¹¹)a-ta-lá-ak a-na ¹²)Wa-ah-šu-ša-na ¹³)a-kà-ša-ad ¹⁴)URUDU ú-šu a-na ¹⁵)ša ki-ma šu-a-tí ¹⁶)a-pá-qí-id-ma ¹⁷)a-ta-bé-a-ma a-ta-lá-kam ¹⁸)a-bi a-ta a-na ša ¹⁹)a-dí u₄-mì-im a-nim ²⁰)as-hu-ru ma-na-ah-tám ²¹)ša ú-ta-ni-hu ²²)lá ta-áš-ta-na-me-e ²³)ki-ma iš-tù u₄-mì-im ²⁴)ša a-na Tur₄-hu-mì-it ²⁵)e-ru-bu ma-ar-ša-ku-ni” b kz. Remzi Kuzuoğlu, 2011, s. 29-30; Gojko Barjamovic, 2011, s. 32.

mal güvenliğinin tehlikeye girmesi mektupta şu sözlerle bildirilmiştir; “¹⁻²)*Aššur-damiq, Ušur-ša-İštar’a, şöyle söylüyor: ³⁻⁶)Benim (oraya) gelmediğimle ilgili olarak; İkün-pīya, Kuburnat’a elçi olarak gitti. ⁶⁻⁸)Onun bakırı Wahšušana ülkesinde depolanmıştır. ⁸⁻¹¹) Ülkedeki isyandan dolayı bakırı kurtarmak için gideceğim. ¹¹⁻¹⁷)Wahšušana’ya varacağım (ve) onun bakırını onun vekiline teslim edeceğim ve kalkıp geleceğim.”*

Kültepe metinlerinde, *eblum* ve *sikkātum* kelimelerinin ICK I, 135:14, Kt 88/k 298:7, Kt 88/k 658:20, Kt n/k 794:1-2 numaralı metinlerin ilgili satırlarında birlikte geçtiği görülmektedir.¹³² Farklı etnik gruplar arasında yapılan **Kt n/k 794** envanter numaralı antlaşma metninin 1. ve 2. satırlarında “halat, ip” anlamlarına gelen *eblum* (CDA/E, s.65) kelimesi ile “çivi, kazık” anlamlarına gelen *sikkātum* (CDA/S, s.322) kelimesi ticarî emtiaları karşılamakta olup, burada soyut bir anlamda kullanılmıştır. *sikkātum* kelimesinin bir antlaşma metninde geçmesi özel bir anlam ifâde etmekle birlikte, *eblum* kelimesinin burada bir meta olmadığını ve Asurlular için yaşanacak herhangi bir kaybın ve tazminatın savaş gibi bir durumda olacağı düşüncesindeyim. Bu tezimizi doğrulayacak olan ve *rabi sikkātum*’in savaş ile ilgilenen bir kişi olduğunu gösteren **BIN VI, 23 (CMK 69)**¹³³ envanter numaralı metinde; “*burada yangın, sarayı yok etti ve krallığın içi(ni) tutacak, (bu yüzden) uygun olmayacağı (için) rabi sikkitim(den) para istemedim. Adam, gümüşünü ülke için harcamıştır.*” denilmiştir.

Sonuç olarak; Eski Asurca yazılmış çivi yazılı belgelerde, *sikkātum* tâbirî ile isyan ve siyasî gerilimlerin sık sık meydana gelmesi, Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerini

¹³² Guido Kryzat, 2004, s. 23; Salih Çeçen-Karl Hecker, 1995, s. 31-41; Hakan Erol, 2007, s. 53, n.172.

¹³³ “⁶)*a-na-kam É.GAL^{lúm} i-ša-tum ⁷)e-ku-ul-ma li-bi₄ ša-ru-tim ⁸)i-ša-ba-at-ma lá na-tù-ma KÙ. BABBAR ⁹)[G]AL sí-ki-tim lá e-ri-iš ¹⁰)a-wi-lúm KÙ.BABBAR^{ap}-šu ¹¹)a-na ma-tim ig-tá-ma-ar” bkz. Ferris Stephens, *Old Assyrian Letters and Business Documents*, Babylonian Inscriptions in the Collection of James B. Nies, Yale University, vol. VI, 1944, Pl. IX; Hakan Erol, 2007, s. 58.*

kesintiye uğratması ve tüccarların yatırımlarının atıl kalarak, finansal işlemlerini gerçekleştirememeleri bu terimin savaş ile ilgili olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir.

1.4. Ticarî Kısıtlama (*sukkurtum*)

M.Ö. II. bin yılın başlarında, bugünkü Irak'ın kuzeyinde Dicle nehri üzerinde bulunan Asur şehir devletinin sâkinleri, Orta Anadolu'daki yerel halk ve yöneticilerle aktif bir ticaret alışverişinde bulunmuşlardır. Bu ticaret alışverişlerini, bugünkü adı Kültepe eski adı ile Kaniş şehri merkez olmak üzere *kārum* ve *wabartum* adı verilen idarî merkezler üzerinden gerçekleştirmişlerdir. Tüccarlar, Asur kentinden getirdikleri doğu kökenli kalay ve yerel ya da Babil üretimi olan tekstil ürünlerini eşek kervanları ile Küçük Asya'ya yaklaşık 1000 km.'den daha uzun bir mesafeye taşıyarak, bu ürünleri Anadolu pazarlarında satmış ve elde ettikleri altın ya da gümüşü ise Asur topraklarına götürmüşlerdir.¹³⁴ Asurlu tüccarlar, tahmini olarak 250 yıl süren bu organizasyonu etnik bakımdan farklı gruplarla yapılan ticarî antlaşmalar temelinde ve karşılıklı çıkar ilişkileri doğrultusunda yürütmüşlerdir.¹³⁵

Asurlu tüccarlar, uzun vadeli yatırımlarını ve ticarî organizasyonlarını *naruqqum*,¹³⁶ *ebuqqum*¹³⁷ gibi uzun süreli ve *be'ülātum*, *tappā'utum*, *ellātum* adı verilen kısa süreli ortaklıklar yoluyla kurmuşlar ve bu işletme sistemini *šamallā'um* ve

---

¹³⁴ Cécile Michel, "The *perdum*-mule, a mount for distinguished persons in Mesopotamia during the first half of the second millennium BC", *PECUS, Man and Animal in Antiquity Proceedings of the Conference at the Swedish Institute in Rome, September 9-12, 2002*, (ed.) Barbro Santillo Frizell, Rome, 2004, s. 190-192.

¹³⁵ Kültepe'de ve Tell-Leilan'da yapılan kazılar sonucunda dört temel antlaşma metni bulunmuştur. Bu metinler, M.Ö. II. bin yılda farklı kültürler arasında gerçekleşen ticarî faaliyetlerin uluslararası yapılan sözleşmeler ile devam ettiğini göstermektedir. bkz. İrfan Albayrak, "A *ruba'um* Letter Sent To *Kārum-Kaneš*", *Old Assyrian Studies in Memorial of Paul Garelli* (OAAS 4), Belçika, 2008, s. 111-112.

¹³⁶ *naruqqum* ve *be'ülātum* hakkında detaylı bilgi için bkz. Mogen Trolle Larsen, "naruqqu-vertäge (*naruqqu*-contracts)", D. O. Edzard (ed.), *Reallexikon Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, Berlin, s. 181-184; Paul Garelli, "Le commerce assyrien de la Cappadoce au XXIXe siècle av n.e.", *Akkadica* 88, 10-14; Burkhard Kienast, "The Old Assyrian *be'ulatam*", *Journal of Cuneiform Studies*, vol. 41, No.1, s. 87-95.

¹³⁷ *ebuqqum* için bkz. Jan Gerrit Dercksen, "On the Financing of Old Assyrian Merchants", *Trade and Finance in Ancient Mesopotamia*, *MOS* 1, s. 97-99.

ummiānum denilen yatırımcılar sayesinde işletmişlerdir.¹³⁸ Asur ile Anadolu arasındaki bu uzun mesafeli ticaret ağı, sermaye ve ticarî ürünlerin güvenliği açısından aile üyeleri tarafından yönetilmiştir. Asur kentindeki baba (aile reisi) meslektaşları ile yapmış oldukları sözleşme ile sermayeyi arttırmış ve ihracat edilecek olan ticarî emtiaları bir araya getirmiştir.¹³⁹ Aile üyeleri arasında yer alan en büyük oğul, Kaniş'te bulunan aile şirketi'nin Anadolu şubesini yönetmiş ve burada bulunan ürünleri pazarda satılmak üzere almıştır. Aile'nin diğer erkek üyeleri ise öteki kolonilerdeki ticarî malların transferi ile ilgilenmiş, Kaniş ve diğer idarî merkezler arasında yolculuk etmiştir.

Kültepe'de yapılan kazılar sonucunda, Asurlu tüccarların ve yerel halkın yaşadığı evlerde tüccarlar arasındaki ticarî yazışmalar, sözleşmeler veya muhasebe belgeleri de dâhil olmak üzere 20.000'den fazla Eski Asurca çivi yazılı belgeye ulaşılmıştır(Res. 5). Bu belgelerin çoğu Asur ile Anadolu arasındaki kara ticaretini belgelemekte, kervan organizasyonu ve ticarî mal taşımacılığı hakkında detaylı bilgiler vermektedir¹⁴⁰(Res. 6).

Eski Asurca yazılmış çivi yazılı belgelerde, Asurlu tüccarların seyahatlerinin ve ticarî faaliyetlerinin aniden gerçekleşen kısıtlamalar nedeniyle engellenerek, kesintiye uğradığı görülmektedir. Metinlerde bu durum *sekēru* fiilinden türeyen, “(ticarî) kısıtlama, ambargo, askıya alma” anlamlarına gelen *sukkurtum* (CAD/S, s.364b; CDA, s.327a; AHW, s.1056) kelimesi ile ifâde edilmiştir.¹⁴¹ Kültepe kazılarında ortaya çıkarılan bu

---

¹³⁸ Kültepe metinlerinde; Uşur-ša-İstar, Šumi-abia, Ennum-Aššur, Pilah-İstar, Šu-İstar ve ailelerinin *É/bētum* veya *bēt abi* olarak adlandırılan firmalar kurarak, Eski Anadolu'da ticarî faaliyetlerini yürüttükleri görülmektedir. bkz. Salih Çeçen-Hüseyin Sever, “*Naruqqum*-Ortaklığı Hakkında Yeni Bir Belge”, *ArAn*, 2000, C. 4, S. 1, s. 167.

¹³⁹ Cécile Michel, “Kaniş, Un Comptoir Commercial Assyrien En Anatolie”, *HALUKA Histoire Et Archéologie Du Monde Hitite*, 1998, s. 7.

¹⁴⁰ Cécile Michel, 2004, s. 191.

¹⁴¹ İrfan Albayrak, “Eski Asurca Metinlerde Geçen *Sukkurtum*: “Ticarî Kısıtlama” Meselesi”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 100 Yaşında*, Cilt 1, Ankara, 2021, s. 169; Klaas Roelof Veenhof, 2014, s. 845; Klaas Roelof Veenhof-Jesper Eidem, 2008, s. 147; Klaas Roelof Veenhof, “Trade and Politics in Ancient Aššur, Balancing of Public, Colonial and Entrepreneurial Interest”, C. Zaccagnini (ed.), *Trade and Politics in the Ancient World*, Saggi di Storia Antica 21, Rome, s. 114; Jan Gerrit Dercksen, *The Old Assyrian Copper*

belgelerde; Asurlu tüccarların ekonomik etkinliklerinin neden askıya alındığı ve ticarî mal hareketliliğinin niçin kesintiye uğradığı hakkında bilgi verilmemiştir. Ayrıca belgelerde, *sukkurtum* uygulamasının kurumlar tarafından belirlenen bir durum mu olduğu yoksa Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerinin işleyişinden kaynaklanan bir durum mu olduğuda açık bir şekilde belirtilmemiştir.¹⁴² Metinlerde rastladığımız bu olay, o bölgedeki ticareti ciddî bir şekilde engellemiş, ticarî trafiği tıkamış ve Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini tehlikeye atmıştır.

Kültepe tabletleri içerisinde bulunan TC 3, 14; BIN 4, 35; CCT 4, 4b; Kt n/k 694; Dalley 10; Kt 92/k 379; Kt c/k 898; Kt m/k 69; TTC 30; RA 81,7; Kt c/k 445 envanter numaralı 11 belge, Asurlu tüccarların *sukkurtum* uygulaması yüzünden seyahatlerinin askıya alınarak, engellendiği, ticarî emtiaların sevkiyatının gecikmesinden dolayı piyasaların bozulduğu, fiyat dalgalanmalarının yaşandığı, tüccarların ekonomik sıkıntıya düşmesi nedeniyle yerli (tüccar) evinden borç alarak, ailelerini geçindirmek zorunda kaldıkları hakkında kayda değer bilgiler vermektedir. Taradığımız metinlerde geçen ifâdeler *sukkurtum* eyleminin tüccarların, ticarî etkinliklerini ve mal güvenliğini hiç şüphesiz olumsuz bir şekilde etkilediğini göstermektedir.

sukkurtum meselesiyle ilgili ele alacağımız ilk belge, Buzazu'nun Puzur-Aşşur'a yazdığı **TC 3, 14**¹⁴³ envanter numaralı belgedir. Metinde Buzazu, muhatabına bulunduğu şehirde ticarî kısıtlama uygulandığı için işiyle ilgilenemediğini ve bunun için üzgün olduğunu bildirmektedir. Buzazu'nun yaşadığı bu durum, onun ticarî faaliyetlerini

---

Trade in Anatolia, Leiden, 1996, s. 152; Gojko Barjamovic-Thomas Hertel- Mogens Trolle Larsen, 2012, s. 43-44.

¹⁴² İrfan Albayrak, 2021, s. 169.

¹⁴³ “¹a-na Puzur₄-A-šūr qí-bi-ma ²um-ma Bu-za-zu-ma ³ki-ma sú-ku-ur-tù-ni ⁴a-na-kam-ma wa-áš-ba-ku ⁵lá i-re-eš 15 ší-mi-a ⁶wa-áš-ba-ku-ma li-bi né-eh ⁷a-bi a-ta be-lí a-ta ⁸lu a-na KÜ.BABBAR ša a-lá-hi-nim ⁹ù a-hi-šu lu ša ha-pu-a-šu ¹⁰lu sà-ra-ar-tí-šu i-hi-id-ma ¹¹Í-ku-pá-ša ù a-ta ¹²ší-ta-pár-ma KÜ.BABBAR ¹³lu-ša-áš-qí-lu” bkz. Julius Lewy, *Tablettes Cappadociennes*, Troisième Série, Paris, 1935-37, s. 13-14; Gojko Barjamovic, 2011, s. 30; İrfan Albayrak, 2021, s. 169.

aksatmış ve ekonomik güvenliğini olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Metnin ilgili satırlarında bu durum şöyle ifade edilmektedir; ^{“1-4)}*Puzur-Aššur’a söyle! Buzāzu şöyle söylüyor; (ticarî) kısıtlama nedeniyle hâlâ burada bulunmaktayım.* ⁵⁻⁶⁾*Ticaretimin (işimin) başında değilim, bu yüzden kalbim yorgun (üzgünüm)! ⁷⁻¹⁰⁾Sen babamsın, beyimsin, (lütfen) hem alahinnum’da veya onun kardeşinde olan gümüşe hem de (ilgili tabletlerin) kırık veya sahte (olup olmadığına) dikkat et!* ¹¹⁻¹³⁾*İkuppāša veya sen hemen (haber) yollat ki, gümüşü ödesinler.”*

Buzazu tarafından Puzur-Aššur’a yazılan **BIN 4, 35**¹⁴⁴ envanter numaralı mektupta, Buzazu kendine ve Puzur-Aššur’a âit olan bakır, İli-wedāku’ya bırakmış ancak hastalandığı için bakır alamamıştır. Buzazu iyileştikten sonra bakır İli-wedāku’dan istemiş ancak İli-wedāku şehirde ticarî kısıtlama’nın başladığını bildirerek, bakır ile ilgili meselenin 5-6 ay gecikeceğini dile getirmiştir. Uygulanmış olan bu ambargo’nun Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerini durma noktasına getirerek, onları ekonomik yönden zor bir duruma soktuğu metnin ilgili satırlarında şu şekilde geçmektedir; ^{“1-2)}*Puzur-Aššur’a söyle! Buzazu şöyle söylüyor: ²⁻⁶⁾Kaniš’e yönlendirilip gittiğim zaman, hem benim hem de senin kalayını İli-wedāku’ya bıraktım.* ⁶⁻⁸⁾*(Ona) şöyle söyledim: ben geri dönünceye kadar kaliteli bakır al ve benim için hazır dursunlar!* ⁸⁻¹⁰⁾*Kaniš’ten geri dönüşümün ardından mââlesef yatağa mahkûm oldum. (hastalandım) ¹¹⁻¹³⁾Ayağa kalktıktan sonra ben şöyle (söyledim): hem benim hem de Puzur-Aššur’un bakırını bana ver ki ¹³⁻¹⁵⁾Purušhattum’a gidip Puzur-Aššur ve kendim için on mina gümüş yapayım*

¹⁴⁴ ^{“1)}*a-na Puzur₄-A-šūr qí-bi-ma* ²⁾*um-ma Bu-za-zu-ma i-nu-mi* ³⁾*a-na Kà-ni-iš ša-sú-ha-ku-ma* ⁴⁾*a-li-kà-ni AN.NA lu i-a-am* ⁵⁾*lu ku-a-am a-na İl₅-we-da-ku* ⁶⁾*e-zi-ib um-ma a-na-ku-ma a-dí* ⁷⁾*a-tù-ra-ni URUDU SÍG₅ e-pu-uš-ma* ⁸⁾*li-im-hu-ra-ni iš-tù* ⁹⁾*Kà-ni-iš a-tù-ra-ni lá li-bi* ¹⁰⁾*DÍNGİR-ma e-er-šu-um i-ša-áb-ta-ni* ¹¹⁾*iš-tù at-bé-ú um-ma a-na-ku-ma* ¹²⁾*URUDU lu i-a-am lu ša Puzur₄-A-šūr* ¹³⁾*dí-nam-ma a-na Pu-ru-uš-ha-tim* ¹⁴⁾*lá-li-ik-ma KÙ.BABBAR 10 ma-na* ¹⁵⁾*lu a-na Puzúr-A-šūr lu i-a-tí le-pu-uš* ¹⁶⁾*i-ta-pá-lá-ni-ma sú-ku-ur-tum* ¹⁷⁾*i-ta-áš-kán-ma İTU.5.KAM ù İTU.6.KAM* ¹⁸⁾*a-sú-hu-ur”* bkz. Cécile Michel, “Les litiges commerciaux paléo-assyriens”, *Rendre la justice en Mésopotamie: Archives judiciaires du Proche-Orient ancien (IIIe-Ier millénaire avant J.-C.)*, Johannes F.(Ed.), Presses Universitaires de Vincennes, 2000, s. 117; Gojko Barjamovic, 2011, s. 30; İrfan Albayrak, 2021, s. 170; Jan Gerrit Dercksen, 1996, s. 152.

(alayım). ¹⁶⁻¹⁸⁾O beni (şöyle) cevapladı: (ticarî) kısıtlama konuldu, beş veya altı ay gecikeceğim.”

Mannum-balum-Aššur, CCT 4, 4b¹⁴⁵ envanter numaralı belgede, muhataplarına kumaş ve kalay için ticarî kısıtlama konulmayacağını ve malların gecikmemesi gerektiğini bildirmiştir. Metinde; ticarî kısıtlamanın kim tarafından konulacağı hakkında herhangi bir bilgi verilmemiş olup, “kumaş ve kalayın kısıtlanmayacağı ve malların gecikmeyeceğinin” dile getirilmesi, ticarî faaliyetlerin sekteye uğradığında ortaya çıkacak olan zorluğu gözler önüne sermektedir; ^{“1-4)}İnnaya’ya, Luzina’ya, [...]’ya, Zukua’ya, Kura’ya ve Šu-Kūbum’a söyle! Mannum-balum-Aššur şöyle söylüyor: ⁵⁻⁸⁾Size ve onun temsilcisine hitaben (yazılmış) İddi(n)-Kūbum’un mesajını buraya getirdiler. ⁸⁻¹³⁾Onun tâlimatı gereğince, hem kalayı hem de kumaşları temsilciler size teslim etsinler ve İbni-Adad, malı ilk ulakla buraya yollasın! ¹³⁻¹⁵⁾(Ticarî) kısıtlama konulmasın ve mal geciktirilmesin!”

Aššur-taklāku tarafından Uşur-ša-İštar’a yazılan Kt n/k 694¹⁴⁶ envanter numaralı belgede, Aššur-taklāku, Turhumit¹⁴⁷ şehrinde bir ticarî kısıtlamanın yaşandığını ve sarayın, Šu-İštar ve İkuppīya’nın mallarına kısıtlama uygulayarak, ticarî emtiaların güvenliğini etkilediğini muhatabına şu ifâdelerle bildirmiştir; ^{“1-2)}Uşur-ša-İštar’a söyle!

¹⁴⁵ ^{“1)}[a-na Ī-na-a Lu-zi-na ²⁾[...] Zu-ku-ú-a Ku-ra ³⁾[ù] Šu-Ku-bi₄-im qí-bi₄-ma ⁴⁾[um-m]a Ma-num-ba-lúm-A-šur-ma ⁵⁾na-áš-pè-er-tí Ī-dí-Ku-bi₄-im ⁶⁾a-šé-ri-ku-nu ú a-šé-er ⁷⁾ša ki-ma šu-wa-tí ⁸⁾na-áš-ú-ni-ku-nu-tí a-ma-lá ⁹⁾té-er-tí-šu lu AN.NA lu TÚG.HÍ.A ¹⁰⁾ša ki-ma šu-wa-tí li-ip-qí-du-ni-ku-nu-tí-ma ¹¹⁾Īb-ni-^dİM lu-qú-tám ¹²⁾KI pá-ni-im-ma ¹³⁾lu-ub-lam sú-ku-ur-tum ¹⁴⁾e i-ší-ki-ma lu-qú-tum ¹⁵⁾e i-ki-ší-id” bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 30; İrfan Albayrak, 2021, s. 170.

¹⁴⁶ ^{“1)}a-na Ú-šur-ša-İštar ²⁾qí-bi-ma um-ma A-šur-ták-lá-ku-ma ³⁾a-na ša ta-áš-pu-ra-ni ⁴⁾um-ma a-ta-ma šu-ma ⁵⁾iš-tù Tur₄-hu-mì-it ⁶⁾té-er-tí Ī-ku-pi-a ⁷⁾i-li-kà-kum iš-tù ⁸⁾Tur₄-hu-mì-it sú-kà-ar-ta-ma ⁹⁾a-li-kam e-ri-a-ma ¹⁰⁾lá ú-šu-ru mi-ma ¹¹⁾té-er-tí Ī-ku-pi-a ¹²⁾a-dí-ni lá i-li-kam ¹³⁾a-šu-mi ša Šu-İštar ¹⁴⁾lu ša ta-áš-pu-ra-ni ¹⁵⁾ki-ma a-ta ta-ta-al-ku ¹⁶⁾É.GAL^{lum} pá-ni ¹⁷⁾iš-ku-šu-ma a-dí-ni ¹⁸⁾i-na É.GAL^{im} a-wi-sú ¹⁹⁾lá il-qé a-wi-sú ²⁰⁾i-lá-qé-ma URUDU e-ri-šu-ma ²¹⁾té-er-tí i-lá-kà-kum ²²⁾šú-ha-ru-kà ú 30 TÚG.HÍ-tí-kà ²³⁾ša a-ma-nim ²⁴⁾ú-šú-ni-ni lá-me ²⁵⁾sú-ku-ur-tim a-na ²⁶⁾Tur₄-hu-mì-it a-šé-er ²⁷⁾Ī-ku-pi-a i-ri-šu ²⁸⁾a-sa-ma-lá-tim ša ta-áš-pu-ra-ni ²⁹⁾a-mar-ma a-Kà-ni-iš ú-šé-ba-al” bkz. İrfan Albayrak, 2021, s. 170.

¹⁴⁷ 220’den fazla Eski Asurca yazılmış çivi yazılı metinde adı geçen ve Eski Anadolu’da bakırın merkezi pazarı olan Turhumit şehri’nin lokalizasyonu için bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 242.

Aššur-taklāku şöyle (söylüyor); ³⁻⁴Bana yazıp şöyle söyledin: “eğer Turhumit’ten İkuppīya’nın haberi sana ulaştı ise, Turhumit’te olan ticarî kısıtlama nedeniyle sen buraya gel!” ⁹⁻¹⁰Onlar bakırı zaten serbest bırakmadılar.¹⁰⁻¹²İkuppīya’dan şimdiye kadar buraya hiç haber gelmedi. ¹³⁻²²Šu-İštar’la ilgili olarak bana yazdığın konuya gelince; sen gider gitmez saray (meseleye) müdahale etti ve şu ana kadar (Šu-İštar), saraydan malını alamadı, o malını alınca, bakırı ben ondan talep edeceğim ve haberim sana gelecek. ²²⁻²⁹Oradan, buraya çıkardıkları senin hizmetlilerin ve otuz (parça) kumaşın (ile) onlar Turhumit’(t)e, İkuppīya üzerine (ticarî) kısıtlama (konulmasını) istemeden önce, senin bana yolladığın samallum-(kaplarını) kontrol edeceğim ve Kaniš’e taşıtacağım.”

İlī-wedāku’nun muhatabı Puzur-Aššur’a yazdığı **Dalley 10 (RSM 1922.326)**¹⁴⁸ olarak listelenen belge, yazar ve metinde adı belirtilmeyen şehirdeki Asur vatandaşlarına uygulanan bir yıllık ticarî kısıtlama hakkında bilgi vermektedir. Asur vatandaşlarına uygulanan bu bir yıllık ticarî ambargo, tüccarların finansal işlemlerini sekteye uğratmış, mal sevkiyatı yapılamadığı için pazarların işleyişinin bozulmasına ya da felç olmasına neden olmuş ve malların güvenliğini tehlikeye atmıştır; “¹⁻²Puzur-Aššur’a söyle! İlī-wedāku şöyle söylüyor: ³⁻⁷Ne yazık ki bir yıllık ticarî kısıtlama konuldu ve bizzat Asur vatandaşları olarak biz engellendik. ⁷⁻¹⁰Sen mektup gönderdin ve şöyle söyledin: “Kulumāya gitti. (Şimdi) şehirde sebepsiz yere benim adımlı söyleyecek. ¹¹Sen babamsın, (durum yeterince) kötü değil mi!” ¹²⁻¹⁶Bir aya kadar senin meseleni halledeceğim ve hemen harekete geçip gideceğim. Bana, şehre seyahate (izin) ver!”

¹⁴⁸ “¹[a-na P]uzur₄-A-šūr qí-bi-ma ²[um-ma] İlī₅-we-da-ku-ma ³lá li-bi DINGİR-ma ša-tám ⁴iš-té-et sú-ku-ur-tum ⁵i-ší-ki-in-ma qá-dí-ma ⁶DUMU A-šūr šu-um-šu ú né-nu ⁷ni-tám-sà-ar ta-áš-pu-ra-am ⁸um-ma a-ta-ma Ku-lu-ma-a ⁹[i]-li-ik-ma i-na a-lim^{ki} ¹⁰[i]-na lá i-dim šu-mi i-[za-ka] ¹¹a-bi a-ta lá-[am]-ni-iš ¹²a-dí İTU.KAM^{im} iš-té-en₆ ¹³té-er-ta-kà ú-za-kà-ma ¹⁴a-ta-bi₄-a-ma a-ta-lá-kam-ma ¹⁵ha-ra-nam a-na a-lim^{ki} ¹⁶dí-nam” bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 29; İrfan Albayrak, 2021, s. 171.

Bu konu hakkında ele alacağımız bir diğer belge ise Mannum-balum-Aššur tarafından muhataplarına yazılan **Kt 92/k 379**¹⁴⁹ envanter numaralı belgedir. Belgede; Mannum-balum-Aššur'un bulunduğu şehirde konulan ticarî kısıtlamadan bahsedilmiş ve bu kısıtlamanın neden konulduğu belirtilmemiştir. Metinde; ticarî faaliyetlerin askıya alındığı ve malların güvenliğinin sağlanması için Puruštatum kentine nakledilmesi olayından şu şekilde bahsedilmektedir; ⁴⁻¹³Šu-İštar, Šu-Su'en ve Aššur-rabi'ye söyle! Mannum-balum-Aššur şöyle (söylüyor): ⁴⁻¹²Eğer mal saraydan (aşağı) sevk edildiyse, depoyu açın ve mevcut kaliteli kumaşlarımı ve kalayı Aššur-rabi önden (acilen) Puruštatum'a getirsin! ¹³⁻¹⁶Burada ne yazık ki şimdi (ticarî) kısıtlama konuldu. ¹⁷⁻¹⁸(Bu) mektubu size yazdığım gün ben Turhumit'e hareket etmiş olacağım.”

Kt c/k 1005 envanter numaralı metne konu bakımından paralellik gösteren **Kt c/k 898**¹⁵⁰ numaralı metin; Buzazu ve Aššur-šad-ilī tarafından Lipit-Anum'a yazılmıştır ve adı belirtilmeyen şehirde uygulanan ticarî kısıtlama ve *sikkātum* olayları yüzünden gümüşün pahalandığı bu yüzden de tüccarların borçlarını alamadığı ve ekonomik güvenliklerinin riske girdiği bildirilmiştir; ⁴⁻³Lipit-Anum'a söyle! Buzazu ve Aššur-šad-ilī şöyle (söylüyor): ⁴⁻⁷Burada Kuziziya'yı sürekli tutuyoruz ve *sikkātum*'un dönüşüne kadar (hep böyle) davranılacak. ⁷⁻¹¹*sikkātum*'un dönüşünde adamı rahatsız edeceğiz ve gümüşü tarttırıp sana göndereceğiz. ¹²⁻¹⁵(Burada) ticarî kısıtlama yüzünden gümüş pahalı! Bu sebeple adamı (fazla) sıkıştırıyoruz. ¹⁶⁻¹⁹İkimizin satılık kumaşlarına

¹⁴⁹ ⁴¹a-na Šu-İštar Šu-Sú-en⁶ ²ú A-šur-GAL qí-bi₄-ma ³um-ma Ma-nu-um-ba-lúm-A-šur-ma ⁴šu-ma ú-nu-tum ⁵iš-tù e-kal-lim ⁶i-ta-ar-dam ⁷ma-ša-ar-tám pè-tí-a-ma ⁸šú-ba-tí SĪG₅ ⁹lu ša qá-tim lu AN.NA ¹⁰A-šur-GAL iš-tù pá-ni-im-ma ¹¹a-na Pu-ru-uš-ha-tim ¹²lu-šé-ri-ib ¹³a-na-kam ¹⁴lá li-bi₄-i DĪNGĪR-ma ¹⁵sú-ku-ur-tum ¹⁶i-ta-áš-kà-an ¹⁷i' ša-am-ši! ¹⁸tu-pá-am ¹⁹ú-lá-pì-ta-ku-nu-tí-ni ¹⁹a-na Tù-ur-hu-mi-it ²⁰a-ta-lá-<ak>...” b kz. İrfan Albayrak, 2021, s. 171.

¹⁵⁰ ⁴¹a-na Li-ip-ta=nim ²qí-bi-ma um-ma ³Bu-za-zu ú A-šur-ša-dí-DĪNGĪR=ma ⁴a-na-kam Ku-zi-zi-a ⁵ni-ša-na-ba-at-ma a-na ⁶tù-wa-ar sí-kà-tim ⁷i-ta-na-pu-uš i-tù-ar ⁸sí-kà-tim a-wi-lam ⁹nu-ša-am-ra-aš-ma ¹⁰KÛ.GĪ nu-ša-áš-qal-ma ¹¹nu-šé-lá-ba-kum ¹²ki-ma sú-ku-ur-tù=ni ¹³ú KÛ.BABBAR pu da-nu ¹⁴ší-a-tí a-wi-lam ¹⁵lá nu-ša-am-ra-aš ¹⁶a-dí TÚG ša ba-ri-ni ša ta-da=nim ¹⁷ta?-ad-nu ší-tum ¹⁸i-ba-ší ší-mu ma-ah-šu=ma ¹⁹ú-lá ni-dí-šu-nu ²⁰hu-sà-ru i-ba-ší-ú ²¹šu-ma a-ma-kam i-šé-e-ú ²²té-er-tà-kà lí-lí-kam-ma ²³a-mi-ša-am lu-bi-lu-nim ²⁴e-kà i-šé-er Í-ku-pá-ša ²⁵lí-lí-ik” b kz. İrfan Albayrak, 2021, s. 171-172.

gelince; satıldılar, (birazı) geriye kaldı. Fiyatlar düştü(ğünden), onları satmadık. ²⁰⁻²³⁾
husarum-(taşları) duruyorlar, eğer orada talep eden olursa, bana haberin gelsin ki
(taşları) benim için oraya yollasınlar. ²⁴⁻²⁵⁾Gözün İkappaša'nın üzerinde olsun!"

Mahkeme kaydı olan **Kt m/k 69**¹⁵¹ numaralı belge, ticarî kısıtlama nedeniyle kişilerin yerli (tüccar) evinden borç alması ve ticaretin durması nedeniyle ailesini geçindirme konusunda sıkıntı yaşayan tüccarlar hakkında bilgi vermektedir. Ticarete yaşanan bu durgunluk, Asurlu tüccarları ekonomik olarak çok fazla etkilemiş olacak ki ailelerini geçindirebilmek için yerli tüccar evinden borç almak zorunda kalmaları metinde şu ifâdelerle aktarılmıştır; ⁶³⁻⁶⁵⁾(Artık) tabletimizi zarflayalım ve babamızın vasiyetini işitelim sonra babamızın vasiyetine göre Asur'da konuşalım. ⁶⁶⁻⁶⁷⁾Babamız öldüğünden itibâren senin cariye ben yediriyor ve giydiriyorum. ⁶⁸⁻⁷⁰⁾(Ticarî) kısıtlamada ailemin yaşamı için yerli (tüccar) evinden bir ½ mina gümüş istedim (borçlandım) ve ailemi yaşattım. ⁷⁰⁻⁷⁴⁾Şimdi yerli (borç için) beni arıyor! Sen beni (ticarî olarak) öldürdün!"

1962 yılı kazılarında bulunan ve Aššur-imitti'nin oğulları İdi-İštar ile Uşur-ša-İštar arasındaki bakır ticareti hakkında bilgi veren **Kt n/k 832**¹⁵² envanter numaralı belgede; Turhumit *kārum*'unun, Asurlu tüccarların Tišmurna ve Hattuš şehirlerine girişini kısıtlama konusunda karar alması ve Tišmurna'da oturan Asurluların ve eşlerinin, Turhumit şehrine çıkmaları gerektiği konusunda dikkat çekici ifâdelere yer verilmiştir.

---

¹⁵¹ ⁶³⁾tup-pi-ni lu nu-ha-ri-im-ma ší-ma-at ⁶⁴⁾a-bi₄-ni lu ni-iš-me-ma a-ma-lá ší-ma-at ⁶⁵⁾a-bi₄-ni i-na a-lim^{ki} lu ni-tù-wu-ú ⁶⁶⁾ú i-š-tù a-bu-ni me-tù-ú ⁶⁷⁾a-ma-at-kà ú-ša-kà-al ú ú-lá-ba-áš ⁶⁸⁾i-na sú-ku-ur-tim a-na ni-ší-a ba-lu=tim ⁶⁹⁾1 1/2 ma-na KÙ. BABBAR É nu-a-im a-sí-ma qá-qí-dí ⁷⁰⁾ú ni-ší-a ú-ba-li-iṭ-ma u-ma-am ⁷¹⁾nu-a-um i-šé-a-ni i-a-tí a-na me-tim ⁷²⁾ta-áš-ku-ni-ma" bkz. Karl Hecker, "Beim Tode unseres Vaters... Der leidige Streit ums Erbe", *ASSYRIA AND BEYOND Studies Presented To Mogens Trolle Larsen*, Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, Leiden, 2004, s. 286-289; İrfan Albayrak, 2021, s. 172.

¹⁵² ⁴¹⁾[a-na En]-na-nim ú ²⁾[Ú-şur-š]a-İštar qí-bi-ma ³⁾[a-na Ú-ş]ur-ša-İštar qí-bi-ma ⁴⁾[um-ma] Í-dì-İštar-ma ⁵⁾[ta-á]š-pu-ra-nim um-ma a-tù-nu-ma ⁶⁾[URUDU m]a-lá a-na qá-tí-kà ⁷⁾[m]a-aq-tù a-na Tí-iš-mu-ur-na ⁸⁾a-šé-er šú-ha-re ⁹⁾ša En-na-nim šé-bi-ilš ¹⁰⁾i-na a-wa-at kà-ri-im ¹¹⁾DUMU A-šùr šu-um-šu a-na ¹²⁾Ha-tù-uš ú Tí-iš-mur-na ¹³⁾lá i-la-ak ú DUMU HĪ.A ¹⁴⁾A-šùr ša i-na Tí-iš-mur-na ¹⁵⁾wa-áš-bu-ni a-ša-tù-šu-nu ¹⁶⁾ú šu-nu a-na Tur₄-hu-mi-it ¹⁷⁾i-na-sú-hu-nim" bkz. İrfan Albayrak, 2021, s. 173; İrfan Albayrak, 2016, s. 26-28.

Turhumit *kārum* 'unun niçin böyle bir karar aldığı metinde belirtilmemiş olup, bu durumun Tišmurna¹⁵³ ve Hattuš şehirleri arasında yaşanan politik gerginliklerin veya ticarî sorunların tüccarların can ve mal güvenliğini etkilemiş olması ihtimalini akla getirmektedir. Turhumit *kārum* 'unun almış olduğu önlemler doğrultusunda, Asurlu tüccarların seyahatlerinin kısıtlanması metinde şöyle aktarılmaktadır; “¹⁻⁴)*Ennānum ve Uşur-ša-İštar'a söyle! (Öncelikle) Uşur-ša-İštar'a söyle! İdi-İštar şöyle (söylüyor):* ⁵⁻⁹) *Bana mektup gönderdiniz ve şöyle (söylediniz): “eline geçtiği kadarıyla bakırı Tišmurna'ya, Ennānum'un uşaklarına yolla!* ¹⁰⁻¹³)*Kārum'un kararına göre, bir Asurlu bizzat, Hattuš ve Tišmurna'ya gitmeyecek.* ¹³⁻¹⁷)*Tišmurna'da oturmakta olan Asurlular ve eşlerini, onlar buraya Turhumit'e çıkaracaklar.”*

Puzur-Aşşur tarafından muhataplarına yazılan **TTC 30 (RA 80:130-131)**¹⁵⁴ envanter numaralı belgede ise Puzur-Aşşur; İmdilum'a, Amur-İštar ile ilgili haberin kendisine gelmediğini bu yüzden de ticarî malların naklini gerçekleştiremediğini sitemkâr bir ifâdeyle şöyle aktarmaktadır; “⁷)*İmdilum'a söyle!* ⁸⁻⁹)*Sen babamsın! Bana kötü davranma!* ¹⁰⁻¹¹)*Amur-İštar ile bana bir haber gelmediği için ben onları (malları) tutuyorum.* ¹¹⁻¹²)*Ticarî kısıtlama var, sen hiç duymuyor musun?”* Metinde yer alan bu ifâdeler, Asurlu tüccarların *sukkurtum* 'dan dolayı ticarî emtiaların transferi konusunda uzun süreli gecikmeler yaşadığını ve bu uygulama yüzünden uğramış oldukları ekonomik zararı göstermektedir.

İnnaya'nın, eşi Tarām-Kūbi'ye yazdığı **RA, 81, 7**¹⁵⁵ envanter numaralı belge, hasarlı bir durumda olduğu için metin ile ilgili anlamlı bir bütün ortaya

---

¹⁵³ Gojko Barjamovic, bakır için hem bir kaynak hem de bir pazar olan Tišmurna şehri'nin lokalizasyonu için Çorum'un yakınlarında bir yerde olabileceği görüşünü belirtmiştir. bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 411.

¹⁵⁴ “⁷)*a-na İm-dí-DİNGİR qí-bi₄-ma* ⁸)*a-bi₄ a-ta a-na šál-tim* ⁹)*lá ta-ša-kà-na-ni* ¹⁰)*ša iš-tí A-mur-İštar té-er-tí lá i-li-kà-ni* ¹¹)*a-kà-ša-dí-šu-nu sú-ku-ur-tum i-ta-áb-<ší>-ma* ¹²)*a-ta-lá ta-áš-ta-na-me*” bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 29; İrfan Albayrak, 2021, s. 172.

¹⁵⁵ “[x x]x [...]ú-ni-m[a] ²)[té-er-te-]ak-nu li-li-kam-ma ³)[x x t]ù a-na-ku a-na sú-ku-ur-tim ⁴)[ša] Í-ku-ni-im ah-du-ú ú-lá ⁵)[da]-mì-iq-tam” bkz. İrfan Albayrak, 2021, s. 172.

konulamamaktadır. Metnin sağlam kısmından, İkūnum adlı tüccara, ticarî kısıtlama konulduğu ve ticarî etkinliklerinin ablukaya alındığı anlaşılmaktadır. Metinde bu durum şöyle geçmektedir; “[...] ²⁾haberiniz buraya gelsin ve ⁴⁻⁷⁾[...]Endişeli olduğum İkūnum’un ticarî kısıtlaması için... değil!”

Tahaşaili tarafından Kaniş’e gönderilen **Kt c/k 445**¹⁵⁶ envanter numaralı belgede, Buruštattum’a gönderilen bakırın getirileri Wahšušanaya iade edilmemiş ve abluka sonucunda gümüş, Ulama’dan¹⁵⁷ Kaniş’e sevk edilmiştir. Asurlu tüccarların *sukkurtum*’dan dolayı mallarının güvenliğinin tehlikeye girmesi olayı şöyle aktarılmaktadır; “¹⁻²⁾Tahaşaili’ye söyle, Aššur-ṭab şöyle söylüyor; ³⁻⁷⁾Manua’nın oğlu Ali-ahum’a beş talent ve on mina saf bakır verdim ve onu Buruštattum’a getirdim. ⁸⁻¹¹⁾Burada *sukkurtum* olduğu için Ulama’dan Kaniş’e gitti ve ...”

¹⁵⁶ “¹⁾a-na A-šūr-DU₁₀ qí-bi₄-ma ²⁾um-ma Ta-ha-ša-li ³⁾GÚ 10 ma-na URUDU ⁴⁾ma-si-am a-na ⁵⁾A-lá-hi-im DUMU! Ma-nu-a ⁶⁾a-dí-in-ma a-na Bu-ru-uš-ha-tim ⁷⁾ú-šé-ri-ib ⁸⁾a-na-kam ki-ma sú-ku-<ur>-tù-ni ⁹⁾iš-tù Ú-lá-ma ¹⁰⁾a-na Kà-ni-iš^{ki} ¹¹⁾i-tal-kam-ma” bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 334.

¹⁵⁷ Ulama=Acemhöyük bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 411.

2. ASURLU TÛCCARLARIN CAN VE MAL GÜVENLİĞİ

2.1. Cinayet ve Kan (*dāmum*) Parası

Asurlu tüccarların can güvenliği denildiği zaman aklımıza gelen ilk mevzulardan birisi onlara karşı işlenmiş olan cinayetlerdir.¹⁵⁸ Kültepe tabletleri içerisinde çok az sayıda bulunan belge, tüccarların katline ilişkin durumu açık bir şekilde ifade etmektedir. Eski Asurca yazılmış çivi yazılı belgelerde; dağlık alanlarda tâcirlerin katline, tüccarların ve yardımcılarının boyunlarının kesilerek öldürüldüğüne; hırsızlık, haneye tecavüz ve kan parası gibi sıradışı meselelerin cinayet olayları ile birlikte ele alındığına şahit olmaktadır. Ayrıca taradığımız bu metinlerde; Ulama ve Titatum şehirlerinde, bir gencin ve bir hizmetçinin metinlerde adı geçmeyen kişi veya kişiler tarafından öldürülmesine, Hannanārum adlı adamın çocuğunun şehirde yaşanan karışıklıktan dolayı katline ve sarayda çıkan isyan sonucunda beş-altı kişilik bir grubun öldürülmesine referansta bulunan vakalarında bulunduğu görülmektedir.

Kültepe belgelerinde, Asurlu tüccarlarla ilgili diğer önemli bir mesele ise öldürülmeleri durumunda yakınlarına mâlî bir tazminat (*mallu'um*) olarak ödenen kan parasıdır. Bu konuya, Asurlu tüccarların özel ve diplomatik yazışmalarında, mahkeme kayıtlarında ve farklı etnik gruplar arasında yapılan antlaşma metinlerinde detaylı bir şekilde yer verilmesi, bu hususta ciddî sıkıntılar yaşandığını göstermektedir. Eski Asur dönemindeki ceza hukuku'nun işleyişi hakkında bilgi veren bu uygulama, suç işleyen ile suçtan zarar gören arasında malî bir uzlaşmanın yapılmasına dayanmaktadır. Suçtan zarar görene verilen bir miktar gümüş, o kişinin öcünün alındığını göstermektedir.

Taramış olduğumuz Kültepe tabletleri içerisinde kan parasıyla ilgili vakalarda; Ennam-A'nın, Aşşur-nada'nın oğlunun ve Şalim-Aşşur'un büyük oğlu olan Ennam-Aşşur'un adlarının sıkça zikredildiği görülmektedir. Eski Asur dönemindeki hukukî

---

¹⁵⁸ Hakan Erol, 2007, s. 136.

işleyiş hakkında önemli bilgiler veren bu metinlerde, bir Asurlu'nun Anadolu topraklarında yerliler tarafından öldürülmesi durumunda maktulün yakınlarına *dāmu* adı verilen kan parasının verileceği ve suçlunun Asurlular'a teslim edilerek onlar tarafından öldürüleceği belirtilmiş iken Asurlular arasında gerçekleşen cinayetlerde nasıl bir çözüm olacağı hakkında bilgi verilmemektedir.¹⁵⁹

Cinayet ve kan parası konuları, devletlerarasında yapılan antlaşmaların maddelerine de yansımış, saldırı ve hırsızlıktan kaynaklanan kayıpların insan hayatına mal olabileceği belirtilerek, “kayıp” ve “kan dökülmesi” olaylarından birlikte bahsedilmiştir.¹⁶⁰ Ancak bu antlaşma metinlerinin hükümlerinde, bu müessesenin uygulanması açısından önemli bir fark olduğu görülmektedir. Bu fark; Kt n/k 794'te kısas sisteminin uygulanacağından bahsedilmesi, Kültepe'nin I-b yapı katında bulunan antlaşma metinlerinde ise ölüm cezasına ek olarak para cezası uygulanacağını belirtmesidir. İncelediğimiz metinlerden elde ettiğimiz genel izlenim; yerel idarecilerin, Anadolu'da herhangi bir kanlı eylem gerçekleşmesi hâlinde kâtilleri araştırması, onları Asurlular'a teslim etmesi ve ölen kişinin yakınlarına kan (*dāmum*) parası vermek ile yükümlü olduğudur. Bu uygulama, Anadolu'daki yerel yönetimlerin, Asurlu tüccarların can güvenliğine dâir almış olduğu sorumluluğu göstermektedir. Kültepe metinlerinde “kan parası”, *dāmum* kelimesiyle (CAD/D,s.75; CDA, s.55) ifâde edilmiş ve *šaḡālum/tadānum/kašādum/kalû/še'û-še'ā'u* fiilleriyle birlikte “kan parası ödemek, vermek, almak, tutmak, araştırmak” anlamlarında kullanılmıştır.

Asurlu tüccarlara karşı işlenen cinayet konusunda ele alacağımız ilk metin, K. Hecker tarafından 1980 yılında kopyalanan **Kayseri 1830**¹⁶¹ envanter numaralı belgedir.

¹⁵⁹ Faruk Akyüz, “Asur Belgelerinde Kan Parası”, *Belleten*, Cilt:84/Sayı:301, Ankara, 2020, s. 895.

¹⁶⁰ Klaas Roelof Veenhof-Jesper Eidem, 2008, s. 210; Klaas Roelof Veenhof, 2014, s. 845.

¹⁶¹ “¹*a-na ší-ip-ri ša a-[lim^{ki}]* ²*ù kà-ri-im Kà-ni-iš* ³*qí-bi₄-ma [u]m-ma ú-bar-tim* ⁴*ša Ku-š[a-ar]-a-ma* ⁵*a-na-kam [n]i-iš-me-ma* ⁶*2 DUMU A-šur i-na ma-at* ⁷*Lu-hu-sà-tí-a de₈-ku* ⁸*a-na É.GAL* ⁹*né-li-ma* ¹⁰*um-ma né-nu-ma* ¹¹*i-na ma-tí-kà* ¹²*[2] DUMU A-šur de₈-ku* ¹³*[nu]-a'-e iš-pu-ur-ma* ¹⁴*i-na e-ba-ar* ¹⁵*[L]u-hu-*

Kuşşara *wabartum*'u tarafından Kaniş *kārum*'una yazılan raporda, Luhusatiya dağlarında gece vakti öldürülen iki Asurludan bahsedilmiş, cinayet konusu hakkında sarayada bilgi verilerek, idarî bir yardım istenmiştir. Kâtillerin cezalandırılıp, cezalandırılmadığı belirsiz olan metinde, yaşanan katl olayı şöyle aktarılmaktadır; “¹⁻⁴)Şehrin habercilerine ve Kaniş *kārumu*'na söyle, Kuşşara *wabartum*'u şöyle söylüyor: ⁵⁻⁷)Burada biz Luhusatiya bölgesinde iki Asurlu'nun öldürüldüğünü işittik. ⁸⁻¹²)Biz saraya çıktık ve şöyle söyledik: Senin ülkende iki Asurlu öldürülmüş. ¹³⁻¹⁷)O (belki kral) yerlileri yolladı. Çünkü onlar Luhusatiya'nın öbür tarafındaki dağlarda öldürülmüştü. ¹⁷⁻²¹)Öldürülmüş bu adamları biz tanımıyoruz, adamlar gece öldürüldü. Ertesi gün, malları için gümüş [...]

Bu konu üzerine ele alacağımız bir diğer belge ise haneye tecavüz, hırsızlık ve cinayet gibi birçok olay hakkında bilgi veren **Kt k/k 108**¹⁶² envanter numaralı mektuptur. Mektupta, İddi(n)-Aşşur, babasının ortağı olan Aşşur-idi'ye babasının evine hırsızların girdiğini, Āl-bēli ve yanındaki iki kişiyi boyunlarını keserek öldürdüğünü söylemiş, bu cinayetlerden kendisinin nasıl kurtulduğunu, babasının mallarının çalınırken neden kendi mallarının çalınmadığını sormuştur. Metinde aktarılan olaylar zinciri; İddi(n)-Aşşur'un çalınan mallar için geri ödeme almak istediğini, fâillerin kovuşturulması ve cezalandırılması sorununun ise ikinci plana atıldığını göstermektedir. Bu durumun nedeni, Asurlular ve Anadolu yetkililer arasında gerçekleşen cinayet vb. gibi ağır suçlarda Anadolu tarafının sorumlu olmasından kaynaklanmaktadır. Metinde, şaibeli hırsızlık ve cinayet hakkında geçen dikkat çekici ifâdeler; İddi(n)-Aşşur'un, babasının

---

*sà-ti-a ša-dí*¹⁶) *e'-lu-ti ša a-ki ša*¹⁷)*de₈-ku a-wi-li*¹⁸)*ša de₈-ku-<ni> lá ni-de₈*¹⁹)*a-wi-lu i-na mu-ší-im*²⁰)*dí-ku i-na ša-nim*²¹)*u₄-mì-im* KÜ.BABBAR *lu-[qú]-tí-šu-nu*” b kz. Karl Hecker, “Rechtlos in der Fremde?”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Konferansları 1995*, Ankara, 1996, s. 150-151; Cécile Michel, 2001, s. 113-114.

¹⁶² “¹)*Ī-dí-A-šūr a-na A-šur-i- *dī*²)DUMU *A-šur-ni-šu i₃-ba-at- *ni-a-tí-ma*³)*um-ma Ī-dí-A-šūr-ma*⁴)*a-na A-šūr-i-dí-ma i-na*⁵)*Pu-ru-uš-ha-tim i-na*⁶)*É a-bi₄-ni wa-aš-ba-ti*⁷)*ša-ru-qú a-na É a-bi₄-a*⁸)*e-ru-bu-ma Al-be-lí*⁹)*ù 2^{še-na} i₃-tí-šu*¹⁰)*ki-ša-du-šu-nu na-ku-sú*¹¹)*ù* KÜ.BABBAR URUDU AN.NA *ù TÚG. *HÍ.[A]*¹²)*ša KÜ.BABBAR ma-du-ma šé-šú-ú*¹³)*a-ta i-na É a-bi₄-a*¹⁴)*šál-ma-tí ù lu-qú-ut-kà ma- *du-ma*¹⁵)*ša-lim-ma tū-šé-ši*” b kz. Karl Hecker, 1996, s. 151-153.

ölümünden Aššur-İdī'yi sorumlu tuttuğunu göstermektedir; “¹⁻⁴)İddi(n)-Aššur, Aššur-idī'ye karşı bizi (tanık/hâkem) olarak tuttu ve Aššur-idī'ye şöyle dedi; ⁵⁻⁶)Sen Purušhattum'da, babamın evinde oturmaktasın. ⁷⁻¹⁰)Orada hırsızlar babamın evine girmişler ve Āl-bēli ve yanındaki iki kişiyi boyunlarından kesmişler. ¹¹⁻¹²)Ayrıca değeri yüksek olan gümüş, bakır, kalay ve pahalı kumaşları almışlar. ¹³⁻¹⁵)*(Fakat) sen babamın evinde sapa sağlamsın ve bütün malını da sapa sağlam tutuyorsun.*”

Cinayet ve hırsızlık olayı ile ilgili ele alacağımız bir başka belge ise kan dökülmesi ve kayıp olayının birlikte zikredildiği **Kt 87/k 145**¹⁶³ envanter numaralı mektuptur. Tablette yazar; Ulama kentinde bir gencin metinde adı belirtilmeyen bir kişi tarafından öldürülmesini, gümüş ve dokumaların kaybolmasını, muhatabına şu ifâdelerle bildirmektedir; “¹⁻⁴⁵)*Temsilcime, Uşur-ša-Aššur'a özellikle Uşur-ša-Aššur'a söyle, Aššur-malik şöyle söylüyor; Neden küçümseyip şöyle dedin; Benim kumaşlarımın fiyatını neden Aššur-malik belirliyor. Senin altı top kumaşından, dört topu normal kumaş, iki top şilitum cinsidir. İki şilitum kumaşının fiyatı, iki biltum, on beş mina bakır Waššušana'da Ialtaka'nın huzurunda. Anne, senin için verdim. Bir top kumaş Wašhaniyalı Hanu için kırk mina bakır karşılığında verdim. Senin babanın ve kardeşinin huzurunda Aššur-qabia'nın oğlunu o şahit olarak tuttu, o şöyle dedi; Wašhaniya'ya benim kervanımın*

¹⁶³ “¹)a-na ša kima i-a-ti ù ²)Ú-şur-ša-A-şur a-na Ú-şur-ša-³)A-şur ³)qí-bi-ma um-ma A-şur-ma-lik-ma ⁴)mí-nu-um ša tù-ma-sí-hi-ni ⁵)um-ma a-ta-ma ší-im ⁶)6 TÚG. HÍⁱⁱ i-şé-er A-şur-ma-⁷)i-šu i-na 6 TÚG. HÍⁱⁱ-kà ⁸)4? TÚG ša qá-tim 2 TÚG ší-li-⁹)ú-tum ⁹)ší-im 2 TÚG ší? -li-ú-tim ¹⁰)2 GÚ 15 ma-na URUDU i-na ¹¹)Wa-ah-šu-ša-na iGi I-a-tal-kà ¹²)um-mi-kà a-dí-na-kum ¹³)1 TÚG a-na Ha-nu ša Wa-aš-ha-ni-¹⁴)a-na 40 ma-na URUDU a-dí-in-ma ¹⁵)iGi a-bi-kà ú a-hi-kà DUMU ¹⁶)A-şur-qá-bi₄-a iş-ba-ta-ni um-ma šu-¹⁷)ut-ma ¹⁷)a-na Wa-áš-ha-ni-a ¹⁸)ha-ra-ni na-áš-pé-er-¹⁹)tam ¹⁹)dí-na-ma URUDU lu-ša-áš-qí-²⁰)il₅ ²⁰)a-na-ku na-áš-pé-er-tam ²¹)ta-da-nam lá a-mu-a ²²)i-pi-i a-hi-kà TUR ²³)na-áš-pé-er-tám a-na Ha-nu ²⁴)a-dí-šu-ma URUDU il₅-qé laš il₅-²⁵)qé ²⁵)lá i-de₈ ú iš-tù u₄-mì-im ²⁶)ša na-áš-pé-er-tám a-dí-nu-šu-²⁷)ni ²⁷)iš-ti Ha-nu lá a-na-me-er 3 TÚG.HÍ^(*ti)-kà ²⁸)ša qá-tim 5 GÍN.TA KÙ.BABBAR ²⁹)lá ú-bu-lu-ni a-na Hu-bi-tim ³⁰)DUMU Í-ku-nim a-dí-in-ma a-şé-³¹)er ³¹)TÚG.HI.tí-kà ú i-a-um KÙ.BABBAR^{pi} ³²)1 ma-na i-ba-ší lá li-bi₄-³³)i-li-ma ³³)eṭ-lúm i-na Ú-lá-ma ³⁴)i-du-ku-ma KÙ.BABBAR^{pi} ù šú-ba-tù-³⁵)kà ³⁵)ha-al-qú a-ta a-na ³⁶)TÚG.HÍⁱⁱ-kà ha-al-qú-tim ³⁷)ta-áš-me-ma ki-ma eṭ-lúm ³⁸)me-tù-ni ta-aš-li-a-ni ³⁹)um-ma a-ta-ma Ú-zu-a e-mi ⁴⁰)šú-ba-tám ú-lá-ba-áš 7 GÍN ⁴¹)KÙ.BABBAR ⁴²)a-dí-na-kum 5 GÍN KÙ.BABBAR a-na En-nam-Sú-en₆ ⁴³)a-šu-mi-kà a-dí-in ú a-na-mi-in₄ ší-im TÚG.HÍ-kà ⁴⁴)ú-kà-al ki-a-am URUDU? ta-na-šu-hu na-áš-pé-er-ta-kà ⁴⁵)pá-ti-tam ú-kà-al” bkz. Klaas Roelof Veenhof, 2008, s. 210; Karl Hecker, 1996, s. 151; Ayrıca bkz. CMK: 26ff.

haberini ver, bakırı tartırsın. Ben haberciyi sana geri yollayacağım, tartışmayacağım. Benim ağızımdan senin küçük kardeşinin haberini, Hanu'ya gönderdim. Bakırı alsa da almasa da haberi olmaz ve haberciyi gönderdiğim günden Hanu ile teftiş edilmeyeceğim. Senin normal cins üç top kumaşını, beş'er şeqel gümüş karşılığında vermeyeceğim. İkünüm'un oğlu Hubitum'a verdim. Senin kumaşların ve benim gümüşüm bir mina kadardır. Mââlasef genç adam, Ulama'da öldürüldü. Benim gümüşüm ve senin kumaşların kayboldu. Senin kaybolan kumaşlarını işittim. Sen şöyle söyledin; üvey babam Uzua kumaşı sağlayacak. Yedi şeqel gümüşü sana verdim. Beş şeqel gümüşü, Ennam-Su'en'e senin adına verdim ve niçin senin kumaşının karşılığını o tuttu? (alıyordu) Böylece bakırı siz çıkaracaksınız. Senin açık haberini tutacak.”

Cinayet ve soygun davasıyla ilgili ele alacağımız bir diğer metin ise özel bir şikayet olan ve oldukça hasarlı bir durumda olan ve muhtevası çok iyi anlaşılabilen **WAG 48-1466**¹⁶⁴ envanter numaralı metindir. Metnin ilgili satırlarında hizmetkârların öldürülmesi olayı şöyle aktarılmaktadır; “¹⁻³)Kaniš kārūm'una söyle, Īlī-madār şöyle söylüyor; ⁴⁻⁸)Siz benim babalarımısınız, siz benim kardeşlerimsiniz (ve) ben sizin oğlunuzum. Burada (sizin) işlerinizle ben ilgileniyorum. Oradaki elçine sor! ⁹⁻¹²)Siz (babalarımısınız), ben serbest bırakacağım. Neden benim işlerimi orada takip etmiyorsunuz? ¹²⁻¹⁶)Samaya oğlu İkünüm'a ve [...] hizmetçiye [...] dürüstçe davrandım. ¹⁶ ²⁰)Ben şunu söyledim: [...] [...] ve ayrıca (eşyalarınızdan bazılarını getirin)

¹⁶⁴ “¹)a-na kà-ri-i[m] ²)Kà-ni-iš qí-bi-ma ³)um-ma Īlī-ma-da-ar-ma ⁴)a-ba-ú-a a-tù-nu a-hu-a ⁵)a-tù-nu me-ra-ku-nu ⁶)[a]-na-ku a-na-kam a-na a-[ ] ⁷)[a]-za-az a-ma-k[am] ⁸)[š]i-pár-ku-nu ša-[i]-[lá] ⁹)[a]-tù-nu a-na-ku [x] [ ] ¹⁰)[ù]-š[a-a]r mi-[šú-um] ¹¹)[a]-tù-[nu] a-ma-kam a-wa-[tí] ¹²)[l]á ta-šé-e-a ki-na-ti-m[a] ¹³)[i]š-tí Ī-ku-nim DUMU Sà-ma-[a] ¹⁴)[e-p]u-uš-ma ù e-[ ] ¹⁵)[x x] [x]-tim šú-ha-a[r (...)] ¹⁶)[x x] [x] um [ ] ¹⁷)[x x] [x x] [ ] ¹⁸)[a]-n[a x (x)] [a-ri/hu]-tim šé-bi₄-i[ls] ¹⁹)ù [i]-[x (...)] TÚ]G.HĪ.Aⁱⁱ-kà ²⁰)[x] x [x x] Pu-ru-uš-ha-t[im] ²¹)[x x x x] [x]-tim lu-šé-b[i₄-il₅] ²²)[x x x] [x]-ma a-n[a] ²³)[x x x] ù [šé]-bi₄-lá-[ma] [ ] ²⁴)[x x] [x] az x iš-tí [(...)] ²⁵)[x x] [x] ù tá-hi-m[a] [(...)] ²⁶)[x] [x]-im ub-lu-nim šú-[ha-ri] ²⁷)[ù] [šú-ha]-ar-šu i-na [ ] ²⁸) [kà]-[ri-im] i-du-ku-ú” bkz. Cécile Michel, *Correspondance Des Marchands De Kaniš Au Début Du IIe Millénaire Avant J.C.*, Les Éditions Du Cerf, Paris, 2001, s. 94; Mogens Trolle Larsen, “Four Letters from the Walters Art Gallery, Baltimore”, *Mél L. Matouš*, s. 122-123; Mogens Trolle Larsen, 1976, s. 254; Paul Garelli, 1963, s. 337.

*Purušhattum'a göndereceğim*²⁰⁻²⁶ve... için (beni gönderdi) (haberciler) ve... getirdiler.
²⁶⁻²⁸(kā)rumda (benim) hizmetkârımı (ve) onun hizmetkârını öldürdüler.”

İkūppīya tarafından Pūšu-kēn ve Aššur-nīšu'ya yazılan **VS 26, 26**¹⁶⁵ numaralı mektupta ise İkūppīya'nın hizmetçisinin Titatum şehrinde ismi belirtilmeyen bir şahıs tarafından öldürülmesi ve bunun karşılığında bir diyet olarak ödenecek olan kan parası ve değerli bir ticarî emtia olan bakırın çalınması olayı ile ilgili değerli bilgiler verilmiştir; “¹⁻⁴Pūšu-kēn ve Aššur-nīšu'ya söyle, özellikle Pūšu-kēn'e söyle, İkūppīya şöyle söylüyor; ⁴⁻⁷altı eşek, yarısı işlenmiş, yarısı Haburattalı olan on beş biltum kaliteli bakır.⁸⁻⁹ Titatum'da hizmetçimi öldürdüler ve bakırımı çaldılar. ¹⁰⁻¹¹rādium'u ve eşeğimi elde edemedim. ¹²⁻¹⁸Şimdi bakırım ve hizmetçimin kan parası için Tuhpiya'da yas tutuyorum ve işitiyorum ki şehre bir aya kadar tüccar on mina bakır ödeyecek. ¹⁸⁻¹⁹Bir şeşel gümüşten az benim elimde dururken değeri düştü. ¹⁹⁻²³On mina'dan eksik bakır elimde kaldı ve eşekleri satın aldım. Sen babamsın, sen beyimsin. Niçin ikinci bir kere fakirleşsinler.”

^dAdad-şululi tarafından Puzur-Aššur, İrna-Aššur ve ^dAdad-Damiq'e yazılan **VS 26, 2**¹⁶⁶ envanter numaralı belgede ise Hannanārum adı verilen çocuğun metinde adı belirtilmeyen bir şehirde çıkan kargaşa sırasında öldüğü ve bunun için kan parası

¹⁶⁵ “¹a-na Pu-šu-ke-en₆ ù ²A-šur-ni-šu qí-bi-ma a-na ³Pu-šu-ke-en₆ qí-bi-ma um-ma ⁴Í-ku-pi-a-ma 6 ANŠE.HÍ.*A ⁵15 GÚ URUDU SÍG₅ mì-iš-lu-*um ⁶ma-sí-um mì-iš-lu-um ⁷Ha-bu-ra-ta-i-um ù ⁸šú-ha-ru-a i-na Tí-ta-tim ⁹de₈-ku ù URUDUⁱ i-tab-lu ¹⁰ra-dí-am ù ANŠE^{ri} ¹¹ú-lá ar-tí-ší a-du-um ¹²URUDU^{i-a} ù da-me ša ¹³šú-ha-ri-a i-na Tù-ùh-pì-a ¹⁴wa-áš-ba-ku a-ša-me-ma ¹⁵a-na a-lim^{ki} ša-sú-ha-ku ¹⁶a-dí wa-ar-hi-im iš-té-en₆ ¹⁷DAM.GÀR^(ru-um) 10 ma-na URUDU ¹⁸i-ša-qá-lam lá KÚ.BABBAR 1 GÍN ¹⁹a-qá-tí-a ma-qí-it lá URUDU 10 ma-na ²⁰a-qá-tí-a ma-qí-it-ma ²¹ANŠE.HÍ.A a-ša-am a-bi a-*ta ²²be-lí a-ta a-na ma-nim ša-*nim ²³lá-áp-nu...” Klaas Roelof Veenhof-Evelyn Klengel-Brandt, *Altassyrische Tontafeln aus Kültepe Texte und Siegelabrollungen VS XXVI*, Berlin, 1992, s. 25-26.

¹⁶⁶ “¹a-na Puzur₄-A-š[ur] ²Ír-ma-A-šur ù ^d[Í]M-SÍG₅ ³qí-bi-ma um-ma ^dÍM-šú-lu-*li-ma ⁴a-ma-kam ší-bi ša šú-ha-ra-am ⁵Ha-na-na-ra-am ⁶té-ri-ša-ni-ma ik-lu-ú-*šú-ma ⁷i-na er-ni-tim ⁸uš-mì-tù-šú é-ri-da-*ma ⁹ba-áb DINGİR *ṭup-pá-šu-nu-ú* ¹⁰he-er-ma-ma té-er-ta-ak-*nu ¹¹li-li-kam a-wi-lam ¹²a-na da-me šú-ha-ri-im ¹³[a-š]é-e-šu ša šú-ha-ra-am ¹⁴[i-na e]r-ni-tim ¹⁵[uš-mì-tù]-ú *ṭup-pá-am* ¹⁶[...] ù Í-na-*a ¹⁷[...]-ba-am ¹⁸[...DU]MU A-šur-GAL ¹⁹[...] DUMU Ku-ra-*ra ²⁰[...] [x] ²¹[...] -Íštar ²²[...] -a-tim ²⁴[...] -a” bkz. Klaas Roelof Veenhof-Evelyn Klengel-Brandt, 1992, s. 2-3.

alınacağı şu ifâdelerle aktarılmaktadır; ^{“1-3)}*Puzur-Aššur, İrma-Aššur ve ^dAdad-Damiq’e* söyle, ^d*Adad-şululi şöyle söylüyor;* ⁴⁻⁶⁾*Orada Hannanāram’ın çocuğun şahidi (olarak) siz sordunuz.* ⁶⁻⁸⁾*Onu tutukladılar ve kargaşada onu öldürdüler.(ölümüne sebep oldular)* ⁹⁻¹¹⁾*Tanrı’nın kapısında onun tabletlerini zarflayın, sizin haberiniz gelsin.* ¹¹⁻¹⁵⁾*Adamı, çocuğun kan parası için araştıracağım. Çocuğu, kargaşada öldürdü mü?* ¹⁵⁻²⁴⁾(kırık kısım)”

Kan parası ve cinayet meselelerinin birlikte ele alındığı bir diğer önemli belge ise Buzuta’ya tarafından Şu-Hubur, Aššur-bāni, İli-ālum, İšma-Aššur ve Aššur-emūqī’ye yazılmış olan **Kt c/k 1174**¹⁶⁷ envanter numaralı belgedir. 1950 yılında yapılan kazılarda ele geçen metinde; Buzutaya’nın hizmetçisi’nin ve oğlunun cinayete kurban gittikleri belirtilmiş, ismi belirtilmeyen bir sarayda otoritenin sarsılması sonucunda ortaya çıkan karmaşada, Şu-Su’en’in oğlu Su’en-nādā, Kutubani’nin oğlu Şumī-abiya, Kukubaza ve beş-altı kişilik bir grubun öldürülmesi olayı anlatılmıştır; ^{“1-4)}*Şu-Hubur, Aššur-bāni, İli-ālum, İšma-Aššur ve Aššur-emūqī’ye söyle! Buzuta’ya şöyle (söylüyor):* ⁴⁻⁸⁾*Uşağımın ve Aššur-nādā’nın oğlunun cinayeti ile ilgili olarak Puruṣhattum kārūm’unun tabletini ve şahitlerimin tabletlerini aldım ve tutuyorum.* ⁸⁻⁹⁾*Cinayeti araştırdığım zaman [...] cinayet (olduğunu) ortaya çıkardım.[...] ¹⁻³⁾kārūm’un [...] benim işittiğim onların [...] ⁴⁾benim için alın ve onların tabletini buraya yolla(yın).* ⁵⁻⁷⁾*Şehrin tabletleri ile birlikte kaydedin ve tableti alın (ve) bana gönderin!* ⁷⁻⁹⁾*Tabletimi bana gönderip, adamlara söz verin!* ⁹⁻¹⁴⁾*(Hiç) işitmiyor musunuz? Saray tahrip edilirken Şu-Su’en’in oğlu Su’en-nādā,*

¹⁶⁷ ^{“1)}*a-na Šu-Hu-bur A-šur-ba-ni* ²⁾*İ-li-a-lim İš-ma A-šūr* ³⁾*ü A-šūr-e-mu-qi qi-bi-ma* ⁴⁾*um-ma Bu-zu-ta-a-ma a-šu-mi* ⁵⁾*da-me-e ša šu-ha-ri-a ü DUMU A-šur-na=da* ⁶⁾*ṭup-pá-am ša kà-ri-im Pu-ru-uš=ha-tim* ⁷⁾*’ü ṭup-pé-e ša ší-bi₄-a* ⁸⁾*[a]-l-qé-ma ú-kà-al ki-ma da-me=e* ⁹⁾*[ ] áš-e-ú-ma da-me-e ú-kal=lim* ¹⁾*[ ] ’ki-a’ [ ]* ²⁾*[ ]-sú-ùh kà-ri-im* ³⁾*[ ]-šu-nu’ ša áš-mu-a-am* ⁴⁾*[li-q]é-a-ma ṭup-pá-šu-’nu’ šé-bu-lá-am* ⁵⁾*[iš-ṭ]i ṭup-pé-e ‘ša’ a-lim^{ki}* ⁶⁾*[ta-] al-pí-tá-’ma’ ṭup-pá-am* ⁷⁾*lí-qé-a šé-bi₄-lá-nim-ma ṭup-pi-a* ⁸⁾*[tù]-šé-bi₄-lá-ma ‘a’-na a-wi-li* ⁹⁾*’a’-wa-tám dí-na lá ta-áš-ta-na=me-a* ¹⁰⁾*ki-ma É.GAL^{lum} ha-pu-ú-ma* ¹¹⁾*Sú-en₆-na-da DUMU Šu-Sú-en₆* ¹²⁾*DUMU’ Ku-tù-ba-ta-ni Šu-mi-a-bi₄-a* ¹³⁾*Ku’-ku-ba-za ša-bu-um* ¹⁴⁾*5 ü 6 de₈-ku-ú-ma* ¹⁵⁾*a-ma-n[i] NA* ¹⁶⁾*i-dí-nu* ¹⁷⁾*a-ba-’*” bkz. İrfan Albayrak-Hakan Erol, (Ankara) *Kültepe Tabletleri IX-a, vol. I: Buzutaya ve Lipit-İstar Arşivleri, 1950 Yılı Tabletlerinden (Kt c/k) Seçilmiş Metinler*, TTKY VI-33^{g-a}, Ankara, 2016, s. 53-54.

Kutubani'nin oğlu Šumī-abiya, Kukubaza; beş veya altı (kişilik) bir grup öldürülmüşlerdir ve ¹⁵⁻¹⁶kime [...] verdiler.”

Aššur-rābi tarafından Pūšū-kēn'e yazılan **TC II, 12**¹⁶⁸ numaralı belgede, bir hizmetlinin öldürülmesi ve bunun karşılığında alınan kan parası konu edilmiştir. Metnin cinayetle ilgili satırlarında yaşanan olay şu şekilde geçmektedir; ⁶⁻¹⁰*Karriya'nın oğlu Ennum-Aššur'un yerine ödenen, kölenin kan parasına âit bir šeqel gümüşü al ve bana gönder.”*

Asurlu tüccarların can güvenliğinin yerel yönetimler tarafından nasıl sağlanacağı konusu, antlaşma metinlerinde önemli bir yer tutmuştur. Bu durum, devletlerin birbirleri arasında yapmış oldukları antlaşmalar ile Asurlu tüccarların can güvenliklerini güvence altına alındığını göstermektedir. Konumuz ile ilgili olarak ele alacağımız bir diğer önemli belge ise Anadolu kralı ve Asurlu tüccarların temsilcileri arasında yapılan 42 satırlık **Kt n/k 794**¹⁶⁹ envanter numaralı antlaşma metnidir. Bu antlaşma metni, Anadolu'da bir cinayet gerçekleştiğinde yerel yönetimin üzerine düşen sorumluluk ve tarafların yapması gerekenler hakkında bilgi vermektedir. Metinde; Anadolu'da bir Asurlu'nun öldürülmesi durumunda, intikam eyleminin (kisas sisteminin) uygulanacağı ve kâtilin, maktulün yakınları tarafından öldürüleceği şu sözlerle ifade edilmiştir; ⁷⁻¹¹*Eğer senin ülkende kan (cinayet) mevcutsa, sen kâtilleri öldürelim diye bize teslim edeceksin.”*

Kaniş-Asur ve Hahhum-Asur kentleri arasında yapılan Kt 00/k 6 ve Kt 00/k 10 numaralı antlaşma metinleride kan parasıyla ilgili değerli bilgiler vermektedir. Bu metinlerde, ölüm cezasına ek olarak kan parası ödeneceği belirtilmiştir. Asur ve Kaniş

¹⁶⁸ ⁶*a-na-ku-ma* KÜ.BABBAR 1 GÍN ⁷*ša da-me ša šu-ha-ri-im* ⁸*ma-lá* En-um-A-šur DUMU Ka-ri-a ⁹*ils-qé-ú li-qí-ma šé-bi-lam*” b kz. Thureau Danguin, *Fr. Tablettes Cappadociennes*, Deuxieme Serie Musee de Louvre, Paris, 1928, Plate 8; Hakan Erol, 2007, s. 137.

¹⁶⁹ ⁷*šu-ma* ⁸*da-mu i-na ma-tí-kà* ⁹*i-ta-áb-ši dá-i-ki* ¹⁰*lu ta-du-nu-ni-a-tí* ¹¹*lu ni-du-ku*” b kz. Salih Çeçen-Karl Hecker, 1995, s. 35-36; Sebahattin Bayram-Ömer Kâhya, “Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu'daki Hukuki Uygulamalar Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 2018, 5, s. 82.

şehirleri arasında yapılmış olan **Kt 00/k 6**¹⁷⁰ envanter numaralı antlaşma metninde; Anadolu’da öldürülen bir Asurlu için kan parası (*dāmum*) ödeneceği ve kâtilin, Asurlulara iâde edilerek onlar tarafından ölümle cezalandırılacağı şöyle ifâde edilmiştir; “³⁹⁻⁴⁴*Senin şehrinde veya ülkende bir Asurlu’nun kanı döküldüğünde (öldürüldüğünde) ve mal kaybı olduğunda, kan parası olarak belirlenmiş miktarı bize vereceksin ve onu (kâtili) biz öldüreceğiz.*”

Asur devleti ve Hahhum Krallığı arasında yapılmış olan **Kt 00/k 10**¹⁷¹ envanter numaralı antlaşma metninde ise kan parası ile ilgili kısım şöyle geçmektedir; “¹⁵⁻¹⁸[*Eğer*] *sizin şehriniz Hahhum’da kırlık bölgenizde veya ülkenizin (diğer taraflarında) bir kayıp veya kan (cinayet) var ise, kan parası alacaksınız*¹⁹⁻²² *ve onu (Asurlu’yu) öldürmüş olan adamları bize teslim edeceksiniz ve (onları) biz öldüreceğiz ve siz kayıpları doğru olarak iâde edeceksiniz.*”

Elimizde bulunan bazı Kültepe metinleri, Asurlu tüccarların kan parası konusunu aralarında nasıl çözdükleri ve hangi makamlara başvurdukları hakkında bilgi vermektedir. Şu-İstar tarafından Puzur-İstar, Tab-Şilli-İstar, İkün-pi-Aşşur arasındaki yazışmayı içeren **KTH 16**¹⁷² envanter numaralı belge, Şalatuwar’daki karakol tarafından temsil edilen hükümet organlarının, kan parasının toplanmasını üstlenmeleri hakkında bilgi vermektedir. Metinde hükümet organları, kan parasının alınıp alınmadığının İstar-Palil’e sorulmasını istemektedir; “²³⁻²⁴*Onlar şöyle söyledi: Senin kardeşinin kan parasını*

¹⁷⁰ “³⁹[x x]-ú-ni i-nu-mì da-mu-u[m] ⁴⁰[ša DUMU] A-şùr i-na a-li-kà ⁴¹[ú ma-t]í-kà i-né-pu-şu-ni ⁴²[hu-lu]-qá-um i-ba-şí-ú-ni ⁴³[a-n]a da-me-e ší-im-tá[m] ⁴⁴[ta-d]á-na-ni-a-tí-ma ni-du-wa-ak-şu” bkz. Cahit Günbatti, 2004, s. 252-253.

¹⁷¹ “¹⁵[şu-ma] hu-lu-qá-ú-um ¹⁶ú [da]-[mu]ú-ú [i-na] a-li-ku-nu Ha-hi-im¹⁷ŠÁ.[TU^e]-[ku-nu]ú ma-tí-ku-nu i-[ba]şí-¹⁸da-me lu [ik-kà-şá]-da-ni ¹⁹ú a-wi-le-e [ša da]-me-şu [e]-pu-şu-ni ²⁰[a-qá]-tí-ni lu t[a-da]-na-ni-ma ²¹lu [ni]-[du]ú-wa-[ak] ú hu-lu-qá-e ²²i-n[a ke]-na-[tim] lu tù-ta-ra-ni” bkz. Cahit Günbatti, 2004, s. 258-260.

¹⁷² “²³um-ma şu-nu-ma da-me-e ²⁴ša a-hi-kà ni-ik-şu-ud ²⁵mì-ma da-me-e lá ik-şu-du ²⁶a-ma-kam İstar-pá-li-il₅ ²⁷u(?)-şá-[il₅](?)-ma(?) ki-ma da-me-e ²⁸şá a-hi-a mì-ma lá ik-şu-du-ni-ma” bkz. Mogens Trolle Larsen, 1976, s. 140-141, n. 99.

biz aldık. ²⁵⁾(Bizden başka) hiç kimse kan parası alamadı. ²⁶⁻²⁸⁾Orada kardeşimin kan parasını (alıp) almadıklarını İstar-Palil'e sorsunlar, buna göre kardeşimin kan parasını kimse almasın.”

Kan parası ile ilgili ele alacağımız **Kt b/k 180**¹⁷³ numaralı belge, 1949 kazısında bulunmuştur ve Asurlu bir şahsın babasının kan parasını almak için Asur Şehir Meclisine başvurması ve bunun sonucunda Şehir Meclisinden çıkan sonucu içermektedir. Metinden anlaşıldığına göre Aşşur-rabī, vekilini Anadolu'ya göndererek kan parasını almaya hak kazanmıştır. Bu belge, kan parası ile ilgili sürecin nasıl işlediği hakkında bilgi vermesi açısından önemlidir. Metinde bu süreçle ilgili ifâdeler şu şekilde geçmektedir; ^{“1-4)}Waklum, Kaniš kārūm 'una şöyle söylüyor: ⁵⁻⁷⁾Şehir, hamrum odasında kararı verdi. ⁸⁻¹⁰⁾Ennam-A'nın oğlu Aşşur-rabī, vekilini Kaniš'e gönderecek ve ¹¹⁻¹³⁾Ennam-A'nın oğluna kan parası ödenecek.”

Kan parasıyla ilgili ele alacağımız bir diğer belge ise 1949 kazısında bulunan ve Kaniš şehrinde düzenlenen **Kt b/k 162/b**¹⁷⁴ envanter numaralı mektuptur. Mektupta; Kaniš'e gidecek olan vekilin Anadolu'ya vardığı ve babasının adına, dedesinin kan parasını aldığı anlatılmış ve şehrin huzurunda yemin ederek meseleyi çözdükleri belirtilmiştir. Metnin ilgili satırlarında bu konu şöyle geçmektedir; ^{“1-5)}Aşşur-rabī'nin oğlu Ennam-A'nın kan parası ile ilgili şehrin tabletini Sū'e(n)-tata getirdi ve Ennam-Aşşur ile ⁶⁻⁷⁾meseleyi bitirip, şehrin huzurunda yemin ettik. ⁸⁻⁹⁾Babası Aşşur-rabī'nin yerine, Sū'e(n)-tata gümüşü aldı.”

¹⁷³ ^{“1)}[um-ma Wa-ak-lūm-ma] ²⁾[a-na kà-r]i-im ³⁾[Ká-ni]-i-š^{ki} ⁴⁾[qí]-bí-ma ⁵⁾a-lu-um dí-nam ⁶⁾i-na ha-am-ri-im ⁷⁾i-dí-in-ma ⁸⁾A-šur-GAL DUMU En-nam-A ⁹⁾ra-bi-ša-am a-na ¹⁰⁾Kà-ni-iš i-ša-pár-ma ¹¹⁾da-me ša En-nam-A ¹²⁾me-er-i-šu ¹³⁾i-ší-qí-il⁵” bkz. Salih Çeçen, “Yeni Delillere Göre Kültepe’de Kan Parası”, XXXIV. Uluslararası Assiriyoloji Kongresi Bildirileri, Ankara, 1998, s. 292.

¹⁷⁴ ^{“1)}a-na da-me-e ²⁾ša E-na-ma-a ³⁾DUMU A-šur-GAL [t]up-pá-am ⁴⁾ša a-lim^{ki} Sú-e-ta-a ⁵⁾ub-lá-ma i-š-tí En-nam-A-šur ⁶⁾a-wa-tí-šu ig-mur-ma ⁷⁾ni-iš a-lim^{ki} ni-it-ma-ma ⁸⁾ki-ma A-šur-GAL a-bi⁴-šu ⁹⁾Sú-e-ta-a KÙ.BABBAR il⁵-qí” bkz. Salih Çeçen, agm, s. 293.

Kültepe tabletleri arasında kan parasının sadece yerlilerden değil, Asurlu şahıslardan da alındığını gösteren çivi yazılı belgeler bulunmaktadır. 1949 kazısında bulunan ve bir borç mukavelesi olan **Kt b/k 258/b**¹⁷⁵ envanter numaralı belgede, Zanitawa'nın kan parasını, Asurlu bir şahsın yerine başka bir Asurlu'nun ödediği görülmektedir; ¹¹⁻¹⁴*Ennum-Aššur'un adına Zanitawa'nın kanının masrafı (olan) gümüğü o (Amur-Aššur) ödedi.*"

Aššur-emūqī'nin, Buzutaya'ya yazdığı **Kt c/k 1194**¹⁷⁶ numaralı belgede, Aššur-nādā'nın oğlunun, kardeşinin kan parası ile ilgili Asur şehir meclisine başvurması ve meclisin kan parası ile ilgili vermiş olduğu karar anlatılmaktadır. Metinde geçen ifâdelere bakıldığında; Buzutaya'nın, Aššur-nādā'nın oğlunun kan parasını almak ile suçlandığı görülmektedir. Meclis ise bu konu hakkında Buzutaya'nın, Tanrı Aššur'un hançeri önünde yemin etmesini istemiş ve Aššur-nādā'nın yakınlarının hukukî olarak itiraz edemeyeceklerini belirtmiştir. Metinde, Aššur-nādā'nın kan parası meselesinin nasıl sonuçlandığı hakkında bir bilgi bulunmamaktadır; ¹⁻²*Buzutaya'ya söyle! Aššur-emūqī şöyle (söylüyor):* ³⁻⁴*Burada Aššur-nādā'nın oğlu şehir (meclisine) başvurdu.* ⁵⁻⁷*Şehir (meclisinin) önünde, hamrum'da konuştuk.* ⁸⁻⁹*Şehir (meclisi) kararı (şöyle) verdi:* ¹⁰⁻¹⁶*Buzutaya, Kaniş'te Aššur'un hançeri önünde Aššur-nādā'nın oğlunun kan parası için gümüğü almadığına ve kan (parasını) tutmadığına (dâir) yemin edecek ve* ¹⁷⁻²¹*Aššur-nādā'nın oğulları ve kızı (da) kan parası için Buzutaya'ya (hukuken) itiraz etmeyecekler.* ²²⁻²⁴*Bu tablet şehrin kararının kopyasıdır."*

¹⁷⁵ ¹¹KÛ.BABBAR *gam-ru-um* ¹²ša da-me-e ša Za-ni-ta-wa ¹³a-šu-mi En-um-A-šur ¹⁴e-pu-ul" bkz. Salih Çeçen, 1998, s. 295.

¹⁷⁶ ¹a-na Bu-zu-tu-a ²qí-bi-a ma um-ma A-šur-e=mu-qí ³a-na-kam DUMU A-šur-na-da ⁴A-lim^{ki} im-hu-ur=m[a] ⁵İGÍ A-lim^{ki} ⁶i-na ha-am-ri-im ⁷ni-tù-ú-ma ⁸A-lim^{ki} di-nam ⁹i-dí*-ma ¹⁰Bu-zu-ta«-ta»-a ¹¹i-na Kà-ni-iš ¹²i-na GÍR ša A-š[ur] ¹³a-na da-me ša DUMU 'A'[-šur-na-da] ¹⁴KÛ.BABBAR lá il₅-qé-ú-ma ¹⁵da-me lá ik-[ta-lá-ni] ¹⁶i-ta-ma-ma ¹⁷ma-ru A-šur-na-da ¹⁸ù DUMU.SAL A-šur-na-[da] ¹⁹a-na da-me ²⁰a-na Bu-zu-ti[a-a] ²¹lá i-tù-ru ²²ıup-pu-um a-num ²³me-eh-ru-um ša di-in ²⁴a-lim^{ki}" bkz. İrfan Albayrak-Hakan Erol, 2016, s. 56-57.

Hasarlı bir durumda olan **Kt 94/k 1018**¹⁷⁷ numaralı belge, Ennam-Aššur tarafından İnah-ilī'ye karşı yazılmış bir mektuptur ve belgede Ennam-Aššur, İnah-ilī ile yüzleşerek ona tanıkların önünde kan parası ile ilgili sorular sormaktadır. Metnin ilgili satırlarının tercümesi şu şekilde geçmektedir; “¹⁻⁴)Ennam-Aššur, İnah-ilī'ye karşı bizi şahit olarak tuttu ve Ennam-Aššur İnah-ilī'ye şöyle dedi: ⁵⁻⁹)Ali-ahum'un önünde, kardeşim, evet, kardeşimin önünde durmalısın. Beni öldürme(?)...ve yapma... Sana hiçbir şey borçlu değilim; Ben senin tarafından saygı görmüyorum. Bir veya iki kere... ¹¹⁻⁹)[ ]¹⁰)kan paran...¹¹⁻¹⁷)Şehir tarafından yemin edilenleri aklında tut! Davamı şehrin ve beyimin önüne getirin. Sukalliya'nın oğlu Aššur-ištikal'in tanıklığı, ...'nın oğlu Atata'nın tanıklığı”

Ali-ahum tarafından yazılan **Kt 94/k 775**¹⁷⁸ numaralı mektupta, koloninin temsilcisi olan Damiq-pī-Aššur'un koloninin isteklerini reddederek İtūr-ilī'nin isteklerini kabul ettiği belirtilmiş, Ennam-Aššur'un ölüm sebebi olarakta Amur-İštar'ın oğlu ve Kudātum ile Man-mahir'in kardeşi olan İtūr-ilī'nin ona verdiği demir sebep gösterilmiştir; “²⁻²⁹)Sonra kārūm Damiq-pī-Aššur'u elçi olarak gönderdi ve o kārūm'un isteklerini reddetti ve İtūr-ilī'nin isteklerini kabul etti. Ayrıca, Damiq-pī-Aššur, İtūr-

¹⁷⁷ “¹)En-um-A-šur: a-na ²)Ī-na-ah-DĪNGĪR: iš-ba-a[t-ni-a-ti-ma] ³)um-ma En-um-A-šur-ma ⁴)a-na Ī-na-ah-DĪNGĪR-ma ⁵)a-pu-ti A-lá-hi-im a-hi-a [(x)] ⁶)a-pu-ti a-hi-a lu ta-za-za-a[m] ⁷)lá 'ta'-du-ki ú lá ta-x [...] ⁸)mì-ma ú-la ha-bu-lá-kum ú-l[á] ⁹)ša-qú-ra-kum: a-d[í] ¹⁰)ma-lá: ú ší-ni-[šú...] ¹¹)[x x]-am gám-r[i...] kırık ¹²)[x x] 'ra-bi₄' [...] ¹³)[x x] 'ga' [...] ¹⁴)[qá-]tí: lá a-'bi a-t[a...] ¹⁵)[x] ma 'x' a-we-lu: a-n[i...] ¹⁶)[x x x] ú: iš-tù ¹⁷)'x' [x x x] 'nim' ¹⁸)'ta'-m[a x x x] ma 'x' ¹⁹)i-na 'x' [x x] im ²⁰)a-ma-ha-a[š...] ²¹)da-mu-kà [...] ²²)ša ni-iš: A-[[im^{ki}] ²³)kà<-i>-lá: a-na [A-lim^{ki}] ²⁴)ù bé-li-a ²⁵)a-wa-ti bi-lá ²⁶)ĪGĪ A-šur-iš-ti-kál ²⁷)DUMU Sú-kà-li-'a' ²⁸)ĪGĪ A-ta-ta: DU[MU...]” bkz. Mogens Trolle Larsen, (Ankara) Kültepe Tabletleri VI-b, The Archive of The Šalim-Aššur Family vol.2:Ennam-Aššur, TTKY VI-33^{d-b}, Ankara, 2013, s. 315-316.

¹⁷⁸ “²)wa-ar-ki-tám ³)kà-ru-um SĪG₅-pī-A-šur ⁴)a-na ší-ip-ru-tim ⁵)iš-pu-ur-ma e-ri-iš-ti ⁶)kà-ri-im ú-ta-er-ma ⁷)e-ri-iš-ti: Ī-tur₄-DĪNGĪR ⁸)im-hu-ur ú tup-pá-am ⁹)ša Ī-tur₄-DĪNGĪR a-na Ta-am-ni-a-i-im ¹⁰)ú-šé-bi₄-lu' ¹¹)SĪG₅-pī-A-šur ší-ip-ru-um ¹²)ša kà-ri-im ¹³)iš-ta-si-ma ¹⁴)a-hu be-lu a-tù-nu ¹⁵)a-tù-nu a-ma-kam ¹⁶)ší-ta-lá-ma ki-'ma' A-lim^{ki} ¹⁷)ù É a-bi₄-a ha-bu-lu ¹⁸)ep-ša-'a': ma-ša-ku a-wi-lam₅ ¹⁹)ú-ša-sà-ha-am ki-ma da-me-e ²⁰)ša a-hi-'a' [l]á ik-šú-d[u] ²¹)ù iš-tù MU.2.ŠÉ KÙ.BABBAR-áp ²²)É a-bi₄-a ú-'ša'²-li'-mu-ú ²³)ù a-hi a-šú-mì 'a'-mu-ti-šú ²⁴)'sú'-ri-e dí-ku-ma a-ma-kam ²⁵)i-[ša-ha-a]t a-ha-ti-a ²⁶)ù me-er-a-at a-hi-a ²⁷)i-zi-za-ma ²⁸)A-lam₅ ki mu-ùh!-'ra'-ma ra-bi-ša-am ²⁹)da-'na-am'” bkz. Mogens Trolle Larsen, (Ankara) Kültepe Tabletleri VI-c, The Archive of The Šalim-Aššur Family vol. 3: Ali-Ahum, TTKY VI-33^{d-c}, Ankara, 2014, s. 34-35.

ilī'den Tawiniya kralına götürdüğü mektubu kārūm'un temsilcisi (olarak) okudu, bu yüzden sevgili kardeşlerim ve efendiler, orada avukat tut ve harekete geç çünkü şehir ve babamın evi borçlu hale getirildi. Sorumluluğu alıyorum. Adamı iâde edeceğim. Kardeşimin kan parasını tedarik etmediğinden ve iki yıldan beri (beni) babamın evinin gümüşü (hususunda) bana zorluk çıkardığından ve kardeşim onun demiri yüzünden öldürüldüğü için kız kardeşime ve kardeşimin kızına yardım et, şehir meclisine başvur ve yetenekli bir avukat edin.”

Ali-Ahum tarafından Kaniš kolonisine gönderilen **Kt 94/k 937**¹⁷⁹ envanter numaralı mektupta, Ali-Ahum'un da içinde yer aldığı heyet, kraldan yardım istemek için Kaniš kentinden, Hattuša'nın kuzeyinde olduğu düşünülen Tawiniya'ya gönderilmiş ancak kral, yapmış olduğu harcamaları bahane ederek Ennam-Aššur hakkında kan parası ödemeyi reddetmiştir. Konumuzla ilgili kısım metinde şu şekilde geçmektedir; ⁴⁻⁵“*Kardeşim için kan davası açmak üzere elçilerinizle birlikte ayrıldım. Tawiniya kralıyla görüştük ve elçiler dedi ki: ⁵⁻¹⁰“Kardeşimiz sizin topraklarınızda öldü. Biz ve onun kardeşi sizin babanızız. Adam için kan parasını bizimle birlikte arayın.” Kral cevap verdi: ¹¹⁻¹⁵“Bekle!... Eklemeyim... Kardeşininkine... En az beş mina gümüş harcadım.” Ben kendim ölümden kaçtım ve Kaneš'e güvenli bir şekilde ulaştım ve dedim ki: ¹⁶⁻²⁰Kardeşim senin demirin yüzünden öldürüldü. Lā-qēp adına aldığı gümüş-şüphesiz ona verdiğiniz demirin (karşılığı) olan gümüş için öldürüldü. Git ve kardeşimin kan parası için araştır.*

¹⁷⁹ ⁴iš-tí šī-⁵ip-ri-ku⁶-nu⁷ a-na da-me-e ša a-hi-a⁸ šé-[a]-im a-ta-lá-ak iš-tí⁹ ru-¹⁰ba¹¹-im Ta-am-ni-a-i-im¹² [ni]-na-me-er-ma um-ma š[i-i]p-ru-[ma]¹³ [a-h]u-ni i-na ep-ri-kà m[e-et né-nu]¹⁴ [ù] a-hu-šu a-ba-ú-ka: iš-t[i-ni]¹⁵ [da-me]-¹⁶e¹⁷ ša a-wi-lim: šé-e¹⁸ um-[ma ru-b]a-ú-ma: qá¹⁹-i-a²⁰ (silik satırlar)²¹ a-ma-ru-um: am ri-[x x x (x)]²² a-hi-kà: lá ú-ra-dí²³ x²⁴ [x x x x]²⁵ KÜ.BABBAR 5 ma-na ag-[mu-ur]²⁶ ra-mi-ni i-mu-t[im²⁷ áš-]lu-²⁸ha-ma²⁹ [i-]Kà-³⁰ni³¹ <-iš>: áš-li-ma-ma um-ma³² [a-n]a-ku-ma a-hi-i a-šu-<mi>³³ a-mu-ti-kà³⁴ [di-³⁵ik³⁶ KÜ.BABBAR ša šu-mi Lá-qé-ep³⁷ [i]t-bu-lu (silik) KÜ.BABBAR³⁸ [a]-mu-tim sú-re-e:ša ta-dí-nu-šu-ni³⁹ di-ik a-li-ik-ma⁴⁰ da-me-e ša a-hi-a:šé-e⁴¹ kà⁴²-ru-um iš-al-šu-ma⁴³ um-ma kà-ru-ma a-wi-lum a-šu-mi⁴⁴ a-mu-ti-kà: di-ik a-li-ik-ma⁴⁵ da-me-e ša a-wi-lim: šé-e⁴⁶” bkz. Mogens Trolle Larsen, 2014, s. 36-38.

20-25) *Kārum ona sordu ve şöyle dedi: Adam senin demirin yüzünden öldürüldü. Git ve onun kan parasını araştır.*”

İdnaya’dan, Adida ve Ali-ahum’a yazılan **Kt 94/k 736**¹⁸⁰ numaralı mektupta İdnaya adlı şahsın, cinayete kurban giden Ali-ahum’un kan parasıyla ilgili davada elçi olacağı şu sözlerle bildirilmektedir; “¹⁻³) *İdnaya, Adida ve Ali-ahum’a şöyle söylüyor:* ⁴⁻⁶) *Ali-ahum’un kan parası davasında elçi olarak görev yapacağımı sürekli duyuyorum.*”

Kt 94/k 845¹⁸¹ envanter numaralı belgede Ali-ahum’un, Asur’daki temsilcilerine çalışma tâlimatı verdiği ve Ennam-Aşşur’un kızının ve Lamassî’nin, Ennam-Aşşur’un kan parası için aktif bir şekilde çalıştığı görülmektedir; “²⁴⁻²⁹) *Ennam-Aşşur’un kızı ve (senin) danışmanlarının, Ennam-Aşşur’un kan parası ve babamızın evinin gümüşü için şehre (devamlı olarak) geldiğinizi İtūr-ilī duydu.*”

Kt 94/k 1454¹⁸² numaralı belgede ise kâtilin bir Asurlu olduğu düşünülmekte ve kral bu konunun Asurluları ilgilendirdiğini düşünerek herhangi bir çaba sarf etmek istememektedir. Metinde bu konudan şöyle bahsedilmiştir; “¹⁻⁹) *Bu sözleri kārūm’un huzurunda söyledi. Kārūm hükmü verdi: Şalim-Aşşur’un oğlu için kan parasını alana kadar Tawiniya’daki meslektaşını kimse bağışlayamaz ve hiç kimse ne büyük meclis ne de küçük meclis onun dileklerini yerine getiremez.*¹⁰⁻¹⁶) *Eğer kārūm’un kararını bilip,*

¹⁸⁰ “¹) *a-na A-di-da: ʾù ʾ*²) *A-la-hi-im: qí-bi-ma* ³) *um-ma* *İd-na-a-ma* ⁴) *áš-ta-na-me-ma a-na* ⁵) *ší-ip-ru-ʾ tim ʾ:* *A-lá-hu-um a-ša da-me-e*” bkz. Mogens Trolle Larsen, 2014, s. 35-36.

¹⁸¹ “²⁴) *ki-ma a-tí me-er-a-at* ²⁵) *En-um-A-šūr ʾù ʾ* *ma-li-ku-ki* ²⁶) *a-na A-lim^{ki} a-šu-mì da-me-e* ²⁷) *En-um-Ašūr* *ù KÙ.BABBAR-áp* ²⁸) *É a-bi-ni ta-ta-na-lá-kà-ni* ²⁹) *İ-tur₄-DĪNGĪR iš-me-ma*” bkz. Mogens Trolle Larsen, age, s. 38-39.

¹⁸² “¹) *a-wa-tim a-ni-a-tim* ²) *ĪĜĪ kà-ri-im iq-bi: kà-ru-um* ³) *dí-nam i-dí-in-ma a-dí* ⁴) *da-mu: ša DUMU Ša-lim-A-šūr* ⁵) *i-kà-šu-du-ni: e-ba-ar* ⁶) *Ta-wi-ni-ʾa ʾ: ma-ma-an: ú-lá* ⁷) *i-kà-ba-as* *ù a-na e-ri-iš-tí-šu* ⁸) *lu i-na ra-bi-ú-tim lu i-na* ⁹) *ša-hu-ru-tim ma-ma-an ú-lá* ¹⁰) *i-za-az: š[u-m]a dí-in kà-ri-im* ¹¹) *i-de₈-ma: da-ʾme ʾ a-hi-a ik-bu-ʾús ʾ-ma* ¹²) *ù a-na e-ri-iš-tí-šu* ¹³) *i-zi-iz i-na ʾup-pi-im* ¹⁴) *ša A-lim^{ki} wa-dí-a-nim* ¹⁵) *ki-ma da-me ik-bu-sú* ¹⁶) *ù i-tù-ru-ma a-na e-ri-iš-tí-šu* ¹⁷) *i-zi-iz ʾup-pu-um ša A-lim^{ki}-ma* ¹⁸) *a-na ša-he-er: ra-bi li-li-kam-ma* ¹⁹) *ĪĜĪ ĠĪR ša A-šūr lu i-na ra-bi₄-ú-tim* ²⁰) *lu i-na ša-hu-ru-tim: pì-šu-nu* ²¹) *li-ip-té-ú a-ma-kam šu-ma ša ki-ma* ²²) *šu-a-tí A-lam^{ki}: im-ta-ah-ru* ²³) *um-ma šu-nu-ma da-me a-hi-šu* ²⁴) *A-lá-hu-um* ²⁵) *ĪĜĪ kà-ri-im ik-bu-ús da-me* ²⁶) *mì-[ma ú-lá] ak-bu-ús: kà-ru-um* ²⁷) *a-pi-ʾšu ʾ: ʾwa ʾ-ša-áb: kà-ra-am* ²⁸) *a-na ší-b[u-tim]* ²⁹) *ʾú-še ʾ-lá-am* ²⁹) *šu-ma ší-bé: ša r[a-bi-ú-]tim* ³⁰) *i-šu-am ʾ: mì-nam a-qá-be* ³¹) *a-na-ku ʾ* *ù šu-ut i-na ʾup-pi-ni* ³²) *ù ší-be-ni a-ma-kam ĪĜĪ A-lim^{ki}* ³³) *lu ni-iz-ku*” bkz. Mogens Trolle Larsen, age, s. 41-42.

kardeşimin kan parasını bağışlayan ve onun isteklerini yerine getiren biri varsa, bunu şehrin bir tabletinde bildirsin. Kan parasını bağışladığında ve onun isteklerini tekrar yerine getirdiğinde ¹⁷⁻²⁰şehrin tableti genel kurul toplantısına gelsin ve ister büyük mecliste isterse küçük mecliste, Aşşur'un hançerinin önünde bir açıklama yapsın. ²⁰⁻²⁵ Onun temsilcisini şehir karşıladığında o şöyle söyledi: "Ali-ahum, (onun) kardeşinin kan parasını kārūm'un huzurunda bağışladı. Kan parasını hiçbir şekilde bağışlamadım. ²⁵⁻³² Kārūm, onu destekliyor. Kārūm'u tanıklık için alacaktır. Büyük mecliste şahitler varsa, ne diyebilirim ki? O meselemizi tabletimiz ve şahitlerimizle şehrin (meclisin) huzurunda çözelim."

Kt 94/k 1301¹⁸³ envanter numaralı metinde ise, Karwaya ve Pūšu-kēn'in, Ali-ahum'un oğlunun kan parası için Puruṣhattum'a elçi olarak gönderildiğinden bahsedilmektedir. Metinde geçen ifâdeler şu şekildedir; ⁵⁻¹⁰*Kārūm, Ali-ahum'un oğlunun kan parası ve kayıp gümüşü yüzünden Karwaya ve Pūšu-kēn'i Buruṣhattum'a elçi olarak gönderdiğin de..."*

Sonuç olarak; tüccarların içinde bulunduğu hiyerarşik sosyal sistem hakkında önemli bilgiler veren yukarıda sunduğumuz bu özel vakalar, Anadolu coğrafyasında yöre halkının Asurlulara karşı her zaman dosthane ilişkiler kurmadığını, Asurlular ile yerel halk ve krallar arasında anlaşmazlıkların yaşandığını dolayısıyla bu durumun, Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini tehlikeye attığını göstermektedir.

¹⁸³ ⁵[i-nu-mi Kā-ar-w[a-a ù] ⁶Pu-ṣu-ke-en₆ kâ-ru-u[m (...)] ⁷a-na šî-ip-ru-tim a-šu-[mî] ⁸da-me: ša DUMU A-lá-hi[-im] ⁹ù KÛ.BABBAR hu-lu-qá-e a-na ¹⁰[P]u-ru-uš-ha-dim iš-pu-ru" bkz. Mogens Trolle Larsen, (Ankara) Kültepe Tabletleri VI-a, The Archive of The Šalim-Ašşur Family vol.1: The First Two Generations, TTKY VI-33^{d-a}, Ankara, 2010, s. 259-260.

2.2. Eşkivalık

Asurlu tüccarlar, İnan'dan ithal ettikleri değerli kalayı ve yüksek fiyatlı malzemeleri Anadolu'ya getirmek için iki farklı kervan güzergâhı kullanmıştır. Asurlular tarafından kullanılan bu güzergâhlardan ilki; Dicle-Habur-Balih vadilerinden Urfa'ya, Kahramanmaraş'a ve Doğu Toroslardaki derbentlerden geçerek Göksun-Sarız-Pınarbaşı ve oradan da Kaniş'e ulaşmakta iken ikinci yol ise, Diyarbakır'dan Malatya'ya oradan da Kaniş'e ulaşmaktaydı¹⁸⁴(Harita 6). Asurlu tüccarlar, Anadolu coğrafyasına gelirken tehlikeli vadileri, sarp ve zorlu arazileri aşmış, Hahhum-Uršu-Mama-Unapše-Şalahşuwa gibi ara istasyonlar üzerinde yer alan nehir yataklarından ve stratejik bir öneme sahip olan köprülerden geçerek çetin koşullar altında Kaniş *kārum*'una ulaşmıştır.¹⁸⁵

Yoldaki yaşamı pek çok tehlikeyle dolu olan Asurlu tüccarların güvenli olmayan dağ geçitlerinden ve nehir yataklarından geçişine atıfta bulunan birkaç belge bulunmaktadır.¹⁸⁶ Bu belgelerde; iklim ve coğrafi koşullarında eşkıyalık konusunda etkili olduğu ve haydutların dağlık ve ormanlık bölgelere ya da nehir ve köprü geçişlerine yerleşerek tüccarlara tuzak kurdukları görülmektedir. *habbātu/hāpirum* gibi haydutların, Asur eşek kervanlarını hedef alarak pusu kurmalarının temel nedeni, tüccarların değerli ticarî emtialar taşımaları ve bu durumda onları soygun ya da yağma gibi durumlara açık hâle getirmesidir. *habbātu/hāpiru* gibi yağmacılar tarafından gerçekleştirilecek herhangi bir yağma veya soygun durumunu engellemek isteyen yerel hükümdarlar, bu rotalar üzerinde bulunan köprülerin, geçitlerin ve kervanların güvenliğini sağlamak için sınırlara

---

¹⁸⁴ Barry Beitzel, "The Old Assyrian Caravan Road in the Mari Royal Archives", Gordon Young (ed.), *Mari in Retrospect: Fifty Years of Mari and Mari Studies*, Winona Lake, 1992, s. 39-43; Tahsin Özgüç, *Kültepe-Kaniş/Neša*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2005, s. 24; Lütfi Gürkan Gökçek, "Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'da Kervan Güzergâhları ve Taşımacılık", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2004, s. 153.

¹⁸⁵ Muhammed Fazıl Himmetoğlu, "Antik Çağda Eşkivalık Faaliyetlerine Karşı Devlet Politikaları", *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, C. 7, S. 16, s. 1045.

¹⁸⁶ Gojko Barjamovic, 2011, s. 26.

ve kervanların geçtiği şehirlere *maşşartum* adı verilen muhafızlar yerleştirmiş (KT6a, 273 ve Kt m/k 133) ve karakollar kurmuştur.¹⁸⁷ Ancak yerel makamlarca alınan bu önlemlere rağmen, Kültepe tabletleri içerisinde eşkıyalık faaliyetlerinin gerçekleştiği ve bu yağmacılığın tâcirlerin can ve mal güvenliğini olumsuz yönde etkileyerek, ticarî ilişkilerin kesilmesine neden olduğu görülmektedir. Asurlu tüccarların eşkıyalık hakkında yapabilecekleri tek şey Anadolu'daki yerel krallıklara başvurmaktı. Bu konuya, uluslararası antlaşma metinlerinde de yer verilmiş, baskınlar sonucunda yollarda dolaşan eşeklerin ve malların kaybindan (*huluqqā'ū*) yerel yöneticiler sorumlu tutulmuştur. Çünkü yerel idâreler, ana şehirlerdeki kervanların ve ticarî kuruluşların güvenliğini çeşitli krallıklarla yapılan antlaşmalar ile korumakla yükümlü idi.

habbātu/hāpiru adı verilen yağmacılar hakkında çeşitli yerlerde yayınlanan makalelerde ve kitaplarda, eli silahlı olan bu göçebeler hakkında önemli bilgiler verilmiştir. Bu konu hakkında bilgi veren başlıca eserler şunlardır; “*Mesopotamia The Old Assyrian Period*” (K. R. Veenhof-J. Eidem); “*Merchants In Distress An Old Assyrian Text Mentioning Habbatu*” (J. G. Dercksen-V. Donbaz); “*Les textes paléo-assyriens et l’Ancien Testament*” (J. Lewy); 1986’da yayınlanan, “*Habiru And Hebrew: The Transfer Of A Social Term To The Literary Sphere*” (N. Naaman); “*The Habiru And The Hebrews From A Social Class To An Ethnic Group*” (S. West); “*The Ha-Bi-Ru-Kin or foe of Israel?*” (M. G. Kline); “*Les Habiru, les nomades et les sédentaires*” (J. Bottéro)’tir. Bu makalelerde; *habbātu/hāpiru* adı verilen haydutların küçük gruplar hâlinde örgütlendikleri, siyasî güçler tarafından kiralık asker olarak kullanıldıkları, eşkıyalık yaptıkları ve etnik yapıları hakkında önemli bilgiler verilmiştir.¹⁸⁸

---

¹⁸⁷ Remzi Kuzuoğlu, “Eski Asurca Metinlerde Anadolu Köprüleri”, *ArAn* 12/2, 2018, s. 123; Cahit Günbattı, 2017, s. 118.

¹⁸⁸ Bu konu hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Muhammed Fazıl Himmetoğlu, “Eskiçağ’da Dört “Eşkıya” Halk”, *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2020, Samsun, s. 69; Nadav Naaman, “Habiru And Hebrew: The Transfer Of A Social Term To The Literary Sphere”, *Journal of Near Eastern Studies*,

Bu konu hakkında ele alacağımız ilk belge hasarlı bir durumda olan ve bu dönemde güvenliğin büyük bir sorun hâline gelmesi hakkında bilgi veren **Kt 98/k 118**¹⁸⁹ envanter numaralı mektuptur. Anadolu'daki *habbātu* isyanını haber verme açısından bir ilk olan bu mektupta Takmur şehrindeki tüccarlar, tanrılara ve Asur şehrine, bölgede *habbātu* adı verilen yağmacı bir grubun isyan çıkarttığını, dağları tuttuğunu ve yolların tehlikelerle dolu olduğunu, tüccarları ve kervanları yağmalayarak onların can ve mal güvenliğini tehlikeye attıklarını şu ifâdeler ile bildirmişlerdir; “¹⁻³)Tanrılara ve şehre (Asur) söyle! Takmurlu tüccarlar şöyle (söylüyor): ³⁻⁵)Sizde biliyorsunuz ki yollar güçlüklerle doludur! ⁵⁻⁷)Bölgedeki isyan konusunda *habbātu*’lar ortaya çıktığından (ve) dağları tuttuklarından dolayı ⁸⁻⁹)Kervanlar, ülkenin içinde devamlı olarak tehlikededir.(Birkaç kırık satırdan sonra) ¹⁻⁶)Bölgede bıraktığımız kazancımız ve her bir şeqel gümüşümüz için korkuyoruz. ⁷)Yoksul insanlar olarak Şap şehrinde kalıyoruz.” Metinde geçen bu ifâdeler; eşkıyalık gibi hukuka aykırı bir eylem meydana geldiğinde antlaşmaların işlevini yitirdiğini ve tâcirlerin ciddi riskler aldığını göstermektedir.

Bu konu hakkında bilgi veren bir diğer önemli belge ise Asur ve Kaniş kentleri arasında yapılan, Kültepe'nin I-b yapı katına tarihlenen **Kt 00/k 6**¹⁹⁰ envanter numaralı

---

vol. 45, No. 4, s. 271-288; Stuart West, “The Habiru And The Hebrews From A Social Class To An Ethnic Group”, *DOR le DOR*, Louis Katzoff (ed.), Jerusalem, s. 101-107; Meredith Kline “The Ha-Bı-Ru-Kın or foe of Israel?”, *Westminster Theological Journal*, vol. 19, 1956, s. 170-184; Jean Bottéro “Les Habiru, les nomades et les sédentaires Nomads and Sedentary Peoples”, Jorge Silva Castillo (ed.), *Colegio de Mexico*, s. 89-107.

¹⁸⁹ “¹)*a-na i-lı́ ú a-lim^{ki} qı́-bi₄-ma* ²)*um-ma DAM.GÀR-ru-tum-ma* ³)*ša Ták-mur^{ki}-ma tí-de₈-a a-tù-nu* ⁴)*ki-ma ha-ra-na-tum ša-áp-ša-qám* ⁵)*im-ta-al-a-ni a-šu-mì sí-hi-tim* ⁶)*ša ni-KI-im ki-ma ha-ba-tù-ú* ⁷)*i-ta-áb-ú-ni SÁ.TU^e ú-kà-lu-ni-ma* ⁸)*ELLAT^{(tu)m} ša-áp-ša-qám* ⁹)*[i-na li-b]i₄ ma-tim i-ta-qı́-qá* ¹⁰)*[x x x x] ša i-li-mu* ¹¹)*[x x x x ti]m* ¹)*[x x x x] [x x x] [sí-hi-tim]* ²)*[ša-pu] lu e-pá-at-ni* ³)*ù 1 GÍN KÙ.BABBAR ša i-na* ⁴)*ni-KI-im né-zı́-ba-ni* ⁵)*pá-al-ha-ni a-na šı́-e* ⁶)*ú mı́-né-e e-ri-ú-tum-ma* ⁷)*né-nu i-na Ša-áp^{ki}*” bkz. Jan Gerrit Dercksen-Veyssel Donbaz, “Merchants in Distress An Old Assyrian Text Mentioning *habbātu*”, *Jaarbericht Ex Oriente Lux*, No. 35-36, 2000, s. 103; Guido Kryszat, “Bemerkungen zu Kt 98/k 118 und den Texten aus den Grabungen des Jahres 1998 am Kültepe”, Cécile Michel (ed.) *Old Assyrian Studies in Memory of Paul Garelli Old Assyrian Archives Studies 4*, Publication de l’Institut historique-archéologique néerlandais de Sтамбуl 112, 2008, s. 176-177.

¹⁹⁰ “³⁹)*[x-x]-ú-ni i-nu-mı́ da-mu-u[m]* ⁴⁰)*[ša DUMU] A-šùr i-na a-li-kà* ⁴¹)*[ú ma-tı́]i-kà i-né-pu-šu-ni* ⁴²)*[hu-lu]-qá-um i-ba-şı́-ú-ni* ⁴³)*[a-n]a da-me-e šı́-im-tá[m]* ⁴⁴)*[ta-d]á-na-ni-a-tı́-ma ni-du-wa-ak-šu* ⁴⁵)*[ša]-ni'-a-*

antlaşma metnidir. Metinde, Asurlu tüccarların mallarının herhangi bir şekilde çalınması durumunda, tüccarların maddî kayıplarını, Kaniş şehrinin karşılayacağı belirtilmiştir. Bu durum yerel yönetimlerin, Asurlu tüccarların mal güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğunu göstermektedir; “³⁹⁻⁴⁴Senin şehrinde [veya] ülkende bir Asurlu'nun kanı döküldüğünde (ve) bir kayıp olduğunda, kan parası olarak belirlenmiş miktarı bize vereceksin ve onu (kâtili) biz öldüreceğiz. ⁴⁵⁻⁴⁶(Kâtilin) yerine bize başka birisini vermeyeceksin. Kayıp (malı da) iade edeceksin.”

Yine Asur Devleti ile Hahhum Krallığı arasındaki **Kt 00/k 10**¹⁹¹ envanter numaralı antlaşma metninin II. sütununda da, tüccarların herhangi bir yağma durumunda mal güvenliklerinin yerel yetkililer tarafından karşılanacağı belirtilmiştir; “¹¹⁻¹⁸Yalancı ve acımasız bir göçebeye (hāpirum), (bir Asurluya âit) gemiyi batırması ve yükünün zarar görmesi için emir vermeyeceksiniz. (Eğer) sizin kırlık bölgenizde veya ülkenizin bir nehrinde bir gemi (bu sebepten) batarsa, kaybolacak malı, iğneden ipliğe varıncaya kadar bütünüyle siz tazmin edeceksiniz.” Metnin ilgili satırlarından da anlaşılacağı gibi, büyük bir ihtimalle nehir ve köprü (titurru) geçişlerini takip eden ve illegal işler yapan haydut grupları, kervanlara ve gemilere saldırarak yağma yapmaktalar ve tüccarları büyük zararlara uğratmaktaydılar. Hahhum kentinin bugünkü Samsat olduğu yönündeki ağırlıklı görüşlerde dikkate alındığında, söz konusu saldırıların Fırat nehrini herhangi bir noktadan geçerken yapıldığı düşüncesi kuvvetlenmektedir.

---

am pu-ha-a[m'] lá ta-dá-na-ni-a-tí ⁴⁶[hu]-'lu'-qá-am lu tù-ta-ru-ni i-nu-mi” bkz. Cahit Günbattı, 2005, s. 762-765.

¹⁹¹ Tercüme için krş. Cahit Günbattı, 2005, s. 773; İrfan Albayrak, 2017, s. 7.

2.3. Hırsızlık

Bireylerin özel mülkiyetini ihlâl eden ve mülkiyete karşı tecavüz niteliği taşıyan hırsızlık eyleminin ilk izlerine Eski Anadolu'da, Asur Ticaret Kolonileri devri metinlerinde rastlanılmaktadır. İnsanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip olan hırsızlık suçunun ilk toplumlarda nasıl karşılandığına dâir somut bir bilgi bulunmamakla birlikte, önceleri bireysel bir suç ve kişisel bir intikam eylemi olan bu olayın, insanların sosyal hayata geçip mülkiyet sistemini kurmasından sonra kamu düzenini ihlâl eden bir suç olarak kabul edildiği görülmektedir.¹⁹²

İncelemiş olduğumuz Eski Asurca yazılmış çivi yazılı Kültepe tabletlerinde, Asurlu tüccarların tapınaklarının, evlerinin ve depolarının soyularak, içlerinde bulunan bakır, gümüş, kalay ve kumaş gibi değeri yüksek ticarî emtialarının çalındığına, sarayda para keselerinin ve belgelerin kaybına atıfta bulunan dikkat çekici ifâdeler yer almaktadır. Ancak bu filolojik belgelerde, tapınaklara ve devlete âit mülklerin çalınması ile bireylere âit mülklerin çalınması arasında cezaî yönden herhangi bir ayırım olup-olmadığı hakkında açık bir bilgi yer almamaktadır. Ayrıca bu belgelerde, Anadolu'daki yerel yönetimlerin, hırsızlık suçunu önlemek için çalma eylemini gerçekleştiren kişilere ölüm cezası verdiği ve hırsızlık yapan şahısların yerel yönetimler tarafından Asurlulara teslim edileceği de belirtilmiştir. Belki de yerel yönetimlerin zihinlerinde, bu ağır ceza uygulamasına ek olarak hırsızlık suçunun daha hafif bir şekilde cezalandırılması düşüncesi hâkim olmuş, metinlerde prensib itibariyle suçlunun hapisle cezalandırıldığı ya da çaldığı malın para karşılığı tazmin edildiği de görülmektedir. Ancak bu belgelerde, hırsızlık suçuna herhangi bir ceza tayin edilirken çalınan eşyanın niteliğinin ya da değerinin göz önüne alınıp-alınmadığı ve buna göre ne tür bir müeyyidenin uygulandığına dâir herhangi bir bilgi yer almamaktadır. Taramış olduğumuz bu metinlerde hırsızlık vakalarıyla ilgili

---

¹⁹² Ali Bardakoğlu, "Hırsızlık", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 17, TDV Yayınları, İstanbul, 1998, s. 384.

az sayıda belgeye rastlanması, yerel yönetimlerin hırsızlık olaylarına karşı almış olduğu güvenlik önlemleriyle ilgili olup, bu durumun Asurlu tüccarların hem can hem de mal güvenliğini ciddi bir şekilde tehlikeye attığını ortaya koymaktadır.

Hırsızlık suçu netice itibariyle bir şahsın malına karşı işlendiğinden, bu olaya antlaşma metinlerinin hükümlerinde de yer verilmiş ve Anadolu'daki yerel yönetimlerin olayı soruşturmaları ve tüccarlara çalınan mallar için tazminat ödemeleri gerektiğinden bahsedilmiştir. Kültepe tabletlerinde, çalma eylemi “çalma, hukuka aykırı olarak el koymak” anlamlarına gelen *šarāqum* (CAD, Š₂, s.53; CDA, s.360) fiili ile belirtilmiş, çalma işini gerçekleştiren kişi ise *šarrāqum* (CAD, Š₂, s.53; CDA, s.361) olarak ifâde edilmiştir.

Hırsızlık konusunda ele alacağımız ilk belge, Eski Asurca metinler içerisinde en bilineni olan ve günümüzde Urfa şehri ile eşleştirilen Uršu kentindeki tanrı Aššur tapınağının hırsızlar tarafından soyulması nedeniyle Kaniš *kārum*'una yazılan **Babylonica 6, 7**¹⁹³ envanter numaralı mektuptur. Metinde, Uršu *kārum* 'unun daha önce böyle bir soygunla karşılaşmadığı ve fâili meçhul hırsızların, değerli metallere yapılmış olan tanrı Aššur'un göğsünde yer alan altın güneşi ve hançeri çaldıklarından bahsedilmiştir. Uršu *kārum* 'u, bahse konu olayda Kaniš *kārum* 'u merkez *kārum* olduğu için olayın takipçisi olmasını şu şekilde rapor etmektedir; “¹⁻³)Kaniš *kārum* 'una söyle! Uršu *kārum* 'u şöyle söylüyor: ⁴⁻¹²)Daha evvel hiç olmayan (bir şey oldu), hırsızlar tanrı Aššur'un mabedine girdiler ve tanrı Aššur (heykelinin) göğsünde (asılı) altın diski ve Aššur'un hançerini çaldılar. ¹²⁻¹⁸)Adalet (sembölü), yıldız (formlu) çiviler ve katappu'lar

¹⁹³ “¹)a-na kà-r[i-im] ²)Kà-ni-iš qi-b[i₄-ma] ³)um-ma kà-ru Ur-[š_u-ma] ⁴)ša iš-tù du-ri-[im] ⁵)lá ib-š_i-ú-ni ⁶)ša-ru-qú a-na É^{ti} dA-šur ⁷)e-ru-bu-ma ša-am-ša-am ⁸)ša GUŠKĪN ⁹)ša i-ir-ti dA-šur ¹⁰)ú pá-aṭ-ra-am ¹¹)ša dA-šur ¹²)[x(x)] a ú mi-š_u-ru-um ¹³)kà-lu-bu-ú ¹⁴)sà-am-ru-a-tum ¹⁵)ú kà-ta-pu ¹⁶)ta-áb-lu É^{num} ¹⁷)lá-qú-ut mi-ma lá e-zi-[bu] ¹⁸)ša-ri-qí ni-š_e-e-ma ¹⁹)lá ni-mar ²⁰)a-ba-ú-ni be-lu-n[i] ²¹)a-tù-nu a-ma-[kam] ²²)ma-lá-ku-nu” bkz. Guido Krysztat, “İlu-šuma und der Gott aus dem Brunnen”, *Vom Alten Orient zum Alten Testament, Festschrift für Wolfram Freiherr von Soden zum 85. Geburtstag am 19. Juni 1993*, Alter Orient und Altes Testament (AOAT) 240, Münster 1995, s. 204-205; Mogens Trolle Larsen, 1976, s. 261-262; Cécile Michel, 2001, s. 104-105; Hakan Erol, 2007, s. 144-145.

*götürülmüşler. Tapınak (bütünüyle) yağmalanmış ve hiçbir şey bırakmamışlar.*¹⁸⁻²²⁾
Hırsızları soruşturduk fakat (henüz) bulamadık. Sizler bizim beylerimizsiniz, orada mesele size (takdirlerinize) kalmıştır!”

Antlaşma metni hükümlerinde, cinayet işleyenlerin Asurlulara iade edileceği bahsine ilaveten, hırsızlık yapan şahıslarında saray yönetimi tarafından Asurlulara teslim edildiği görülmektedir. Bu konu hakkında **Kt b/k 471**¹⁹⁴ envanter numaralı metin, hırsızlık yapan Anadolu şahısların saray yönetimi tarafından Asurlular’a teslim edilmesi bakımından dikkat çekici bilgiler vermektedir. Metnin, ilgili satırlarında yaşanan hırsızlık vakası şu şekilde geçmektedir; ⁷⁻¹⁰⁾*Kayıp olan yirmi beş top kumaş için saraya çıktık ve yirmi top kumaş bize iade edildi. ...* ¹⁷⁻¹⁹⁾*Saray, öldürmek için hırsızları bize verdi.* ²⁰⁾*Saray şöyle söyledi:* ²¹⁻²³⁾*[kırık kısım] Öldürünüz ve kumaşlarınız kaybolmasın!”*

İddi(n)-Aşşur adlı Asurlu tarafından Aşşur-ıdî’ye yazılan ve bir mahkeme kaydı olan **Kt k/k 108**¹⁹⁵ envanter numaralı belgede, dramatik bir hırsızlık ve cinayet vakası rapor edilmiş ve Puruṣhattum kentinde meydana gelen hırsızlık olayında hırsızların, yazarın babasının evine zorla girerek üç kişi’nin hayatını kaybetmesine neden olduğundan bahsedilmiştir. İddi(n)-Aşşur, Asurlu tüccarların can güvenliğini olumsuz bir şekilde etkileyen bu şüpheli olaydan, Aşşur-ıdî’nin malını ve canını kurtarmasını şaşkınlık içinde karşıladığını şu ifâdeler ile bildirmektedir; ⁴⁻⁶⁾*Sen Puruṣhattum’da babamın evinde oturmaktasın.* ⁷⁻¹⁰⁾*Orada hırsızlar babamın evine girmişler ve Āl-bēlî ve yanındaki iki kişiyi boyunlarından kesmişler.* ¹¹⁻¹²⁾*Ayrıca değeri yüksek olan gümüş,*

¹⁹⁴ ⁷⁻¹⁰⁾25 TÚG.HĪ.A *ha-al-qú-tum* ⁸⁾*a-na* É.GAL^{lim} ⁹⁾*ni-li-ma* ¹⁰⁾20 TÚG.HĪ.A *ú-ta-ir-ni-<a-tí> ...* ¹⁷⁾*ša-ri-qi a-na* ¹⁸⁾*du-a-ki-im* É.GAL^{lim} ¹⁹⁾*i-dí-ni-a-tí* ²⁰⁾*[u]m-ma* É.GAL^{lim}-*ma* ²¹⁾ *[x x]-wa-NI du-kà* ²²⁾ú TÚG.HĪ-*ku-nu* ²³⁾*lá i-ha-li-qú*” bkz. Kemal Balkan, “Cancellation of Debts in Cappadocian Tablets from Kültepe”, *FS Güterbock I*, 1974, s. 31-32, n. 16.

¹⁹⁵ ⁴⁾*i-na* ⁵⁾*Pu-ru-uš-ha-tim i-na* ⁶⁾É *a-bi₄-ni wa-áš-ba-ti* ⁷⁾*ša-ru-qú a-na* É *a-bi₄-a* ⁸⁾*e-ru-bu-ma Al-be-lí* ⁹⁾ú ²⁾*šé-na iš-tí-šu* ¹⁰⁾*ki-ša-du-šu-nu na-ku-sú* ¹¹⁾ú KÜ.BABBAR URUDU AN.NA ù TÚG.HĪ.[A] ¹²⁾ša KÜ.BABBAR *ma-du-ma šé-šú-ú* ¹³⁾*a-ta i-na* É *a-bi₄-a* ¹⁴⁾šál-*ma-tí-ù lu-qú-ut-kà ma-du-ma* ¹⁵⁾ša-*lim-ma tú-šé-ši*” bkz. Karl Hecker, 1996, s. 151-153.

bakır, kalay ve kumaşları almışlar.(çalmışlar) ¹³⁻¹⁵(Fakat) sen babamın evinde sapa sağlamsın ve bütün malını da sapa sağlam tutuyorsun.”

Şimdi sunacağımız Kt 01/k 319 A, Kt 01/k 319 B, Kt 01/k 219 envanter numaralı metinler, C. Günbattı tarafından “*Harsamna Kralı Hurmeli’ye Gönderilen Mektup ve Kaniş Kralları*” kitabında yayınlanmış olup, mülkiyete karşı işlenen suçlar ve cezaları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Tezub’un hırsızlık yaptığı ve bu yüzden hapse atıldığı, Gazaza, Hanu ve karısı tarafından ödenen kefarete karşılığında hapisten çıkartılması hakkında bilgi veren **Kt 01/k 319 A**¹⁹⁶ envanter numaralı metinde, yaşanan olaylar şu şekilde geçmektedir; “¹⁻⁴*Teşrifatçılar başı Habuuala’nın mührü; hububat (ambarları) âmiri İnar’ın mührü; ... âmiri Habuaşu’nun mührü; Şezur’un mührü; Haşui’nin... mührü*⁵⁻⁷*Tezub hırsızlık yaptı ve onu hapse attılar.*⁸⁻¹³*Rahibe Bulu’nun kızı Gazaza, Hanu ve karısı Ziezie [...üç şeqel gümüş verdiler ve] onu hapishaneden çıkardılar.”*

Kt 01/k 319 B¹⁹⁷ envanter numaralı metinde ise Tezub’un hırsızlık yapması, işlediği suçtan dolayı hapse atılması ve üç şeqel gümüş karşılığında serbest bırakılması olayı ilgili satırlarda şu şekilde geçmektedir; “¹⁻³*Tezuba hırsızlık yaptı ve çalınmış mal yüzünden onu hapse attılar.*⁴⁻¹⁰*Rahibe Bulu’nun kızı Gazaza, Hanu ve karısı Zizizi ... âmirine üç şeqel gümüş verdiler ve onu hapishaneden çıkardılar.”*

¹⁹⁶ “¹KİŞİB *Ha-bu-a-lá* GAL *na-gi-ri* ²KİŞİB *i-na-ar* GAL *šé-i-e* ³KİŞİB *Ha-bu-a-šu* GAL *ki ú² lá bi₄ nim[?]* ⁴KİŞİB *Šé-zu-ur ni[?]* KİŞİB *Ha-šu-ṛi ṛ-BU DÍ* ⁵*Té-zu-ub iš-ri-iq-ma* ⁶*a-na ki-ša-ar-ṛš[?]i-im ṛ⁷i-dí-ú-šu-ma* ⁸[3 GÍN KÚ].BABBAR *Ga-za-za* DUMU: MÍ *Bu-lu* ⁹[*gu₅-ba-áb-tum Ha-nu*] *ù Zi-e-zi-e* ¹⁰[*a-ša-sú x x*] *x-ru-šu* ¹¹[*a-na GAL x*]-*lá-tim* ¹²[*i-dí-nu-ma iš-tù*] *ki-ša-ar-š[?]i-im* ¹³[*ú-še-š[?]i-ú-n*]-*i-šu-ma*” bkz. Cahit Günbattı, 2014, s. 64-66.

¹⁹⁷ “¹*Te-zu-ba iš-ri-iq-ma* ²*ki-ma šé-er-qú-šú[?]* ³*a-ki-šar-š[?]i-im i-dí-ú-šu-ma* ⁴3 GÍN KÚ. BABBAR`-*Ga-za-za* ⁵DUMU. MÍ *Bu-lu gu₅-ba-áb-tum* ⁶*Ha-nu ú Zi-zi-zi* ⁷*a-ša-sú a-na GAL KU-x-tim* ⁸*i-dí-nu-ma iš-tù* ⁹*ki-šar-š[?]i-im* ¹⁰*ú-šé-š[?]i-ṛú-ni[?]-šu*” bkz. Cahit Günbattı, 2014, s. 67-68.

Kaliya tarafından Hudarlāni ve Huzazi'ye gönderilmiş olan **Kt 01/k 219**¹⁹⁸ numaralı belgede Kaliya, sarayda parasının çalındığını bu yüzden de kumaşlarını satmaları için Šalatuwarlı tüccarlara verdiğini şu sözlerle ifade etmiştir; “⁴⁻⁶Burada, sarayda para kesemi çaldıkları için kumaşlarımı Šalatiwarlı tüccarlara verdim.”

Bir tanzim kararı olan **73 (a/k 471 a,b)**¹⁹⁹ numaralı belge deponun soyulmasıyla ilgili olup, metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; “¹⁻²Kārum kararı verdi ve ³⁻⁵Al(i)-ahum'un evinde bulunan kadarıyla, hem gümüşü hem altını, ⁶⁻⁸Aššur-idī'nin gümüşü kaybolduğunda, ⁹⁻¹¹kaybın tamamını Aššur-idī'ye tazmin edecek. ¹²⁻¹⁵Ve eğer depo varsa, depo(dan kaybolanı) da tazmin edecek.”

Kültepe tabletleri içerisinde, belgelerin kaybolması, çalınması ve zarar görme ihtimalini göz önünde bulunduran Asurlu tüccarların, çivi yazılı metinlerin güvenliğini sağlamak amacıyla kopyalarını çıkarttıklarına dâir referanslarda bulunmaktadır. Kültepe'de yapılan kazılar sonucunda ele geçen iki belge bu konuya güzel bir örnek teşkil etmektedir. Pilah-İštar tarafından muhataplarına yazılan **Kt 88/k 507/b**²⁰⁰ envanter numaralı belgede; “⁶⁰⁻⁶¹Babamın belgelerinin çoğu çalınmıştır.” ifadesi, Aššur-rē'ī'nin ölümünden sonra, oğullarının vefat haberini alıp, Anadolu'da işlerin başına geçinceye kadar ev ve iş yerlerinin başıboş kaldığını, bazı belgelerin hırsızlar tarafından çalındığını göstermektedir.

---

¹⁹⁸ “⁴lā KÙ.BABBAR^{ap}-šu-nu a-na-kam ki-ma ki-si-i i-na ⁵É.GAL^{lim} iš-ri-qú-ni šú-ba-tí-a a-na tám-kà-ri ⁶ša Ša-lá-tí-wa-ar a-dí-in-ma” bkz. Cahit Günbatti, 2014, s. 29-31.

¹⁹⁹ “¹kà-ru-um dī-nam ²i-dí-in-ma ³lu KÙ.BABBAR lu KÙ.GÍ ⁴ma-lá É [A-la-hi-im] ⁵i-ba-ší-ú ⁶i-nu-mi KÙ.BABBAR ⁷ša A-šūr-i-dí ⁸ih-li-qú ⁹ma-lá ha-al-qú ¹⁰a-na A-šūr-i-dí ¹¹ú-ma-lu-ú ¹²ú šu-ma ma-ša-ar-tum ¹³i-ba-ší-i ¹⁴ú ma-ša-ar-tum ¹⁵ú-ma-lá-ma” bkz. Emin Bilgiç-Hüseyin Sever-Cahit Günbatti-Sebahattin Bayram, (Ankara) Kültepe Tabletleri I, TTKY VI-33, Ankara, 1990, s. 91.

²⁰⁰ “⁶⁰⁻⁶¹tup-pu ša a-bi₄-a ma-du-tù-ma ša-ar-qú” bkz. Aliye Kuzuoğlu-Remzi Kuzuoğlu, “Eski Asurca Metinlere Göre Tabletlerin Kopyalarının Çıkarılması Hususu ve 1998 Arşivinin Tablet Kopyaları”, *Prof. Aliye Öztan'a Armağan*, Ankara, 2017, s. 184; Klaas Roelof Veenhof-Jesper Eidem, 2008, s. 208.

Bu konu hakkında ele alacağımız bir diğer örnek ise **Kt 88/k 178**²⁰¹ envanter numaralı mektuptur. Pilah-İştar'ın ^{“1-8)}*Kardeşim şuzuzu'nun adına devamlı olarak aldıkları bāb-ilim'in zarflı tabletleri ve onların kopyaları ve ayrıca onun zarflı tabletleri kaybolmuşlardır.*” şeklindeki ifādesi hırsızlıkla ilgili benzer sorunların yaşandığını ortaya koymaktadır.

---

²⁰¹ ^{“1-8)}*řup-pu-ú ha-ru-mu-tum ú me-eh-ru- şu-nu şa ba-áb DİNGİR şa a- şu-mi şu-zu-zu a-hi-a il-ta-qé-ú-ni ú a-ha-ma řup-pu-şu ha-ru-mu-tum a-ku-şu-tum*” bkz. Aliye Kuzuoğlu-Remzi Kuzuoğlu, 2017, s. 184.

2.4. Ticarî Mala El Koyma

Asurlu tüccarların, Anadolu'daki ticarî faaliyetleri yerel yönetimlerin desteğiyle yürütülmüş, sömürgeciler yerel yöneticilerin çıkarlarıyla çatışmaktan kaçınmışlardır.²⁰² Tâcirlerin bu kurala uymamasının cezası onların tutuklanmasına, evlerinin aranmasına ve değeri yüksek ticarî emtialarına el konulmasına kadar ileri gitmiştir. Yerel krallıkların, Asurlu tüccarlar üzerinde uyguladıkları ekonomik baskı ve tüccarlar için malî açıdan büyük problemlere neden olan ticarî mallara el konulması nedeniyle yaşanan kayıpların arka planı net bir şekilde bilinmemektedir.

Anadolu'daki yerel yönetimlerin, farklı devletlerle yaptıkları antlaşmaların dışına çıkarak, Asurlu tüccarların ticarî malları üzerinde geçici olarak hâkimiyet kurmalarının ilk izlerine M.Ö. II. bin yılda yâni Asur Ticaret Kolonileri Döneminde rastlanılmaktadır. İncelediğimiz Kültepe tabletlerinde, yerel krallıkların zaman zaman Asurlu tüccarlar ile aralarında özel sorunlar yaşadıklarına bu yüzden de tüccarların eşek ve kervanlarına, *ašium*, *birtum*, bakır, *amūtum*, gümüş (No:397),²⁰³ altın... vb. gibi değerli mâdenlerine el konulduğuna, bu eşyaların sarayda bulunan kilerlerde depolandığına ve tüccarların kendilerine âit olan şahsî malların güvenliğinin tehlikeye girdiğini gösteren referanslar bulunmaktadır. Ayrıca bu filolojik belgelerde, Zalpa kralı tarafından Aššur-imittî adlı tüccarın mallarına el konulduğuna, Zalpa kentinde 8 ay boyunca bir kervanın alıkonulduğuna, Puyā adlı tüccarın mallarına el konulduğuna ve tüccarın mallarını kurtarmak amacıyla saraya rüşvet verdiğiğine, Tuhipiya kentinde Šū-Bēlum adlı tüccarın alıkonulduğuna, Bazia ve Lā-qēpum'un idâresindeki mallara Hahhum kentinde el konulduğuna dâir ifâdeler yer almaktadır. Genel olarak yayınlanmış metinler içerisinde sarayın niçin tüccarların mallara el koyduğu hakkında bilgi verilmemiştir ancak Kt 92/k

---

²⁰² Kemal Balkan, 1974, s. 29-30.

²⁰³ Metnin transkripsiyon ve tercümesi için bkz. Cahit Günbattı, "Ankara Etnografya Müzesi'nde Bulunan Bir Kapadokya Tableti", *Bellekten*, C. LXIII, 1999, S.237, s. 391-392.

216, Kt n/k 597 ve Kt 94/k 922 envanter numaralı metinler bu durum için bir istisna teşkil etmektedir. Bu metinlerde; ticarî emtialara çözümlenmemiş bir dava yüzünden ve borçtan dolayı el konulduğu görülmektedir.

Kültepe tabletlerinde; “tutmak, alıkoymak, el koymak, ele geçirmek” anlamlarında *kalû/zakû/šakānu/šabātu/kašādu* fiilleri kullanılmıştır.

Bu konu hakkında ele alacağımız ilk belge, Aşşur-malik ve Şu-Bēlum’un Mannum-ki-Aşşur’a yazdığı **Kt n/k 1637**²⁰⁴ envanter numaralı mektuptur. Mektubun 1. ve 10. satırlarında kralın, tüccarlara âit olan mallardan eşekleri ve bakırı serbest bıraktığı, *birtum*²⁰⁵’a ise el koyduğu ve kralın, babalarım olarak bahsettiği yetkililerin, kendisine mektup yazıp emir vermeleri hâlinde, *birtum* adlı mâdenin sadece parasını ödeyeceğinden bahsedilmektedir. Metinde; kralın, Asurlu tüccarların mallarına el koyarak tüccarların mal güvenliğini tehlikeye atması şu şekilde aktarılmaktadır; “¹⁻⁴Aşşur-mālik ve Şu-Bēlum, Mannum-ki-Aşşur’a şöyle söylüyor: Burada, kral eşekleri ve bakırı bize serbest bıraktı, ⁵⁻⁸*birtum*’u (ise) alıkoyuyor. O (kral) şöyle söyledi: Benim babalarım yazınız. Eğer benim babalarım onun (*birtum*’un) bedelini ödesin derlerse, bana yazsınlar ve ⁹⁻¹⁰*ben onun bedelini ödeyeyim. Orada kārūm dâiresine müracaat et ve kārūm dâiresi (meseleyi) müzâkere etsin.*”

Metinden de anlaşıldığı gibi Asurlu tüccarlar, el konulan mallarını geri almak için krala başvurmuşlar, kral ise babalarım olarak hitap ettiği kişilerden gelecek olan cevaba

²⁰⁴ “¹a-na Ma-nu-ki-A-šur qí-bi₄-ma ²um-ma A-šur-ma-lik ³ù Šu-Be-lúm-ma a-na-kam ru-ba-um ⁴ANŠE^{III}. A ù URUDU ú-šé-er-ni-a-tí ⁵bi₄-ir-tám ik-ta-lá um-ma ⁶šu-ut-ma a-na a-ba-e-a šu-up-ra-ma ⁷šu-ma um-ma a-ba-ú-a-ma ší-im-šu ⁸li-iš-qú-ul li-iš-pu-ru-ni-ma ⁹lá-dí-in a-ma-kam a-na kà-ri-im ¹⁰pu-nu-ma kà-ru-um li’-im-li’-ik” bkz. Salih Çeçen, “Yeni Kültepe Metinlerine Göre Yerli-Asurlu Münasebetleri”, *I. UHKB*, 1990b, s. 140-142.

²⁰⁵ *birtum* kelimesi, Kt a/k 465/b:6-10; a/k 403; a/k-472 ve a/k 513’de *amūtum* mâdeni ile birlikte borçlanılan değerli bir metâ olarak karşımıza çıkmaktadır. *birtum* hakkında detaylı bilgi için bkz. Hüseyin Sever, “Kültepe Metinlerine Göre “Birtum” Kelimesinin Yeni Anlamı”, *X. Türk Tarih Kongresi*, Cilt II, Ankara, 1990, s. 468; CAD/B, s. 261-263; CDA, s. 45.

göre hareket edeceğini bildirmiştir. Anadolu'daki yerel yönetimlerin tüccarlara, ticarî faaliyetleri konusunda çıkarmış oldukları sıkıntıları gösteren bu olayda tâcirler, meselenin *kārum*'da görüşülüp, karara bağlanmasını beklemişlerdir.

Bu konu hakkında ele alacağımız bir diğer belge ise Şamuha *wabartum*'u tarafından şehrin elçisine ve Kaniş *kārum*'una hitaben yazılan **VAT 6209**²⁰⁶ envanter numaralı metindir. Metinde, sarayın Asur'dan gelen bir kervanın mal ve varlıklarına el koyduğu, ardından sarayın el konulan malların yarısının verilmesine rıza göstermesinden bahsedilmektedir. Bu metinde, ülkedeki en yüksek Asur otoritesi olan Kaniş *kārum*'unun elçisinin bile ticarî malların diğer yarısının serbest bırakılmasını sağlayamadığı dikkatimizi çekmektedir ve bu olay, yerel yönetimlerin devletlerarasında yapılan ticarî içerikli antlaşmaları ihlâl ettiğini göstermektedir.

Asurlu tüccarların mallarına, yerel kral tarafından el konulduğuna dâir bilgi veren bir diğer önemli belge ise S. Çeçen tarafından yayınlanan **Kt n/k 1318**²⁰⁷ envanter numaralı mektuptur (Res. 7). Usupiškum ve İküppīa'nın muhataplarına yazdıkları bu mektupta kral Uşanalum,²⁰⁸ Asurlu tüccarların yapmış oldukları bazı işleri araştırmak istemiş ancak tâcirler, *kārum*'dan korktukları için kralın kendileri hakkında araştırma yapmasına izin vermemişlerdir. Bunun üzerine kral, Asurlu tüccarların mallarına el koyarak, ticarî emtialarını saraydaki kilere götürmüş ve depolamıştır. Uşanalum'un

---

²⁰⁶ Metnin transkripsiyonu ve tercümesi için bkz. Julius Lewy, "On Some Institutions Of The Old Assyrian Empire", *HUCA* 27, 1956, s. 70, n. 301; H. Lewy, 1964, s. 196; Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 152.

²⁰⁷ ⁽¹⁾*a-na En-na-Sú-en* ⁽²⁾*Ú-şú-ur-ša-İštar ú* ⁽³⁾*İ-dí-ku-bi₄-im qí-bi₄-ma* ⁽⁴⁾*um-ma Ú-sú-pi-iš-ku-um* ⁽⁵⁾*İ-ku-pi-a-ma a-na-kam* ⁽⁶⁾*a na-du-dí-im a-dí* ⁽⁷⁾*kà-ri-im ni-ip-lá-ah-ma* ⁽⁸⁾*lá nu-şé-er-ma lá ú-na-dí-du-ma* ⁽⁹⁾*e-mu-qá-tám e-pu-uš-ni-a-tí* ⁽¹⁰⁾*ú-nu²-ut-ni a-na* É.GAL^{lim}-*šu ú-şé-li-ma* ⁽¹¹⁾*i-hu-ur-ší-im ik-ta-na-ak*" bkz. Salih Çeçen, 1990b, s. 147-148.

²⁰⁸ 1994 yılında Şalim-Aşşur isimli tüccarın arşivinden tanıdığımız ve yün ticareti ile ilgilenen bu şahıs hakkında Mogens Trolle Larsen Kültepe Tabletleri VI-a serisinde detaylı bilgiler vermiş ve bu kişinin adının ilk defa AKT 1,78 envanter numaralı metinde geçtiğini belirterek, Uşanalum'un bir saray yetkilisi olduğunu dile getirmiştir. Burada da ele aldığımız Kt n/k 1318 envanter numaralı metinde, yaptırım gücü yüksek bir kişi olan Uşanalum'un, Asurlu tüccarlara problemler çıkarttığını, onların ticarî emtialarını gasp ettiğini ve mal güvenliğini tehlikeye attığını göstermektedir. bkz. Mogens Trolle Larsen, 2010, s. 51-57; Adam Anderson, "Death of an Old Assyrian Salesman", *Chatreššar 1*, 2020, s. 13-16.

tüccarların mallarına el koyması ve onları gasp etmesi yerel sarayların, devletlerarasında yaptıkları ticarî antlaşmalara uymayarak, tüccarların mal güvenliklerini tehlikeye attığını göstermektedir. Metnin, konuyla ilgili satırlarında yaşanan olay şu şekilde geçmektedir; “¹⁻⁵)Ennam-Sū’en, Uşur-ša-İstar ve İdin-Kūbum’a söyle, Uşupiškum ve İkūppīa şöyle söylüyor: Burada, ⁶⁻⁹)kārūm’dan çekindiğimizden dolayı araştırılmaya izin vermedik ve onlar araştırma yapmadılar. O bize zorbaca muamele etti. ¹⁰⁻¹²)Bizim ticarî malımızı sarayına çıkarttı ve depoda mühürledi.”

Anadolu’da yerel yöneticiler tarafından Asurlu tüccarların ticarî mallarına, el konulduğuna dâir bilgi veren belgelerden bir diğeri ise **TC III, 85**²⁰⁹ envanter numaralı metindir. Metinde, Zalpa kralı tarafından mallarına el konulan Aşşur-İmittî adlı tüccar, kralın huzuruna birkaç kez çıkmış ancak meseleyi çözememiş ve günlerdir oyalandığını dile getirmiştir. Kralın, tüccarın mallarına el koyması yerel idarenin ticarî nitelikli antlaşma maddelerinin dışına çıkarak, Asurlu tüccarların mal güvenliğini ihlâl ettiğini göstermektedir. Bu olay, metinde şu şekilde aktarılmaktadır; “¹⁻²)Aşşur-İmittî’ye söyle, İli-ālum şöyle söylüyor: ³⁻⁷)Senin kayıp malların hakkında, tâlimatların gereğince benim için bir elçi seçtiler ve erbum olarak Zalpalı’ya dokuz şeqel altın getirdik. Kral şöyle söyledi: ⁸⁻¹²)Altınını elimde tutuyorum. Gümüş kayboldu, bronz ve onu çevreleyen kapağı! Kısıtladığım köle meselesiyle ilgili el koydular. ¹²⁻¹⁷)Senin haberin kārūm’a gelsin. Benim haberim kārūm’a gittiğinden beri, bir veya iki kez (saraya) çıktık ve bizi yirmi gün oyaladı. ¹⁸⁻²⁰)Arkasından o şöyle söyledi: Siz gidin, kayıp malların sahibi buraya gelsin. ²⁰⁻²²)Onun suçudur ve ona vereceğim.”

²⁰⁹ “⁴¹)a-na A-šūr-[i]-mì-[tī] qī-bi-ma ²)um-ma İ-lī-a-lūm-ma ³)a-na šu-mì hu-lu-qá-i-kà ⁴)a-ma-lá té-er-tí-kà šī-ip-ra-am ⁵)e-bi-ru-ni-ma 9 GÍN ⁶) KÜ.GÍ er-ba-am a-na Za-al-pá-i-im ⁷)ni-šé-e um-ma ru-ba-um-ma ⁸)KÜ.GÍ-kà qá-tí ú-kà-al ⁹)KÜ.BABBAR ha-lá-aq sí-pá-ri ¹⁰)ú sá-he-er-tù-šu a-na ša ¹¹)İR^{dim} iṣ-bu-tù-[ni?] ¹²)ak-bu-us té-er-ta-kà ¹³)a-na kà-ri-im li-li-ik ¹⁴)iṣ-tù té-er-tí a-kà-ri-im ¹⁵)i-li-ku [a]-dí ma-lá ¹⁶)ú šī-ni-[šu] né-li-ma ¹⁷)20 u₄-me-e ú-sá-as-he-er-ni-a-tí-ma ¹⁸)i-wa-ar-ki-tim um-ma ¹⁹)šu-ut-ma a-tal-kà be-el ²⁰)hu-lu-qá-e li-li-kam-ma ar-ni ²¹)šu-wa-tí-ma ²²)a-da-šu-um” bkz. Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 132-134; Mogens Trolle Larsen, “The Old Assyrian Colonies In Anatolia”, *Journal of the American Oriental Society*, vol. 94, No. 4, s. 474.

Šu-İštar tarafından Dadaya, Enlil-bāni, Lā-qēpum, Aššur-lamassī ve Aššur-imittī'ye yazılan **Kt 92/k 527**²¹⁰ envanter numaralı mektup, sarayın *kārum*'u aldattığı, *ašium* ile kervanı tuttuğu hakkında bilgi vermiş ve tüccarın, şehrin sarayında yaşadığı sıkıntılardan bahsetmiştir. Asurlu tüccarların, ekonomik güvenliğini olumsuz yönde etkileyen bu olay, metnin ilgili satırlarında şu şekilde geçmektedir; “¹⁻⁴Šu-İštar şöyle (söylüyor): *Dadaya! Enlil-bāni, Lā-qēpum, Aššur-lamassī ve Aššur-imittī'ye söyle!*”⁶⁻⁸ *Birkaç defa size yazdım ve ben şöyle (söyledim):* ⁹⁻¹²*Saray kārum'u aldatıyor, kārum'u bilgilendirin!* ¹³⁻¹⁵*Siz kārum'u bilgilendirdiniz mi?* ¹⁶⁻¹⁸*Sizin haberiniz bana dönmedi. (Haberi) bana gönderin!* ¹⁸⁻²²*(Saray) kervanı ve ašium'u tuttu ve bizi bırakmayı istemiyor.* ²²⁻³¹*Siz kārum'u tercih ettiniz ve bugüne kadar beni burada oyaladınız.”*

Kervanın alıkonulması hakkında ele alacağımız bir diğer ciddî vaka ise Zalpa şehrinde en az 8 ay süre ile bir kervanın tutulmasından (*kalā'um*) bahseden ve hasarlı bir durumda olan **Kt 91/k 100**²¹¹ envanter numaralı mektupta rapor edilmiştir. Mektubun, Asur hükümdarı tarafından Asur şehir elçileri ve Kaniš *kārum*'una yazılmış olması, bu olayın ciddiyetinin altını çizmektedir. Arka yüzü ağır hasarlı bir durumda olan bu mektupta, yaşanan olaylar yazar tarafından şöyle aktarılmıştır; “¹⁻¹⁰*Waklum, şöyle söylüyor; Enna-(kırık kısım), Puzur-ilī, Titinari, şehrin elçilerine ve Kaniš kārum'una söyle, Puzur-Aššur'un kervanı sekiz aydan beri Zalpa'da alıkonulmuştur.”*

²¹⁰ “¹um-ma Šu-İštar-ma ²a-na Da-da-a ³dEn-lil-ba-ni ⁴Lá-qé-pì-im A-šur-lá-ma-sí ⁵ù A-šur-i-mì-tí ⁶qí-bi-ma: a-dí ma-lá ⁷ù ší-ni-šu áš-pu-ra ku-nu-tí ⁸um-ma a-na-ku-ma ⁹É.GAL^{lím} kà-ra-am ¹⁰i-sà-li ú-za-an ¹¹kà-ri-im ¹²pí-it-a ¹³a-tù-nu ú-za-an ¹⁴kà-ri-im ¹⁵ta-áp-té-e-a ¹⁶té-er-ta-ka-a-ku-nu-ma ¹⁷lá i-tù-ra-am ¹⁸ṭur₄-da-am qá-sú ¹⁹ELLAT^{tam4} ù a-ší-a-am ²⁰iš-ba-at-ma ²¹ù ni-a-ti <<a-dí>> wa-šu-ra-am ²²lá i-mu-a pá-né-e ²³kà-ri-im ²⁴tù-ub-lá-ma ²⁵a-dí u₄-mì-im ²⁶a-ni-im tù-uš-té-ší-ba-ni” bks. Hakan Erol, 2018, s. 194-195.

²¹¹ “¹[um-ma] w[a-ak-lúm-ma] ²a-na En-n[a- ³Puzur₄-i-lí ⁴Ti-ti-na-r[i]? ⁵ší-ip-re-e [ša a-lim] ⁶ù kà-ri-im Kà-ni-i[š] ⁷qí-bi-ma ELLAT^{at} ⁸Puzur₄-A-šūr iš-t[ù] ⁹[IT]U.[8].KAM i-na Za-al-p[á] ¹⁰[k]à-al-at” bks. Klaas Roelof Veenhof, 2014, s. 845.

Kaniš *kārum*'u tarafından yazılan **Kt 92/k 389**²¹² envanter numaralı belgede, Puyā adlı tüccara âit olan ticarî mallar, metinde adı belirtilmeyen bir yerin sarayında alikonulmuş bu yüzden de Puyā, *kārum*'un mallarını serbest bırakması için saraya; *Akad*, *šilipkā'u*, *namaššuhum*, *kusītum*, *kutānu* türlerinde kaliteli kumaşların gönderilmesini istemiştir. Puyā'nın, yerel yönetimin el koyduğu malları geri almak için saraya kaliteli kumaşlar göndermesi yerel idârenin, tüccarları ekonomik açıdan nasıl zor durumda bıraktığını ve mallarının güvenliğinin olmadığını göstermektedir. Metinde, yaşanan bu olay şu şekilde geçmektedir; ¹⁻³)Kaniš *kārum*'u şöyle (söylüyor): *Šu-İštar'a ve onun kervanına söyle!* ³⁻¹²)Mektubumuzu işittiğiniz günde *Aššur'un hançerini çıkartın ve kervandaki bütün kumaşlardan yüz elli (parça) kaliteli kutānu-kumaşının fiyatını, hançerin önünde, tanrı Aššur ve sizin tanrılarınız (adına) belirleyin ve Šu-İštar ve Kurub-İštar onları mühürlesinler.* ¹³⁻¹⁴)Kaliteli kumaşların sa'atum vergisini (ödeyin). ¹⁴⁻¹⁸)Ayrıca onların (hukukî) işlemlerini yapın ve saraya götürüp Puyā için tamamlayın ve ¹⁹⁻²⁰)Aššur'un hançeri önünde hepiniz yemin edin. ²⁰⁻²⁵)Adamın belirleyeceği kadar kaliteli kumaşların sa'atum-vergisinde kaliteli kumaşların (ödemesini) iptal etmedikleri (için) verdiği kumaşlar kaliteli olsun! ²⁵⁻³⁴)Akad-kumaşlarının fiyatından ya elbiseyi ya *šilipkā'u*-kumaşlarını ya *namaššuhum*-kumaşını ya kaliteli ince kumaşı ya da kaliteli *kusītum*-kumaşını; on (parça) kaliteli kumaşın bedelini tespit edin ve onları kaliteli *kutānu*-kumaşlarına ekleyin. ³⁵⁻³⁶)Kumaşlar kaliteli olsun ki mal sarayda tutulmasın.”

²¹² ⁴¹)*um-ma kà-ru-um Kà-ni-iš-ma* ²)*a-na Šu-İštar ù ELLAT^{ti}.šu* ³)*qí-bi-ma i-na u₄-mì-im* ⁴)*ša řup-pì-ni ta-ša-me-a-ni* ⁵)*GÍR ša A-šùr šé-ší-a-ma* ⁶)*i-na mì-ma TÚG.HÍ.A ša ELLAT^{im}* ⁷)*1 me-at 50 TÚG ku-ta-ni* ⁸)*SÍG₅ a-na ší-mì-šu-nu* ⁹)*IGÍ GÍR a-na A-šùr* ¹⁰)*ù i-li-ku-nu* ¹¹)*am-ra-ma Šu-İštar* ¹²)*ù Kur-ub-İštar li-ik-nu-ku-šu-nu* ¹³)*šá-a-tám ša TÚG.HÍ.A* ¹⁴)*SÍG₅ a-ha-ma* ¹⁵)*a-na pu-tí-šu-nu* ¹⁶)*[e]p-ša-ma a-na É.GAL^{lim}* ¹⁷)*šé-ri-ba-nim* ¹⁸)*ù a-na Pu-a-a-a gu₅-mur-ma* ¹⁹)*GÍR ša A-šùr ku-lu-ku-nu-ma* ²⁰)*ta-ta-ma-a: a-wi-lúm* ²¹)*TÚG.HÍ.A SÍG₅^{im} ma-lá* ²²)*i-ša-ku-nu i-na sá-i-tí-šu* ²³)*TÚG.HÍ.A SÍG₅ lá ú-tá-bi-ú-ni* ²⁴)*TÚG.HÍ.A ša i-du-nu* ²⁵)*lu dam-qú-ni i-na* ²⁶)*ší-mì-im ša A-ki-di-e* ²⁷)*lu lu-bu-ša-am* ²⁸)*lu ší-li-ip-ké-e* ²⁹)*lu na-ma-ša-ha-am* ³⁰)*lu ra-qá-tám: SÍG₅* ³¹)*lu ku-sí-tám SÍG₅* ³²)*10 TÚG.HÍ.A SÍG₅* ³³)*am-ra-ma* ³⁴)*a-na šé-er TÚG ku-ta-ni SÍG₅ id-a-šu-nu* ³⁵)*TÚG.HÍ.A lu SÍG₅ qú-ma i-na É.GAL^{lim}* ³⁶)*ú-nu-tum lá i-ka-ša-ad*” bkz. Hakan Erol, 2018, s. 60-61.

Bu konuda ele alacağımız bir diğer belge ise Šū-Bēlum tarafından Aššur-bēl-awātim, Aššur-imitti, Aššur-taklāku ve Īnā'ya yazılan **Kt n/k 1490**²¹³ envanter numaralı mektuptur(Res. 8). Mektupta Šū-Bēlum, gümüş ile ilgili olayında sarayın kendisini Tuhpia adlı şehirde alıkoyduğunu ve eşyalarını geri çevirdiğini bildirmiştir. Ayrıca metinde, yerel yönetimin Šū-Bēlum'un mallarına el koymasının ve sarayda 10 gün bekletilmesinin nedeninin sarayın kendisini aldatması olayı ile ilgili olduğundan bahsedilmiştir.²¹⁴ Yapılan hilenin açıkça belirtilmediği metinde olaylar şu şekilde aktarılmaktadır; “¹⁻⁵)Aššur-bēl-awātim, Aššur-imitti, Aššur-taklāku ve Īnā'ya söyle; Šū-Bēlum şöyle söylüyor: Sekiz mana dört šeşel (gümüşü) ve üç 1/3 šeşel altını, Azua⁶⁻¹⁰)size getirdi. Benim mührümü taşıyan, on yedi mana gümüşü ve 1/3 mana yedi šeşel altını, Sū'en-Pilah size taşımaktadır. Lütfen, rica ediyorum!¹¹⁻¹²)Gümüş meselesine gelince; bu güne kadar bana göndermediler.¹³⁻¹⁵)Saray, Tuhpia'da beni alıkoydu ve on gün bekletti.¹⁶⁻¹⁸)Wahšušana'dan buraya geldim ve saray hile yaptı ve¹⁹⁻²⁰)benim eşyayı yoldan buraya geri çevirdi.²¹⁻²⁵)Ben Šalatuwar'a danıştım. Puruštattum'a çıktığı günde, Sū'en-Pilah'ı buraya sevk ettim. Geleceğim ve²⁶⁻²⁹)Beş gün gecelemeden kalkıp geleceğim. Eğer benim kalayım oraya girecek olursa,³⁰⁻³¹)kalayımı Sū'en-Pilah'a veriniz ki, bana getirsin.³²⁻³⁶)Yolda beni karşılasınlar. Lütfen, rica ediyorum! Beni mesûl durumda bırakmayınız.”

²¹³ “¹)a-na A-šur-be-el-a-wa-tim ²)A-šur-i-mi-ti A-šur-ta-ak-lá-<ku> ³)ù Ī-na-a qí-bí-ma ⁴)um-ma Šu-Be-lum-ma 8 ma-na 4 GÍN KÙ.BABBAR ⁵)ù 3 1/3 GÍN KÙ.GÍ A-sú-a ⁶)ub-la-ku-nu-ti 17 ma-na KÙ.BABBAR ⁷)ù 1/3 ma-na 7 GÍN KÙ.GÍ ⁸)ku-nu-ki-a Sú-en₆-pí-lá-ah ⁹)na-áš-a-ku-nu-ti-ba-ú-a ¹⁰)be-lu-<ú>a a-tù-nu a-šu-mi ¹¹)ša KÙ.BABBAR a-dí u₄-mì-im ¹²)a-nim la ú-šé-bi-nim ¹³)É. GAL^{lum} i-na Tù-ùh-pí-a ¹⁴)ik-la-a-ni-ma 10 u₄-me ¹⁵)ú-ša-as-hi-ra-ni ¹⁶)i-na Wa-ah-šu-ša-na ¹⁷)a-li-kam-ma É.GAL^{lum} ¹⁸)ni-ki-iš-tám iš-ku-ma ¹⁹)ú-nu-ti iš-tù ha-ra-nim ²⁰)ú-ta-e-ru-nim-ma ²¹)a-na Ša-la-tù-ar ²²)ni-tù-wa'a-na ša-am-ší ²³)ša a-na Pu-ru-uš-ha-tim ²⁴)ú-šú-ni Sú-en₆-pí-lá-ah ²⁵)a-ru-dam e-ra-áb-ma ²⁶)5 u₄-me ú-lá a-bi-at ²⁷)a-ta-bi-a-am ²⁸)a-ta-la-kam šu-ma ²⁹)AN.NA^{ki} e-ra-ba-am ³⁰)AN.NA^{ki} Sú-en₆-pí-lá-ah ³¹)di-na-ma lu-ub-lam ³²)i-na ha-ra-nim ³³)li-im-hu-ra-ni ³⁴)a-ba-ú-a be-lu-ú-a a-tù-[nu] ³⁵)a-na šál-šim ³⁶)lá ta-ša-kà-na-ni” bkz. Salih Çeçen-Gürkan Gökçek, “Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu'da Yerel Sarayların Tüccarların Mallarına El Koyması Durumu ve Yerel Yetkili Uşanalum”, *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3/2, 2021, s. 537-539.

²¹⁴ Salih Çeçen-Lütfi Gürkan Gökçek, 2021, s. 537.

Mala el koyma hakkında ele alacağımız bir diğer belge ise Dadaya ve Damiq-pī-Aššur tarafından Šu-İštar'a yazılan **Kt 92/k 510**²¹⁵ envanter numaralı mektuptur. Asurlu tüccarların, mal güvenliği açısından yaşadıkları zorlukları gösteren mektup, Bazia ve Lā-qēpum'un idâresinde bulunan mülklere, Hahhum şehrinde el konulduğu hakkında bilgi vermektedir. Metinde adı belirtilmemiş olan Asurlu tüccarın, ticarî emtialarına han sahiplerinin el koyması olayı şu şekilde anlatılmıştır; ²⁵⁻²⁷*Bazia ve Lā-qēpum'un idâresindeki tüccarların malları Hahhum'da bulunmaktadır.* ²⁷⁻²⁸*(O malı) istedik fakat onların hanları/han sahipleri vermediler.* ²⁹⁻³¹*Onlar şöyle (söylediler): Bazia ve Lā-qēpum'un haberi gelinceye kadar (malı) serbest bırakmayacağız.* ³¹⁻³⁴*Lā-qēpum'un sorumluluğundaki mal denkleştirme ödemesi gerektirdi ve vekilleri onun için faizle gümüş aldılar.* ³⁴⁻³⁶*Onu (Lā-qēpum'u) bilgilendir ve gümüşü göndersin (ki) faizi onun için fazla işlemesin.* ³⁶⁻³⁷*Ben temsilci (olarak) yaklaşmayacağım. O gümüş için malı (rehin) tutuyorlar.”*

Aššur-šad-ilī tarafından Aššur-Lamassī'ye ve özellikle de Kuliya'ya yazılan **Kt 92/k 216**²¹⁶ envanter numaralı mektup, Asurlu tüccarın malına el konulmasının nedeni hakkında bilgi vermektedir. Latarāk adlı tüccar, davası çözülmediği için Kuliya'nın Apûm kentindeki malına el koymuştur. Konu, metnin ilgili satırlarında şu şekilde geçmektedir; ¹⁻³*Aššur-šad-ilī; Kuliya ve Aššur-Lamassī'ye, özellikle Kuliya'ya şöyle söylüyor:* ⁴⁻⁸*Sabasiya'nın evindeki mesele yüzünden, senin huzurunda çözülmeyen dava yüzünden, Latarāk, Apûm'da bıraktığın malına el koydu.”*

²¹⁵ ²⁵*lu-qú-tum ša DAM.GÀR ša šé-ep* ²⁶*Ba-zi-a ù La-qé-pì-im i-na* ²⁷*Ha-hi-im-ma i-ba-ší né-ri-iš-ma* ²⁸*É ub-ra-tí-šu-nu lá i-di-nu um-ma* ²⁹*šu-nu-ma a-dí: té-er-tí Ba-zi-a* ³⁰*ù La-qé-pì-im i-lá-kà-ni* ³¹*lá nu-šar lu-qú-tum ša šé-ep* ³²*La-qé-pì-im ni-pì-il₅-tám ir-ší-ma* ³³*ša ki-ma šu-a-^{ti}* KÛ.BABBAR ³⁴*a-na ší-ib-tim il₅-qé-ú-šu-um ú-za-šu* ³⁵*pé-tí-ma* KÛ. BABBAR *lu-šé-bi₄-il₅ ší-ib-tum* ³⁶*lá i-ma-sú-um a-na-ku ša-zu-úz-tum* ³⁷*lá tá-hu- a-ku a-na* KÛ. BABBAR *šu-a-tí: ú-nu-tám ú-kà-lu*” bkz. Hakan Erol, (Ankara) *Kültepe Tabletleri XI-a, vol. I: Šu-İštar'a Ait Belgeler*, TTKY VI-33^{1-a}, Ankara, 2018, s. 72-73.

²¹⁶ ¹*um-ma A-šù[r-ša-dí]-li-ma* ²*a-na Ku-li-a ù A-šùr-la-m[a-sí]* ³*a-na Ku-li-a qí-bi₄-ma* ⁴*a-šu-mì a-wa-tim sa É Sá-ba-[sí-a]* ⁵*a-wu-tum ša [m]a-ah-ri-kà* ⁶*lá iz-ku-ú: lu-qú-ut-kà* ⁷*ša i-na A-pí-im té-zi-b[u]-m[a]* ⁸*Lá-ta-ra-ak iş-ba-at*” bkz. Klaas Roelof Veenhof, 2010, s. 104.

Amur-İştar tarafından Kuliya'ya yazılan ve hasarlı bir durumda bulunan **Kt 92/k 257**²¹⁷ envanter numaralı mektubun 10. ve 16. satırları arasında Latarāk isimli tüccarın, Kuliya'nın mallarına, Apûm şehrinde el koymasından bahsedilmiştir. Tüccarın, Latarāk'ın ele geçirdiği malları serbest bırakması için yaşlılardan tablet alması, Kuliya'nın, ticarî emtialarına el konulmasıyla yaşamış olduğu sıkıntılı süreç hakkında bilgi vermektedir. Metinde Latarāk'ın, Kuliya'nın mallarına el koyması olayı şöyle ele alınmaktadır; “¹⁰⁻¹¹[Geri kalan?] malı Latarāk, Apûm'da ele geçirdi. ¹²⁻¹⁶İhtiyar heyetinin tabletinden bir güç elde ettim ve bir haberci gönderdim ve böylece malın [serbest bırakılmasını] elde ettim [ki Abî-wedu şimdi size getiriyor.]”

Uşur-ša-İştar tarafından Kaniř *kārum*'una yazılan ve sarayda alıkonulan bakır hakkında bilgi veren bir diğer metin ise **Kt n/k 1343**²¹⁸ envanter numaralı metindir. Metinde bakırın alıkonması olayı yazar tarafından řu ifâdeler ile aktarılmaktadır; “¹¹Saray, bakırı alıkoyuyor.”

İncelediğimiz çivi yazılı belgeler arasında Asurlu tüccarların ticarî mallarına borç nedeniyle el konulduğunu gösteren metinler bulunmaktadır. Borçtan dolayı gümüşe el koyma hakkında bilgi veren **Kt n/k 597**²¹⁹ envanter numaralı mektupta, İli-bāni'ye teslim edilen 4 *mina* gümüşten haberdar olan alacaklının, gümüşe el koyması olayı řu şekilde anlatılmaktadır; “¹⁻⁴Būr-Aşşur'un ođlu İli-bāni'nin tüccara borçlu olduğu yedi *mina* gümüş için ⁵⁻⁸*nishātum* vergisi (üzerine) eklenmiş, *şaddu'atum* vergisine doyurulmuş

²¹⁷ “¹⁰[šî-tî] lu-qú-tim řa A-[pî-im] ¹¹Lá-ta-ra-ak [iř-ba-at] ¹²řup-pá-am řa ř[i-bu-tim] ¹³da-na-am a[l-qé-ma] ù řî-ip-ra-a[m ář-pu-ur-ma] ¹⁵lu- qú-tám [ú-řî-ir-ma A-bi-we-du] ¹⁶i-[ra-dî-a-ku-um]” bkz. Klaas Roelof Veenhof, 2010, s. 126.

²¹⁸ “¹¹É.GAL^{lim} URUDU ú-kà-at” bkz. Salih Çeçen-Lütfi Gürkan Gökçek, “Asur Ticaret Kolonileri Dönemi Tüccarlarından Uşur-ša-İştar'ın Saray ve Kurumlar ile Yazışmalarından Bazı Örnekler”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, 4, s. 190-191.

²¹⁹ “¹a-na 7 ma-na KÛ. BABBAR ²řa DİNGİR-ba-ni DUMU Bur-A-şur ³a-na DAM.GÀR^{ri-im} ⁴ha-bu-lu 4 ma-na KÛ. BABBAR ⁵ni-is-ha-sú-DİRİ ⁶řa-du-a-sú şa-bu-ú ⁷ku-nu-ki-e şa şu-ha-ar-tim ⁸ù ku-nu-ki-şu a-na ⁹a-li[m]^{ki} a-na řî-a-ma-tim ¹⁰ip-qî-sú-ma ¹¹ù-bi₄-il₅ ¹²i-na KÛ. BABBAR qá-tí ¹³DAM.GÀR^{ri-im} ¹⁴řa-ak-na-at” bkz. Emin Bilgiç-Sebahattin Bayram, (Ankara) *Kültepe Tabletleri II*, TTKY VI-33, Ankara, 1995, s. 29-30.

*şuhārtum ve onun kendi mühürle (mühürlü) dört mina gümüşü*⁸⁻⁹⁾Şehir'e (Asur'a) satmaya (götürmek) üzere¹⁰⁾ona teslim etti.¹¹⁾O da götürdü.¹²⁻¹⁴⁾Gümüşe, tüccar el koymuştur.”

Borçtan dolayı gümüşe el konulması hakkında bilgi veren bir diğer örnek ise Ennam-Aşşur tarafından Damiq-pī-Aşşur ve Ali-ahum'a yazılmış olan **Kt 94/k 922**²²⁰ envanter numaralı mektuptur ve yaşanan olay metnin ilgili satırlarında şu şekilde geçmektedir; “¹⁵⁻¹⁹⁾*Gümüşe el koydunuz ve tüccarın mesajına göre beni geciktirmemelisiniz.*”

Henüz yayınlanmamış olan **Kt n/k 203**²²¹ envanter numaralı mahkeme kaydında, Kaniş *kārum*'u Şu-İstar, Şu-Anum'un oğlu Enna-Suen, Buzazu'nun oğlu İkün-pīya ve İliya'nın oğlu Puzur-Aşşur'un hisse sahibi olduğu 43 *şeql amūtum*'a el koymuş ve bu insanları 16 *mina* gümüş ödeyerek cezalandırmıştır. Ancak belgede, bu cezanın neden verildiği belirtilmemiş olup, belkide bu ceza vergi vermemek amacıyla verilmiştir. Asurlu tüccarların değerli ticarî mallarına el konularak, tüccarların mal güvenliklerinin tehlikeye girmesi olayı metinde şöyle aktarılmaktadır; “¹⁻³⁾*Kaniş kārum*'u, *İkūppī-Aşşur*'a karşı bizi *şāhit* olarak tuttu.⁴⁻⁵⁾*Kaniş kārum*'u, *İkūppī-Aşşur*'a şöyle söyledi; ⁶⁻¹⁴⁾2/3 *mina* üç *şeql amūtum*'u *Aşşur-bāni*'nin oğlu Şu-İstar, Şu-Anum'un oğlu Enna-Su'en, Buzazu'nun oğlu İkün-pīya, İliya'nın oğlu Puzur-Aşşur bunların beyi olarak biz (*amūtum*'a) el koyduk ve on altı *mina* gümüşü ceza olarak verdik.¹⁵⁻²⁰⁾Onların adına sekiz *mina* gümüşü Atata bize

²²⁰ “¹⁵⁾KÙ. BABBAR ¹⁶⁾tù-ša-`aš`-bi-ta-ma ¹⁷⁾a-ma-lá n[a-ás]-pé-er-tim ¹⁸⁾ša tám-kà-`ri`-im ¹⁹⁾lá tù-ša-as-ha-ra-ni” bkz. Mogens Trolle Larsen, 2013, s. 85-86.

²²¹ “¹⁾kà-ru-um Kà-ni-iš ²⁾a-na Í-ku-pí-A-şur ³⁾iş-ba-at-ni-a-tí-ma ⁴⁾um-ma kà-ru-um Kà-ni-iş-na ⁵⁾a-na Í-ku-pí-A-şur-ma ⁶⁾2/3 ma-na 3 GÍN a-mu-tám ⁷⁾ša Şu-İstar DUMU A-şur-ba-ni ⁸⁾E-na-Sú-en₆ DUMU Şu-A-nim ⁹⁾Í-ku-pí-a DUMU Bu-za-zu ¹⁰⁾ù Puzúr-A-şur DUMU Í-lí-a ¹¹⁾be-lu et-lu-tim ¹²⁾ni-iş-bu-tù-ma ¹³⁾a-na 16 ma-na KÙ.BABBAR ¹⁴⁾a-na ar-nim ni-dí-nu-şu-nu-ni ¹⁵⁾A-ta-ta AM-ta-ha-ar-ni-a-tí-ma ¹⁶⁾8 ma-na KÙ.BABBAR ¹⁷⁾né-nu-un-şu-nu-tí-ma ¹⁸⁾8 ma-na KÙ.BABBAR i-na İTU.KAM ¹⁹⁾kán-mar-ta li-mì-im ²⁰⁾Í-lí-dan ta-dí-ni-a-tí ²¹⁾a-mu-tám ku-a-tí ni-dí-na-kum ²²⁾a-lik-ma KÙ.BABBAR^{áp}-kà ²³⁾li-dí-nu-ni-kum ²⁴⁾kà-ru-um Kà-ni-iš ²⁵⁾a-mu-tám ú-ša-ak-ni-ik ²⁶⁾a-na a-wa-tim ²⁷⁾a-ni-a-tim ²⁸⁾kà-ru-um Kà-ni-iš ²⁹⁾ša-he-er GAL i-dí-ni-a-tí-ma ³⁰⁾İĞÍ GÍR ša A-şur ší-bu-tí-ni ³¹⁾ni-dí-in İĞÍ Şu-Ku-bi₄-im İĞÍ Ú-zu-a ³²⁾İĞÍ A-mur-DİNGİR”

(verdi). Sekiz mina gümüş İli-dân yılı Kanwarta ayında bize verdiniz. ²¹⁻²⁵)Amütum 'u size verdik. Git ve senin gümüşünü sana versinler. Kaniş kārūm 'u amütum 'u mühürletti. ²⁶⁻³²) Bu mesele için Kaniş kārūm 'u büyük, küçük meclisi bizim için karar verdi. Aššur'un kılıcı huzurunda şâhitliğimizi verdik. Şâhit Šu-Kūbum, şâhit Uzua, şâhit Amur-ilī. ”

2.5. Hapse Atma/Atılma

Eski Anadolu’da, suçlunun işlediği hukuka aykırı eylemler karşılığında uğradığı zararı tazmin edeceğini garanti eden veya suçlunun cezasını çekmek üzere hapsedildikleri zindanlara, ilk olarak Asur Ticaret Kolonileri döneminde rastlanılmaktadır.²²² İncelemiş olduğumuz Kültepe tabletleri içerisinde Asurlu tüccarların kaçakçılık, ülkenin siyasî ve askerî güvenliğini etkileyen casusluk, borçluluk... vs. gibi çeşitli nedenlerden dolayı yerel yönetimler tarafından hapse atıldığına hatta hapse atılan tüccarların idamlarının söz konusu olduğuna ve tâcirlerin ticarî mallarına el konulduğuna şahit olmaktayız. Bu belgelerde, işlenen suçun niteliğine göre cezanın toplumsal statüye göre bir değişiklik gösterip-göstermediği hakkında bilgi verilmemiş olup, hapis cezasının nasıl ve ne kadar sürdüğüne dâir Kt 87/k 249 ve Kt 86/k 48 envanter numaralı metinlerde detaylı olmayan bilgiler verilmiştir. Ancak suçlarına paralel olarak verilen bu hapis cezalarının kısa veya uzun süreli hapis cezasına tâbî olması gerekir. Bu tezimizi doğrulayan TCL 14, 49 (OIP 27,5) envanter numaralı belgede, hapis cezasının geçici bir uygulama olduğuna ve fidye ödendikten sonra mahkûmların serbest bırakıldığına dâir ifâdeler yer almaktadır.

Ayrıca bu belgeler içerisinde bulunan WAG 48/1465 envanter numaralı metin, M. Ö. II. bin yılda *kārum*’larında bu yaptırımı uyguladıklarını göstermektedir. Bu cezaya mahkûm edilen kişilerin bir yere kapatılarak, özgürlüklerinin kısıtlanması hakkında bilgi veren çivi yazılı belgelerde; Bazia, İlī-idī ve beraberindekilerin, Šū-Belum’un, Saya adlı şahısların hürriyeti bağlayıcı bir ceza olan hapse atıldıkları görülmektedir. Eski Anadolu’da, Asurlu tüccarlar zamanında zindanlara atıfta bulunan belge sayısı az olmakla birlikte, hapishane ya da zindanda hangi koşullar altında yaşadığını bilemediğimiz suçluların, bu ortamlar yüzünden can güvenliğinin tehlikeye girmesi muhakkaktır.

---

²²² Kaspar Riemschneider, “Prison and Punishment In Early Anatolia”, *Journal of the Economic and Social History Of the Orient*, vol. XX, Part I, s. 114; Turgut Yiğit, “Eski Anadolu’da Hapishane ve Ceza”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 26, 199, s. 341-342.

Taramış olduğumuz Kültepe metinlerinde, “hapse atmak/girmek” anlamlarında *ana kišaršim nadû/erābum* (CAD/K,s.450), “hapishanede kalmak” anlamında ise *ina kišeršim wašābum* (CAD/K,s.451) ifâdeleri kullanılmış, hapishane anlamında ise CAD’de yabancı bir kelime olduğu belirtilen *kišeršum* (CAD/K,s.450) tâbiri kullanılmıştır.

Bu konu hakkında ele alacağımız ilk belge, 1962 yılı Kültepe kazısında bulunmuş olan ve bir nüshası C. Günbattı, diğer nüshası ise C. Michel tarafından yayınlanan **Kt n/k 504**²²³ ve **Kt 93/k 145** envanter numaralı metinlerdir. M.Ö. II. bin yılda Eski Anadolu’daki hukuk anlayışı hakkında bilgi veren ve 5 şahit huzurunda hazırlanan bu mektupta, Asurlu bir tüccar olan Aššur-taklāku’nun metinde adı belirtilmeyen bir yerin kral ve kraliçesi tarafından tutuklanarak hapse atılması ve gerektiğinde idam cezası uygulanabileceği anlatılmaktadır. Buna karşın *kārum* yönetimi, olaydan 2 ay sonra bir heyeti saraya göndererek, Aššur-taklāku’nun mâsum olduğunu söylemiş ve tüccarın serbest bırakılmasını talep etmiştir. Ancak kral ve kraliçe tüccarın serbest bırakılması için casusluk yaptığından şüphe ettikleri kişinin teslim edilmesini, 1 *mina amūtum* ve 10 *mina* altının kendilerine verilmesini talep etmiştir. Kral ve kraliçe bu isteklerinin yerine getirildiği takdirde Aššur-taklāku’yu serbest bırakacaklarını aksi takdirde ise Asurlu

²²³ “¹iš-tù A-šùr-ták-lá-ku ²É.GAL^{lim} iš-bu-tù-ni ³2 İTU.KAM i-li-ik-ma ⁴kà-ru-um a-na É.GAL^{lim} ⁵e-li-ma um-ma kà-ru-um-ma ⁶a-na ru-ba-im ù ru-ba-tim-ma ⁷a-wi-lúm ar-nam ù ší-lá-tám ⁸ú-lá i-šu a-wi-lam wa-ší-ra ⁹qá-dí-ni-ma a-wi-lúm a-na-kam ¹⁰É^{be-tám} i-šu ú a-na ¹¹e-ri-iš-tí-ku-nu qá-dí-ni-ma ¹²i-za-az um-ma ru-ba-um ¹³ú ru-ba-tum-ma mu-šé-bi-il⁵ ¹⁴ṭup-pì-im ša iš-tù Ta-wi-ni-a ¹⁵ú-šé-bi₄-lá-ni-ma e-ri-iš-tám ¹⁶a-na be-el nu-ku-ur-tí-a i-za-bi-lu ¹⁷ú qá-qí-dí-i-šé-e-ú ¹⁸ru-a-nim-ma ú a-hu-ku-nu lu-šé-er ¹⁹um-ma kà-ru-um-ma li-zi-iz ²⁰<İĞİ> GİR ša A-šur-li-it-ma ²¹ú-ul ki-ma DUMU a-li-kà ²²a-na i-id li-li-ik ²³ší-ma-am mì-ma lá iš-ú-mu-ma ²⁴a-na Ta-wi-ni-a ²⁵lá ú-šé-bi₄-lu a-na ru-ba-im ²⁶Ta-wi-ni-a-i-im ²⁷a-na e-ri-iš-tí-šu ²⁸lá i-za-zu-ni ú-ul ni-nu ²⁹a-pu-hi-šu <İĞİ> GİR ša A-šùr ³⁰lu ni-it-ma a-hu-ni ³¹a-na e-ri-iš-tí Ta-wi-ni-a-i-im ³²lá i-za-zu-ni um-ma ru-ba-um ³³ú ru-ba-tum-ma ³⁴ša ṭup-pá-am qá-at-ni ³⁵ú-kà-lu ku-nu-tí a-na ma-mì-tim ³⁶a-ra-de₈-ku-nu a-wi-lam lá ta-ra-dí-a-nim ³⁷šu-ma a-wi-lam lá ta-ra-dí-a-nim ³⁸1 ma-na a-mu-tám ù-ul ³⁹10 ma-na KÜ.Gİ dí-na-nim-ma ⁴⁰ú a-hu-ku-nu lu-šé-er ⁴¹šu-ma lá ta-da-na-ni-a-tí ⁴²lá ta-tù-ra-ma šu-um-šu ⁴³lá ta-za-kà-ra a-hu-ku-nu ⁴⁴me-et a-ma-lá ṭup-pì-im ⁴⁵ša a-lim^{ki} kà-ru-um Kà-ni-iš ⁴⁶ša-he-er GAL i-dí-ni-a-tí-ma ⁴⁷İĞİ GİR ša A-šùr ṭup-pá-am ⁴⁸ni-dí-in İĞİ A-mur-A-šùr ⁴⁹İĞİ Ú-šur-ša-İštar ⁵⁰İĞİ DİNGİR-na-da ⁵¹İĞİ İ-dí-A-šùr İĞİ Bu-za-zu” bkz. Cahit Günbattı, 2000, s. 74-76; Cécile Michel-Paul Garelli, 1996a, s. 277-280; Sebahattin Bayram, “Asurlu Tüccar Baziya’nın Karahna’ya Sürgün Edilmesi”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 100. Yaşında*, C. 1, Ankara, 2021, s. 183-184.

tüccarın öldürüleceğini belirtmişlerdir. Bu metin, Asur ve Anadolu'daki çeşitli krallıklar arasında yapılan ikili antlaşmalarda bir Asurlu'nun suçsuz yere hapsedilemeyeceği kaydedilmesine rağmen, bu hükümlerin zaman zaman yerel yönetimler tarafından ihlâl edildiğini ve tâcirlerin can güvenliğinin tehlikeye girdiğini göstermektedir. Asurlu tüccarların can güvenliği hakkında satır aralarında bilgi veren bu metnin tercümesinin tamamını vermeyi uygun bulmaktayız; ¹⁻⁶*Saray, Aşşur-taklāku'yu yakaladıktan 2 ay sonra, kārūm'dan bir heyet saraya çıktı ve kral ve kraliçeye şöyle dedi: ⁷⁻⁸O adam (Aşşur-taklāku) suç işlemedi ve uygunsuz bir davranışta bulunmadı. Adamı serbest bırakın! ⁹⁻¹²Bizimle birlikte bu adam burada bir firmaya sahiptir ve bizimle beraber (her zaman) emrinize amade olacaktır. ¹²⁻¹³Kral ve kraliçe şöyle cevap verdiler: ¹³⁻¹⁸Tawiniya'dan gönderilmiş mektubu getiren ve düşmanımıza istediği bu (bilgiyi) götürecek olan ve başımızı araştırarak olan kimseyi buraya getirin ve kardeşiniz (Aşşur-taklāku) serbest kalsın. Kārūm şöyle dedi: ¹⁹⁻²²O (Aşşur-taklāku) hazır olsun ve tanrı Aşşur'un hançeri üzerine yemin etsin veya sizin şehrinizin bir yerlisi gibi (aklanmak için) nehre gitsin. ²³⁻³⁰Hiçbir şekilde alışveriş yapmadığına ve Tawiniya'ya hiçbir şey götürmediğine, Tawiniya kralının isteğini yerine getirmeyeceğine dâir, onun yerine Aşşur'un hançeri üzerine biz yemin edelim. ³⁰⁻³²Kardeşimiz Tawiniya (kralının) isteğini yerine getirmeyecek! ³²⁻³³Kral ve kraliçe şöyle cevap verdiler: ³⁴⁻³⁶Elimizde bulunan bir tableti yemin için size göndereceğiz. (Suçlu) adamı buraya getirin. ³⁷⁻⁴⁰Eğer adamı getirmezseniz, bir mina amūtum veya on mina altın verin ve kardeşiniz serbest kalsın! ⁴¹⁻⁴⁴Eğer (istediklerimizi) bize vermezseniz, fikrinizi değiştirmez ve onun adını söylemezseniz kardeşinizi ölü bilin! ⁴⁴⁻⁴⁸Asur şehrinin tableti gereğince, Kaniş kārūm'u küçük veya büyük meclisler bizi şahit olarak belirledi ve Aşşur'un hançeri önünde (şâhitliğimiz hakkındaki) tableti verdik. ⁴⁸⁻⁵¹Şâhitler: Amur-Aşşur, Uşur-şa-İştur, İli-nadā, İdi-Aşşur, Buzazu.”*

Asurlu tüccarların hapse atılması ile ilgili ele alacağımız bir diğer dikkat çekici belge ise Bazia'nın, İkuppī-Aššur'a yazmış olduğu **Kt 87/k 249**²²⁴ envanter numaralı mektup'tur. Mektupta, *kārum* tarafından görevlendirilen Bazia adlı Asurlu tüccar, ticarî bir mesele hakkında konuşmak için kralın huzuruna çıkmış fakat Rabi-Aššur'un oğlu Anuwa, kralın fikrini değiştirmiş ve kral, Bazia'yı hapse atmıştır. Bazia, şehrin hapishanesinden meslektaşı İkuppī-Aššur'a mektup yazarak, 10 aydır hapiste yattığını ve ölmek üzere olduğunu bildirmiş, kurtulmak için de *kārum*'un, krala elçi göndermesini istemiştir. Metnin; 27-30. satırlarında geçen ifâdeler, cezaevi koşullarının tüccar Bazia'yı çok kötü bir şekilde etkilediğini ve yabancı bir memlekette can güvenliğinin olmadığını göstermektedir; ¹⁻²İkuppī-Aššur'a söyle, Baziya şöyle söylüyor: *Sen beyimsin!* ²⁻⁶Burada *hinišannum*'un fiyatından dolayı kralın huzuruna girdiğimde, o *kārum*'un mektubunu dinledi ve ⁶⁻⁸Kralın sözleri son derece iyiydi. Kral şöyle söyledi: ⁸⁻¹²On güne kadar benim... olacak, daha sonra babalarımın yazdığına göre, *hinišannum*'un fiyatını ödeyeceğim. ...¹⁶⁻²¹Sonradan Rabi-Aššur'un oğlu Anuwa kralın fikrini değiştirdi. O, şöyle söyledi: *Niçin Baziya'ya hinišannum'un fiyatını vermek istiyorsun?* ²¹⁻²⁷Baziya kim ki zaten? Kralın kölesi! Hizmetçisi yok, ona kim bakacak? Öldür adamı! Daha sonra *hinišannum*'u ödeme yapmadan alabilirsin. ²⁷⁻³⁰Anuwa'nın sözüyle, on aydan beri hapishanede ölmek üzere yatıyorum.”

Bazia'nın ticarî konuyu görüşmek için kralın karşısına çıkması ve kralın keyfi tutumu neticesinde Bazia'yı hapse atması, yerel krallıkların devletlerarasında yapılmış

²²⁴ ¹a-na Ī-ku-pi-A-šur qí-bi₄-ma ²um-ma Ba-zi-a-ma be-lí a-ta ³a-na-kam i-nu-mì ĪGÍ ru-ba-im ⁴a-šu-mì ší-im hi-ni-ša-nim ⁵ni-zi-zu šu-ut *ṭup-pá-am ša* ⁶kà-ri-im iš-ta-me-ma a-[wa-t]um ⁷ša ru-ba-im da-ni-ša-ma ⁸dam-qá um-ma ru-ba-um a-di 10 u₄-me-e ⁹na-as-pi-a-tù-a li-<is>-pu-a-ma ¹⁰ma-lá a-ba-[ú-a iš]-pu-ru-ni ¹¹ší-im hi-ni-š[a-ni]m ¹²a-ša-qal... ¹⁶ur-ki-tám-ma ¹⁷A-nu-wa DUMU GAL-A-šur ¹⁸li-bi₄-i ru-ba-im uš-ta-ni ¹⁹um-ma šu-[u]t-ma mî-nam ší-im ²⁰[hi-ni]-ša-nim a-na Ba-zi-a ²¹ta-da-an Ba-zi-a šu-um-šu ²²IR^{dum} ša ru-ba-im ²³a-ší-ra-am ú-lá i-šu ²⁴ma-nu-um e-ša-ar-šu ²⁵a-wi-lam du-uk-ma ²⁶hi-ni-ša-nam ki-a-ma ²⁷ta-ta-ba-al i-pi-i ²⁸A-nu-wa iš-tù 10 İTU.KAM a-na ²⁹mu-a-tim i-na ki-šé-er-ší-im ³⁰na-ad-a-ku” bkz. Karl Hecker, 1996, s. 156-157; Sebahattin Bayram, 2021, s. 180-181.

olan antlaşmaları ve yeminleri hiçe saydıklarını ve tüccarlara çıkartmış oldukları zorlukları göstermektedir.

Hasarlı bir durumda olan **Kt 87/k 249a**²²⁵ envanter numaralı metnin zarf kısmında ise Bazia'nın metinde adı belirsiz olan Anadolu kralından yardım istediği görülmektedir. Metinde geçen “*zindanda mahvolmayayım*” ifâdesi, Anadolu'daki hapishanelerin koşullarının tüccarların can güvenliğini tehdit ettiğini göstermektedir; “¹⁻⁶*İliya'nın oğlu İkuppī-Aššur'a söyle, Asqudum'un oğlu Bazia'nın mührü: Sen beyimsin, zindanda mahvoluyayım. (Kırık) ¹⁻⁵Sonraki günlerde senin kölen olacağım. Ben mezardayım! Aššur şehrinin ve benimkinin gümüşünü temizle. Beni küçüklüğümden beri tanıyorsun, ben ...*”

Bazia tarafından İddin-Su'en ve Aššur-bāni'ye yazılan ve 1986 yılında yapılan kazılar sonucunda bulunan **Kt 86/k 48**²²⁶ envanter numaralı metinde yazar; “Beylerim” dediği, Asurlu yetkililerden kendisine yardım etmelerini istemiş ve 10 aydır hapiste çaresiz bir şekilde kaldığından şu sözlerle bahsetmiştir; “¹⁻²*İddin-Su'en ve Aššur-bāni söyle, <Bazia şöyle söylüyor;> ³⁻⁴Lütfen beylerim, burada bir yardımcı bulamamıştım. ⁵⁻⁸On ay önce, Rabi-Aššur oğlu Anua'nın kışkırtmasıyla, ölümüne neden olmak için hapse atıldım.*”⁹⁻¹¹*O, kral şöyle söyledi: “Bazia, sadece hükümdarın bir kölesi.” (Birkaç satır boşluk...)*¹⁴⁻¹⁷[ ] *Kaniš'te kimse ona yardım etmek istemez. Lütfen beylerim, itibarınız Aššur şehrinin karşısında tehlikede!*¹⁷⁻²²*Orada, kārūm'a hitaben yazdığım haberimi kārūm'un huzurunda söyle.”*

²²⁵ “¹*a-na Ī-ku-[pī-A-šur]* ²DUMU *Ī-l-[i-a²]* ³KIŠIB *Ba-zi-a* DUMU [*Ás-qu-dim*] ⁴*be-lí a-ta i-ki-šé-er-ší-im* ⁵*lá a-ha-li-iq* ⁶[...] *-ma* ¹*a-na u₄-mí-im ur-ki-im lu Ī^{ad}-ká* ²*a-na-ku i-na qá-ab-ri-im* KÜ.BABBAR^{4p} ³*a-lim^{ki} A-šur ú i-a-tí šu-lu-ùh a-t[a]* ⁴[*iš*]-tù *ša-ah-ra-ku-ni tí-de₈-a-ni ki-[ma]* ⁵[... z]*i²-zi-lá²-ku-ni*” bkz. Karl Hecker, 1996, s. 155.

²²⁶ “¹*a-na Ī-dí-Sú-in ú* ²*A-šur-ba-ni qí-bi₄-ma <um-ma Ba-zi-a-ma>* ³*be-lu-a a-tù-nu a-na-kam* ⁴*a-ší-ram ú-la ar-tí-ší* ⁵*iš-tù* 10 İTU.KAM *i-pí-i* ⁶*A-nu-a* DUMU GAL-*A-šur* ⁷*i-ki-šé-er-ší-im a-na* ⁸[*mu*]-*a-tim na-ad-a-ku* ⁹[*um-ma*] *šu-ut-ma a-na* ¹⁰[*-i*]*m?-ma Ba-zi-a* ¹¹[ ] *x ru-ba-im* ¹²[ ] *-im* ¹³[ ] *x x* ¹⁴[*K*]*à-ni-iš* ¹⁵[*ma-m*]*a-an ú-lá* ¹⁶[ ] *x-ar-šu be-lu-a* ¹⁷[*a*]-*tù-nu lu šu-um-ku-nu* ¹⁸*a-na a-lim^{ki} A-šur* ¹⁹*a-ma-kam na-áš-pè-er-tí* ²⁰*ša a-kà-ri-im* ²¹*lá-pu-ta-at-ni* İGÍ ²²*kà-ri-im šu-uk-na-ma*” bkz. Klaas Roelof Veenhof, “Some displaced Tablets from Karum Kanesh (Kültepe)”, *Altoriental Forsch* 35, 2008, s. 24.

İlī-İdī tarafından Uşur-ša-İštar'a yazılan, yerli ve yabancı meslektaşlarında üzerinde sık sık tartışmalar yaptığı bir mektup olan **Kt a/k 1165 (AKT I, 78)**²²⁷ envanter numaralı belge, Eski Anadolu'da yerel krallıkların arasında gerçekleşen sorunlardan dolayı Asurlu tüccarların yaşadıkları sıkıntıları göstermesi açısından önemli bilgiler içermektedir. İki Asurlu tüccar arasında gerçekleşen yazışmada, İlī-İdī ve beraberindekilerin, Šarla ülkesinden geçişlerinin engellendiği ve tutuklandıkları daha sonra serbest bırakılsalar da mallarına el konulduğu hakkında bilgi verilmiştir. Bu durum yerel krallıkların, Asurlu tüccarları sadece hapse atmakla kalmayıp aynı zamanda ticarî mallarına da el koyduklarını ve tüccarların can ve mal güvenliğinin tehlikeye girdiğini göstermektedir. Bu bağlamda metnin ilgili satırları şu şekildedir; ¹⁻²Uşur-ša-Aššur'a söyle, İlī-İdī şöyle (söylüyor): ²⁻⁴Bana verdiğin bilgiye göre saraya çıktım ve haberlerini bildirdim. ⁵⁻⁶Kral şöyle söyledi: Ona dikkat ettiğin nispette sözümü tutacağım. ⁷⁻¹⁰Kral, ayrıca şöyle söyledi: Altına ve Šuluāt'ın bana getirdiği habere gelince: Wahşuşana'ya (mektup) yazacağım ve birtum'u gönderteceğim. ¹¹⁻¹²Lütfen sen Wahşuşana'ya ayak basma! ¹²⁻¹⁷Purušhattum kralı(na), Ušunalum(a)²²⁸ ve Wahşuşanalı'ya rabi sikkitim yemin edinceye kadar, o buraya gelmeyecek. ¹⁷⁻²⁰Šarla ülkesinde, Šabualılar bize yolu kapadılar ve bizi alıkoydular.(hapse attılar) ²¹⁻²⁵Kaliteli bir kutānum kumaşı (için) ben ve İlapta tüccar dâiresinden talepte bulduk ama onlar taşıdığımız herşeyi alıkoydular fakat bizi serbest bıraktılar.”

²²⁷ ⁴¹a-na Ū-şur-ša-A-şur qí-bi-ma ²um-ma DİNGİR-İ-di-ma a-ma-la ³tù-ša-hi-zi-ni a-na É.GAL^{lim} ⁴e-li-ma té-i-ra-tí-kà a-du-ú-ma ⁵um-ma ru-ba-um-ma ma-la ⁶ú-na-hi-du-şu-ni a-wa-tí-a ú-kà-al ⁷um-ma ru-ba-um-ma a-şu-mi KÜ.Gİ ⁸ú ša Šu-lu-a-at té-er-tám ub-la-ni ⁹a-na Wa-ah-şu-<ša>-na a-ša-pá-ar ¹⁰ú bi-ir-tám ú-şé-ba-al ¹¹a-pu-tum a-na Wa-ah-şu-ša-na ¹²şé-ep-kà la ta-ša-kà-an a-dí ¹³ru-ba-am Pu-ru-uş-ha-tí-am ¹⁴ú Ū-şu-na-la-am ú ¹⁵Wa-ah-şu-ša-na-i-am ra-bi ¹⁶sí-ki-tim ú-ta-mu-ú ¹⁷ú-la i-la-kam a-na-kam ¹⁸i-ma-at Ša-ar-la ¹⁹Ša-bu-a-i-ú ha-ra-na-am ²⁰ú-kà-i-lu-ni-a-tí-ma i-şa-áb-tù-ni-a-tí ²¹1 TÚG ku-ta-nu-um SİG₅ ut-ru-um ²²a-na-ku ú Í-la-áp-ta É ²³tám-kà-ri-im ni-si ú mì-ma ²⁴ša na-áš-a-ni-ni i-şa-áb-tù-ma ²⁵ú ni-a-tí ú-ta-şí-ru-ni-a-tí” bkz. Emin Bilgiç-Hüseyin Sever-Cahit Günbattı-Sebahattin Bayram, 1990, s. 95; Klaas Roelof Veenhof, 2014, s. 842; İrfan Albayrak, 2007, s. 41.

²²⁸ Larsen, 1993 yılı tabletlerinde bu kelimenin kişisel bir isim olduğuna dâir belgeler olduğunu ifâde etmiştir. bkz. İrfan Albayrak, 2007, s. 41, n. 42.

Asurlu tüccarların hapsedilmesiyle ilgili ele alıp, değerlendireceğimiz bir diğer önemli belge de Asur kentinden Hahhum'a kumaş naklinin yapıldığını gösteren **ATHE 62**²²⁹ envanter numaralı metindir. Kaniş şehrinde oturan yazarlar, Pūšu-kēn adlı tüccarın kaçak mal ticareti yaparken yerel yönetim tarafından yakalanarak, hapse atıldığını bildirmiş ve kendi ajanlarının hiçbir şey kaçırmamaları tâlimatını vermiştir. Bu metin, yerel yönetimlerin Asurlu tüccarların yapmış oldukları ticarî nitelikteki antlaşmalara uymadığında ve gayr-i hukukî eylemler gerçekleştirdiklerinde cezalarının hapis olduğunu göstermektedir. Metnin konumuz ile ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; ^{“(28-37)}
Errāya'nın oęlu, onun kaçak malını Pūšu-kēn'e gönderdi. Fakat onun kaçak malı yakalandı. Bunun üzerine saray, Pūšu-kēn'i yakaladı ve hapse attı. Nöbetçiler dikkatlidirler. Kaçak mal sebebiyle kraliçe, Luhusatiya, Hurama ve Şalahşuwa'ya ve kendi ülkesindeki (bütün şehirlere) mektup gönderdi. Şimdi çok dikkatli. Lütfen hiçbir şeyin kaçakçılığını yapmayın!”

Hapis cezasına ilişkin değerlendireceğimiz bir diğer önemli belge ise Enna-Aşşur tarafından Nabi-Enlil'e yazılan, günümüzdeki Alişar ile eşleştirilen Amkuwa şehrinde bulunan **TCL 14, 49 (OIP 27, 5)**²³⁰ envanter numaralı metindir. Enna-Aşşur, Şalahşuwa şehrinde kralın emrinde çalışanların başka bir şehrin prensesi'nin emriyle bilinmeyen bir nedenden dolayı hapse atıldıklarını belirten metinde, Asurlu alıcıdan yukarıda bahsedilen kişilerin paralarının olduğu belirtilerek hapisteki kişilerin serbest bırakılması ya da

²²⁹ ^{“(28)}*pá-zu-ur-tù-šu* DUMU *Er-ra-a a-šé-er* ²⁹⁾*Pu-šu-ke-en₆ ú-šé-ri-am-ma* ³⁰⁾*pá-zu-ur-tù-šu i-ší-bi-it-ma* ³¹⁾*Pu-šu-ke-en₆ É.GAL^{li(m)} iš-ba-at-ma* ³²⁾*a-na ki-šé-er-ší-im i-dí ma-ša-ra-tum'* ³³⁾*da-na a-na Lu-hu-sà-ti-a Hu-ra-ma* ³⁴⁾*Ša-lá-ah-šu-a ú a-na ma-ti-ša a-dí ša* ³⁵⁾*pá-zu-ur-tim ru-ba-tum ta-áš-pur-ma* ³⁶⁾*e-na-tum na-ad-a a-pu-tum mi-ma* ³⁷⁾*lá tù-pá-za-ar*” bkz. Burkhart Kienast, 1960, s. 86-88; Gojko Barjamovic, 2011, s. 135.

²³⁰ ^{“(9)}*a-šu-mì a-wi-li ha-bi-ri ša* É.GAL^{li(m)} ¹⁰⁾*ša Ša-lá-ah-šu-wa ša i-na ki-šé-[er-ší-im]* ¹¹⁾*[wa]-áš-bu-ni áš-pu-ra-ku-um a-[ma-kam]* ¹²⁾*[pí]-i ru-ba-tí ú rabi sí-[mì-ils-tim]* ¹³⁾*[š]a-a-al-ma šu-ma ú(!)-[ta-ru-šu-nu]* ¹⁴⁾*[lá] ú-ta-ru-šu-nu šu-up-r[a-am]*” bkz. Julius Lewy, “Old Assyrian Documents from Asia Minor”, *The texts TC III 214 and Gelb No. 49, Nouvelle société d'édition*, 1938, II. cilt, s. 129-130; Hildegard Lewy, “Notes on the Political Organization of Asia Minor at the Time of the Old Assyrian Texts”, *Orientalia-12*, 1964, s. 189-191; Remzi Kuzuoglu, “Asur Ticaret Kolonileri Çaęı'nda Anadolu Kraliçeleri”, *Belleten*, C. LXXI, 2007, S. 262, s. 801-802.

kefaret yoluyla kurtulmaları için araştırma yapılması istenmektedir. Hammurabi Kanunu'nun 32. maddesiyle benzerlik gösteren metinde yaşanan olay şu ifâdeler ile aktarılmaktadır; ⁹⁻¹⁴Šalahšuwa sarayında hapisanede kalan hâbirular-beyler hakkında saraya bir mesaj gönderdim. Orada, kraliçenin ve rabi simmiltim'in ağzı iyi midir? Onların iâde edilip edilmeyecekleri ile ilgili mesaj gönder.(bana yaz)”

kišeršum hakkında ele alacağımız **WAG 48/1465**²³¹ envanter numaralı belgede ise şu ifâdeleri okumaktayız; ¹⁻⁴Buzuta 'ya söyle, Puzur-sadue, Aššur-(kırık kısım), Pūšu-kēn şöyle söylüyor; adamın serbest bırakılması hakkında şehirle burada yüzleştim ve şehrin tabletini aldım. ⁵Size (onu) getirdikleri, kārūm'un büyük-küçük meclisine yöneliktir. ⁶⁻⁹Bu nedenle, şehrin tabletini orada dinlemelisiniz ve kārūm ile yüzleşmelisiniz ve mademki kārūm'un büyük-küçük meclisi onu hapse attı ve onu hapisaneye atan ben değildim.”

Šū-Belum tarafından İlabrat-bāni'nin oğlu Nūr-İštar'a yazılan **Kt b/k 95**²³² envanter numaralı mektupta, Šū-Belum içinde bulunmuş olduğu tehlikeli durumu ve can

²³¹ ⁴¹um-ma Bu-zu-ta-a-ma a-[na] ²Puzur₄-SA.TU^e A-šūr-[x x x (x) ù Pu-š]u-ke-en₆ ³qí-bi-ma a-na-kam a-šū-mì w[a-šū-ur?a]-[wi]-li-im ⁴a-lam am-hu-ur-ma tu-pá-am ša a-lim^{ki} al-qé-ma ⁵a-na kà-ri-im ša-he-er GAL na-áš-ú-ni-ku-nu-tí ⁶a-ma-kam tu-pá-am ša a-lim^{ki} ší-ta-me-a-ma kà-ra-am ⁷mu-ùh-ra-ma ki-ma kà-ru-um ša-he-er GAL a-na ⁸ki-šé-er-ší-im i-dí-ú-šū-ni-ma a-na-ku lá a-dí-ú-šū-ni ⁹a-hu-ú-a a-tù-nu ih-da-ma tu-pá-am ša kà-ri-im ¹⁰[Kà]-ni-iš^{ki} ú na-áš-pé-er-tám ša kà-ri-im ¹¹[Pu-r]u-uš-ha-tim ša ki-ma kà-ra-am Kà-ni-iš^{ki} is-li-ú-ma a-mu-tám ¹²[i-P]u-ru-uš-ha-tim (x) a-ší-a-tí kà-ru-um ša-he-er GAL ¹³[ ] ih-da-ma ¹[a-šé-e]r É.GAL^{lim} [ ] ²[x (x)]-um ig?mu [ ] ³[É.GA]L^{lim} a-dí-nu-ni [ú] É.GAL^{lim} [ ] ⁴ik?-le-e-ma 20 ma-na KÙ.BUBBAR a-šé-e[r] ⁵uš-bu-ni ú a-na tí-ra-at É.GAL^{lim} i-nu-[mì (..)] ⁶i-na ki-šé-er-ší-im wa-áš-ba-ku-ni TÚG.HÍ.A ta-t[a-ad]-na-ni ⁷i-na a-mu-tim ú TÚG.HÍ.A ta-da-nim A-šūr-ma-lik ⁸Kur-ub-İštar ŠEŠ-šu A-šūr-i-mì-tí DUMU Í-ku-pí-a ⁹Puzur₄-SA.TU^e ú A-šūr-ma-lik DUMU Lu-zi-na ší-bu-a ¹⁰i-na KÙ.BABBAR ša-qá-li-im MAR.TU-ba-ni Šū-Ku-bu-um ¹¹DUMU A-šūr-be-el-a-wa-tim A-šūr-ma-lik DUMU A-lá-hi-im ¹²Puzur₄-SA.TU-[e] ú A-šūr-ma-lik DUMU Lu-zi-na ¹³iš-tí-<a> a-na É.GAL^{lim} e-li-ú-ma KÙ.BABBAR áš-qúl ¹⁴ší-bu-a a-wi-li ša-ab-ta-ma a-na KÁ DİNGİR ¹⁵[šé-ri-da-ma tu-p]-pí-ku-nu a-ma-lá ¹⁶[ ] [x x nim] ¹⁷[x] [nu] [ ] [x x] ¹⁸a-mu-tim [ub-lá-ni] um-m[a] ¹⁹ú a-mu-tám le-qé-[a] [ ] ²⁰tap-pá-ú-a a-mu-tám a-[ ] ²¹ú a-na-ku-ma a-lá-qé [ ] ²²a-na-ku-[ma] ba-ab-kà i-[ ] ²³a-dí-nu-šū-ni Puzur₄-SA.TU-[e]” bkz. Julius Lewy, 1938, s. 129

²³² ⁴¹um-ma Nu-ur-İštar DUMU Í-lá-áb-ra-at-ba-ni-ma ²a-na Šū-Bé-lim qí-bi-ma ³a-hi a-ta be-lí a-ta ⁴la na-ak-ra-ku lá a-hi-a-ku ⁵ší-ir-kà ù da-ma-kà ⁶a-na-ku me-tám i-a-tí ⁷ú me-er-i i-na ki-ší-ir-ší-im ⁸té-ṭi-ir-ni-[ni]-a-<tí> um-ma a-ta-ma ⁹a-na a-wi-li-ma ¹⁰eṭ-lu-um a-hi lá na-kà-ar ¹¹lá a-hi ú a-ta ¹²a-na a-wi-li a-wa-tám ¹³ku-zu-ub-tám iš-té-et ¹⁴qá-ri-ib šú-ba-tám ¹⁵iš-té-en₆ ú ší-na ¹⁶a-na GAL sí-mì-il₅-tim ¹⁷ki-bi-sà-ma eṭ-lu-tum ¹⁸lá i-mu-tù a-wa-tim ¹⁹a-ni-a-tim ki-ma ša ku-wa-a-tù-ni-ma ²⁰a-ta a-at-ú-šū-nu-tí ²¹ú Hu-lá-lu-um iš-tí-kà ²²li-iṭ-hi ú ší-im TÚG.HÍ.A ²³ša ta-na-<dí>-a-ni a-na ²⁴ba-áb a-wa-tí-šū-nu ²⁵lu-

güvenliğinin olmadığını muhatabına şu sözler ile aktarmaktadır; “¹⁻³)*İlabrat-bāni*’nin oğlu *Nūr-İštar*’a söyle, *Šū-Belim* şöyle söylüyor; ⁴⁻⁶)*Sen kardeşimsin, sen beyimsin. Ben düşman değilim, ben bir yabancı değilim. Senin etin ve kanınım.* ⁷⁻⁹)*Ben bir ölüyüm. Beni ve oğlumu hapisane’den sizin haberiniz kurtaracak. Sen şöyle söyledin;* ¹⁰⁻¹²)*(Mahkemedeki) insanlara; Adam benim kardeşim (o) yalnız değil, yabancı değil.* ¹³⁻²⁰)*Ve onlara iltifat kelimeleri hitap edin. Rabi simmiltim’e bir-iki giysi bağışlayın böylece (hapsedilen) adamlar (yani) biz ölmeyelim.* ²¹⁻²³)*Onlara bu vakayı bizimmiş gibi göster ve belki Hulālum seninle yaklaşır.* ²⁴⁻²⁵)*Ve onların mahkemesi’nin açılışı için depozito alacaklar.* ²⁶⁻²⁹)*Sen benim kardeşimsin, sen benim beyimsin. Beni tehlikeli bir durumdan kurtaracaksın.”*

Bu konuda ele alacağımız bir diğer önemli belge ise 1991 yılında Kaniš *kārum*’unda yapılan kazılar sonucunda bulunan ve yayın hakkı T. Özgüç tarafından K. R. Veenhof’a verilen ve *İštar-lamassī*’nin vasiyetinin uygulaması hakkında bilgi veren **Kt 91/k 423**²³³ envanter numaralı mektuptur. Lamassatum tarafından Asur’daki akrabalarına ve özellikle *Šimat-İštar*’a yazılan ve *İlia* adlı kişinin hapisaneye atılması olayından söz

---

*ma-li-ú a-hi a-ta*²⁶)*be-lí a-ta a-ta*²⁷)*i-qá-qí-ri-im*²⁸)*da!*(*ŠA*)-*nim té-tí-ra-ni tí-ma-li*²⁹)*i-nu-mì ma?-ša-ni áš-e-kà-ma*³⁰)*ki-ša-ra-num e-zi-iš*³¹)*uš!-té-li-a-ni*” bkz. Kemal Balkan, “Contributions to the Understanding of the İdiom of the Old Assyrian Merchants of Kanish”, *Orientalia* 27, s. 410-411.

²³³ “¹)*um-ma Lá-ma-sà-tum a-na*²)*En-um-A-šur-ma a-na A-ta-a-a*³)*İr-ma-A-šur Um-mì-İš-ha-ra*⁴)*Ší-ma-at-İštar qí-bi₄-ma*⁵)*lá li-bi i-lim-ma um-mì-ki*⁶)*ki-lá-lá-ma a-hu-ú-a me-tù*⁷)*i-na ba-áb mu-mì-tim*⁸)*ša um-mì-ki 3 me-er-e*⁹)*um-mì-a-ni ni-iš-ba-at-ma*¹⁰)*a-na šé-er um-mì-ki*¹¹)*né-ru-ub-ma İGÍ 3 me-er-e*¹²)*um-mì-a-ni ta-ma-lá-ki-kà?*¹³)*İštar-lá-ma-sí um-mì-ki*¹⁴)*i-na bu-ul-tí-ša-ma*¹⁵)*ta-ap-tù-ur-ma KÙ.BABBAR*¹⁶)*1 GÍN i-šu qá-tí-ša*¹⁷)*ša ib-ší-ú e-mu-ru-ma*¹⁸)*2 1/4 KÙ.GÍ ù1⁹8 GÍN KÙ.BABBAR a-na ku-a-tí*²⁰)*ta-dí-in 1/2 ma-na 7 GÍN*²¹)*KÙ.BABBAR a-na İ-lí-a a-hi-a?*²²)*ta-dí-in 1/3 ma-na KÙ.BABBAR*²³)*a-na ḏNİN.SUBUR-ba-ni*²⁴)*ta-dí-in i-na bu-lu-uṭ*²⁵)*um-mì-ki-ma lá-ma a-na sí-kà-/tim*²⁶)*nu-úš-ú İ-lí-a i-na*²⁷)*ki-ša-ar-ší-im i-ni-dí*²⁸)*iš-tù i-šu qá-tí-šu ig-mu-ru*²⁹)*ù nu-a-um ša um-mì-ki e-hu-zu*³⁰)*İ-lí-a me-er-a-sú a-hi-iz*³¹)*nu-a-um gám-ra-am*³²)*ki-ša-ar-ší-im ig-mu-ur-ma*³³)*iš-tù nu-a-im ga-ma-ar-šu*³⁴)*ils-qé-ú lu a-na bi-ki-tim*³⁵)*ša um-mì-ki ù a-hi-ki KÙ.BABBAR*³⁶)*1/3 ma-na 7 GÍN KÙ.BABBAR ga-me-er*³⁷)*a-na-kam ša ki-ma DUMU Hi-na-a*³⁸)*[D]AM.GĀR-ru-um ša a-hi-ki?*³⁹)*a-na ša-ba-at KÙ.BABBAR*⁴⁰)*[i-z]i-iz-ma En-um-A-šur ù*⁴¹)*[Šu-mì-a-b]i-a ša ki-ma ku-a-tí*⁴²)*[x x x]-ma um-ma né-nu-ma KÙ.BABBAR*⁴³)*[lá ta]-ša-ba-at KÙ.BABBAR ma-nu-šu*” bkz. Klaas Roelof Veenhof, “The Death and Burial of *İštar-Lamassi* in Karum Kaniš”, R. J. van der Spek (ed.), *Studies in Ancient Near Eastern World View and Society Presented to Marten Stol on the Occasion of his 65th Birthday*, Bethesda, s. 107.

edilen ve tutukluluk nedeni hakkında herhangi bir bilgi verilmeyen metinde yaşanan olaylar şu şekilde aktarılmaktadır; ^{“1-4)}*Lamassatum*’a söyle, *Ennum-Aššur, Ataya, İrma-Aššur, Ummī-Shara, Šīmat-İštar*’a şöyle söylüyor; ⁵⁻⁶⁾*Ne yazık ki annen ve iki yeğenim öldü.* ⁷⁻¹⁰⁾*Annenizin ölümünden hemen önce üç bağımsız tüccarı yakaladık ve annenizi ziyaret ettik.* ¹¹⁻²⁴⁾*Bu üç tüccarın huzurunda anneniz İštar-lamassī, daha hayatta iken (mühürlü) kasasını açtı ve her bir šeqel gümüşü, mevcut nakit varlıklarını gördüler. Ve iki ¼ šeqel altını ve sekiz šeqel gümüşü, otuz yedi šeqel gümüşü yeğenim İlia’ya, yirmi šeqel gümüşü İlabrat-bāni’ye verdi.* ²⁴⁻²⁷⁾*Annen hâlâ hayatta iken, biz yolculuğa çıkmadan önce İlia hapishaneye atıldı.* ²⁸⁻³⁴⁾*Anadolulu, bütün parasını harcadıktan sonra senin annen ve İlia’nın kızıyla evlenen Anadolulu, hapishane masraflarını kendi hesabına üstlendi.”*

Bu konu hakkında ele alacağımız bir diğer belge ise April 20-23 2017 tarihlerinde Roma’da, “3th International Symposium on Language Education and Teaching” adlı sempozyumda tanıtılan ve Uşur-ša-İštar adına faaliyet gösteren Usānum²³⁴ tarafından Uşur-ša-İštar’a yazılan **Kt n/k 1377**²³⁵ envanter numaralı mektuptur. Belgede Usānum, Saya ve Aššur-pilah adlı Asurlu şahıslardan bahsetmiş ve uluslararası ticaretten daha fazla kazanç elde etmek isteyen bu yüzden de yasa dışı eylemlere başvurarak can güvenliğini hiçe sayan Saya’nın itiraz etmesi hâlinde hapse atılması yazar tarafından muhatabına şu sözlerle bildirilmiştir; ^{“1-2)}*Usānum, Uşur-ša-İštar*’a şöyle söylüyor; ³⁻⁷⁾*Sana yazdım ve şöyle söyledim; Saya ve Aššur-pilah’ı bana gönder. İki güne kadar oraya çıkacağım.* ⁸⁻¹¹⁾*Orada Saya ve Aššur-pilah, ben gelinceye kadar, beklesinler!* ¹²⁻¹⁴⁾*Eğer,*

²³⁴ Kt n/k 1528 envanter numaralı belgeye göre Wahşuşana’da yaşadığı anlaşılan Usānum âit Kt n/k 565 (AKT:32), Kt n/k 293, 1139, 1194, 1249, 1294, 1321 ve 1528 numaralı mektuplar bulunmaktadır. bkz. “Lütfi Gürkan Gökçek, “Kültepe’den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Bir Belge”, *ArAn 11/2*, 2017, s. 40.

²³⁵ ^{“1)}*um-ma Ū-sà-núm-ma a-na* ²⁾*Ū-šú-ur-ši-İštar qí-bi₄-ma* ³⁾*áš-pu-ra-kum* ⁴⁾*um-ma a-na-ku-ma Sá-a-a* ⁵⁾*ù A-šùr-pì-lá-ah* ⁶⁾*a-na šé-ri-a tur₄-da-šu-nu* ⁷⁾*a-dí 2 u₄-me-e ú-ší-a-am* ⁸⁾*a-ma-kam Sá-a-a* ⁹⁾*ù A-šùr-pì-lá-ah* ¹⁰⁾*a-dí a-lá-ka>>-ki-a* ¹¹⁾*lu!-uš-bu* ¹²⁾*šu-ma Sá-a-a mì-ma* ¹³⁾*i-qá-bi₄ a-na ki-ša-ar-šu-um* ¹⁴⁾*i-dí-šu* ¹⁵⁾*ù A-šùr-pì-lá-ah* ¹⁶⁾*šu-ma a-e-ma i-ta-lá-ak* ¹⁷⁾*a-na ša qá-ta-tim* ¹⁸⁾*tí-šu-ú a-hi-a i-hi-id-ma* ¹⁹⁾*a-sú-re-e Sá-a-a* ²⁰⁾*i-na pu-úz-ri-im* ²¹⁾*e-ta-na-ra-ba-ma* ²²⁾*pá-nu-šu e ik-bi₄-tù*” bkz. “Lütfi Gürkan Gökçek, 2017, s. 41.

Saya herhangi bir şey diyecek olursa onu hapse at! ¹⁵⁻¹⁸Eğer, Aşşur-pilah herhangi bir yere gittiyse sen onu kefil(in)e ver. Kardeşim dikkat et! ¹⁹⁻²²Saya devamlı olarak buraya gizlice girdiğinden o sıkıntıya düşmesin.”

Metinde adı belirtilmeyen bir tüccar tarafından Aşşur-malik ve Atāya'ya yazılmış olan **Kt o/k 97**²³⁶ envanter numaralı belge, Asurlu bir tüccarın babasının tutuklanması hakkında bilgi vermektedir. Mektupta Asurlu tâcir, babasının saray tarafından tutuklandığını muhataplarına bildirerek, babasının can güvenliğini tehlikeye atan bu meselenin ciddiyeti ve tâkibi için arkadaşlarından yardım istemektedir. Yaşanan olay belgenin ilgili satırları şöyle geçmektedir; “¹⁻²Atāya'ya ve Aşşur-mālik'e söyle, tüccar şöyle (söylüyor): ³⁻⁴Sizler benim kardeşlerim, beylerimizsiniz! ⁴⁻⁷Sarayın, babamı tutuklaması ile ilgili olarak, ister mesele yakın (hafif) olsun, ister mesele güçlü (önemli) olsun, ⁸⁻¹⁰gerçekten bakın (ilgilenin) ve [...] önünde babam [...olma]sın! ¹⁰⁻¹⁴(Bu) mesele ile ilgili iyi bir (haberle) kulaklarımı açın (beni bilgilendirin) ve nereye danışılacaksa danışın!”

Kaniş *kārum*'unun kararı olan **Kt n/k 601**²³⁷ envanter numaralı belge, Zuba'nın haksız yere Su'en-reî tarafından tutuklanmasını anlatmaktadır. Pūšu-kēn'in oğulları, Su'en-reî'ye durumu anlatarak parayı babalarının aldıklarını belirtmiş ve Zuba'nın serbest bırakılması gerektiğini şu ifâdelerle bildirmişlerdir; “⁵⁻⁷Zarflı tabletimde (kayıtlı) parayı babanız aldı. ⁷⁻⁹Niçin Su'en-rē'î beni (mevkuf) tutuyor? ¹⁰⁻¹⁵Pūšu-kēn'in oğulları, Zuba'nın zarflı tabletiyle (ilgili) Su'en-rē'î'ye şöyle söylediler: ¹⁵⁻¹⁶Parayı babamız aldı.

²³⁶ “⁴¹a-na A-ta-a ú A-šur-ma-lik ²qí-bi-ma um-ma DAM.GĀR^m-ma ³a-hu-ú-a be-lu-a ⁴a-tù-nu a-dí ša a-bi-i ⁵É.GAL^{lím} ú-kà-lu-ú ⁶lu a-wa-tum qú-u[r]-ba ⁷lu a-wa-tum da-na-ma ⁸ma tá-da-ga-lá-ma ⁹ĪĠ [x]-š[u]ur a-b[i]-a ¹⁰lá [x x]-ší i-na a-wa-tim ¹¹iš-té-et š[a] dam-qá-at-ni ¹²uz-ni pé-tí-a-ma ¹³a-šar ma-lá-ki-im ¹⁴mì-il₅-kà-ni-ma” b kz. İrfan Albayrak, (Ankara) *Kültepe Tabletleri IV (Kt. o/k)*, TTKY VI-33b (Kt. o/k), Ankara, 2006, s. 130-131.

²³⁷ “⁵ša DUB^{pi}-a ha-ar-mi-im ⁶KÛ.BABBAR a-bu-ku-nu ⁷il₅-qí mi-šu-um ⁸Sú-en₆-SĪPA ⁹i-a-tí ú-kà-lá-ni ¹⁰um-ma ma-ru-ú ¹¹Pu-šu-ke-en₆-ma ¹²a-na Sú-en₆-SĪPA ¹³ša DUB^{tü-pi}-šu ¹⁴ha-ar-mi-im ¹⁵ša Zu-ba KÛ.BABBAR a-bu-ni ¹⁶il₅-qí wa-šé-er-šu-ma ¹⁷ni-nu a-wa-tám ¹⁸ni-da-na-ku-um ¹⁹ma-ah-ri-ni-ma ²⁰Zu-ba Sú-en₆-SĪPA ²¹ú-šé-er” b kz. Emin Bilgiç-Sebahattin Bayram, 1995, s. 40-41.

Onu serbest bırak ve ¹⁷⁻¹⁸⁾(meseleyi) sana biz açıklayacağız. ¹⁹⁻²¹⁾Bizim huzurumuzda Su'en-rē'ī, Zuba'yı serbest bıraktı."

Bir iş mektubu olan **ATHE 40**²³⁸ envanter numaralı belge'de, konumuz ile ilgili şu bilgileri vermektedir; "²¹⁻²²⁾Niçin tutukluyorsunuz?"

Hapse atılma konusunda ele alacağımız mahkeme protokolü olan **ATHE 21**²³⁹ envanter numaralı belgede, gözaltında tutulan Zuba, Pūšu-kēn'in oğullarına karşı bir dava açmış, borcunu ödediğini belirtmiş ve Pūšu-kēn'in oğullarının, Zuba'yı tasdik etmesi üzerine Zuri, Zuba'yı serbest bırakmıştır. Metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; "¹⁻²⁾Zuba, Pūšu-kēn'in oğullarına karşı bizi şahit olarak tuttu. ³⁻⁵⁾Zuba, Pūšu-kēn'in oğullarına karşı şunları söyledi: ⁶⁾Mühürlü zarflı tablete istinaden ⁷⁾babanız gümüşü aldı. ⁸⁻⁹⁾Zuri neden beni (hâlâ) hapiste tutuyor. ¹⁰⁻¹¹⁾Pūšu-kēn'in oğulları Zuri'ye şöyle söyledi; ¹²⁻¹⁴⁾Mühürlü zarflı tablete istinaden babanız gümüşü aldı. Onu (Zuba) gözaltından [serbest bırak]; ¹⁷⁻¹⁹⁾seninle [anlaşırız]! Zuri'nin önünde, Zuba serbest kaldı."

²³⁸ "²¹⁾mī-nam ²²⁾tū-kà-lá-nī" bkz. Burkhart Kienast, 1960, s. 59-60.

²³⁹ "¹⁾Zu-ba a-na me-er-e ²⁾Pu-šu-ke-en₆ iş-ba-at-ni-a-ti-ma ³⁾um-ma Zu-ba-ma ⁴⁾a-na me-er-e ⁵⁾Pu-šu-ke-en₆-ma ⁶⁾ša tuppim kanīkim ha-ar-mi ⁷⁾kaspam a-bu-ku-nu il₅-qe ⁸⁾mī-šu-um Zu-ri-i ⁹⁾i-a-ti u-kà-lá-ni (silik) ¹⁰⁾[um-m]a ma-ru Pu-šu-ke-en₆-ma ¹¹⁾[a-n]a Zu-ri-i-ma (silik) ¹²⁾[ša tuppī]ū-pī-šu (silik) ¹³⁾[ha-ar-m]i-im (silik) ¹⁴⁾[kanīkim]-ma kaspam ¹⁵⁾[a-bu]-ni il₅-qe ¹⁶⁾[ú-š]e-er-šu-ma ni-nu ¹⁷⁾[a-w]a-tam ni-da-na-ku-um ¹⁸⁾ma-ah-ri-ni-ma Zu-ri-i ¹⁹⁾Zu-ba u-šé-er (silik)" bkz. Burkhart Kienast, 1960, s. 23-24.

2.6. Rehin Tutma/Tutulma

Kültepe tabletleri içerisinde Asurlu tüccarların, bilinmeyen nedenlerden dolayı yerel saraylar tarafından rehin tutulduklarına; ödenmeyen borçlar yüzünden borcun güvenliğini sağlamak amacıyla kişilerin eşyalarına (Kt c/k 1535), evlerine (AKT 1,25; AKT 1,72; Kt n/k 559; Kt 88/k 46; Kt b/k 114; TC III, 232) eşlerine, çocuklarına, kölelerine (Kt b/k 38b; Kt c/k 1246; Kt n/k 645; I 475; Kt n/k 1716; Kt a/k 1163; Sadberk 26a; TC II, 233; KKS 15b; Kt n/k 1857; Kt 91/k 1; VS 26,120; Kt a/k 454b; Kt 92/k 375; AKT 1,44) ve aynı zamanda kişinin kendisinin rehin tutulduğuna (Kt o/k 13 b; Kt n/k 607; Kt 88/k 146; OIP XXVII, 12; AKT 1,52) dâir bilgi veren çok sayıda belgeye rastlanılmaktadır.²⁴⁰ Bu bilgilere, Kültepe tabletlerindeki metin grubunun çoğunluğunu oluşturan Asurlular, Asurlular ile yerliler ve yerliler arasında yapılan borç senetlerinde ve tüccarların kendi aralarında yapmış oldukları yazışmalarda rastlanılmaktadır. Filolojik belgelerde, “tutmak, alıkoymak” anlamında *kalû/kalā’um* (CAD/K, s.95) fiili sıklıkla geçmiş, birkaç belgede ise “girmek” anlamına gelen ve *erēbu* (CAD/E, s.327) fiilinden türetilen “rehin” anlamında *erubbātum*²⁴¹ (CAD/E, s.327) kelimesi kullanılmıştır. Ayrıca bu belgelerde, “garanti etmek, rehin vermek” anlamlarında ise *šapartum nadānum* (CDA, s.357) deyimini kullanılmıştır.

---

²⁴⁰ Metinlerin geçtiği akademik çalışmalar için bkz. Remzi Kuzuoğlu, “Eski Anadolu’da İpotek Kavramının İlk İzleri”, *Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi*, C.1, S.1, 2005, s. 79; Emin Bilgiç-Hüseyin Sever-Cahit Günbattı-Sebahattin Bayram, 1990, s. 44-45; Salih Çeçen-Faruk Akyüz, 2019, Ankara, s. 107-108; Karl Hecker-Guido Kryszat-Lubor Matouš, *Kappadokische Keilschrifttafeln Aus Den Sammlungen Der Karlsuniversität Prag*, Praha, 1998, s. 65-66; Sebahattin Bayram, “Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Vade İfadesi ve Çıkan Neticeler”, *X. TTKB*, 1990, Ankara, s. 461; İrfan Albayrak, “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Asurlu Tüccarlar ile Yerli Halk Arasındaki İlişkiler”, *III Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu, EÜ KYTAM*, No. 4, Kayseri, 2000, s. 39-41.

²⁴¹ *šapartum*, *erabbātum* ve Eigentumspfand hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Klaas Roelof Veenhof, “Old Assyrian Period”, Raymond Westbrook (ed.), *A History of Ancient Near Eastern Law*, Handbook of Oriental Studies, Section One, vol. 72/I, Leiden, s. 93-155; “Silver And Credit In Old Assyrian Trade”, *Trade and Finance in Ancient Mesopotamia*, MOS Studies 1, (ed.) Jan Gerrit Dercksen, Leiden, s. 55-83; Burkhardt Kienast “Bemerkungen zum altassyrischen Pfandrecht”, *WO* 8, s. 218-227.

Bu konu hakkında ele alıp, değerlendireceğimiz ilk belge, Dadaa'ya tarafından İnaa'ya yazılan **TC III, 75**²⁴² envanter numaralı belgedir. Metinde; Dadaa'ya, Aşşur-Nimri ve Aşşur-Muttabil adlı tüccarlar, Naduhtum şehrinde bilmedikleri bir nedenden dolayı alıkonulmuşlar ve yola çıkmaları engellenmiştir. Tüccarlar, şehirden ayrılmalarına izin verilmesi için defalarca kralın huzuruna çıkmışlar fakat kral kendilerini Kaniş'ten haber gelinceye kadar serbest bırakmayacağını söylemiştir. Asurlu tüccarların can güvenliğini tehlikeye atan bu olay, metinde şu şekilde geçmektedir; ³⁻⁵*Burada benim alıkonulduğuma gelince, ben Naduhtum'da bulunuyorum. (oturuyorum)* ⁶⁻⁸*On defa kral ve šinahilum'a çıktık ve ben şöyle söyledim: ⁹⁻¹⁰Sen beyimsin. Gitmeme (izin) ver! O şöyle cevap verdi: ¹¹⁻¹³Sarayın elçileri, seni bana rehin olarak bıraktılar.*"

Kültepe tabletlerinde, Asurlu tüccarların borç nedeniyle rehin alındığına dâir bilgi veren metinlerde bulunmaktadır. Bu konu hakkında **Kt n/k 575**²⁴³ numaralı belge, Mannu-balum-Aşşur'un *be'ülātum* karşılığında rehin olarak alındığı hakkında bilgisini vermektedir; ⁴*Enna-Aşşur, ²⁻³Mannu-balum-Aşşur'un be'ülātum'u (olan) ¹On 1/2 şeḡel tasfiye edilmiş gümüşü ⁴⁻⁶Šū-Enlil'e verdi. ⁶⁻⁸Mannu-balum-Aşşur, paradan (dolayı) rehin alınmıştır.*"

Kt 92/k 375²⁴⁴ numaralı belgede, *be'ülātum* nedeniyle Šu-İstar'ın, Alaya ve oğlunu rehin olarak tutması şu ifâdeler ile bildirilmektedir; ¹⁻⁶*Lipit-İstar ve Naniš, Šu-İstar'ın bir mina arıtılmış gümüşünü (be'ülātum sermayesi olarak) işletiyorlar. ⁷⁻¹⁰(Bu) gümüş dolayısıyla (hizmet için) tutuluyorlar; gümüşü iâde edecekler ve serbest*

²⁴² ³*a-dí ša a-na-kam* ⁴*kà-al-a-ku-ni i-na* ⁵*Na-du-ùh-tim wa-áš-ba-ku* ⁶*a-dí 10 a-na ru-ba-im* ⁷*ú ší-na-hi-li-im ni-li-ma* ⁸*um-ma a-na-ku-ma* ⁹*be-lí a-ta ha-ra-nam* ¹⁰*dí-nam um-ma šu-ut-ma* ¹¹*ki-ma qá-ta-tim* ¹²*ší-ip-ru* É.GAL ¹³*i-dí-nu-ni-kà*" b kz. Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 129-130.

²⁴³ ¹*10 1/2 GÍN KÙ ša-ru-pá-am* ²*be-ú-lá-at* ³*Ma-nu-ba-al-ma-A-šur* ⁴*«a-na» E-na-A-šur a-na* ⁵*Šu-d-En-lil* ⁶*i-dí-in iš-tí* ⁷*KÙ Ma-nu-ba-al-ma-A-šur* ⁸*uk-ta-al*" b kz. Emin Bilgiç-Sebahattin Bayram, 1995, s. 14-15.

²⁴⁴ ¹*1 ma-na KÙ.BABBAR* ²*ša-ru-pá-am* ³*ša Šu-İstar* ⁴*Li-ip-tí-İstar* ⁵*ù Na-ni-iš* ⁶*i-bé-ú-lu* ⁷*iš-tí* ⁸*KÙ.BABBAR* ⁹*uk-ta-lu* ¹⁰*KÙ.BABBAR ú-ta-ru-ma* ¹⁰*ú ú-ší-ú* ¹¹*A-lá-a ù me-ra-ša* ¹²*e-ru-ba-tù-a* ¹³*İĞİ Šu-La-ba-an* ¹⁴*DUMU Dan-nu-um-i-lí* ¹⁵*İĞİ A-šur-e-mu-qí* ¹⁶*DUMU Bu-zu-ta-a*" b kz. Hakan Erol, 2018, s. 207-208.

kalacaklar. ¹¹⁻¹²⁾Alaya ve onun oğlu benim rehinlerimdir. ¹³⁻¹⁶⁾Şâhit Dannum-ilî'nin oğlu Şu-Laban, şâhit Buzutaya'nın oğlu Aşşur-emūqî.”

Borca karşı rehin tutulma ile ilgili ele alacağımız bir diğer belgede, Aşşur-taklāku'ya borçlu olan İlšu-rabi'nin borcuna karşı rehin olarak tutulması hakkında bilgi veren **Kt a/k 921 a,b**²⁴⁵ numaralı borç senedir; ^{“1-5)}İlšu-rabi'de, Aşşur-taklāku'nun 1/3 mina beş šeqel tasfiye edilmiş gümüşü vardır. ⁵⁻⁶⁾İlšu-rabi, para karşılığında rehin tutulmuştur. ⁷⁾Ennum-Aşşur'un huzurunda. ⁸⁾Puzur-Aşşur'un huzurunda.”

Borçlu şahsın, borçtan dolayı rehin tutulması hakkında bilgi veren bir diğer belgede, Aşşur-rē'î'nin, İzziz-mišar'a verdiği 10 šeqel gümüş hakkında bilgi veren **Kt 88/k 235**²⁴⁶ envanter numaralı belgedir; ^{“1-2)}Kurara'nın mührü, Šū-İstar'ın mührü. ²⁻⁵⁾İzziz-mišar'ın kullanımına verdiği Aşşur-rē'î'nin on šeqel gümüşü hakkında: ⁵⁻⁶⁾Gümüşten dolayı alıkonmuştur. ⁷⁻¹³⁾Bu tahsistum-belgesi İzziz-mišar'ın kullanımına verilen para hakkındaki zarflı tabletin nüshasıdır.”

Kt a/k 569 a,b²⁴⁷ numaralı borç senesinde ise Šū-Kūbum'un, Aşşur-idî'ye olan borcundan dolayı rehin olarak tutulması olayı şu ifâdeler ile aktarılmaktadır; ^{“1-4)}Aşşur-idî'nin Šū-Kūbum'da 1/2 mina tasfiye edilmiş gümüşü vardır. ⁴⁻⁵⁾(Bu) gümüşten dolayı rehin tutulmuştur. ⁶⁻¹¹⁾1/2 mina'lık senedi şehirde kaydedilecek ve buraya döndüğünde bu (vesika) imha edilecek. ¹²⁾Aşşur-mālik'in huzurunda, ¹³⁾Kurub-İstar'ın huzurunda.”

²⁴⁵ ^{“1)}1/3 ma-na 5 GÍN ²⁾KÛ.BABBAR ša-ru-pá-am ³⁾i-šé-er DINGİR-šu-GAL ⁴⁾A-šür-ta-ak-lá-ku ⁵⁾i-šu iš-tí KÛ.BABBAR ⁶⁾[DING]İR-šu-GAL uk-ta-al ⁷⁾[IG]İ En-um-A-šür ⁸⁾[IG]İ P]uzur₄-[A]-šür” b kz. Emin Bilgiç-Hüseyin Sever-Cahit Günbattı-Sebahattin Bayram, 1990, s. 56.

²⁴⁶ ^{“1)}KİŞİB Ku-ra-ra ²⁾KİŞİB Šu-İstar ša 10 GÍN ³⁾KÛ.BABBAR ša A-šur-SİPA ⁴⁾İ-zi-iz-mi-šar ⁵⁾i-be-e-lu iš-tí ⁶⁾KÛ.BABBAR uk-ta-al ⁷⁾ta-ah-sí-is-tum ⁸⁾a-ni-tum ⁹⁾me-eh-ra-at ¹⁰⁾tup-pí-im ¹¹⁾ha-ar-mi-im ¹²⁾ša be-ú-lá-at ¹³⁾İ-zi-iz-mi-šar” b kz. Sebahattin Bayram-Remzi Kuzuoğlu, (Ankara) Kültepe Tabletleri VII-a, Aşşur-rē'î Ailesinin Arşivi, vol. 1: Aşşur-rē'î'nin Kendi Metinleri, TTKY VI-33^{e-a}, Ankara, 2015, s. 244-245.

²⁴⁷ ^{“1)}1/2 ma-na KÛ.BABBAR ša-ru-pá-am ²⁾i-šé-er ³⁾Šu-ku-bi₄-im A-šür-i-dí ⁴⁾i-šu iš-tí KÛ. BABBAR ⁵⁾uk-ta-al ⁶⁾tup-pu-šu ⁷⁾ša 1/2 ma-na ⁸⁾i-na a-limki ⁹⁾i-lá-pá-at-ma ¹⁰⁾i-tù-ra-ma ¹¹⁾a-nim i-du-ak ¹²⁾İGİ A-šür-ma-lik {a a} ¹³⁾İGİ Kur-ub-İstar” b kz. Emin Bilgiç-Hüseyin Sever-Cahit Günbattı-Sebahattin Bayram, 1990, s. 71.

Kültepe metinlerinde, kadın köle ve bakırın borç nedeniyle rehin tutulduğu hakkında bilgi veren belgelere de rastlamaktayız. Bu konu hakkında **Kt 88/k 422**²⁴⁸ envanter numaralı belgede ilgili satırlar şöyle geçmektedir; “³³⁻³⁴*Bakırı ve kadın köleyi rehin olarak tutuyorum.*”

Bu konu hakkında bilgi veren bir diğer **No. 26a:ARK. 398-11592**²⁴⁹ envanter numaralı belgede ise kadın ve erkek kölelerin borç karşılığında rehin olarak tutulması olayı şu ifâdeler ile aktarılmaktadır; “⁹*Kadın kölesi ve erkek kölesini rehin tuttum. (rehinelerimdir)*”

İncelediğimiz Kültepe tabletleri içerisinde, çocuğunda rehin olarak tutulduğu belgelere rastlamaktayız. Bu konu hakkında İşim-Su’en’in, Uşur-ša-Aşşur yazdığı **Kt o/k 4**²⁵⁰ numaralı belgede, adı bilinmeyen kimsenin çocuğu 10 *şeqel* gümüş karşılığında serbest bırakacağı bildirilmiş ve çocuğun durumu hakkında muhataplarına bilgi verilmiştir; “²⁶⁻³⁰*Uşur-ša-Aşşur’a şöyle (söyle): beni bilgilendirdiğin, çocuğunla ilgili (mesele hakkında); onun (bayanın) vekiline şöyle (söyledim): beş mina bakır al ve çocuğu serbest bırak!*” ³¹⁻³⁴*O şöyle (cevap verdi):bana on şeqel gümüş verin ve... Çocuk iyidir. Lütfen, benim haberime dikkat et.*”

Kt 92/k 206²⁵¹ numaralı belgede ise İli-ālum’un oğlu Abu-şalim, İli-pi-uşur’a âit olan 20 adet altın tanrı heykelini rehin olarak vermiştir; “¹²⁻¹⁴*İli-pi-uşur’a âit yirmi adet altın tanrı heykelciği rehin olarak tevdi edilmiştir.(verilmiştir)*”

²⁴⁸ “³³URUDU ù am-tám a-na ša-pá-ar-tim ³⁴ú-kà-al” b kz. Sebahattin Bayram-Remzi Kuzuoğlu, 2015, s. 386.

²⁴⁹ “⁹GEME İR-sú e-ru-ba-tù-a” b kz. Veysel Donbaz, *Cuneiform Texts in the Sadberk Hanım Museum*, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, 1999, s. 43-44.

²⁵⁰ “²⁶še-bi₄-lá-nim a -na Ú-şur-ša-A-şür ²⁷qi-bi₄-ma a-şu-mi sú-ha-ri-kà ša tù-ša-hi-zi-ni ²⁸um-ma a-na-ku-ma a-na ²⁹ki-ma ší-a-tí-ma 5 ma-na URUDU li-qé-ma ³⁰ù sú-ha-ra-am wa-ší-ri-im ³¹um-ma ší-it-ma ³²10 GÍN KÙ.BABBAR dí-na-ma lá ú-[x-x-x] ³³sú-ha-ru-um ša-lim á-pu-tum a-na té-er-tí-a ³⁴i-hi-id” b kz. İrfan Albayrak, 2006 , s. 66-67.

²⁵¹ “¹²20 i-lu-ú mu-nu-tám ša KÙ.KÍ ¹³ša İli₅-pì-ú-şur a-na ša-par-tim ¹⁴na-du-ú” b kz. Klaas Roelof Veenhof, 2010, s. 150.

Kt 88/k 390²⁵² numaralı belgede, Ennum-Aššur'a borç olarak verilen gümüş, Wardum'a intikal etmiş ve bu yüzden Ennum-Aššur, gümüşün *malāhum*'umunu rehin olarak tutmuştur; ¹⁻⁴*Sukkaliya'nın oğlu Aššur-mālik'in haftasından on gün önceye kadar,*⁵⁻⁹*On'dan 1/6 šeqel eksik gümüş, Šalim-ahum'un oğlu Ennum-Aššur iledir. Lāqēp'in oğlu Wardum bana borçlandı.* ¹⁰⁻¹³*Gümüşün malāhum'umunu rehin olarak tutuyorum.* ¹⁴⁻¹⁵*Benim malāhum'umda(n) gümüşü ona iade edeceğim."*

Šulī tarafından Buzuta'ya yazılan **Kt c/k 1035**²⁵³ numaralı belgede ise sarayın, kaybolan *amūtum*'u yüzünden Šulī'nin babasının yakalanarak, alıkonulması anlatılmaktadır. Metnin ilgili satırları şöyle geçmektedir; ¹⁻³*Buzuta'ya söyle! Šulī şöyle (söylüyor:)* ³⁻⁶*Haberciler buraya geldiler ve onlar şöyle (söylediler):* ⁶⁻¹⁰*Sarayın amūtum'u kayıptır, (bu yüzden) babanızı yakaladılar ve alıkoydular."*

Asurlu tüccarların *kārum* tarafından alıkonulduğuna dâir bilgi veren belgelerde bulunmaktadır. **Kt c/k 1042**²⁵⁴ numaralı belgede, Šumma-libbi-Aššur, muhatabına Hahhum *kārum*'unun kendilerini alıkoyduğunu ve *kārum*'a durumu bildirmelerini istemiştir; ¹³⁻¹⁶*Hahhum kārum'u bizi alıkoymuştur. Orada kārum'a müracaat et."*

Asurlu tüccarların ve kervanları'nın rehin alındığı hakkında bilgi veren **Kt c/k 1180**²⁵⁵ numaralı belgede ise İküppīya'nın kervanı'nın Kaniš'e gireceği bildirilmiş fakat kendilerinin serbest bırakılmadığı ve Lā-qēp(um)'in kervanı'nın Hahhum'da

²⁵² ¹*a-na lá 10 u₄-me-e* ²*ha-muš-tum* ³*ša A-šur-ma-lik* ⁴*DUMU Sú-kà-lí-a* ⁵*10 lá 1/6 GÍN KÙ.BABBAR* ⁶*iš-tí En-um-A-šur* ⁷*DUMU Ša-lim-a-hi-im* ⁸*İR DUMU Lá-qé-ep* ⁹*ih-bu-lam* ¹⁰*ma-lá-hi-i* ¹¹*ša KÙ.BABBAR a-na* ¹²*ša-pár-tim* ¹³*ú-kà-al* ¹⁴*i-na ma-lá-hi-ma* ¹⁵*KÙ.BABBAR ú-ta-ar-šu-um*" bkz. Sebahattin Bayram-Remzi Kuzuoğlu, 2015, s. 327.

²⁵³ ¹*a-na Bu-zu-tu-a* ²*qí-bi-ma um-ma* ³*Šu-li-ma a-na-kam* ⁴*a-li-ku* ⁵*i-li-ku-nim um-ma* ⁶*šu-nu-'ma` a-mu-tum* ⁷*ša* ⁸*É.GAL* ⁹*lim* ¹⁰*ha-lá-aq-ma a-bu-ku=nu* ¹¹*iš-bu-tù-ma* ¹²*ú-kà-lu áp-lá-ah-ma*" bkz. İrfan Albayrak-Hakan Erol, 2016, s. 39-40.

²⁵⁴ ¹³*kà-ru-um Ha-hu-um* ¹⁴*ik-ta-lá-ni-a-tí* ¹⁵*a-ma-kam kà-ra-am* ¹⁶*mu-hu-ur-ma*" bkz. İrfan Albayrak-Hakan Erol, 2016, s. 40-41.

²⁵⁵ ¹*a-na İštar-ba-ni* ²*qí-bi-ma um-ma La-qé-ep=ma* ³*a-na Ha-hi-im* ⁴*ni-ta-li-a-am* ⁵*i-na Ha-hi-im* ⁶*wa-áš-ba-ni* ⁷*Bu-za-zu ší-ip-ru-um* ⁸*ša kà-ri-im* ⁹*Kà-ni-iš^{ki} tup-pá<am>* ¹⁰*ša a-lim^{ki} ú-ša-áš-me-ni-a=tí-ma* ¹¹*ELLAT Í-ku-pí-a a-na* ¹²*Kà-ni-iš^{ki}* ¹³*e-ra-áb ú-lá ú-šu-ru=ni-a-tí*" bkz. İrfan Albayrak-Hakan Erol, 2016, s. 106-107.

tutulduğundan bahsedilmiştir; ⁴⁻⁶İštar-bāni'ye söyle! Lā-qēp(um) şöyle söylüyor: Hahhum'a çıktık (ve) Hahhum'da bulunmaktayız. ⁶⁻¹⁰Burada Kaniš kārūm'unun elçisi Buzāzu şehrin tabletini bize duyurdu. ¹¹⁻¹³İkūppīya'nın kervanı Kaniš'e girecek. (Fakat) bizi serbest bırakmadılar.”

Kt 92/k 542²⁵⁶ envanter numaralı mektupta ise Enlil-bāni, Šu-İštar'a Kaniš'e geçişinin engellendiğini ve Ah-Šalim tarafından 10 günden beri tutulduğunu bildirmiştir; ¹⁻²Šu-İštar'a söyle! Enlil-bāni şöyle (söylüyor): ³⁻⁸Kaniš'e geçiş engellendiğinden dolayı Ah-šalim on gündür beni tutuyor. ⁹⁻¹²O şöyle (söyledi): Kaniš'ten haberi işitelim ki (sen oraya) geç. ¹³⁻¹⁶(Bu) mektubu sana yazdığım günden sonraki günde yola çıkacağım. ¹⁷⁻²¹Bir uşağı bir an önce gönder ki (Kaniš'e) girişim hakkında beni bilgilendir.”

Šu-İštar'ın vekillerine yazdığı **Kt 92/k 326**²⁵⁷ numaralı mektupta sarayın, kārūm'u yanılttığı, kendilerini serbest bırakmayarak, alıkoydukları bilgisini muhataplarına şu sözlerle bildirmiştir; ¹⁻³Šu-İštar şöyle (söyler): Vekillerime söyle! ³⁻⁵Önceden size yazdım ve ben şöyle (söyledim): ⁶⁻¹¹Saray kārūm'u aldatıyor ve kervanın (hareketine) manî oluyor ve bizi serbest bırakmıyor. ¹²⁻¹⁵Kārūm'a söyleyin ki; bizi serbest bırakmadıkları günde kervan için elçiler gönderilmiştir. ²⁰Mahvolduk!”

²⁵⁶ ⁴¹a-na Šu-İštar qí-bi-ma ²um-ma En-lil-ba-ni-ma ³ki-ma šé-pu-um ⁴iš-tù Kà-ni-iš ⁵pá-ar-sà-at-ni ⁶iš-tù 10 u₄-me-e ⁷Ah-ša-lim ⁸ik-ta-al-a-ni ⁹um-ma šu-ut-ma ¹⁰a-wa-tám iš-tù ¹¹Kà-ni-iš lu ni-iš-me-ma ¹²ù e-tí-iq ¹³i-na ša-am-ší iup-pá-am ¹⁴ú-la-pí-ta-ku-ni ¹⁵i-na ša-nim u₄-mì-im ¹⁶a-na-ku úš-<a>-am ¹⁷1 šú-ha-ra-am ¹⁸a-pá-ni-a iur₄-da-ma ¹⁹a-dí ²⁰e-ra-bi-a uz-ni ²¹pí-té” bkz. Hakan Erol, (Ankara) Kültepe Tabletleri XI-a, vol. I: Šu-İštar'a Ait Belgeler, TTKY VI-33^a, Ankara, 2018, s. 141.

²⁵⁷ ⁴¹um-ma Šu-İštar ²a-na ša ki-ma i-a-tí ³qí-bi-ma ⁴áš-pu-ra-ku-nu-tí ⁵um-ma a-na-ku-ma ⁶É.GAL^{lüm} kà-ra-am ⁷i-sà-li-ma ⁸ELLAT^{tam4} qá-sú ⁹i-ša-ba-at-ma ¹⁰ù ni-a-tí ¹¹ú-lá <u>-wa-ša-ar-ni-<a>tí ¹²a-na kà-ri-im ¹³qí-bi-a-ma a-dí ni-a-tí ¹⁴lá ú-wa-šé-ru-ni-<a>tí ¹⁵ELLAT^{tam4} lá ú-šé-ru-bu-nim ¹⁶u₄-ma-am ¹⁷ni-a-tí lá-ú-wa-šé-ru-ni-a-tí ¹⁸a-na ELLAT^{tím} ¹⁹ší-<ip>-ru-tum ší-ta-áp-ru ²⁰ha-al'-qá-ni” bkz. Hakan Erol, 2018, s. 194.

Šū-Bēlum'un Uşur-ši-İştār ve Mannu-kī-Aşşur'a yazdığı **Kt n/k 570**²⁵⁸ numaralı mektupta, Šū-Bēlum, Hunnia ile gönderilen paranın kendisine ulaşmadığını söylemiş ve muhataplarından Ah-şallim'i ele geçirmiştir; ⁴⁻¹⁰⁻¹⁹*Ah-şallim'i tutunuz ve parayı ve fâizini ona tarttırınız. Eğer sizi taciz edecek olursa açıkça söyleyiniz ve siz, onun hoşuna herhangi bir şey için gitmezseniz Aşşur-idī'nin oğlu Aşşur-nāda'yı yakalayınız ve parayı ve fâizini ona tarttırınız.*"

Rehin tutulma ile ilgili ele alacağımız bir diğer belge ise Usānum'un, İddin-abum, Uşur-ša-İştār ve Ea-damiq'e yazdığı **Kt n/k 565**²⁵⁹ numaralı belgedir. Usānum, mektupta muhataplarından Balṭua'yı, temsilcisini ve kayınpederini yakalamalarını istemektedir. Metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; ¹⁻⁴*İddin-abum, Uşur-ša-İştār ve Ea-damiq'e, Usānum şöyle söylüyor:* ⁴⁻⁶*On mina gümüşü ve fâizini Balṭua bana borçludur.* ⁶⁻⁹*Duyuyorum ki orada beş mina gümüşü kayınpederinin ailesi, karısına kadar ele geçirdiler.* ⁹⁻¹³*Šū-Kūbum, Gūzu-Bēlī ve Šalma-Aşşur; onun kayınpederinin oğlu ile temsilcisi ve onun karısı onun üzerine gitmiştir.* ¹³⁻¹⁶*Orada onu ya temsilcisiyle veya kayınpederinin oğluyla yakalayınız.* ¹⁶⁻¹⁸*(Onlar) pirikannu kumaşlarını şüphesiz satın aldılar, (onları) yakalayınız.* ¹⁸⁻²²*Size dediklerine göre, sorumluluğu alırım ve onun zarflı tabletini (de) korurum.* ²¹⁻²³*Ve eğer o şu sırada buraya gelirse onu yakalayınız. Sizler kardeşlerimsiniz! (Onu) uzaklaştırmayacağım. (kaçırmayacağım)!*¹⁹

²⁵⁸ ¹⁰še-bi₄-lam Ah-ša-lim ¹¹ša-<áb>ta-ma KÜ.BABBAR ù ší-ba-sú ¹²ša-<áš>qí-lá-šu šu-ma ¹³lu-ša-ha-ku-nu x-y-šu ¹⁴pu-ra-ma ú mi-ma ¹⁵lá ta-ga-mì-lá-šu ¹⁶A-şur-na-da DUMU A-şur-i-dí ¹⁷ša-áb-ta-ma KÜ.BABBAR ¹⁸ù ší-ba-sú ¹⁹ša-áš-qí-lá-šu" bkz. Emin Bilgiç-Sebahattin Bayram, 1995, s. 57-59.

²⁵⁹ ¹a-na İ-dí-na-bi-im ²Ú-şú-ur-ša-İştār ù ³E-a-da-mi-iq qí-bi-ma ⁴um-ma Ú-sà-num-ma 14 ma-na KÜ.BABBAR ⁵ù şú'-ba-ti-šu Ba-al-tù-a ⁶ha-bu-lá-am a-ša-me-ma ⁷a-ma-kam 5 ma-na KÜ.BABBAR ⁸É e-mi-šu a-dí a-şí-ti-šu ⁹iş-bu-tù Šu-Ku-bu-um Gu₅-zu-Be-lí ¹⁰ù Šál-ma-A-şur «iš-tí» ¹¹DUMU e-mi-šu ša-zu-úz-tum ¹²ú a-ša-sú a-na šé-ri-šu ¹³ta-ta-lá-ak a-ma ¹⁴lu iš-tí ša-zu-iş'-ti-šu ¹⁵lu iš-tí DUMU e-mi-šu ¹⁶ša-áb-ta lu pì-ri-kà-nu ¹⁷şí-ma-am iš-ú-mu ¹⁸ša-áb-ta a-ma-lá i-qá-bi₄-ú-«ú»-ku-nu-tí ¹⁹ma-şa-ku ú tu-pu-şu ²⁰ha-ar-ma-am ú-kà-al ²¹ú šu-ma šu-ut i-ta-al-kam ²²ša-áb-ta-şu a-hu-ú-<a> a-tù-nu ²³ú-ze-na-ma" bkz. Emin Bilgiç-Sebahattin Bayram, 1995, s. 62-63.

Puzur-İştar tarafından Bēlum-bāni, İkūppīa, Dadā, Amur-ilī'ye yazılmış bir mektup olan **Kt n/k 605**²⁶⁰ numaralı belgede ise Puzur-İştar, Bēlum-bāni'nin yakalanmasını ve herhangi bir tehditte ise onun hoş görülmemesini istemiştir; ¹⁵⁻¹⁹*Vekillerime söyle: sizler kardeşsiniz! Orada, Bēlum-bāni'yi yakalayınız ve bir talent altı mına temizlenmiş iyi bakırı ona tarttırınız.* ²⁰⁻²²*Eđer bakırı ödemeyi istemezse onun fâizli tabletini benim için saklayınız.* ²³⁻²⁵*Eđer burada şikâyet edecek olursa, onun tabletinde (kaytlı olan) bakırı Durhumit'te tartarak, bildiriniz.* ²⁶⁻²⁸*Eđer tehdit ederse, onun eteğini tutunuz, ona hoşgörü göstermeyiniz."*

Ennam-Ařřur'un Pilah-Ařřur, Ē-nibāř ve Dan-Ařřur'a yazdığı **Kt n/k 583**²⁶¹ numaralı mektup'ta Ennam-Ařřur muhataplarından şehrin kendini yakalamaması ve canını kurtarmak için yardım istemiştir; ¹⁻⁵*Pilah-Ařřur, Ē-nibāř ve Dan-Ařřur'a söyle Ennam-Ařřur'a şöyle söylüyor, Ē-nibāř'a söyle:* ⁵⁻⁹*Sen kız kardeşimsin, sen eşimsin! Orada babamızın evine âit gümüşten eđer kalacaksa İdâ'nın oğlunun (gönlünü) hoř et.* ⁹⁻¹⁴*Eđer sen istemezsen orada evim(e) Pilah-Ařřur versin ve tüccarımı tatmin etsin.* ¹⁴⁻¹⁸*Onun hissesini reddetme! Yolumu oraya dūřürmeyeceęim ve öfke görmeyeceğim.* ¹⁹*Nefsimi sen kurtar,* ²⁰*şehir beni yakalatmasın."*

Puzur-Adad'ın, Mannum-kī-Aşşur'a göndermiş olduğu **Kt n/k 557 (AKT 2,39)**²⁶² envanter numaralı belgede, Puzur-Adad, Mannum-kī-Aşşur'a olan borcunun

²⁶⁰ ¹⁵*a-na řa ki-ma* ¹⁶*i-a-ti qí-bi₄-ma a-hu-ú* ¹⁷*a-tù-nu a-ma-kam Be-lúm-ba-ni* ¹⁸*řa-áb-ta-ma* 1 GÚ 6 *ma-na* ¹⁹URUDU SÍG₅ *ma-sí-am řa-áš-qí-lá-řu* ²⁰*řu-ma* URUDU *řa-qá-lam* ²¹*lá i-mu-a řup-pu-řu* ²²*řa ři-ib-tim hi-ir-ma-nim* ²³*řu-ma a-ni-řa-am i-na-pu-uř* ²⁴*i-na řup-pi-řu* URUDU *i-na* ²⁵*Dur₄-hu-mi-it i-řa-qal ú-dí-a* ²⁶*řu-ma da-nu-tim* ²⁷*e-ta-ú sí-ku-řu* ²⁸*kà-i-lá pá-ni-řu lá tù-ba-lá*" bkz. Emin Bilgiç-Sebahattin Bayram, 1995, s.89-90.

²⁶¹ ¹*a-na Pì-lá-ah-A-řur* ²*E-ni-ba-áš ù Dan-A-řur* ³*qí-bi₄-ma um-ma En-nam-A-řur-ma* ⁴*a-na E-ni-ba-áš* ⁵*qí-bi₄-ma a-ha-tí a-tí* ⁶*be-el-tí a-tí a-ma-kam* ⁷*i-na KÜ.BABBAR řa É a-bi₄-ni* ⁸*řu-ma i-ba-ři DUMU Í-dá-a-a* ⁹*řá-i-bi₄ řu-ma* ¹⁰*lá li-bi₄-ki* ¹¹*a-[ma]-kam É^{ti}-a* ¹²*Pì-lá-ah-A-řur* ¹³*li-dí-ma tám-kà-ri* ¹⁴*lu-řa-bi₄ qá-sú* ¹⁵*lá ta-ma-hi-ři* ¹⁶*ha-ra-ni a-mi-řa-am* ¹⁷*lá a-lá-kam-ma řú-lu-um* ¹⁸*pá-ni lá a-ma-ar* ¹⁹*na-pá-áš-tí eř-ri* ²⁰*a-lúm^{ki} lá ú-řa-ak-řa-da-ni*" bkz. Emin Bilgiç-Sebahattin Bayram, 1995, s.99-100.

²⁶² ¹*a-na Ma-num-ki-A-sur ù* ²*Ú-řur-ři-İřtar a-na* ³*Ma-num-ki-A-řur qí-bi-ma* ⁴*um-ma Puzur₄-dİM-ma* ⁵*a-na* 1 1/2 GÚ URUDU *řa li-bi-a* ⁶*a-na řé-ri-a lá ta-řa-pá-ra-am* ⁷*a-na É^{ti}-a* ⁸*ta-áš-ta-na-pá-ra-ma* ⁹*É^{ti} tù-up-ta-na-ra-ad* ¹⁰*İĞÍ A-lá-bi-im iř-tù* ¹¹*ha-am-řa-tim* URUDU ¹²*ú-řé-bi-lá-kum-ma* ¹³*ki-ma ha-ra-na*

ulaşmamasında kendisinin bir suçú olmadığını, yolların ona kapatıldığını ve uşakların parayı yarı yoldan Puzur-Adad'a geri getirdiğini bildirmektedir; ¹⁻⁴⁾*Mannum-kī-Aşşur ve Uşur-ři-İştar'a (özellikle) Mannum-kī-Aşşur'a Puzur-Adad şöyle şöylüyor: ⁵⁻⁹⁾Bendeki 1 1/2 talent bakır için adresime yazma! Evime devamlı yazıyorsun ve ailemi korkutup duruyorsun! ¹⁰⁻¹²⁾Al(i)-abum'un huzurunda yedi hamuştum önce bakırđ sana gönderdim ve ¹³⁻¹⁶⁾sanki yollar benim için tutulmuş (kapatılmış) gibi, uşaklar bakırđ yolun yarısından bana geri getirdiler."*

---

¹⁴⁾*şa-áb-ta-ni* URUDU *řú-ha-ru* ¹⁵⁾*iş-tù mī-şa-al ha-ra-nim* ¹⁶⁾*ú-ta-e-ru-nim*" bkz. Emin Bilgiç-Sebahattin Bayram, 1995, s. 64-65.

2.7. Vergi Mükellefiyeti ve Kaçakçılık

M.Ö. II. bin yılın ilk çeyreğine tarihlenen Asur Ticaret Kolonileri Dönemi'nde Asur ile Anadolu arasındaki kervan ticaretinin önemli başlıklarından birisi de vergiler meselesidir. Kervanların güzergâh boyunca yaptığı masrafların yanında, taşınan malların cinsine ve miktarına göre oranları değişmekle birlikte, şehir giriş-çıkışlarında, köprü geçişlerinde veya malların saraylara indirilip çıkarılmalarında çeşitli başlıklar altında vergi ödemeleri yapılmaktaydı.²⁶³ *ēribtum* “giriş vergisi”, *wāšītum* “çıkış vergisi”, *šaddū'utum* “ticaret vergisi” *nishatum* “ithal mallardan alınan bir tür ödeme”²⁶⁴ ... gibi vergiler, ticaretin düzenli ve kontrollü yapılması için yerel sarayların ve Asur kurumlarının dikkatle tâkip ettikleri bir konuydu. Asur kentinden yola çıkan tüccarlar, Kaniş şehrine geldiğinde mallarını piyasaya arz etmeden önce yerel kralın huzuruna çıkararak, sunmak zorundaydılar çünkü imzalanan ticaret antlaşmalarına göre yerel saraylar, ilk satın alma hakkına sahipti. Bu aynı zamanda hiçbir kaçak malın taşınmaması veya kaçakçılık yapılmaması için alınan bir önlemdi. Ancak incelediğimiz çivi yazılı belgelerden anladığımıza göre Asurlu tüccarlar, devletlerarasında yapılan antlaşmalarda belirlenen kurallara uymayarak, illegal yollara başvurmuşlar ve kendileri için ağır bir yük oluşturan ve gelirlerini azaltan vergi sisteminden kurtulmak için ticarî emtialarını kaçak yollardan şehre sokmaya çalışmışlardır.²⁶⁵

Kaçakçılık konusunu detaylı bir şekilde inceleyen K. R. Veenhof; Asurlu tüccarların, kaçakçılık uygulaması için üç farklı yola başvurduklarını söylemiştir.

---

²⁶³ Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 289-302; Lütfi Gürkan Gökçek, “Çivi Yazılı Tabletler Göre Eski Anadolu'da Vergi Uygulamaları ve Kaçakçılık (M.Ö. ±1975-1750)”, *Akademik Bakış* 1/47, C. 2, S. 4, 2009, s. 148-155; İrfan Albayrak, 2017, s. 9.

²⁶⁴ Asurlu tüccarların, Anadolu'ya gelirken getirdikleri ticarî mallar için ödedikleri vergiler hakkında detaylı bilgi için bkz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 229-286; Sebahattin Bayram, “Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri”, *DTCFD*, C. 36, S. 1-2, 1993, Ankara, s. 1-13; Âdem Işık, “Anadolu'da Asur Ticaret Kolonileri Çağı”, *Mavi Atlas*, 8(1), 2020, Sivas, s. 15.

²⁶⁵ Cahit Günbattı, 2017, s. 137; Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 305.

Tüccarlar; bu illegal işi, getirmiş oldukları malları gümrükten geçirmeden veya saraya bildirmeden başka bir şehre veya *kārum*'a götürerek, kervanların varış noktasına giderken geçtikleri kasaba ve ara istasyonlara harç ve geçiş ücretleri ödememek için kullandıkları *harrān sūqinnim* olarak adlandırılan “talî yol”dan ya da yerel yönetim tarafından dolaşımı yasaklanan malların (*ašium/amūtum*) ticaretini gerçekleştirerek yapmaktaydı.²⁶⁶

Asurlu tüccarlar ve yerel krallıklar arasında ciddî bir sorun teşkil eden yüksek vergiler ve geçiş ücretlerinden sıyrılmak isteyen tüccarlar, ticarî mal kaçakçılığını *mupazzirum*²⁶⁷ adı verilen profesyonel kaçakçılar sayesinde yapmışlardır. İncelemiş olduğumuz Kültepe tabletleri arasında Asurlu tüccarların, kaçakçılık eylemini gerçekleştirirken kaçakçılara para ödediği, bu eylemi resmî bir sözleşme temelinde ya da hediye şeklinde gerçekleştirdikleri ve nakliyecilere “tehlike parası” ödendiği ve ödenen miktarın yükün ağırlığına ve seyahat edilen mesafeye bağlı olarak değişkenlik gösterdiği görülmektedir.²⁶⁸ Aynı zamanda kaçakçılığın, tüccarların can ve mal güvenliği açısından büyük riskler taşıması hakkında bilgi veren filolojik verilerde, tekstil kaçakçılığının, kalay kaçakçılığına göre daha fazla ön plana çıktığı görülmektedir.²⁶⁹ Bu durumun yaşanmasının temel nedeni; kumaşa ödenen verginin, kalaya ödenen vergiden daha yüksek olması, kumaşların saklanması daha kolay olması ve dikkat çekmemesi,

---

²⁶⁶ Tahsin Özgüç, 2005, s. 42-43; Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 305; Hüseyin Sever, “Asur Ticaret Kolonileri Çağın’da (M.Ö.1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı Yasaklanan Bazı Madenler”, *XII. TTK-Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. I, Ankara, 1999, s. 85-94.

²⁶⁷ Kt o/k 193 ve Kt 94/k 1359 envanter numaralı metinlerde, Nūr-İstar, Zuba ve Adad-bāni adlı kaçakçıların ismi geçmektedir. Kt 94/k 1359 envanter numaralı metnin 9. ve 10. satırlarındaki “*Onlara maaşlarını ver*” ifadesi ise kaçakçılığın M.Ö. II. bin yılda bir meslek olarak yapıldığını ve profesyonel kaçakçıların Asur toplumu tarafından kabul gördüğünü göstermektedir. bkz. İrfan Albayrak, 2006, s. 17-18; Mogens Trolle Larsen, 2014, s. 218-219.

²⁶⁸ KTS 59d:3; TC III/2, 165: 28; BIN VI, 186: r. II; CCT V, 38a: 12; ICK II, 290: r 3; ICK 318: 8; ICK II, 337: 27; CCT I, 35: 27; BIN IV, 189: 16; a/k 1056 b: 26; n/k 723: 12; n/k 558: 11; v/k 93: 8; Kt o/k, 157: 1; Kt 94/k 1524: 19; Kt o/k 193: 1; Kt c/k 1137:19 envanter numaralı metinler kaçakçılık için yapılan ödemelere atıfta bulunmaktadır. bkz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 314-316.

²⁶⁹ Kalay ve tekstil kaçaklığı yapıldığına dâir Kt c/k 1055:1; Kt n/k 602: 3; Kt o/k 63:14; 84/k 295:6; c/k 454: 17; n/k 687: 3; KTH 13: 6; CCT-IV-29-a: 4; CCT I, 25:8; CCT V, 39-b: 8 numaralı metinler referansta bulunmaktadır. bkz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 309-310.

kalayın belli bir merkeze satılırken kumaşın farklı pazar ve kişilere satılmasından kaynaklanmaktadır. Kaçakçılık gibi yasa dışı bir eylemin ne kadar sıklıkla yapıldığı ve eğilimi hakkında bilgi verilmeyen metinlerde, Pūšu-kēn ve İmdīlum gibi tanınmış şirket üyelerinin adlarına ve nakliyecilere sıklıkla atıfta bulunulduğu görülmektedir.

Bu metinler içerisinde, saray yönetimi'nin tüccarların özel kaçakçılık eylemlerini önlemek için diğer bağımsız krallıklarla işbirliği yaparak, sıkı tedbirler aldığı ve kaçakçılık yapanları hapse atarak cezalandırdığı ya da para cezası ve uyarılarda bulunarak ekonomik baskılar düzenlediği görülmektedir. Bu amaçla Anadolu'daki yerel yönetimler, *maşşartum* (CAD/M, s.333.) “koruma, güvenlik” adı verilen ve büyük bir ihtimalle eli silahlı olan kuvvetler oluşturmuş²⁷⁰ ve kervanların geçtiği güzergâhlardaki kâfileleri koruyarak, kaçakçılığın önüne geçmek için sıkı denetimlerde bulunmuşlardır. Bu durum, yerel yetkililerin kaçakçılık konusundaki hassas tavrını göstermesi bakımından önem arz etmektedir.

Eski Asurca yazılmış çivi yazılı belgelerde; “gizle(n)mek, kaçırmak” anlamında *pazāru* eylemi, “gizlemek, saklamak, kaçakçılık” anlamlarında *pazzurum* kelimesi, “kaçak mal taşıyıcısı, kaçakçı” anlamında *mupazzirum* kelimesi, “kaçak mal” anlamında *pazzurtum* kelimesi ve ana yolların dışında kaçakçılık yapmak amacıyla kullanılan “talî yol/dar geçit” anlamlarına gelen *harrān sūqinnim* kelimesi kullanılmıştır.²⁷¹

Elimizde bulunan bazı Kültepe metinleri, saray yönetiminin kaçakçılık konusundaki sert tavrı ve kaçakçılık yapan tüccarların hapse atılması hakkında dikkate değer bilgiler vermektedir. İlk olarak, İmdīlum, Ennam-bēlum ve Aşşur-şulūlî tarafından

---

²⁷⁰ Cahit Günbattı, 2017, s. 118.

²⁷¹ Lütfi Gürkan Gökçek, “Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Bir Belge”, *ArAn*, 11/2, Ankara, 2017, s. 41; Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 305-306; Sebahattin Bayram, “Kültepe'den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler”, *XXXIV. Uluslararası Assiriyoloji Kongresi*, Ankara, 1998, s. 286.

Pūšu-kēn'e yazılan **ATHE 62**²⁷² envanter numaralı bir iş mektubunu ele alacağız. Metinde, Asurlu bir tüccar olan Pūšu-kēn'in kaçakçılık suçundan dolayı saray yönetimi tarafından hapsedildiği ve kraliçenin Luhuzattiya-Hurama-Şalahşuwa ve ülkesini kaçakçılık hakkında uyararak, denetimleri sıkılaştırmasından bahsedilmiştir; “²⁸⁻³⁰ İrraya'nın oğlu kaçak malını Pūšu-kēn'e yolladı ve onun kaçak malı yakalandı. ³¹⁻⁴³ Pūšu-kēn'i saray yakaladı ve hapishaneye attı. Gözcüler sıkıdır! Luhuzattiya'ya, Hurama'ya Şalahşuwa'ya ve ülkesine, kaçak mal ile ilgili kraliçe yazdı ve onlar (artık çok) dikkatli. Sakın hiçbir şeyi kaçırmayın. Eğer Timelkiya'ya geçersen yanında geçirdiğin (taşıdığın) ašium'unu iyi (güvenilir) bir evde, Timilkiya'da bırak ve her bir (evde) güvendiğin hizmetçilerinden (birini) bırak ve sen buraya geç!” Pūšu-kēn'in almış olduğu pazzurtum'un ne olduğu hakkında bilgi verilmeyen metinde, kaçak malın gümrük işlemlerinin yapılmaması ve dolaşımı yasaklı ašium'un ticaretinin yapılması tüccarların kâr elde etmek için can ve mal güvenliklerini nasıl riske attığını göstermektedir.

İmdi-ilī tarafından Puzur-Aššur'a yazılan **CCT IV, 18-a**²⁷³ envanter numaralı mektupta, İmdi-ilī, muhatabını kaçakçılık yapmaması konusunda uyarmış ve korumaların bu konuda çok dikkatli davrandığını ifâde etmiştir. J. Lewy, metnin 16-17. satırlarında geçen *maššarātum dannā*²⁷⁴ ifâdesini “muhafızlar güçlü” olarak tercüme etmiştir.²⁷⁵ Bu ifâde, kaçak mal naklinin ne kadar tehlikeli olduğunun ve yerel yönetimlerin, tüccarlara illegal işlemlerle ilgili müsamaha göstermediğinin açık bir kanıtıdır; “¹⁴⁻²⁰Lütfen

²⁷² “²⁸pá-zu-ur-tù-šu DUMU ÌR-ra-a a-šé-er ²⁹Pu-šu-ke-en₆ ú-šé-ri-am-ma ³⁰pá-zu-ur-tù-šu i-ší-bi-it-ma ³¹Pu-šu-ke-en₆ É.GAL^{lím} iš-ba-at-ma ³²a-na ki-šé-er-ší-im i-dí ma-ša-ra-tum¹ ³³da-na a-na Lu-hu-sà-ti-a Hu-ra-ma ³⁴Ša-lá-ah-šu-a ù a-na ma-ti-ša a-dí ša ³⁵pá-zu-ur-tim ru-ba-tum ta-áš-pur-ma ³⁶e-na-tum na-ad-a a-pu-tum mi-ma ³⁷lá tù-pá-za-ar šu-ma a-na Ti-me-el-ki-a ³⁸te₉-ti-qam a-ší-a-kà ³⁹ša tù-šé-ta-qá-ni i-na bi₄-tim SÍG₅ ⁴⁰i-na Ti-me-el-ki-a e-zi-ib-ma ⁴¹ù i[š-t]e₉-en i-na šú-ħa-ri-kà ⁴²ša ki-<ma> qá-qá-dí-kà e-zi-ib-ma ⁴³ù a-ta it-qám-ma...” bkz. Burkhardt Kienast, 1960, s. 86-88.

²⁷³ “¹⁴a-pu-tum a-ma-lá [a-w]a-a[t] ¹⁵ıup-pí-a i-hi-id-ma ¹⁶mi-ma lá tù-pá-za-ar ma-ša-ra-tum ¹⁷[da]-na ù šu-ma¹ iš-ti ¹⁸[ELLAT]^{im} ta-pá-ra-as-ma ¹⁹[a-m]a-kam i-na Ti-me-el-ki-a ²⁰ki-lá-[š]u” bkz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 308.

²⁷⁴ Bu tâbir, ATHE 62; 32-33 ve CCT IV 18-a; 16-17'de geçmektedir. bkz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 307, n. 431.

²⁷⁵ Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 307, n. 431.

mektubumdaki tâlimatıma tam uyun ve hiçbir şekilde kaçakçılık yapmayın! Nöbetçiler çok dikkatli. Eğer (hissenizi) kervandan ayırmak isterseniz, onu Timelkiya'da tutun.”

Anadolu'daki kral ve kraliçelerin, kaçakçılık faaliyetlerine karşı sıkı önlemler aldıklarını gösteren bir diğer belgede İnnaya'nın, Aššur-ṭāb ve Puzur-Aššur'a yazdığı **Kt 94/k 1692**²⁷⁶ envanter numaralı mektuptur. Mektupta, İnnaya, muhataplarına kral ve kraliçe'nin kaçak kumaş ve kalay taşıyan herkesi yakalanacağını ve bu kaçak mallara el konularak, suçluların yerel yönetime sevk edileceği hakkında bilgi vermektedir. Yerel yöneticilerin kaçakçılıkla ilgili bu kararı, onların bu eylemden duydukları rahatsızlığı ve kâr elde etmek isteyen Asurlu tüccarların can ve mal güvenliklerini nasıl göz ardı ettiğini göstermektedir; “¹⁻⁷İnnaya, Aššur-ṭāb ve Puzur-Aššur'a şöyle dedi; Burada kral ve kraliçe kaçakçılık kervanlarıyla ilgili şunları yazmışlar: ⁷⁻¹⁴Karada, kumaş ve kalay taşıyan herkesi yakalayın ve sonra kalay ve kumaşları alıkoyup, suçluyu bana yönlendirin. (sevk edin)”

Kültepe tabletlerinde; *kārum* 'ların, Asurlu tüccarları illegal işler yapmaması konusunda sert bir dille uyardıkları görülmektedir. Kaniš *kārum*'unun Aššur-emūqī ve onun kervanına hitaben yazdığı **Kt c/k 1055**²⁷⁷ envanter numaralı metinde *kārum* 'un, Aššur-emūqī'yi kalay ve kumaş kaçakçılığı yapmaması konusunda uyardığı ve kaçakçılık yapanın *kārum*'un koyduğu kuralı çiğnemiş olacağı söylenmektedir; “¹⁻⁵Kaniš *kārum*'undan Aššur-emūqī'ye ve kervanına şöyle söyle; ⁶⁻⁸Kimse kalay ve kumaş kaçakçılığı yapmayacak. ⁹⁻¹²Kaçakçılık yapan *kārum*'un (vereceği) hükme katlanacak.”

²⁷⁶ “¹um-ma Ī-na-a-ma ²a-na A-šur-DÜG ú MAN-A-šur ³qí-bi-ma: a-na-kam ⁴ru-ba-um ú ru-ba-tum ⁵a-na ha-ra-na-tim ⁶ša 'pá-zu-ur-tim' ⁷iš-pu-ra-ma: um-ma ⁸šu-'nu-ma 'ša i-ma'-[ti]m ⁹TÚG.HÍ.A ú AN.NA ¹⁰na-áš-ú-'ma-ta'-'ma-ra-ni ¹¹ša-áb-ta-ma AN.NA ¹²ú TÚG.HÍ.A a-tù-nu ¹³'kà-i-lá-ma ra-ga' am ¹⁴i-a-tí ri-'id-a'” bkz. Mogens Trolle Larsen, (Ankara) Kültepe Tabletleri VI-d, The Archive of The Šalim-Aššur Family vol.4:Text Concerning non-family Members, TTKY VI-33^{d-d}, Ankara, 2018, s. 47.

²⁷⁷ “¹um-ma kà-ru-um ²Kà-ni-iš-ma ³a-na A-šür-e-mu-qí ⁴ù [EL]LATⁱ-šu ⁵qí-bi-ma ⁶ma-ma-an ⁷AN.NA ú TÚG.HÍ.'A' ⁸ú-lá ú-pá-za-ar ⁹ša ú-pá-zu-ru ¹⁰a-wa-at ¹¹kà-ri-im ¹²i-kà-ša-a-sí” bkz. İrfan Albayrak-Hakan Erol, 2016, s. 70-71.

kārum’un yasa dışı eylemlere karşı katı tutumu ve bu tür olayları engellemeye yönelik faaliyetleri hakkında bilgi veren bir diğer önemli belge ise **CTMMA 1, 72**²⁷⁸ numaralı belgedir. *kārum*’un hükmü’nün kesin olduğu bu yüzden de tüccarların kaçakçılık eylemini gerçekleştiremeyeceği metinde şu ifâdelerle bildirilmiştir; “²⁸⁻³⁰*kārum*’un kararı kesindir, senin bize yazdığın kaçakçılık (planın) mümkün değildir.” Kt c/k 1055 ve CTMMA 1, 72 envanter numaralı metinlerde geçen ifâdelerden anladığımız üzere, *kārum*’un almış olduğu bu kararların *pazzurtum* adı verilen kaçakçılıkla ilgili olduğu görülmektedir.

Kaçakçılık eyleminin tüccarlar arasında sistemli bir şekilde gerçekleştiğini gösteren **Kt c/k 1035**²⁷⁹ envanter numaralı mektupta Šuli, babasının sarayın kayıp *amūtum*’u yüzünden alıkonulduğunu bildirmiş ve Buzuta’ya’ya endişesini bildirerek kaçak malı girdirir-girdirmez sevk edip, Wašhaniya’ya kaçak kumaşları getirmesini istemiştir; “¹⁻³*Buzuta*’ya söyle! *Šuli* şöyle (söylüyor): ³⁻⁶*Haberciler buraya geldiler ve onlar şöyle (söylediler):* ⁶⁻¹⁰*Sarayın amūtum*’u kayıptır, (bu yüzden) babanızı yakaladılar ve alıkoydular. ¹⁰⁻¹³*Korktum ve uşağımı senin olduğun yere yolladım.* ¹⁴⁻¹⁷*Orada uşağımı geciktirme! İyi olduğuna dâir haberin gelsin!* ¹⁸⁻²¹*Lütfen, İddi(n)-Aššur’un orada seninle (meselesini) halletmesin; onun be’ülātum-sermayesini ödeme!* ²¹⁻²⁴*Kaçakçılık malını girdirir-girdirmez hemen onu sevk et!* ²⁴⁻²⁷*İkimize âit bütün hesap buraya gelsin ve biz (hesabı) halledelim.* ²⁸⁻³⁰*Bir zayıf eşeği Wašhaniya’ya sokun. Kumaşları getirsinler.”*

²⁷⁸ “²⁸*a-wa-at kà-ri-im da-na* ²⁹*a-dì-i pá-zu-ur-ti-kà* ³⁰*ša ta-aš-pu-ra-ni lá na-tù-ma*” bkz. Mogens Trolle Larsen, *Cuneiform Texts in the Metropolitan Museum of Art I* (ed. Ira Spar), New York, 1988, s. 94-95.

²⁷⁹ “¹*a-na Bu-zu-ta-a* ²*qí-bi-ma* ³*Šu-li-ma a-na-kam* ⁴*a-li-ku* ⁵*i-li-ku-nim um-ma* ⁶*šu-nu-ṛma* ⁷*a-mu-tum* ⁸*ša É.GAL* ⁹*ha-lá-aq-ma a-bu-ku=nu* ¹⁰*iš-bu-tu-ni* ¹¹*ú-kà-lu áp-lá-ah-ma* ¹²*šú-ha-ri* ¹³*áš-pu-ra-ni* ¹⁴*a-ma-kam šú-ha-ri* ¹⁵*lá tù-ša-ha-ar* ¹⁶*šu-lu-um-kà té-er-ta=kà* ¹⁷*li-li-kam* ¹⁸*a-pu-tum ama-kam* ¹⁹*Id-na-A-šur iš-tí-kà* ²⁰*e iz-ku-ma be-ú-lá-tí-šu* ²¹*e té-té-er-šu ki-ma* ²²*lu-qú-tám ša pá-zu-ur-tim* ²³*ú-šé-ri-ba-ni a-ni* ²⁴*ṭur₄-da-šu ni-kà-sú* ²⁵*i-na ba-ri-ni mi-ma* ²⁶*i-ba-ší li-li-kam=ma* ²⁷*lu ni-iz-ku* ²⁸*ANŠE ra-qá-am a-W[a]-ṛáš₁-ha-ni=a* ²⁹*šé-ri-ba TÚG.HÍ.A* ³⁰*li-it-bu-lu-nim*” bkz. İrfan Albayrak-Hakan Erol, 2016, s. 39-40.

Kaçakçılık konusunda ele alacağımız bir diğer belge ise Aššur-tāb'ın, Buzutaya ve Amur-Aššur'a yazdığı **Kt c/k 1077**²⁸⁰ envanter numaralı belgedir. Mektupta, Aššur-tāb, muhataplarına Hahhum kentinde bulunduğunu söyleyerek büyük bir ihtimalle yerel yönetimlere yakalanmamak için malın kaçak yoldan sokulup sokulamayacağı konusunda kendisine bilgi vermelerini söylemektedir; ¹⁻⁴*Buzutaya ve Amur-Aššur'a söyle! Aššur-tāb'a şöyle (söylüyor):* ⁴⁻⁷*Hahhum kentinde bulunuyoruz, haberiniz buraya gelsin ki* ⁸⁻⁹*eğer (mal) kaçak (girecek) ise kaçakçılık yapalım.* ¹⁰⁻¹⁴*Senin kalayındaki benim hissemden altı mina kalay eksiktir. 1/2 mina gümüş acilen bana gönderin!"*

Muhatabın adının eksik olduğu, hasarlı olan **Kt 91/k 545**²⁸¹ envanter numaralı belgede mektubun yazarı, kaçak mallar hakkında Aššur-nādā'ya bilgi verilmesini istemiş, gönderilen 2 talent kalay ve 10 adet kaliteli kumaşın Puzur-Aššur'un kaçak malları ile birlikte kaçırılarak, kaliteli malın kendisine gönderilmesini istemiştir; ¹⁻²*Adad-Šulūli'ye şöyle dedi;* ³⁻⁴*İşte sana tâlimat verdim diyerek;* ⁵⁻¹⁰*Eğer... 'nın kaçak mallarından herhangi biri gelmediyse Aššur-nāda'ya mesaj atmanız gerekmektedir.* ¹¹⁻¹⁷*Size iki talent kalay (ve) on adet kaliteli kumaş göndermeli ve siz onları Puzur-Aššur'un kaçak malları ile birlikte kaçırmalısınız.* ¹⁸⁻¹⁹*Kaliteli malı bana... Gönderin."*

Šalim-Aššur'un, İddin-Abum, Ennānum, İnah-ilī, Man-mahir, Ennam-Aššur ve Ali-ahum'a yazdığı **Kt 94/k 1164**²⁸² numaralı mektupta Šalim-Aššur, Ali-ahum'a kaçakçılık mallarını neden Hahhum'da bıraktığını sormuş ve kumaşlarının gümüşe

²⁸⁰ ¹*a-na Bu-zu-ta-a* ²*ù A-mur-³A⁴-šur* ³*qí-bi-ma u[m]-ma* ⁴*A-šur-DU₁₀-ma i-na* ⁵*Ha-hi-im wa-áš-ba-ni* ⁶*té-er-te-ak-nu* ⁷*li-li-kam-ma* ⁸*šu-ma pá-zu-ru-um* ⁹*lu nu-pá-zi-ir* ¹⁰*i-na AN.NA-kà* ¹¹*qá-tí-a 6 ma-na* ¹²*AN.NA ba-tí-iq* ¹³*½ ma-na KÙ.BABBAR* ¹⁴*a-pá-n[i-a] šé-bi-la=nim*" bkz. İrfan Albayrak-Hakan Erol, 2016, s. 44-45.

²⁸¹ ¹*a-[na x x q]i-bi₄-ma* ²*[um-ma* ³*İŠKUR-DÜL-ma* ⁴*a-na-kam-ma ú-na-hi-id-kà* ⁵*um-ma a-na-ku-ma* ⁶*šu-ma mi-ma* ⁷*pá-zu-ur-tí x x (x)** ⁸*lá e-ru-ba-am* ⁹*na-áš-pá-ar-ta-kà* ¹⁰*a-na A-šur-na-da* ¹¹*li-li-ik* ¹²*2 GÚ AN.NA* ¹³*10 TÚG dam-qú-tim* ¹⁴*a-na šé-ri-kà* ¹⁵*lu šé-bi-lam-ma* ¹⁶*iš-ti pá-zu-ur-tim* ¹⁷*ša Puzur₄-Ašur* ¹⁸*pá-ze-er-sí* ¹⁹*ZU-UT-re dām-qú-tim* ²⁰*šé-bi-lam*" bkz. Klaas Roelof Veenhof, 2017, s. 387.

²⁸² ¹*eř-ra-ni mi-šu ša A-lá-hu-[um]* ²*pa-zu-ur-tí i-na Ha-hi-im* ³*e-zi-bu ha-ra-an sú-ki-nim* ⁴*pá-zu-ur-tí lu-šé-ri-bu-ma* ⁵*TÚG.Hİ^{ti}-a a-na KÙ.BABBAR 'li'-tù-ru*" bkz. Mogens Trolle Larsen, (Ankara) *Kültepe Tabletleri VI-a, The Archive of The Šalim-Aššur Family vol.1: The First Two Generations*, TTKY VI-33^{d-a}, Ankara, 2010, s. 246-247.

çevrilmesini istemiştir. Metnin ilgili satırları şöyledir; “³⁵⁻³⁶*Ali-ahum neden kaçakçılık mallarımı Hahhum’da bıraktı? ³⁷⁻³⁹Dar yoldan kaçakçılık malına girsin ve kumaşları gümüşe çevirsin.*”

Asurlu tüccarların kaçakçılık yaparken bölgenin yerli halkını rehberlik etmesi için para karşılığında kullandığı görülmektedir.²⁸³ Buzāzu tarafından Puzur-Aššur, Tāb-šilla-Aššur, Aššur-bani, Adad-bani ve İkuppāša’ya yazılan **BIN IV, 48**²⁸⁴ envanter numaralı metin bu konu hakkında kayda değer bilgiler vermekte olup; kârını arttırmak isteyen tüccarların, yerel krallıklara ödeyecekleri vergilerden kurtulmak için *harrān sūqinnim* yolunun kullanılmasını ya da yerli halk ile sözleşme yapılmasını istemektedir. Buzāzu, muhataplarına *harrān sūqinnim* denilen talî yoldan geçen kaçak malların dikkat çekmemek için 10 veya 15’er *mina*’lık parçalara ayrılarak şehre, halkın elbiselerinin altında sokulacağını şu ifâdelerle bildirmiştir; “¹⁶⁻²⁴*Eğer harrān sūqinnim uygun değilse, kalayı Hurama’ya taşısunlar ve ister Huralı yerliler kalayın hepsini birer talent’e ayırarak (şehre) soksunlar veya onar veya on beşer mina’lık parçalara ayırarak, insanlar elbiselerinin altına (saklayarak şehre) soksunlar.*”

Enna-Ānum tarafından Hunnia’ya yazılmış olan **Kt n/k 602**²⁸⁵ envanter numaralı mektup, Uşur-ša-İštar’ın kaçakçılık yapması hakkında bilgi vermektedir. Šū-Kūbum adlı tüccar tarafından Enna-Ānum’un kumaşları Zalpa’da bulunan Hunnia isimli tüccara emanet edilmiş ancak kaçak yoldan sokulan mallar arasında kendi kumaşlarının olmadığı

²⁸³ Cahit Günbattı, 2017, s. 138.

²⁸⁴ “¹⁶*šū-ma ha-ra-an sū-qá-nim* ¹⁷*lá na-tù* AN.NA *a-na Hu-ra-ma* ¹⁸*lu-ub-lu-ni-šū-ma lu nu-a-ú* ¹⁹*Hu-ra-ma-i-ú-um* AN.NA ²⁰1 GÚ.TA *lu-šé-ri-bu-nim* ²¹*ú-lá ri-ik-sí* 10 *ma-na.TA* ²²ú 15 *ma-na.TA li-pu-uš-ma* ²³*šú-ha-ru i-sú-na-tim* ²⁴*lu-šé-ri-bu-nim*” bkz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 324; Cécile Michel, “Le commerce des Assyriens en Anatolie centrale au début du IIe millénaire av. Jésus-Christ”, *Revue de l’association Méditerranées* 30/31, 2001, Paris, s. 31-32.

²⁸⁵ “³2 TÚG.HÍ.A SÍG₅ ⁴*Šu-Ku-bu-um i-na* ⁵*Za-al-pá e-zi-ba-kum* ⁶*a-na-kam áš-al-kà-ma* ⁷*um-ma a-ta-ma* ⁸*iš-tí šú-ba-tí* ⁹*ša Ú-šú-ur-ša-Ī* ¹⁰*e-zi-ib-šū-nu a-na-kam* ¹¹*pá-zu-ur-tum* ¹²*ša Ú-šú-ur-ša İštar* ¹³*e-ru-ba-ma um-ma šu-ut-ma* ¹⁴*šú-ba-tù-kà lá-šú-ú* ¹⁵*a-hi a-ta a-šar* ¹⁶*šú-ba-tí-a té-zi-bu* ¹⁷*té-er-ta-kà* ¹⁸*li-li-kam-ma* ¹⁹*šú-ba-tí lá-al-qí*” bkz. Emin Bilgiç-Sebahattin Bayram, 1995, s. 84-85.

anlaşılmuştur. Enna-Ānum ise metnin devamında Hunnia'ya kumaşlarının yerini sormuştur. Kaçakçılık yüzünden tüccarların mallarının kaybolması ve mal güvenliğinin tehlikeye girdiğini göstermesi açısından önemli olan metinde, bu durum şöyle geçmektedir; ³⁻⁵İki adet iyi cins kumaşı Šū-Kūbum Zalpa 'da sana bıraktı. ⁶⁻⁷Burada ben sana sordum ve sen de şöyle dedin: ⁸⁻¹⁰Uşur-ša-I'nin kumaşları ile (beraber) onları bıraktım. ¹⁰⁻¹³Uşur-ša-İstar'ın kaçak malları girdi ve o şöyle dedi: ¹⁴⁻¹⁵Senin kumaşların yok(tur). Lütfen ¹⁵⁻¹⁶kumaşlarımı bıraktığın yer (ile ilgili) ¹⁷⁻¹⁹haberini gelsin de kumaşlarımı alayım.”

Uşur-ša-İstar'ın arşivine âit olan **Kt n/k 1377**²⁸⁶ numaralı belge, kaçakçılık yapan Saya adlı şahsa karşı tedbir alınması gerektiği ve gerektiğinde tüccarın hapse atılması ile ilgili bilgi vermektedir; ¹⁻²Usānum, Uşur-ši-İstar'a şöyle söylüyor: ³⁻⁷Ben sana yazmış ve şöyle söylemişim: Saya ve Aššur-Pilah'ı bana gönder! İki güne kadar ben çıkacağım. ⁸⁻¹¹Orada Saya ve Aššur-Pilah, ben gelinceye kadar, beklesinler! ¹²⁻¹⁴Eğer, Saya herhangi bir şey diyecek olursa, onu hapse at! ¹⁵⁻¹⁸Eğer, Aššur-Pilah herhangi bir yere gittiyse (gereğini yapması için) sen onu kefil(in)e ver! Kardeşim dikkat et! ¹⁹⁻²²Saya devamlı olarak buraya gizlice girdiğinden o sıkıntıya düşmesin!”

Gümrük kaçakçılığının konu edildiği **12489**²⁸⁷ numaralı mektupta Puzur-Aššur isimli tüccar, İmdī-ilum, Šū-Bēlum ve Aššur-şulūli'den, Zalpa ve Hurama'ya gidecek olan kendi kumaşlarının, gümrük kaçakçısı yoluyla ülkeye sokulmasını istemektedir. Metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; ⁵⁻¹²Zalpa ve Hurama'ya (gidecek)

²⁸⁶ ⁴¹um-ma Ū-sà-num-ma a-na ²Ū-şu-ur-ši-İstar qí-bi₄-ma 39 áš-pu-ra-kum ⁴um-ma a-na-ku-ma Sá-a-a ⁵ù A-şur-pì-lá-ah ⁶a-na šé-ri-a tur₄-da-şu-nu ⁷a-dí 2 u₄-me-e ú-şí-a-am ⁸a-ma-kam Sá-a-a ⁹ù A-şur-pì-lá-ah ¹⁰a-dí a-lá->kà<-ki-a ¹¹lu-uš-bu ¹²şu-ma Sá-a-a mì-ma ¹³i-qá-bi₄ a-na ki-ša-ar-şí-im ¹⁴i-dí-şu ¹⁵ù A-şur-pì-lá-ah ¹⁶şu-ma a-e-ma i-ta-lá-ak ¹⁷a-na ša qá-ta-tim ¹⁸dí-şu-ú a-hi-a i-hi-id-ma ¹⁹a-sú-re-e Sá-a-a ²⁰i-na pu-úz-ri-im ²¹e-ta-na-ra-ba-ma ²²pá-nu-şu e ik-bi₄-tù” b kz. Lütfi Gürkan Gökçek, 2017, s. 40-41.

²⁸⁷ ⁴⁵a-na şú-ba-tí-a ⁶ša Za-al-pá ⁷ù Hu-ra-ma ⁸a-tù-nu iš-tí ⁹mu-pá-zi-ri-im ¹⁰şu-up-ra-ma ¹¹şú-ba-té-e-a ¹²lu-şé-ri-bu-nim-ma” b kz. Emin Bilgiç-Hüseyn Sever-Cahit Günbattı-Sebahattin Bayram, 1990, s. 47, n. 26.

kumaşlarımı gümrük kaçakçısı ile bana gönderiniz ve kumaşlarımı benim için (memlekete) girdirsinler.”

Elimizde bulunan bazı metinlerden anlaşıldığına göre; Asurlu tüccarlar, muhataplarına kumaş, kalay gibi ticarî malların kaçakçılığını yapmalarını söylemişler, yapamadıkları takdirde ise kaçak malların saraya gelmesini ve *nishātum*, *işratum* vergilerinin ödenerek temizlenmeleri gerektiğini ifâde etmişlerdir. İnbi-İştar tarafından İkuppi-Aşşur, Atata, Aşşur-malik ve Şu-İştar’a yazılan **KTH 13**²⁸⁸ envanter numaralı mektupta ticarî emtiaların saraya girerek (*ana ekallim erābum*) *nishātum* vergisi ile temizlenmesi şöyle aktarılmıştır; “⁶⁻¹⁰Eğer onları kaçırabiliyorsanız (iki yüz on iki kaliteli kumaşı), onlara kaçakçılık yapın; ama eğer onları kaçıramazsan, saraya getir ve saray onlardan *nishātum* vergilerini toplasın.”

Bu konu hakkında bilgi veren bir diğer belge ise Kunīlim tarafından Pūšu-kēn ve Rabī-Aşşur’a yazılan **CCT-IV-29a**²⁸⁹ numaralı mektuptur; “⁴⁻⁹Mal çıkar çıkmaz (saraydan izin alındıktan sonra), hem kaçak mal olarak giren kumaşlar hem de saraydan çıkan kumaşlar, *Abrum*’dan hizmetçileri ve *Kunilimi*(?) yanına al. Kaçak mal olarak ithal edilen kumaşlar görünüşe göre temizlenenler geri gelene kadar sarayda tutuldu. Tâbiki daha az şüphe uyandırmak için birlikte sevk edildi.”

Satırlar arasında tam bir ilişki kurulamayan **CCT I, 25**²⁹⁰ numaralı belgede ise, 304 dokumadan 170’inin çeşitli insanlar tarafından alındığının ve 133 kumaşın saraya girdiğinin bilgisi verilmiştir; “⁸⁻¹⁷(üç yüz dört kumaştan) yüz otuz üç kumaş saraya girdi;

²⁸⁸ “⁶šū-ma pá-zu-ur-šū-nu ta-le-a ⁷pá-zi-ra-šū-nu šū-ma pá-zu-ur-šū-nu ⁸lá ta-le-a u-na É.GAL^{lim} ⁹šé-li-a-šū-nu-ma É.[GAL^{lim}] ¹⁰ni-is-ba-tí-šū-nu li-i[l₅-qí]-ma” b kz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 309.

²⁸⁹ “⁴ki-ma ⁵ù-nu-tum úš-a-ni ⁶TÚG.HÍ.A^{ti} ša i-na pá-zu-ur-tim ⁷e-ru-bu-ni-ni ⁸ú ma-l[a] i-na É.GAL^{lim} ⁹úš-ú-ni šú-ha-ru ù Ku-n[i]-lim ¹⁰ša Áb-ri-im li-it-bu-lu-nim” b kz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 309.

²⁹⁰ “⁸1 me-at 33 TÚG ⁹a-na É.GAL^{lim} ¹⁰e-ru-bu ŠÁ.BA 64 TÚG.HÍ.A ¹¹ša ba-ri-šū-nu a-na ¹²pá-zu-ri-im i-li-ku ¹³66 a-na E.GAL^{lim} ¹⁴e-ru-bu 84 TÚG.HÍ.A ¹⁵ša Ím-dí-lim a-pá-zu-ri-im ¹⁶i-li-ku 57 TÚG.HÍ.A ¹⁷a-na E.GAL^{lim} e-ru-bu” b kz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 309.

altmış dört kumaş, onların ortak özelliği kaçakçılık için gitmeleri, altmış altısı saraya girdi; seksen dört kumaş İmdilim'in kaçakçılığı için gitti, elli yedi kumaş saraya girdi."

Kültepe metinleri içerisinde **CCT 5, 39-b**²⁹¹ envanter numaralı belge, yerli halkın kalay kaçakçılığı yaptığı göstermektedir; ⁸⁻¹⁶⁾(Bazı) yerli benim için kalay kaçırdı. Kaçak mallardan gelenlerden daha kalitesiz x kutānu, paketlenme için y kutānu C için kaliteli z kutānu'yu ayırdım."

Kültepe metinleri içerisinde, Asurlu tüccarların kumaşları'nın kaçakçılık nedeniyle kaybolduğu ve mallarının güvenliğinin tehlikeye girdiği görülmektedir. V. Donbaz tarafından yayınlanan **Sadberg-HK 1008-5537**²⁹² numaralı belgede, kumaşların kaçakçılık yüzünden kaybolması olayı şöyle aktarılmaktadır; ¹⁻²⁾İmdilum'a söyl[e], Amur-ilī şöyle söylüyor: dört talent yirmi [mi]na ³⁻⁴⁾mühürlü kalay, yüz kırk kutānu-kumaşı, sekiz siyah eşek kervanım iledir. ⁵⁻⁶⁾Bundan, senin bir talent kalayın, on iki 'kutānu'-kumaşın kaçakçılık sırasında kayboldu."

²⁹¹ ⁸⁾i-na qé-er-bi₄-im ⁹⁾a-na nu-wa-im ¹⁰⁾ša AN.NA ú-pá-zi-ra-ni ¹¹⁾a-dí-in i-na 12 ša pá-zu-ur-tim ¹³⁾[x ku-ta]-ni ma-tí-ú-tim ¹⁴⁾[x ku-ta-n]i ša li-wi-tim ¹⁵⁾[ù x +] 2 ku-ta-ni ¹⁶⁾SĠG₅ a-na C ¹⁷⁾e-zi-ib" bkz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 310.

²⁹² ¹⁾a-na İm-dí-lim qí-bi-m[a] ²⁾um-ma A-mur-DİNGİR 4 GÚ 20 ma-na ³⁾AN.NA ku-nu-ku 1 me-at 40 ku-ta-nu ⁴⁾8 ANŠE ša-lá-mu ša šé-pi-a ⁵⁾ŠÀ.BA 1 GÚ AN.NA 12 ku-ta-nu ⁶⁾i-pá-zu-ur-tim ha-al-qú" bkz. Veysel Donbaz, 1999, s. 24-25.

2.8. Yol Güvenliği

“Yol; “*karada insanların veya hayvanların geçişine açılan veya kendi kendine oluşmuş, yürümeye elverişli, gidiş hızına uygun yer*”, “*karada, havada, suda bir yerden başka bir yere gidilebilecek mesafe*” ya da “*yerleşim alanlarını birbirine bağlamak için açılan ulaşım şeridine*” denilmektedir.”²⁹³ Ulaşımın günümüzdeki kadar hızlı, güvenli ve konforlu olmadığı eskiçağlarda bir ülkeden başka bir ülkeye yapılan ticarî amaçlı seyahatlerin zorlu olduğu görülmektedir. Hayvan gücü kullanılarak yapılan bu yolculuklarda ticarî seyahatlerin aylarca sürdüğü ve kervanların güzergâh boyunca ihtiyaçlarını *bēt wabrim* ya da *bēt ubrim* adı verilen “misafirhane, han, konak” anlamlarına gelen yapılardan karşıladığı görülmektedir.²⁹⁴ M.Ö. II. bin yılda oluşturulan bu mimarî yapılar sayesinde farklı ülkeler arasında ticarî faaliyetler yürütülmüş ve bu yapılar farklı şehirlerden geçen tüccarların ve hayvanların, soyguncu ve haydutların yağma ve hırsızlığına karşı korunması ve güvenliğinin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır.

Asur Ticaret Kolonileri Döneminde Asur ile Anadolu arasında yeminli antlaşmalar ile gerçekleştirilen uzak mesafe ticaretini taşımacılık ve ulaşım belirlemiş; yol şartları ve fizikî coğrafya ulaşımı, ürünün cinsi ve maliyeti ise taşımacılığı etkilemiştir.²⁹⁵ Ticarî ürünlerin sevkiyatı için hayvan ve insan gücü kullanan Asurlu tüccarlar, hafif mallarını yaklaşık 65/75 kg yük taşıyabilen “kara eşek” (*emārum şallāmum*) ile Anadolu’ya nakletmiş; kalay, tekstil, bakır, saman... vb. gibi hacimli

---

²⁹³ Esmā Reyhan, “Hititlerde Yol Güvenliği Üzerine Bir İnceleme: Şapinuwa Kenti Örneği”, *Arkeoloji ve Sanat*, 2017, s.35.

²⁹⁴ *bēt wabrim/bēt ubrim* hakkında bkz. Lütfi Gürkan Gökçek, “Kültepe’den *bet-wabrim/ubrim*’in Açılmasına Dâir Bir Belge”, Cahit Günbattı’ya Armağan, 2015, s. 113; Klaas Roelof Veenhof-Jesper Eidem, 2008, s. 149.

²⁹⁵ Hatice Gül Küçükbezi, M.Ö. 2. Bin Yılım İlk Çeyreğinde (Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda) Orta Anadolu’nun Sosyo-Ekonomik Yapısı, *Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010, s. 46.

mallarını ise *eriqqum* adı verilen eşek veya öküz tarafından çekilen dört tekerlekli vagonlar ile sevk etmişlerdir.²⁹⁶ Güvenlik için farklı sayıda merkeplerden oluşan ve günde yaklaşık 25-30 km yol kat eden kervanlara (*ellutum*) *kaşşārum* adı verilen görevliler eşlik etmiş ve tâcirlerin güvenli bir şekilde yolculuk yapmalarını sağlamışlardır. Tüccarlar, her günkü seyahatin akşamında yalnızca kendilerini değil ticarî faaliyetlerde kullanmış oldukları hayvanlarını da dinlendirip, yemleyip, sulayarak bir sonraki günün yolculuğa hazırlamak zorundaydı.²⁹⁷

Anadolu'daki yerel krallıklar, kendi topraklarından geçen kervanların ve tüccarların güvenliğini sağlamakla sorumluydu ve bu durum farklı uluslar ile imzalanan antlaşmaların bir parçasını oluşturmaktaydı. Yerel yönetimler, Asur kentinden Anadolu'ya gelirken iki farklı güzergâh izleyen tüccarların yol güvenliğini sağlamak için sınır bölgelerinde ve kervanların geçtiği şehirlerde *maşşartum* (CAD/M₁, s.333-334) olarak adlandırılan koruma kuvvetleri oluşturmuşlardır. Bu koruma kuvvetleri kervanların ve Asurlu tüccarların şehri geçmelerinde onlara eşlik etmiş, kervanların ve Asurlu tüccarların uğrayacakları soygun, yağma, cinayet vb. gibi olaylara karşı onların can ve mal güvenliklerini sağlamışlardır. Kültepe metinlerinde geçen *rabi maşşar(ā)ti*"

---

²⁹⁶ Kemal Balkan, "Makriš ans Ašiš, Component-Parts of Wagons and Ploughs Respectively, In A Cappadocian Tablet From Kültepe", *Florilegium Anatolicum Mélanges Offerts à Emmanuel Laroche*, Paris, 1979, s. 49-52; Lütfi Gürkan Gökçek, "The Use of Wagons (eriqqum) in Ancient Anatolia According to Texts from Kültepe", *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, Band 96, II. Halbband, 2006, s. 185-199.

²⁹⁷ Akadca'da *mātum elītum* "yüksek ülke" olarak adlandırılan Anadolu'ya yapılan seyahatlerin, o çağlarda daha çetin koşullarda gerçekleştiği görülmektedir. Tabletler, kervanların soğuk havalarda ve çamurlu yollarda seyahat edemediklerini veya yola geç çıktıklarını aktarmaktadır. Nitekim tüccarlar, arazinin sarp olduğu bölgelerde, havanın soğuk veya sıcak olması nedeniyle eşek kervanlarının olumsuz etkilendiğini, aralarındaki haberleşmelerde (Kt 91/k 530; Kt 92/k 352; Kt 94/k 375; Kt 94/k 1673; BIN VI 114; OAA 1, 50; CCT IV, 45b) dile getirmişlerdir. bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 26-33; Mogens Trolle Larsen, 1982, s. 44; İrfan Albayrak, 2017, s. 8.

(CAD/M₁, s.341) “*maşşartum*(lar) âmiri” tâbirî, koruma kuvvetlerinin âmiri anlamında kullanılmış olup,²⁹⁸ bu konuyu destekleyici bir nitelik taşımaktadır.

Taramış olduğumuz çivi yazılı Kültepe tabletlerinde, kervanlara yönelik saldırıyla ilgili ifâdelere rastlanılmamış olması Anadolu’daki yerel idârecilerin, yollardaki güvenliği iyi bir şekilde sağladığını göstermektedir.²⁹⁹ Yollarda güvenliğin sağlanması ve yolların kervanlara açık olması, ticarî mal akışının devamı esas alındığında, Asurlular açısından büyük bir önem arz ediyordu. Asurlu tüccarlar, bazı zamanlar kervanlarının Anadolu’da güvenli bir biçimde ulaşımını sağlamak için geçtikleri yerlerdeki araziye ya da nehirlerdeki geçiş yerlerini iyi bilen ve ücret karşılığı kiraladıkları, rehber anlamına gelen *râdium* ve *muqaribbum*’ları³⁰⁰ kullanmışlardır.³⁰¹ M.Ö. II. bin yılda Eski Anadolu coğrafyasını ve yollarını iyi bildiğini düşündüğümüz bu rehberler, muhtemelen kervanlara geçmekte zorlandıkları bölgelerde eşlik etmiş, aynı zamanda tüccarların ticarî mallarının güvenliğini de sağlamıştır.

Anadolu kralları, Asurlu tüccarlara âit kervanların güvenli bir şekilde seyahat etmeleri için gerekli önlemleri almış ancak yerel krallıklar arasında yaşanan yoğun siyasî çatışmalar nedeniyle, uğrayacakları maddî zararları da hesaba katarak, kervanlara yolları kapatmışlardır. Kültepe tabletlerinde sıkça geçen *harranam waşārum* “yolu serbest bırakmak”, *harranam patā’um* “yolu açmak”, *harranam şabātum* “yolu ele geçirmek” ve *harranam ka’ulum* “yolu tutmak”, *harrān sūqinnim* “gizli veya kaçak yol”, *maşşartum*

²⁹⁸ Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 308.

²⁹⁹ Hakan Erol, 2007, s. 146.

³⁰⁰ Rehberlere ödenen ücretlerin konu edildiği metin yerlerinden bazıları; OIP 27,54; “3 *ma-na* URUDU *šī-ku-um iṣ-tù Ma-li-ta-a a-dī Wa-ah-šu-ša-na ig-ri-e ra-dī-e-im Ma-li-ta-i-im áš-qúl*” “*Malita*’dan *Wahšušana* ’ya kadar 3 *mina šikkum* bakırını, *Malita*’lı olan *rādī’um* için ödedim.” denilmektedir. TC III/2,165; “17 1/3 GÍN KÙ.BABBAR *iṣ-tù Wa-aš-ha-ni-a a-dī U-la-ma a-ša bi-lá-tim ú mu-qá-ri-bi-a a-dī-in*” “*Wašhaniya*’dan *Ulama*’ya kadar olan seyahatte taşıyıcılara ve *muqarribum*’lara 17 1/3 *şeql* gümüş ödedim.” ifâdesi geçmektedir. bkz. Mogens Trolle Larsen, *Old Assyrian Caravan Procedures*, İstanbul, 1967, s. 46.

³⁰¹ Mogens Trolle Larsen, 1967, s. 46; Cahit Günbattı, 2017, s. 99.

“bekçi”, *kaşşārum* “kervan yükleyicisi”, *sāridum* “kervan sürücüsü”, *rādiūm* “rehber” gibi ifâdeler yol ve ticaret güvenliği hakkında genel bir fikir edinmemizi sağlar ve hem kervan trafiğinin yoğunluğunu hem de yol durumunun tüccarları ve ticareti büyük ölçüde etkilediğini açık bir şekilde gösterir.

Bu konu hakkında ele alacağımız ilk belge, K. Balkan tarafından yayınlanan ve politik gerginlikler sonucunda kervan yollarının kapanmasının gündeme geldiğini gösteren **Kt g/t 35**³⁰² envanter numaralı metindir. Metinde, Eski Anadolu’da iki ülke arasında çıkan anlaşmazlık sonucunda Mama kralı Anum-Hirbi’nin, Kaniş’ten gelen kervanlara yolu kapatmasından bahsedilmiş, bu olay üzerine Kaniş kralı Waršama ise iki ülke arasında yeni bir anlaşma yapılmasını, kervanlara kapatılan yolların açılmasını istemiştir. Anadolu kentleri arasındaki siyasî çekişmeler sonucunda yolların kapatılması, Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerini güvenli bir şekilde yapmalarını engellediğini ve artan güvenlik riski nedeniyle tüccar ve kervanların seyahat etmekten çekindiklerini göstermektedir. Yerel krallıklar arasındaki savaşların siyasî ve ticarî hayata olan etkileri mektubun, 17-24. ve 28-51. satırları arasında şu şekilde geçmektedir; “¹⁷⁻²³*Düşmanım beni yener yenmez (senin vasalın) Taišama’lı memleketime saldırıp, on iki şehrimi tahrip etti. (Onların) büyükbaş ve küçükbaş hayvanlarını aldı/götürdü ve üstelik “kral ölmüştür” dedi.*” ... “²⁹⁻³⁴*(Oysa) senin baban İnar, Harsamna şehrini dokuz yıl boyunca kuşattığında, benim ülkem senin memleketine saldırıp, tek bir sığır veya koyun öldürdü mü?/boğazladı mı?* ³⁴⁻³⁷*Şimdi sen bana yazıp diyorsun ki: Niçin yolu sen bana açmıyorsun? Yolu senin için açayım...*”⁴⁹⁻⁵¹*Sen bana bir mektup yazdın ve şöyle dedin: Yemin edelim. Daha önceki (ettiğimiz) yemin yeterli midir?”*

³⁰² “¹⁷*be-el* ¹⁸*nu-ku-ur-ti-a i-du-kà-ni* ¹⁹*ù Ta-i-ša-ma-i-ú-um* ²⁰*a-na ma-ti-i-a im-qú-ta-ma* ²¹*12 a-lá-ni-e-a úh-ta-li-iq* ²²*al-pí-šu-nu ú šé-ni-šu-nu* ²³*il₅-té-qé um-ma šu-ut-ma ru-ba-um* ²⁴*me-et-ma*” ... “²⁹*ub-ta-i-iš i-nu-mi a-bu-kà* ³⁰*Í-na-ar a-lam Ha-ar-sà-am-na* ³¹*MU.9.ŠÈ il₅-wi-ú m a-ti-i* ³²*a-na ma-ti-kà im-qú-tám-ma* ³³*al-pá-am ú-lu šé-na-am* ³⁴*u₄-ma-am taš-pu-ra-am* ³⁵*um-ma a-ta-ma a-mi-nim ha-[ra-nam]* ³⁶*lá tù-ša-ra-am ha-ra-na[m]* ³⁷*lu-šé-er...* ⁴⁹*ta-áš-pu-ra-am* ⁵⁰*um-ma a-ta-ma lu ni-it-ma* ⁵¹*ma-mi-tum pá-ni-tum e-ša-at*” bkz. Kemal Balkan, 2020, s. 6-9.

Savaşların ticaret ve yol güvenliğini tehdit ettiğini gösteren bir diğer önemli belge ise 2001 yılı kazısında bulunan ve şehrin elçileri tarafından Harsamna Kralı Hurmeli'ye gönderilen **Kt 01/k 217**³⁰³ numaralı mektup'tur. İlk neşriyatı C. Günbattı tarafından yapılan tarihî içerikli mektupta iki Anadolu krallığının, Harsamna ve Zalpa şehirlerinin birbirleriyle mücadelesinden, bu mücadelede Asur kralı I. Şamşi-Adad'ın Zalpa'ya askerî destek verdiğinden ve Harsamna kralı Hurmeli'nin bu duruma tepki olarak Asur kervanlarına yolu kapatmasından bahsedilmiştir. Bu durum, Harsamna topraklarından geçerek Kültepe-Kaniş'e ve diğer Anadolu kentlerine ulaşmak isteyen Asurlu tüccarları ticarî açıdan zora sokmuş olacak ki şehrin elçileri, Harsamna kralı Hurmeli'ye hediyeler göndererek, onu yolu kapatma kararından vazgeçirmeye çalışmışlardır. Bu mektup, krallıklar arasında yaşanan siyasî çatışmaların, Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerini kesintiye uğrattığını ve tüccarların can güvenliğini tehlikeye attığını göstermesi bakımından önemlidir. Metnin konuyla ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; “⁶⁵⁻⁶⁹*Habercilerimizin sözlerini dikkate al ve (biz) kardeşlerin için (bâri) sen kararından vazgeç ve kapadığın yolları [aç!]. (Bizim kazandığımız) gümüş senin gümüşündür.[...] Bizler sizlerin sürekli seyahat eden köleleriniz.* ⁶⁹⁻⁷³*Yollar serbest bırakılır bırakılmaz, önceden olduğu gibi [...]. senin sözün [...] elçilerimiz [...]*”

Anadolu'da yaşanan isyanların ticareti ve yol güvenliğini tehdit ettiğini ve ticareti duraksattığını gösteren bir diğer önemli belge ise Kuziziya tarafından Ennam-Aşşur'a yazılan **Kt 94/k 1323**³⁰⁴ numaralı mektuptur. 1994 yılı arşivine âit olan bu mektupta; Kuziziya, muhatabına Puruštattum şehrinde yaşanan ayaklanma nedeniyle Ulama,

³⁰³ “⁶⁵*a-na a-wa-tim ša šî-ip-re-e-ni* ⁶⁶*qû-[ul]-ma a-na ah'-hi-kà tù-ur-ma* ⁶⁷*[h]a-ra-na-tum ša ta-ak-Iu-[ú] [x x] š[a]'* ⁶⁸*[k]u-a-ú-tum-ma KÛ.BABBAR KÛ.BABBAR* ⁶⁹*k[à x x x]* ⁶⁹*[ú] né-nu mu-ta-li-ku ur-d[u-kà ki-ma]* ⁷⁰*[ha]-ra-na-tim ú-šé-er x* ⁷¹*qá-tám p[á]-ni-tam* ⁷²*[ma]* ⁷³*a-wa-at-k[á]* ⁷³*[šî-ip]-ru-ni*” bkz. Cahit Günbattı, 2014, s. 18-20.

³⁰⁴ “⁶⁶*a-šu-mi: A-lu-wa ša a-na* ⁷*ta-hi-tim: a-na Pu-ru-uš-ha-dim* ⁸*ša-áp-ru* (silik) ⁹*sî-hi-tum: i-na* ¹⁰*Pu-ru-uš-ha-dim ha- 'ra 'n[um]* ¹¹*lu a-na Ú-lá-ma lu a-na* ¹²*Ša-lá-tù-ar lu a-n[a]-kam a-na* ¹³*Ša-ba-a* (silik) ¹⁴*a-šar e-ra-bi-im ú-lá i-ba-šî'*” bkz. Mogens Trolle Larsen, 2013, s. 135-136.

Šalatuwar, Šabaya şehirlerine giden yola girişin mümkün olmadığı hakkında bilgi vermiştir. İlk yayını, M. Larsen tarafından yapılan tabletin ilgili satırlarında konu şu şekilde dile getirilmiştir; “⁶⁻¹⁴*Aluwa'nın bilgi (toplamak) için Puruštattum'a gönderilmesiyle ilgili olarak: Puruštattum'da bir isyan var. (Bu yüzden) Puruštattum'dan ne Ulama şehrine, ne Šalatuwar şehrine ve hatta ne de buraya Šabaya şehrine olsun giriş yolu yok!*”

İlī-İdī tarafından Uşur-ša-Aššur'a yazılan **a/k 1165 (AKT 1,78)**³⁰⁵ envanter numaralı vesikada İlī-İdī, Uşur-ša-Aššur'a Šarla memleketinde Šabua³⁰⁶ adı verilen bir grubun kendilerine yolu kapattığını ve alıkoyduklarını bildirmiştir. Šabualı grubun böyle bir eylemi neden gerçekleştirdiği metinde belirtilmemiş olup, tüccarların alıkonmaları böyle bir eylemin tüccarların ticarî emtialarının alınmak için yapıldığını düşündürmektedir. Asurlu tüccarların, yabancı gruplar tarafından yollarının kesilerek güvenliklerinin tehlikeye girmesi olayı metinde şu şekilde aktarılmaktadır; “¹⁷⁻²⁰*Burada Šarla ülkesinde Šabu'alılar bize yolu kapadılar ve bizi alıkoydular (hapsettiler) ...* ³¹⁻³²*Kral, iyi haberi verdi. O şöyle söylüyor;“Huzursuz olmasın!”* ³³⁻³⁵*Onlar yolu, onun için serbest bırakıncaya kadar Amur-qāti-İštar burada olmayacak. Ona yazacağız.”*

Koloni döneminin sonlarına tarihlenen **Kt 98/k 118**³⁰⁷ envanter numaralı Kültepe metninde; yolların tüccarlar açısından ne kadar tehlikeli olduğu hakkında bilgi verilmiştir. 1989 yılı tabletleri arasında bulunan ve J. G. Dercksen-V. Donbaz tarafından yayınlanan metinde Takmur şehri tüccarları, Asur şehrine ve tanrılara yolların tehlikelerle dolu

³⁰⁵ “¹⁷*a-na-kam* ¹⁸*i-ma-at* *Ša-ar-la* ¹⁹*Ša-bu-a-i-ú ha-ra-na-am* ²⁰*ú-kà-i-lu-ni-a-ti-ma i-ša-áb-tù-ni-a-ti...* ³¹*ru-ba-um* ³²*um-ma šu-ut-ma lá i-ha-da-ar* ³³*a-[dī] ha-ra-na-am ú-šé-su-ru-šu-ni* ³⁴*a-na-kam A-mu-ur-qá-ti-İštar* ³⁵*la-šu ni-ša-pá-ar-šu-ma*” bkz. Emin Bilgiç-Hüseyin Sever-Cahit Günbattı-Sebahattin Bayram, 1990, s. 95-96.

³⁰⁶ Šabua hakkında bkz. Sebahattin Bayram, “New and Some Rare Geographical Names In The Kültepe Texts”, *ArAn*, vol. 3, 1997, s. 51-52.

³⁰⁷ “³*tí-de₈-a a-tù-nu* ⁴*ki-ma ha-ra-na-tum ša-áp-ša-qám* ⁵*im-ta-al-a-ni a-šu-mi sí-hi-tim* ⁶*ša ni-KI-im ki-ma ha-ba-tù-ú* ⁷*i-ta-áb-ú-ni* ⁸*ELLAT*^{[tu]m} *ša-áp-ša-qám* ⁹*[i-na li-b]i₄ ma-tim i-ta-qí-qá*” bkz. Jan Gerrit Dercksen-Veysel Donbaz, 2000, s. 103.

olduğunu, bölgede çıkan isyan nedeniyle *habbātu* adı verilen yağmacı grubun dağlık bölgeleri tuttuğunu ve kervanların tehlikede olduğunu endişe içerisinde karşı tarafa bildirmişlerdir. Bu durum, Eski Anadolu’da illegal işler yapan haydutların dağ eteklerine saklanarak, yağmacılık yaptıklarını ve değerli ticarî mallar taşıyan tüccarların yollarını kesip, onların yol güvenliğini tehlikeye attıklarını göstermektedir; “³⁻⁵*Yolun bizim için güçlüklerle dolu olduğunu biliyorsunuz.* ⁵⁻⁷*Bölgedeki isyandan dolayı, habbātu’lar dağları kontrol ediyorlar.* ⁸⁻⁹*Kervanlar ülkenin içinde devamlı olarak tehlikededir.*”

Kudātum tarafından Şu-İstar’a yazılan **Kt 92/k 466**³⁰⁸ numaralı mektup, metinde adı belirtilmeyen bir şehrin kralının, yolları koruma altına alması ve yola güvenlik koymasından bahsetmektedir. Yaptığımız metin taramaları içerisinde ilk defa karşımıza çıkan “*Saray yolları koruma altına aldı.*” ifadesi, Anadolu’daki yerel beyliklerin yoldaki emniyeti sağlamaktan sorumlu olduğunu ve Eski Anadolu’da asayiş ile ilgili sorunlar yaşandığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; “¹⁸⁻¹⁹*Saray yolları koruma altına aldı.* ²⁰⁻²¹*Onların girişinde güvenlik koydular.*”

Yerel krallıklar, Asurlu tüccarların sadece kervan ve kara yolu güvenliğini sağlamakla kalmamış aynı zamanda su yollarının güvenliğini sağlamak içinde ek önlemler almıştır. Asur Devleti ile bugünkü Samsat olduğu düşünülen Hahhum şehri arasında yapılan **Kt 00/k 10**³⁰⁹ numaralı antlaşma metninin maddeleri içinde krallıkların, suyollarının güvenliğini sağlamakla da sorumlu olduğu görülmektedir. Antlaşma metninin II. sütununda yer alan madde de, Asurlu tüccarlara âit bir geminin *hāpirum* adı

³⁰⁸ “¹⁸É.GAL^{lim} ha-ra-<na>-tim² ¹⁹uš-ta-ši-ir ²⁰i-na e-ra-bi₄-šu-nu ²¹ú-ta-ši-ru” bkz. Hakan Erol, 2018, s. 146-147.

³⁰⁹ “¹¹ša [ha]-ṛpī¹-ri-im i-na sà-ṛar¹-tim ú lá-mu-[t]im ¹²lá ṛtū¹-ša-ha-za-ni-ma i-[l]-i-pá-am ¹³lá ú-ṭa-bu-ú-ma ú-ṛnu¹-tám lá ú-ha-lu-qú-ni ¹⁴i-li-pu-um li-iṭ-b[u-m]a i-na na-ri-im ¹⁵SÁ.TU^e-ku-nu ú ma-tí-ku-nu [mī]-ma hu-lu-qá-ṛum¹⁶ša i-ha-li-qú-ni ṛa-dī¹-i ṛeb¹-li-im ú ¹⁷ší-kà-tim ga-ṛam-lī¹-im ṛú¹ [m]i-ma šu-[um-š]u ¹⁸lu tū-ma-lá-a-n[i...]” bkz. Cahit Günbattu, 2005, s. 769-773.

verilen yağmacı tarafından batırılması veya kaybolması durumunda, gemiye âit olan tüm masrafların Anadolu'daki yerel yönetim tarafından karşılanacağı belirtilmiştir; “¹¹⁻¹³) *Yalan(cı) ve acımasız bir göçebeye (hāpirum) (bir Asurlu'ya âit) gemiyi batırması ve yükünün zarar görmesi için emir vermeyeceksiniz.*¹⁴⁻¹⁸(Eğer) sizin kırlık bölgenizde veya ülkenizin bir nehrinde bir gemi (bu sebepten) batarsa, kaybolacak malı iğneden ipliğe varıncaya kadar bütünüyle siz tazmin edeceksiniz.”

Enlil-bāni tarafından Šu-İštar'a yazılan **Kt 92/k 542**³¹⁰ envanter numaralı mektupta Enlil-bāni kendisinin metinde belirtilmeyen bir nedenden dolayı Kaniš'e geçişinin engellendiği ve Ah-šalim adlı şahıs tarafından alıkonulduğu hakkında muhababına bilgi vermiştir. Asurlu tüccara seyahat engelinin konulması, belki de tüccarın güvenli olmayan bir bölgeye geçiş yapmasından ya da ötesine (*ebar*) seyahat etmesinin engellenmek istenmesinden dolayı konmuştur. Metinde kim tarafından konulduğu belirtilmeyen bu engelin yol ve ticaret güvenliğini etkilemesi metnin ilgili satırlarında şu şekilde geçmektedir; “¹⁻²)Šu-İštar'a söyle! Enlil-bāni şöyle (söylüyor): ³⁻⁸)Kaniš'e geçiş engellendiğinden dolayı Ah-šalim on gündür beni tutuyor. ⁹⁻¹²)O şöyle (söyledi): Kaništen haberi işitelim ki (sen oraya) geç. ¹³⁻¹⁶)*(Bu) mektubu sana yazdığım günden sonraki günde yola çıkacağım.* ¹⁷⁻²¹)*Bir uşağı bir an önce gönder ki (Kaniš'e) girişim hakkında beni bilgilendir.*”

Bir tüccarın, Asur'dan Kuzey Mezopotamya'ya kervanla seyahat eden oğluna yazdığı **TC 1, 18**³¹¹ envanter numaralı belge, Mama (güney Anadolu'ya kervanların

---

³¹⁰ “¹)*a-na Šu-İštar qí-bi-ma* ²)*um-ma En-lil-ba-ni-ma* ³)*ki-ma šé-pu-um* ⁴)*iš-tù Kà-ni-iš* ⁵)*pá-ar-sà-at-ni* ⁶)*iš-tù 10 u₄-me-e* ⁷)*Ah-ša-lim* ⁸)*ik-ta-al-a-ni* ⁹)*um-ma šu-ut-ma* ¹⁰)*a-wa-tám iš-tù* ¹¹)*Kà-ni-iš lu ni-iš-me-ma* ¹²)*ù e-tí-iq* ¹³)*i-na ša-am-ší ũp-pá-am* ¹⁴)*ú-la-pí-ta-ku-ni* ¹⁵)*i-na ša-nim u₄-mì-im* ¹⁶)*a-na-ku úš-<a>-am* ¹⁷)*1 šú-ha-ra-am* ¹⁸)*a-pá-ni-a ũur₄-da-ma* ¹⁹)*a-dí* ²⁰)*e-ra-bi-a uz-ni* ²¹)*pí-té*” bkz. Hakan Erol, 2018, s. 141.

³¹¹ “³⁴)*a-pu-tum a-pu-tum we-dí-kà-ma* ³⁵)*a-li-ik iš-tí ELLAT* ³⁶)*a-na Ma-ma lá té-ra-áb* ³⁷)*ù ma-lá ti-ir-ti* ³⁸)*A-lim^{ki} ELLAT^{at} a-hi-kà* ³⁹)*a-na šál-ší-šu* ⁴⁰)*li-pí-ir-sú-ma pá-ni-ú-um* ⁴¹)*i-Ma-ma lu(!)-ší-ma a-na* ⁴²)*ma-at Kà-ni-iš [a-na-ma]* ⁴³)*ik-šu-du ša-ni-um* ⁴⁴)*i-na Ur-šu lu-ší* ⁴⁵)*ù ša-li-iš-tum* ⁴⁶)*ki-a-ma lu-ší*” bkz. Mogens Trolle Larsen, ACC, s. 164-165; Paul Garelli, AC, s. 105-106; Kemal Balkan, Anum-Hirbi, s. 34-35.

girdiği bölge) ve Kaniş şehirlerinin sınır olduğunu ve tüccarların, Asur'dan Kaniş'e giderken Hahhum'dan geçen yolun tehlikeli olması nedeniyle Urşu-Mama yolunu tercih etmeleri hakkında bilgi vermektedir.³¹² Metinde, Hahhum yolunun tehlikeli olduğunu bilen baba oğlu için endişelenerek, yolda karşılaşılabilecek risklere karşı dikkatli olması konusunda onu uyarmış ve güzergâhın güvenli olmaması hâlinde kervanı üç parçaya ayırması gerektiğini şu ifadelerle bildirmiştir; “³⁴Senden önemle/şiddetle rica ediyorum: yalnız ³⁵hareket et! kervanla birlikte ³⁶Mama'ya girme. ³⁷(kendisine) Şehrin verdiği emir gereğince ³⁸kardeşinin kervanı ³⁹üç kısma ⁴⁰ayrılın ve ilk grup ⁴¹Mama'dan yola çıksın ve ⁴²⁻⁴³Kaniş memleketine ulaşınca, ikinci grup ⁴⁴Urşu'dan yola çıksın, ⁴⁵Üçüncü kısım (Urşu'dan) ⁴⁶aynı şekilde yola çıksın.”

Kültepe tabletlerinde, Asurlu tüccarların ve yoldaki yük hayvanlarının can güvenliğini etkileyen bir diğer önemli mevzû da vahşi hayvan saldırılarıdır ve Kaniş yolunda ölen eşeklere sıkça atıfta bulunulması, bu tür saldırıların bir sonucu olabilir. Tüccarların mâruz kaldığı bu saldırılarla ilgili eldeki kısıtlı bilgiler, kervanların kırsalda seyahat etmesi nedeniyle bu tür olayların çok fazla kaydedilmediğini veya kervanların genellikle bir rehber gözetiminde hareket etmesi nedeniyle güvenli yolların tercih edildiğini ve bu tür olaylara mahal verilmediğini akla getirmektedir. Bu bağlamda, **POAT 24**³¹³ envanter numaralı belgede, domuz saldırısı ile ilgili şu ifadeleri okumaktayız; “¹⁻⁴Aššur-nādā'ya ve Šamaš-tappā'i'ye söyle! İzimeya şöyle söylüyor: Aššur-nādā'ya de ki: ⁵⁻¹¹Hizmetçim burada bulunmakta, çünkü diğerleriyle birlikte yola çıkmaya

³¹² Hüseyin Sever, “Yeni Belgelerin Işığında Koloni Çağında (M.Ö. 1970-1750) Yerli Halk İle Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler”, *Belleten*, C. LIX, S. 224, 1995, Ankara, s. 9.

³¹³ “¹a-na A-šūr-na-da ²ù ³UTU tap-pá-i qí-bi₄-ma ⁴um-ma Í-ší-me-a-ma ⁵a-na A-šūr-na-da qí-bi₄-ma ⁶šú-ub-ri wa-áš-ba-at-ma ⁷iš-tí a-ni-ú-tim ⁸a-na wa-ša-e-ma ⁹Hu-zi-ru-um e-gis-ri-ma ¹⁰am-gú-ut-ma šé-pi ¹¹áš-té-be-er-ma ¹²ak-ta-lá” bkz. Mogens Trolle Larsen, *The Aššur-nādā Archive*, Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, 2002, s. 173; Cahit Günbatti, 2017, s. 102; İrfan Albayrak, 2017, s. 10.

(hazırlanırken) bana bir domuz saldırdı ve düşüp ayağımı kırdım, bu yüzden (onu) alıkoydum.”

Yabanî hayvanların tüccarlara ve kervanlara saldırımları ile ilgili olarak vereceğimiz bir diğer örnek metin ise 1948 yılı kazılarında bulunan **Kt a/k 611**³¹⁴ envanter numaralı büyü metnidir. Muhtemelen ana kervandan ayrılan küçük ve savunmasız kervandaki insanları, mecazî bir anlamda kullanılan “kara köpeğin” yâni haydutların saldırılarından korumak için hazırlanmış olan bu tablet tüccarlar için ortak olan bir endişeyi içermektedir. İlk yayını Prof. K. Veenhof tarafından yapılan ve kısmen hasarlı durumda bulunan metnin ilgili satırları şöyledir; ¹⁻¹⁰*damum damāmum. Kara bir köpek pusuya yatmış; (gruptan) ayrılmış bir kervanı bekler. Onun gözleri sürekli yakışıklı bir erkek gözetler, kimi Ea'nın kızına yollayayım (diye)...*”

---

³¹⁴ “¹da-mu-um da-ma-mu-um ²kà-al-bu-um ³ša-al-mu-um ⁴i-ti-li-im ra-bi-iş ⁵ú-qá-a ELLAT^{tám} ⁶pá-ri-is-tám et-lam⁵ ⁷dam-qam i-ta-na-áp-[i-sà] ⁸e-na-şu ma-num ⁹lá-áš-pu-ur ¹⁰a-na ma-ru-a-at É-a” bkz. Klaas Roelof Veenhof, “An Old Assyrian Incantation Against a Black Dog”, WZKM 86, 1996, s. 426; Hakan Erol, Anadolu’nun İlk Yazılı Belgelerinde Büyü ve Kehanet”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, S. 54, 2014, s. 42-43; Gojko Barjamovic, 2011, s. 27.

2.8. 1. Kaçakçı Yolu (*harrān sūqinnim*)

harrān sūqinnim adı verilen talî yolun, ilk sistematik tartışması 1972 yılında K. Veenhof tarafından yapılmıştır. Bu konuyu, filolojik belgelere dayanarak detaylı bir şekilde inceleyen K. Veenhof; *pazzurtum* adı verilen kaçakçılığın tüccarlar arasında yaygın bir faaliyet olmasından hareketle, merkezlere vergi ödemek istemeyen tüccarların bu merkezlerin etrafından dolaştığını ve bu yollara genel olarak *harrān sūqinnim* denildiğini belirtmiştir.³¹⁵

H. Lewy ise 1963 yılında “*Journal of Cuneiform Studies*”te yayınlanan “*Neša*” adlı makalesinde bu konuya değinmiş ve “tehlikeli yol” olarak adlandırdığı bu yolun Akçadağ’dan başlayıp, Darende-Gürün’den doğruca Kızırmak’a bağlanıp oradan Alişar ve Boğazköy bölgesine ulaştığını dile getirmiştir.³¹⁶ G. Barjamovic ise H. Lewy’nin bu görüşüne yakın bir fikir ortaya koymuş ancak bu yolun, H. Lewy’nin belirttiği gibi kaçakçılık eylemleri için değil vergi ve gümrük ödemek için kullanılan bir yöntem olduğunu belirtmiştir.³¹⁷

P. Garelli ise *harrān sūqinnim* adı verilen bu yolu, dağlık, kayalık bölgelerden geçen “tehlikeli bir patika” olarak tanımlamış,³¹⁸ E. Bilgiç ise kelimenin sonunun -*innum*, -*ānum*, -*annum* ile bittiği için Anadolu kökenli bir kelime olduğunu savunarak, *sūqinnum*’un “köy yolu, dağ yolu” anlamını geldiğini öne önermiştir.³¹⁹

---

³¹⁵ Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 305-336.

³¹⁶ Hildegard Lewy, “*Neša*”, *Journal of Cuneiform Studies*, vol. 14, 1963, s. 103-104; Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 334.

³¹⁷ Gojko Barjamovic, 2011, s. 169-180.

³¹⁸ Paul Garelli, 1963, s. 98; Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 334.

³¹⁹ Emin Bilgiç, *Kapadokya Metinlerinde Geçen Yerli Appellatifler ve Bunların Eski Anadolu Dilleri İçerisindeki Yeri*, TTKY, Ankara, 1953, s. 32-33; Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 322.

CAD'de ise *harrān zukinim*, “yoldan” şeklinde tercüme edilmiş ancak *harrānum* başlığı altında etimolojik bir yoruma yer verilmemiştir.³²⁰

Dar yolu kullanan Asurlu tüccarların asıl amacı; ticaretin önkoşulu olan vergiler ve geçiş ücretlerinden kurtulmaktır. Tüccarlar, Asur'dan getirdikleri malları Kaniş'i geçmeden Anadolu'ya kaçırmak için özellikle bu rotayı tercih etmişlerdir. Bu yollar, yerel krallar tarafından güvenliği sağlanan ana güzergâhların dışında kalan, sıkı bir denetimin olmadığı ve tüccarların hırsızlık ve yağma gibi durumlara karşı açık olduğu tehlikeli yollardır. Buna rağmen, Eski Asurca yazılmış çivi yazılı belgelerde sıkça geçen *pazzurtum* (CDA, s.271) “kaçakçılık” ibâresi bu yolların, Asurlu tüccarlar tarafından devamlı olarak kullanıldığını göstermektedir.

Eski Anadolu'da bulunan yerel yönetimler, ticaret antlaşmalarının kapsamına girmeyen *sūqinnu*-rotası'nın kullanımını ve kaçakçılık girişimlerini önlemek için tüccarlara para ve hapis cezası uygulamış bazen de uyarılarda bulunmuştur. Asurlu tüccarlar, geçiş güzergâhları üzerinde bulunan yerleşim yerlerinde ödemekle yükümlü oldukları vergilerden kurtulmak, ticareti yasaklanmış olan bazı malların ticaretini yapmak ve gümrük izni almadan mallarını şehir kapılarından içeri sokabilmek için zaman zaman bu tür hükümlerin dışına çıkmış, can ve mal güvenliklerini tehlikeye atan kaçak yolları kullanmışlardır.³²¹ Metinlerde, *harrān sūqinnim*'lerin vergilendirilmesiyle³²² ilgili ibâreler, aslında bu yolların daha sık kullanılmış olabileceğini, sadece ana güzergâh dışında kalan daha engebeli bir bölgede bulunduğunu göstermektedir.

---

³²⁰ CAD/H, s. 108a.

³²¹ Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 305-306.

³²² BIN 4,5; Kt a/k 405,25, Kt 83/k 284,5 no'lu belgeler, *harrān sūqinnim* üzerinden sokulan mallardan vergi alındığını göstermektedir. bkz. Cahit Günbattı, “More Examples Of Correspondences Between *Kārum*'s”, *ArAnI*, 1995, Ankara, s. 111-112; Franz Fischer, “Boğazköy und die Chronologie der altassyrischen Handelsniederlassungen in Kappodokien”, *IM 15*, 1965, s. 11; Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 325.

Taradığımız Kültepe tabletleri içerisinde 5 mektubun yasadışı trafiği sona erdirmeye girişimlerine atıfta bulunduğu ve yolların yerel yönetimler tarafından kontrol edilmesinin *harrān sūqinnim*'i “uyguzsuz, güvensiz” bir hâle getirdiği görülmektedir. Metinlerde geçen *lā+naṭūma* “yol uygun değilse” fiil formu ve *šalmum* “güvenli” ifadesi *harrān sūqinnim* ile bağlantılı bir şekilde mecazî bir anlamda kullanılmış ve kullanılan bu tâbirler yol seçimi ile o yolda seyahat eden insanların ve malların güvenli bir şekilde varacağını ifade etmiştir.³²³ Dar yolun kullanımına ilişkin incelediğimiz referansların birçoğu kabaca Timelkiya, Kaniş ve Halys arasındaki bölgeye atıfta bulunmaktadır. Büyük ihtimalle Asurlu tüccarların bu yolu tercih etmesinin temel nedeni, dar yoldan alınan vergilerin düşük olması ve bu durumun kâr elde etmek isteyen tâcirler için *harrān sūqinnim*'u değerli kılmasıyla açıklanabilir.

Bu konu hakkında ele alacağımız ilk belge Ennam-Aşşur'un, muhataplarına yazdığı **Kt 94/k 1004**³²⁴ envanter numaralı metindir. Belgede, *kārum* yetkilileri'nin ve yerel sarayın ortak bir karara varması durumunda ticarî emtianın güvenliği için dar yoldan eşya gönderilmemesi gerektiğinden bahsedilmiştir; “¹⁴⁻²⁰*Azuzaya'nın oğlu'nun mallarını harrān sūqinnim'e gönderecek. Babalarım, beylerim orada kārum'un ve sarayın emirleri katıysa oraya mal girmesine izin vermeyin.*”

Puzur-Aşşur **Kt 94/k 808**³²⁵ envanter numaralı mektubunda, Ali-Ahum'a dar yol konusunda alınan katı önlemleri duyduğunu bildirmiş ve Ali-Ahum'dan kendisini bu konu hakkında bilgilendirmesini istemiştir; “¹⁰⁻¹²*Dar Yol ile ilgili olarak, emirlerin katı olduğunu duyuyorum. Sen kardeşimsin.* ¹³⁻¹⁴*Beni bilgilendirmek için haber gönder.*”

³²³ Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 330.

³²⁴ “¹⁴*lu-qú-tám ša DUMU A-zu-za-a-ma* ¹⁵*ha-ra-an sú-kà-ni-ma* ¹⁶*i-ša-lá-ah a-ba-ú-a* ¹⁷*bé-lu-a a-tù-nu šu-ma* ¹⁸*a-ma-kam a-wa-at kà-ri-im* ¹⁹*ù e-kál-lim da-na-ma* ²⁰*lu-qú-tum a-mi-ša-am lá nu-šé-ra-ba-š?*” bkz. Mogens Trolle Larsen, 2013, s. 30-31.

³²⁵ “¹⁰*a-šu-mi ha-ra-an: sú-qí-nim* ¹¹*áš-ta-[n]a-me-ma a-wa-tum* ¹²*dan-na: a-hi [a]-ta* ¹³*tí-ir-ta-ak-kà li-li-kam-ma* ¹⁴*üz-ni pé-té-e*” bkz. Mogens Trolle Larsen, 2014, s. 95.

Šalim-Aššur'un oğlu Ennam-Aššur tarafından muhataplarına yazılan **Kt 94/k 786**³²⁶ envanter numaralı belge ticarî malın güvenliği, kaçakçılıkla ilgili sarayların katı emirleri ve Azuzaya'nın oğlunun *harrān sūqinnim*'da (dar yolda) tutuklanması hakkında dikkat çekici bilgiler vermektedir. *kārum*'larda, *sūqinnu* yolu boyunca Asur ticaret trafiğini yasaklayan yeni bir politika'nın uygulandığını gösteren bu metin, en az üç Anadolu sarayının çıkardığı bir kararnameyle nakliyecinin *sūqinnu* yolunda yakalanmasına neden olmuştur. Arka planı bilinmeyen bu ortak kararda belki de tüccarların sürekli *sūqinnu* rotasını kullanması ve Anadolu devletleri'nin vergilerden elde ettikleri kârın azalması etkili olmuştur. Dar yolların kullanımının tâcirlerin alıkonarak can güvenliğini tehlikeye atması metnin ilgili satırlarında şu şekilde aktarılmaktadır; ^{“1-3)} *Ennam-Aššur; İddin-abum, İtūr-ili, Kukuwa, Adida ve Ali-ahum'a şöyle söylüyor;* ⁴⁻¹¹⁾ *Babamızın mallarını güvenli bir şekilde nasıl ele alacağınızı babamızın temsilcilerine ve size bir veya iki kez yazdım. Tâlimatlarında, malları dar yolda getirme konusunda bana yazmaya devam ediyorsun.* ¹²⁻¹⁸⁾“*Babanızın malının güvenliği hakkında karar verin!*” *Yazıyorsunuz. Ancak burada üç (şehrin) saraylarının emirleri katıdır ve ortak bir amaç edinmişlerdir.* ¹⁹⁻²¹⁾*Böylece Azuzaya'nın oğlunu dar yolda ele geçirdiler (tutukladılar) ve bugüne kadar tutuklu kaldı.*”

Damiq-pī-Aššur ve Puzur-Aššur, muhatapları Ali-Ahum'a yazdığı **Kt 94/k 1002**³²⁷ envanter numaralı mektupta; metinde adı belirtilmeyen bir ülkede yaşanan

³²⁶ ^{“1)}*a-na Ī-dī-a-bi-im Ī-[tur₄-DĪNGĪR]* ²⁾*Ku-ku-wa A-dī-da ù A -lá-[hi-im]* ³⁾*qí-bi-ma um-ma En-um-A-ššur-m[a]* ⁴⁾*a-šu-mì lu-qú-tim ša a-bi-ni* ⁵⁾*a-šar ša-lá-mì-ša a-šé-er* ⁶⁾*ša ki-ma a-bi-ni ù a-šé-ri-ku-nu* ⁷⁾*a-dí ma-lá ú ší-ni-šu* ⁸⁾*aš-pu-ra-ku-nu-tí i-na tí-ir-tí-ku-nu* ⁹⁾*ha-ra-an sú-qí-ni-ma* ¹⁰⁾*a-šé-ru-ub lu-qú-tim* ¹¹⁾*ta-áš-ta-na-pá-ra-nim* ¹²⁾*um-ma a-tù-nu-ma a-šar* ¹³⁾*ša-lá-am lu-qú-tim ša a-bi-kà* ¹⁴⁾*mì-li-ik ú a-na-kam* ¹⁵⁾*a-wa-at e-kál-li* ¹⁶⁾*ša ša-lá-ša-at šu-nu-tí* ¹⁷⁾*da-na-ma a-sar iš-té-en* ¹⁸⁾*a-wa-sú-nu ša-ak-na-at* ¹⁹⁾*ú` i-na ha-ra-an sú-qí-nim-ma* <sup>20)</sup>*DUMU A-zu-za-a iš-bu-`tù`-ma* ²¹⁾*a-dí u₄-mì-im a-nim kà-li-i*” b kz. Mogens Trolle Larsen, 2013, s. 166-167.

³²⁷ ^{“1)}*[a]-na A-`lá-hi`-im qí-bi₄-ma* ²⁾*um-ma SĪG₅-pí-A-šur* ³⁾*[ú Puz]ur₄-A-šur-ma* ⁴⁾*a-n[a-k]am `ki-ma` ni-ış-ta-na-me-ú* ⁵⁾*ma-`tum` [d]a-al-ha-at-ni* ⁶⁾*ú tí-ir-tí kà-ri-im* ⁷⁾*da-na-at-ni* ⁸⁾*tí-ir-tí-ni: a-dí ma-lá* ⁹⁾*ú ší-ni-šu i-li-kà-ku-um* ¹⁰⁾*a-ta ú-za-ni-ma* ¹¹⁾*lá ta-áp-té-té-e* ¹²⁾*a-ma-kam ki-ma* ¹³⁾*ša-lu-um KÙ.BABBAR 1 ma-na.TA* ¹³⁾*ša na-áš-a-ni-ni* ¹⁴⁾*šu-ma ha-ra-an sú-ki-ni-im* ¹⁵⁾*ša-al-ma-at* ¹⁶⁾*tí-ir-ta-kà li-li-kam* ¹⁷⁾*ú-za-ni pì-té* ¹⁸⁾*lu i-na ma-ša-ra-tim* ¹⁹⁾*AN.NA 10 ma-na nu-šé-ra-ba-am* ²⁰⁾*tí-ir-ta-kà li-li-«ÁB»-kam-ma* ²¹⁾*a-na (silik) tí-ir- tí-ni*” b kz. Mogens Trolle Larsen, (Ankara) *Kultepe Tabletleri VI-c, The Archive of The Šalim-Aššur Family vol. 3: Ali-Ahum, TTKY VI-33^{d-c}*, Ankara, 2014, s. 52.

karışıklığı ve *kārum*'un emirleri'nin katı olmasını bildirmiş ve Ali-Ahum'dan dar yol ve gümüşün güvenliği hakkında bilgi istemişlerdir; ⁴⁻³⁾*Damiq-pī-Aššur ve Puzur-Aššur, Ali-Ahum'a şöyle söylüyor:* ⁴⁻⁹⁾*Toprağın kargaşa içinde olduğunu ve kārum'un emirlerinin katı olduğunu burada defalarca duyduğumuzda, size bir veya iki kez haber gönderdik.* ¹⁰⁻
¹¹⁾*Ama bizi bilgilendirmediniz.* ¹²⁻¹⁹⁾*Orada, getirdiğimiz her bir mina gümüşün güvenliği için, bize haber gönder ve dar yol'un güvenli olup olmadığını bize bildir.”*

İnnaya, muhataplarına yazdığı **Kt 94/k 1692**³²⁸ envanter numaralı mektupta, kral ve kraliçenin kumaş ve kalay kaçakçılığı yapanlar hakkında kesin kararlar aldığını belirterek, *harrān sūqinnim* adı verilen talî yolda kalay ve kumaş kaçakçılığı yapılmaması gerektiği konusunda karşı tarafları uyarmıştır. Anadolu'da yerel idârelere vergi vermemek için dar yolu kullanan ve kaçakçılık yapan tâcirlerin kâr elde etmek için canlarını ve mal güvenliklerini tehlikeye atmaları metnin ilgili satırlarında şu ifâdelerle aktarılmaktadır; ⁴⁻⁷⁾*İnnaya, Aššur-tāb ve Puzur-Aššur'a şöyle söylüyor; Burada kral ve kraliçe kaçakçılık kervanları hakkında şunları yazmışlar:* ⁷⁻¹⁴⁾*Ülkede kumaş ve kalay taşıyan herkesi yakalayın ve sonra kalay ve kumaşları alıkoyup suçluyu bana yönlendirin.(sevk edin)* ¹⁵⁻²¹⁾*Ayrıca sūqinnu yolu hakkında da yazmışlardır. Acil, kalay ve kumaş kaçakçılığı yapmayın ve sūqinnu yoluna herhangi bir şey koymayın.”*

Kt 94/k 1423³²⁹ envanter numaralı mektupta Damiq-pī-Aššur ve Puzur-Aššur, Zalpa ve Hahhum şehirlerinde yer alan talî yolların güvensiz olduğunu duymuşlar ve dar yol'dan içeri girmenin doğru olmadığını Ali-ahum'a bildirmişlerdir; ⁴⁻⁴⁾*Damiq-pī-Aššur*

³²⁸ ⁴¹⁾*um-ma Ī-na-a-ma* ²⁾*a-na A-šur-DÜG ú* MAN-A-šur ³⁾*qí-bi-ma: a-na-kam* ⁴⁾*ru-ba-um ú ru-ba-tum* ⁵⁾*a-na ha-ra-na-tim* ⁶⁾*ša pá-zu-ur-tim* ⁷⁾*iš-pu-ra-ma: um-ma* ⁸⁾*šu-`nu-ma* <sup>9)</sup>*ša i-ma`-[ti]m* ⁹⁾TÚG.HĪ.A ú AN.NA ¹⁰⁾*na-áš-ú-`ma-ta`-ma-ra-ni* ¹¹⁾*ša-áb-ta-ma* AN.NA ¹²⁾*ú* TÚG.HĪ.A *a-tù-nu* ¹³⁾*kà-i-lá-ma ra-ga`-am* <sup>14)</sup>*i-a-tí ri-`id-a`* ¹⁵⁾*ú a-na ša ha-ra-an* ¹⁶⁾*sú- ki-nim iš-ta-áp-ru* ¹⁷⁾*a-pu-tum: AN.NA ú TÚG.HĪ.A* ¹⁸⁾*lá tù-pá-za-ra* ¹⁹⁾*ú a-na ha-ra-an* ²⁰⁾*sú-ki-nim: mi-ma* ²¹⁾*lá <ta>-ša-kà-na*” bkz. Mogens Trolle Larsen, 2018, s. 47.

³²⁹ ⁴¹⁾*a-na A-lá-hi-im qí-bi-ma* ²⁾*um-ma SĪG₅-pi-i-A-šur-ma* ³⁾*ú* MAN-A-šur *i-na Ha-hi-im* ⁴⁾*ú-nu-ut-ni: nu-ša-li-ha-ku-ni* ⁵⁾*i-na Za-al-pa ú* ⁶⁾*a-na-kam: ni-iš-ta-na-me-ma* ⁷⁾*ha-ra-an: sú-qi-nim* ⁸⁾*dan-`na-at` lá na-tù-ma* ⁹⁾*lá né-ra-`áb`*” bkz. Mogens Trolle Larsen, 2014, s. 53.

ve Puzur-Aššur, Ali-ahum'a şöyle söylüyor: Hahhum'da mallarımızı sizin için ayırdık.⁵⁻

⁹⁾Zalpa'da ve burada dar yol'un zor olduğunu duymaya devam ediyoruz: İçeri girmemiz iyi fikir değil.”

Timelkiya şehrini Fırat ve Kaniş arasındaki ana yoldan ayrılan bir rotaya yerleştiren **Kt 94/k 441**³³⁰ envanter numaralı mektup, ticarî emtiaların güvenliğinin sağlanması için Timelkiya üzerinden Durhumit şehrine gitmesi gerektiği şöyle anlatılmaktadır; ³⁻⁸⁾Eğer, İddin-Kubum'un kervanına yetişemediyse, mesajıma göre malımın güvenliği için Timelkiya'dan dar yola gir. ...¹⁶⁻²²⁾Eğer, Kuburnat, Hanaknak veya Durhumit'te sizden satılık iyi kumaşlar talep ederlerse, iyi kumaşları yarım mina teslimatta nakit olarak satmalısınız. (Onları) krediyle satışa serbest bırakmayın.”

Buzāzu tarafından Puzur-Aššur, Tāb-šilla-Aššur, Aššur-bani, Adad-bani ve İkuppaša'ya yazılan **BIN IV, 48**³³¹ envanter numaralı metin; Asurlu tüccarların, kaçak malları şehre sokma konusunda yerel halkı, belli bir ücret karşılığında rehber olarak kullandıkları hakkında bilgi vermektedir.³³² Mektupta, *harrān sūqinnim*'in uygun olmaması durumunda, Buzāzu muhataplarına, kaçak malları şehre nasıl sokacaklarına dâir tâlimatlar vermiş ve kaçak malı 10 veya 15'er *mina*'lık parçalara ayırarak tehlikeli yoldan, yerli insanların elbiselerinin altında sokulacağını bildirmiştir. Asurlu tüccarların Anadolu'ya getirmiş oldukları ticarî ürünlerden daha çok kâr elde etmek için can ve mal güvenliklerini tehlikeye atmaları metnin ilgili satırlarında şöyle bildirilmektedir; ¹⁶⁻²⁴⁾

³³⁰ ³⁾šū-ma ELLAT Ī-dī-Ku-bi₄-im ⁴⁾la ta-ak-šu-da a-na ma-<lá>⁵⁾na-áš-pé-er-ti-a iš-tù ⁶⁾Ti-mi-il₅-ki-a ha-ra-an ⁷⁾sú-ki-ni-ma a-šar ša-lim ⁸⁾lu-qú-ti-a er-ba ¹⁶⁾šū-ma i-na Ku-bu-ur-[na-at] ¹⁷⁾Ha-na-ak-na-ak¹⁸⁾ú-lá Tur₄-hu-mi-it ¹⁹⁾[KÜ.BABBAR] a-ší-mi-im e-ri-šu-ku-nu ²⁰⁾1/2 ma-na.TA KÜ.BABBAR ²¹⁾a-na i-ta-at-lim dí-na ²²⁾lá tū-ša-ra” bkz. Gojko Barjamovic, 2011, s. 170.

³³¹ ¹⁶⁾šū-ma ha-ra-an sú-qá-nim ¹⁷⁾lá na-řu AN.NA a-na Hu-ra-ma ¹⁸⁾lu-ub-lu-ni-šu-ma lu nu-a-ú ¹⁹⁾Hu-ra-ma-i-ú-um AN.NA ²⁰⁾1 GÚ.TA lu-šé-ri-bu-nim ²¹⁾ú-lá ri-ik-sí 10 ma-na.TA ²²⁾ú 15 ma-na.TA li-pu-uš-ma ²³⁾šú-ha-ru i-sú-na-tim ²⁴⁾lu-šé-ri-bu-nim” bkz. Cécile Michel, 2001, s. 262-263; Mogens Trolle Larsen, 1967, s. 55; Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 324.

³³² Cahit Günbatti, 2017, s. 138.

Eğer harrān sūqinnim uygun değilse, kalayı Hurama'ya taşısınlar ve ister Huralı yerliler kalayın hepsini birer talent'e ayırarak (şehre) soksunlar ya da onar veya on beşer mina'lık parçalara ayırarak, insanlar elbiselerinin altına (saklayarak şehre) soksunlar.”

Šalatuwar kentindeki Buzāzu tarafından Puzur-Aššur'a yazılan **TC 3/1, 13**³³³ envanter numaralı mektupta yazar, Timelkiya şehrinde depolanan kalaydan daha fazla kâr elde etmek için muhatabına ticarî emtia'nın kontrolsüz ve yağmacılığa açık olan tehlikeli yoldan ya da kaçak mal olarak gelmesini şu ifâdelerle aktarmaktadır; ²⁶⁻³⁰*Eğer “dar yol” veya kaçakçılık uygunsa, Aššur-bāni'ye bir mesaj gönderin ki, göndermek istediğiniz kalayımı onlar getirsin.”*

İdī-Adad, Analī ve Puzur-İštar tarafından İmdilim'e yazılmış olan **BIN 4, 5**³³⁴ envanter numaralı mektup Asurlu tâcirlerin, ödemekle yükümlü oldukları vergilerden tasarruf etmesi ve yatırımlarının güvenliği için ticarî mal sevkiyatının talî yoldan gelmesi hakkında bilgi vermektedir; ⁵⁻¹¹*O şöyle söylüyor; Gümüşümden mümkün olan her şeqelden ve vergiden tasarruf etmek için elinizden gelenin en iyisini yapın, “dar yol” açıldığında haberinize göre hareket edeceğiz.”*

İli-wedāku'nun Puzur-Aššur'a yazdığı **CCT 4, 38-a**³³⁵ envanter numaralı mektupta yazar, muhatabına dar yoldan geçen malları için endişe ettiğini bildirmiş ve malları hakkında bilgi istemiştir. Tüccarların, tehlikeli yoldan malları geçerken onların güvenliği için kaygılanmaları metnin ilgili satırlarında şu şekilde geçmektedir; ¹⁷⁻²⁶*“Dar yol” boyunca gönderilen mallar için endişeleniyorum. Onlarla birlikte başka biri çıkıp*

³³³ “*šu-ma* ²⁶*ha-ra-an sū-qí-nim lu pá-zu-ur-tum* ²⁷*nu-tù a-li* AN.NA^{ki 28}*ta-ša-lá-ha-ni a-na* ²⁹*pá-ni A-šur-ba-ni šu-pur-ma* AN.NA^{ki 30}*lu-šé-ri-bu-nim”* bkz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 324.

³³⁴ ⁵*um-ma a-ta-ma* ⁶*ki-ma ša-lá-am* KÜ. BABBAR-pi-a ⁷1 GÍN *ù qá-qá-da-tí-ma* ⁸*ša-lá-mi-im ep-ša* ⁹*ha-ra-an sū-qí-nim* ¹⁰*i-pá-té-ma a-ma-lá* ¹¹*té-er-tí-kà né-pá-áš”* bkz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 325.

³³⁵ “*a-na lu-qú-tim ša ha-[ra-an]* ¹⁷*sú-qí-nim li-bi* ¹⁸*pá-ri-id a-ma-kam* ¹⁹*lu ma-ma-an a-hi-um* ²⁰*iš-tí-šu-nu i-li-ik* ²¹*ša-il₅-ma iš-tí* ²²*pá-ni-im-ma a-li-ki-im* ²³*té-er-ta-kà li-l[i-kam]* ²⁴*ú a-nu-ku a-na* ²⁵*Dur₄-hu-mi-id* ²⁶*áš-ta-pá-ar”* bkz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 325.

çıkmadığını orada araştırın ve ilk haberci ayrılırken haberiniz bana gelsin ve ben (bizzat) Durhumid'e yazacağım."

İliya tarafından Šu-İštar ve Dadaya'ya yazılan **Kt 92/k 359**³³⁶ envanter numaralı mektupta İliya, mallarının güvenliği hakkında bilgi almak isteyen muhataplarına kaçak yoldaki kumaşlarının iyi olduğunu ve onlar için endişelenmemesi gerektiğini şu ifâdelerle bildirmiştir; ¹⁻²Šu-İštar ve Dadaya 'ya söyle! İliya şöyle (söylüyor): ³⁻⁶sūqinnum-yoluna giren kumaşlar için hiç endişelenme! Kumaşlar iyidir."

İli-wedāku tarafından Puzur-Aššur'a yazılmış olan **AnOr VI-18,a**³³⁷ envanter numaralı mektupta yazar, muhatabına dar yolun kullanımı hakkında alınacak kararın önemli olduğunu ve bu yolda başka tüccarların malı da varsa ticarî emtiaların, Masum ve Ābu-šālim'e gitmesi gerektiğinden bahsetmiştir. Ayrıca mektupta İli-wedāku, muhatabına riskleri azaltmak için malların iki seferde gönderileceğini bildirmiştir; ³⁻³²Bana şöyle yazdın: "Meslektaşımın mektubunu dikkatlice okuyun ve sonra malınız hakkında bir karar verin." Kendiniz orada yaşarken mal hakkında bir karar vermeli miyim? Meslektaşımın mektubunda, bahsedilen: iki talent on altı 1/2 mina mühürlü kalay, altmış iyi kalitede kumaş, otuz beş normal kalitede kumaş ve altı eşek. Eğer orada "dar yolun" tehlikeli olmadığını ve gerçekten de birinin malının seyahat ettiğini görürseniz, o zaman sizin malınız da Masum ve Ābu-šālim'e gitmeli, öyle ki Abu'ā önce kalay ve dokumalarınızı getirsin, ilk kervan ile ve iç bölgeye sağ salim varır varmaz, ikinci de kaliteli kumaşlar getirmelidir. Mallarınız ayrıldığında bu mektubu göndermelisiniz."

³³⁶ ¹a-na Šu-İštar ù Da-da-a ²qí-bi-ma um-ma Ì-lí-a-ma ³a-ša TÚG.HÍ^{tu} ha-ra-an ⁴sú-qí-nim e-ru-bu-ni ⁵mì-ma li-ba-kà ⁶TÚG.HÍ^{tu}: šal-mu: a-na-kam" bkz. Hakan Erol, 2018, s. 84.

³³⁷ ³ta-áš-pu-ra-am ⁴um-ma a-ta-ma DUB^{pi} ⁵ša a-hi-kà ší-ta-me-ma ⁶mì-li-ik lu-qú-tí-kà ⁷mì-li-ik a-ta-a ⁸a-ma-kam wa-áš-ba-tí-ma a-nu-ku mì-li-ik ¹⁰lu-qú-tim a-ma-li-ik ¹¹i-na DUB^{pi}-im ša a-hi-a ¹²2 GÚ 16 1/2 ma-na ¹³AN.NA ku-nu-ku ¹⁴60 TÚG.HÍ SÍG₅ 35 TÚG.HÍ ša qá-tim 6 ANŠE ¹⁶ša-lá-mu šu-ma ama-kam ¹⁷ta-da-gal-ma ha-ra-an ¹⁸sú-qí-nim la ni-ša-hu-ut ¹⁹ma té-er-tí ma-ma-an ²⁰i-la-ak ù a-ta ²¹té-er-ta-kà a-šé-er ²²Ma-sí-im ù A-bu-ša-lim ²³li-li-ik-ma ²⁴A-bu-a-a iš-té-en₆ ²⁵AN.NA ù TÚG.HÍ-kà ²⁶i-pá-ni-tim lu-šé-tí-iq ²⁷a-na-ma a-li-bi₄ ²⁸ma-tim i-ma-qú-tù ù ša-ni-um ²⁹TÚG.HÍ SÍG₅ lu-šé -ri-ib ³⁰i-nu-mì té-er-ta-kà i-lu-ku ³¹na-áš-pé-er-tí a-ni-tám ³²šé-bi₄-il₅-šp" bkz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 325-326.

Dar yol konusu ile ilgili ele alacağımız bir diğer belge ise Enlil-[bāni] tarafından İnā'ya yazılan ve malların güvenli bir şekilde nakli'nin gerçekleşmesi için iki sevkiyatta gönderilmesi gerektiğinden bahseden **TC 3/1, 70**³³⁸ envanter numaralı mektuptur. Metnin ilgili satırlarında bu durum şu şekilde geçmektedir; ³⁻²⁰*Sen bana niçin şöyle yazdın: “dar yoldan” gidiyorsun! Ben senin itaatkâr hizmetkârınım ve sana şöyle yazdım: “Benim adıma karar ver!” Sen babamsın, sen beyimsin. Niçin birinin iftirasını dinliyorsun? Ben güvenilirim. Senin haberin olmadan kendiliğimden hareket eder ve “dar yoldan girer miyim?” Söylediğin ve gönderdiğin sözlerini gerçekten unuttur muydum? “Şehirde maldan... ?”*

İddi(n)-Adad tarafından taşınan ve Neşadaki saraya girecek mallar hakkında bilgi veren **TC 2, 52**³³⁹ envanter numaralı mektupta vergiye tabî olmayan 238 kumaşın kaçak olarak içeri sokulduğu ve saraya sunulmadığı hakkında bilgi vermektedir. Metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; ¹⁻⁶*İdī-Adad tarafından taşınan iki yüz otuz sekiz kumaştan, hangi için girdi... Saray, bunlardan: Durhumid için “dar yol” üzerinden yirmi bir kaliteli kumaş kaldı.”*

Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini tehlikeye atarak yapmış oldukları ticaret hakkında bilgi veren **GARELLI-KENNEDY 1960 no. 2**³⁴⁰ numaralı belgede ise yazar, muhatabından kalın ve koyu renkli *kutānu* kumaşlarını ve yün'ü eşeklere yükleyerek,

³³⁸ ³*mī-šu ša ta-áš-p[u-ra-ni]* ⁴*um-ma a-ta-ma ha-[ra-an sú-qí-]nim* ⁵*ta-lá-ak a-nu-ku ku-a-tí* ⁶*a-da-ga-al ú áš-pu-ra-kum* ⁷*um-ma a-nu-ku-ma* ⁸*mī-ilš-kà-ni a-bi a-ta* ⁹*bé-li a-ta mī-šu-um* ¹⁰*ta-ki-li ša ma-ma-an* ¹¹*ta-ša-me ke-e-nu-um* ¹²*a-na-ku ba-lúm té-er-tí-kà* ¹³*e-ta-lu-tám e-pá-áš-ma* ¹⁴*ha-ra-an sú-qí-nim* ¹⁵*e-ra-ab wa-de₈ a-wa-tí-kà* ¹⁶*ša ta-ta-wu-ni* ¹⁷*am-tí-ší ú ta-áš-pu-ra-am* ¹⁸*um-ma a-ta-ma* ¹⁹*i-na a-lim^{ki}* ²⁰*i-na lu-qú-tim*” b kz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 326-327.

³³⁹ ¹*i-na 2 me-at 3[8 TÚG.Hİ.A]* ²*ša šé-ep Í-dí-^{dí}İŞKUR* ³*a-na NÍ-ŠA a-na É.GAL^{lim}* ⁴*e-ru-bu-ni ŠÀ.BA 21 TÚG SÍG₅ ha-ra-an sú-qí-nim a-na* ⁶*Du-ur-hu-mi-id i-tal-ku*” b kz. Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 327; Heildegard Lewy, 1938, s. 103; Gojko Barjamovic, 2011, s. 175.

³⁴⁰ ¹*ší-tí* ¹⁹*TÚG-ba-tí-a 7 ku-ta-nu!* ²⁰*ša-pí-ú-tim* ²¹*ù e-tí-ú-tim* ²²*pu-ùh-ra-ma i-šé-er* ²³*10-ri-a id-a-nim-ma* ²⁴*tí-ib-a-nim-ma a-tal-kà-ni[m]* ²⁵*šu-ma SÍG₅ wa-ší-a-at* ²⁶*ma-lá na-ar-ba-at* ²⁷*a-na Kà-ni-iš lá ta-tù-ra-nim* ²⁸*ha-ra-an sú-kí-ni-ma?* ²⁹*a-šé-ri x(-x)-ni-ší*” b kz. Paul Garelli-Douglas Kennedy, “Seize tablettes Cappadociennes de l’Ashmolean Museum d’Oxford”, *JCS 14*, 1960, I-22, Paris, s. 3-4.

kendisine dar yoldan getirmesini istemektedir. Mektubun ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; ^{“19-29)}*Kumaşımın geri kalanını, yedi kalın ve koyu renkli kutānu’yu, hep birlikte eşeklerime yükle ve yola koyul. Yün (mevcut)...kadar yumuşaksa Kaniš’e geri dönmeyip “dar yoldan” bana/bize getirmelisin.”*

Aššur-rēšī ve Aššur-taklāku tarafından Šū-Suen’e yazılan **VAT 13484**³⁴¹ envanter numaralı mektupta dar yol hakkında bilgi vermektedir. Metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; ^{“4-12)}*Puzur-Aššur seni uşak(lar)ıyla birlikte “dar yol’dan” göndermek isterse, şunu söylemelisin: “Bir tefeci ile Hurama’da veya Kuššara’da fâize karşı gümüş almak için ondan önce seyahat edeceğim.”*

Lāqēp tarafından Šu-İštar’a gönderilmiş olan **Kt 92/k 352**³⁴² envanter numaralı mektup, habercilerin, kaçak yolu kullandığı hakkında bilgi vermektedir; ^{“1-2)}*Šu-İštar’a söyle! Lā-qēp şöyle (söylüyor):* ²⁻⁴⁾*Haberciler buraya sūqinnum-yolundan geldiler.”*

Kt 94/k 749³⁴³ envanter numaralı mektupta Damiq-pī-Aššur, Ali-Ahum’dan tüccarın gümüşünü güvenli bir şekilde getirmek için dar yol hakkında bilgi istemektedir; ^{“21-28)}*Dar Yol meselesiyle ilgili olarak, mümkün değilse bana Hahhum’dan haber gönder, sonra tüccarın gümüşünü güvenli bir şekilde getirmek için harekete geçeceğim.”*

Puzur-Aššur’un, Ali-Ahum’a yazdığı **Kt 94/k 726**³⁴⁴ numaralı mektupta Puzur-Aššur, gümüşün güvenliğini sağlamak için muhatabından dar yol hakkında bilgi

³⁴¹ ^{“4)}[šú]-ma Puzur²-A-šūr⁵⁾ha-ra-an [sú]-qí nim iš-tí⁶⁾[š]ú-ha-ri-šu i-tá-ra-ad-kà⁷⁾[um]-ma a-ta-ma i-pá-ni-šu⁸⁾[le]-tí-iq-ma⁹⁾[i-na] Hu-ra-ma ù-lá¹⁰⁾[i-na Ku-ša]-ra KÙ. BABBAR¹¹⁾[a-ší-ib-tim iš]-tí DAM.GÀR¹²⁾ [lá]-al-qí” b kz. Julius Lewy, “Hatta, Hattu, Hatti, Hattuša and “Old Assyrian” Hattum”, *ArOr* 18, 3, 1950, s. 426.

³⁴² ^{“1)}a-na Šu-İštar qí-bi-ma²⁾um-ma Lá-qé-ep-ma a-na-kam³⁾iš-tù ha-ra-an sú-qí-ni-im⁴⁾a-li-ku: i-li-ku-ni-ma” b kz. Hakan Erol, 2018, s. 80-81.

³⁴³ ^{“21)}a-dí ša ha-ra-an²²⁾sú-qí-ni-im šu-ma²³⁾lá na-tù-ú tí-ir-ta-kà²⁴⁾a-na Ha-hi-im²⁵⁾a-na pá-ni-<a> li-li-kam-ma²⁶⁾li-bi²⁷⁾ki-ma: ša-lu-um KÙ.BABBAR ša DAM.GÀR²⁸⁾«ša» le-pu-us” b kz. Mogens Trolle Larsen, 2014, s. 65.

³⁴⁴ ^{“9)}a-hi a-ta a-dí ša ha-ra-‘an¹⁰⁾sú-qí-nim¹¹⁾tí-ir-ta-ak-kà¹²⁾a-na pá-ni-a li-l[i]-kam-ma¹³⁾ki-ma ša-lu-um¹⁴⁾ KÙ.BABBAR: ša DAM.GÀR le-p[u]-uš” b kz. Mogens Trolle Larsen, 2014, s. 91.

istemektedir; ⁹⁻¹³“Sevgili kardeşim dar yol meselesi hakkında bana haber gönder de, tüccarın gümüşünü korumak için harekete geçeyim.”

Şalim-Aşşur tarafından Ali-ahum’a yazılan **Kt 94/k 1164**³⁴⁵ numaralı mektupta Şalim-Aşşur, Ali-ahum’a neden kaçak mallarını Hahhum şehrinde bıraktığını sormuş ve kaçak malları *harrān sūqinnim* adı verilen dar yoldan sokarak, kaçakçılık yapmasını ve malları gümüşe çevirmesini istemiştir. Asurlu tüccarların can ve mal güvenliklerini tehlikeye atarak kaçakçılık yapması ve bundan önemli kazançlar sağlaması metnin ilgili satırlarında şöyle geçmektedir; ³⁵⁻³⁷“Neden Ali-ahum kaçakçılık mallarımı Hahhum’da bıraktı? ³⁷⁻³⁹Dar Yol’dan kaçakçılık malını girsin ve kumaşları gümüşe çevirsin.”

Kültepe tabletleri içerisinde *harrān sūqinnim*’lerden vergi alındığını gösteren belgelerde bulunmaktadır. Bu konu hakkında Wahşuşana *kārum*’u tarafından Kaniş *kārum*’una yazılan **Kt 83/k 284**³⁴⁶ envanter numaralı mektupta ilgili bölüm şu şekilde geçmektedir; ⁴⁻¹²“Geldikleri *harrān sūqinnim*’in vergisine dâir, senin bize bildirdiğin iki mina on şeqel gümüşü, Uku’nun oğlu Puzur-Aşşur ya ona ya da başka bir dosta bıraktı.”

Kt a/k 405³⁴⁷ envanter numaralı mektupta; Asurlu tüccarın, Kaniş *kārum*’una ödediği *šaddu’utum* vergisinden kâr elde etmek için dar yolda seyahat ederek can güvenliğini tehlikeye atması şöyle aktarılmaktadır; ²⁵⁻²⁹“Eğer patronum *Ennānum* buraya “dar yoldan” gelirse, Kaniş *kārumu*’nun vergisini (ona) yatıramam ve Kaniş’te beni sorumlu tutar.”

³⁴⁵ ³⁵“*mì-šu ša A-lá-hu-[um]* ³⁶*pa-zu-ur-tí i-na Ha-hi-im* ³⁷*e-zi-bu ha-ra-an sú-ki-nim* ³⁸*pá-zu-ur-tí lu-šé-ri-bu-ma* ³⁹TÚG.HÍⁱⁱ-a a-na KÙ.BABBAR *’li’-tù-ru*” bkz. Mogens Trolle Larsen, 2010, s. 246-247.

³⁴⁶ ⁴“*a-šu-mì ša-du-a-tim* ⁵*ša ha-ra-an sú-qí-nim* ⁶*e-ru-bu-ni-ni* ⁷*ša ta-áš-pu-ra-ni-ni* ⁸2 ma-na 10 GÍN KÙ.BABBAR ⁹*Puzur₄-A-šūr DUMU Ú-ku* ¹⁰*lu šu-a-am lu ša a-hi-im* ¹¹*eb-ri-im* ¹²*i-dí*” bkz. Cahit Günbatti, 1995, s. 111.

³⁴⁷ ²⁴“*šu-ma a-bi₄ En-na-num* ²⁵*ha-ra-an sú-qí-nim* ²⁶*e-ta-ar-ba-am* ²⁷*ša-du-a-tám* ²⁸*ša kà-ri-im Kà-ni-iš* ²⁹*la ú-ša-da ú i-Kà-ni-iš uš-ta-zi-zu-ni*” bkz. Hildegard Lewy, 1963, s. 104.

2.9. Yemin Meselesi (*māmītum*)

İnsanoğlu, var olduğu ilk andan itibaren güven eksikliği duygusu ile yaşayan bir canlıdır.³⁴⁸ Yemin ise bu güvensizlik duygusunu ortadan kaldırmaya çalışan, kutsal varlıkların tanık gösterildiği bir faaliyettir. Bir kişinin kutsal varlıklar üzerine yemin etmesinin nedeni; gerçekleştirmiş olduğu eylemleri, ilahî güce dayandırarak, şahitler huzurunda güvenilir kılmak ve yukarıda da ifade ettiğimiz gibi insanoğlu için büyük bir sorun olan güvensizliği ortadan kaldırmaktır. İnsanoğlu, arkaik dönemlerden beri yaşam serüveninde, toplumsal yaşam içinde birbirine güvenme ihtiyacı duymuştur.³⁴⁹ Bu güveni sağlamak içinde ilahî kaynaklara sığınarak bunların üzerine yemin/and içmiştir. Kökleri çok eskilere dayanan bu gelenek,³⁵⁰ farklı kültür coğrafyalarında da görülmekte; Arapça'da "*half*", Farsça'da "*sūkend*" Almanca'da "*eidschwur*", İngilizce'de "*oath*" kelimeleriyle karşılık bulmaktadır.³⁵¹ Kökensele açıdan çok eskilere dayanan bu kavram, Eski Asurca yazılmış çivi yazılı belgelerde; *wamā'um* fiilinden türetilen *māmītu(m)* (CAD, M/1, s.189), *nēšu* fiilinden türetilen *nīšu/nēšu(m)* (CAD, N/2, s. 290), *tamû* fiilinden türetilen *tamītu* (CAD, T, s.122), *ta(m)māmītu* (CDA, T, s.397), *tim'um* (CDA, T, s.407) kelimeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Eski Asur devrine âit ticarî ve hukukî içerikli Kültepe metinlerine bakıldığında, yeminin sadece kişi eylemleriyle ilgili olmayıp, devletleri de ilgilendirdiği görülmektedir. Bu yönüyle yemin, sadece kişiler arası değil, toplumlararası ilişkileri de düzenleyerek o durumun sürekli olmasını sağlamış ve devletlerin birbirleri üzerindeki haklarını güvence

---

³⁴⁸ Günümüzde de kullanmış olduğumuz "*babana bile güvenme*" deyimini insanoğlu'nun güvensiz yapıya sahip bir varlık olduğunu göstermektedir. bkz. Gönül Gökdemir; 2015, s. 60-62.

³⁴⁹ Gönül Gökdemir, "Türk Mitolojisinde Yemin-Ant Müessesesi", *Millî Folklor*, S. 59, Ankara, 2003, s. 62.

³⁵⁰ Ira Price, "The Oath in Court Procedure in Early Babylonia and the Old Testament", *Journal of the American Oriental Society*, Vol.49, 1929, s. 22.

³⁵¹ Gönül Gökdemir, *agm*, s. 60.

altına almıştır. M.Ö. II. bin yılda ele geçen çivi yazılı belgelere bakıldığında yerel beyliklerin kendi aralarında yemin ettikleri görülmektedir. Bu durum Anadolu'daki yerel krallıkların birbirleriyle yapmış oldukları antlaşmaları, yemin ile güvence altına aldığını göstermektedir. Metinlerde ayrıca Asurlu tüccarların, Anadolu'daki yerel krallıklarla yapmış oldukları yemine de rastlamaktayız. Bu aşamada, Ön Asya hukukunda önemli bir yer tutan³⁵² yemin konusunun kişilerin ya da devletlerin birbirlerine taahhüt etmiş oldukları yükümlülüklerin güvence altına alınması hem Anadolu hem de Asur tarafı gözetilerek değerlendirilmeye çalışılacaktır.

---

³⁵² Hasan Ali Şahin, “Kültepe Metinlerine Göre Eski Anadolu ve Asur'da Yeminin Anlamı”, *History Studies*, C. 4, Samsun, 2012, s. 413.

2.9. 1. Anadolu Krallıkları Arasında Gerçekleşen Yeminler

Anadolu'daki yerel krallıklar arasında gerçekleşen yemin ile ilgili, 1956 yılı kazısında bulunmuş olan ve K. Balkan tarafından yayınlanmış olan, *Mama Kralı Anum-Hirbi'nin Kaniş Kralı Waršama'ya Gönderdiği Mektup* önemli bir bilgi vermektedir. Anadolu'da iki yerel krallık olan Mama ve Kaniş ülkeleri arasındaki diplomatik ilişkiler bozulduğunda, Kaniş Kralı Waršama, Mama kralı Anum-Hirbi'ye yeni bir antlaşma yapmak istediğini belirtmiş ve Anum-Hirbi'de ona “*eski yemin yeterli değil mi?*”³⁵³ diyerek daha önceden aralarında imzalamış oldukları yeminin hâlâ yürürlükte olduğunu bildirmiştir. Krallıklar arasında yapılmış olan siyasî nitelikteki yeminler, iki kralın birbirine taahhüt ettikleri yükümlülükleri güvence altına almış,³⁵⁴ kral ve iktidarın güvenliğinin sağlanmasında ve devletlerarasındaki anlaşmazlıkların çözümünde önemli bir yer tutmuştur.

---

³⁵³ “⁵¹ma-mi-tum pá-ni-tum e-ša-at” bkz. Kemal Balkan, 2020, s. 7.

³⁵⁴ Koray Toptaş-Ömer Kâhya, “Asurca ve Babilce Metinlerde Yemin”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 2, Ankara, 2019, s. 326.

2.9. 2. Asurlu Tüccarların Yerel Otoritelerle Yaptığı Yeminler

Kültepe’de ortaya çıkan belgelerde, yerel krallıkların ve Asurluların aralarındaki ilişkileri düzenlemek ve her iki tarafın haklarını güvence altına almak için yemin ettikleri görülmektedir.³⁵⁵ Bu konu hakkında ilk olarak, Asur ve yerel krallıklar arasındaki diplomatik ilişkileri yansıtan, Kültepe’nin II. katına âit olan **KTP 14**³⁵⁶ envanter numaralı belgeyi ele alacağım. Wahşuşana *kārum*’u tarafından Asur şehrinin elçilerine ve Kaniş *kārum*’una, yazılmış olan mektupta *rubā’um*, Waşhaniya şehrinde taht değişikliği yaşandığını ifade etmiş, bu yüzden de Wahşuşana’da bulunan tüccarların kendisine yemin ederek, bağlılık bildirmesini istemiştir. Bir şehirde taht değişikliği yaşandığında yeni kralın bağlılık istemesi, kralın taht ve iktidarının güvenliği ve her iki tarafın haklarının korunması için güvence vermesi açısından önemlidir. Krallar, Asurlu tüccarlar için can ve mal güvenliklerini sağlama güvencesi verirken, tüccarlar ise krallara yemin ile bağlanmasıyla ilgili bir güvence vermişlerdir. Metnin konuyla ilgili satırları şu şekildedir; “¹⁻⁴Asur şehrinin elçilerine ve Kaniş *kārum*’una söyle, Wahşuşana *kārum*’u şöyle söylüyor: ⁵⁻⁶Waşhaniya *rubām*’u/kralı buraya mektup yazdı ve şöyle söyledi: ⁷⁻⁹[Ben] babamın tahtına çıktım, bana yemin verin! Biz şöyle söyledik: ¹⁰⁻¹¹Kaniş *kārum*’u bizim beyimizdir, Biz (onlara) mektup yazacağız. ¹²⁻¹⁵Onlar, (haberi) ya sana ya da bize gönderecekler. ¹⁶⁻¹⁹Ülkeden iki (kişi) sana gelecekler ve sana yemin edecekler.”

³⁵⁵ Mogens Trolle Larsen, “The Old Assyrian Colonies in Anatolia”, *Journal of the American Oriental Society*, vol. 94, No 4, 1974, s. 472; Koray Toptaş-Ömer Kâhya, 2019, s. 317.

³⁵⁶ “⁴¹[a-na ší-i[p-ri ša a-lim] ²ú kâ-ri[-im Kâ-ni-iš ³[qî]-bi-ma um-ma kâ-ru[-um] ⁴[W]a-ah-šu-ša-na-ma ⁵[r]u-ba-um ša Wa-áš-ha-n[i]-a ⁶[iš]-pu-ra-am um-ma šu-ut-ma ⁷[ku-si]-a-am ša a-bi-a ⁸[aš]-ba-at ma-mi-tám ⁹[ta]-mi-a-ni um-ma né-nu-[ma] ¹⁰[kâ]-ru-um Kâ-ni-iš ¹¹[be-lu]-ni ni-ša-pár ¹²[šu-nu] ú-ul a-šé-ri-[kâ] ¹³[i-š]a-pu-ru-nim ¹⁴[ú-ul] a-šé-ri-ni ¹⁵[i-š]a-pu-ru-[ni]m ¹⁶[š]é-na ša [m]a-ti[m] ¹⁷i-lu-ku-ni-ku-ma ¹⁸ú ma-mi-t[á]m ¹⁹ú-ta-mu-[ú]-kâ” bcz. Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 114-115; Paul Garelli, 1963, s. 329-332; Mogens Trolle Larsen, 1976, s. 249; İrfan Albayrak, “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu’da Yaşanan Siyasi ve Sosyal Olayların Yerel Krallıklar Arası İlişkiler ve Ticari Hayata Etkileri”, *E.Ü. Kapadokya Araştırma Merkezi Yayınları*, Nevşehir, 2007, s. 43.

Bu konu hakkında ele alacağımız bir diğer belge ise 1954 yılında Kültepe'nin I-b yapı katında yapılan kazılar sonucunda bulunmuş olan **Kt f/k 183**³⁵⁷ envanter numaralı metindir. Tamniya *kārum*'u ve Kaniş *kārum*'u arasında gerçekleşen yazışmada Tamniya *kārum*'u, Turhumit *kārum*'unun elçilerinin kendilerine gelerek bağlılık yemini ettiğini söylemiş ve Kaniş *kārum*'unun yetkililerini de davet ederek onlardan da sadakat yemini almak istediğini belirtmiştir. Bu durum, yerel krallıklar arasındaki siyasî ve toplumsal barışın yeminler yoluyla gerçekleştiğini göstermektedir. Metinde bu durum şöyle aktarılmaktadır; ¹⁻⁴)*Tamniya kārum'u, Kaniş kārum'una şöyle söylüyor: 5-9)Turhumit kārum'unun elçileri, Tamniya kralına yemin etmek için geldiler ve ona (hediye) getirdiler. 10-11)O (Tamniya kralı) elçilere şöyle söyledi: 12-14)Kaniş kārum'unun, babalarımın elçileri nerede? 15-17)Buraya gelsinler, onlardan da yemin alacağım.*"

C. Günbattı tarafından yayınlanan, Asur ve Kaniş krallıkları arasında yapılan **Kt 00/k 6** envanter numaralı antlaşma metninin baş tarafında her iki tarafın tanrıları tanık gösterilerek yemin edilmiştir.³⁵⁸ Bu durum devletlerarasında yapılmış olan antlaşmalarda, devletlerin birbirlerine vâât ettikleri yükümlülüklerin her iki tarafın tanrıları adına yemin edilmesi yoluyla güvence altına alındığını göstermektedir.

Bu konuya örnek teşkil edebilecek bir diğer antlaşma metni ise Anadolu'da adı bilinmeyen yerel bir krallık ile Asurlular arasında yapılan **Kt n/k 794**³⁵⁹ no'lu antlaşma metnidir. Bu metinde; her iki tarafında uyması gereken sorumlulukların tanrı Aşşur, tanrı Adad ve babasının ruhuna yemin edilerek tââhhüt edildiği görülmektedir. Metnin ilgili

---

³⁵⁷ ¹)*a-na kâ-ri-im* ²)*Kâ-ni-iš qí-bi-ma* ³)*um-ma kâ-ru-um* ⁴)*Ta-am-ni-a-ma* ⁵)*ší-ip-ru-ú ša kâ-ri-im* ⁶)*Tur-hu-mi-it* ⁷)*a-na ru-ba-im ša Ta-am-ni-a* ⁸)*a-na ta-mu-im* ⁹)*er-ba-am ub-lu-ni-šu-ma* ¹⁰)*um-ma šu-ut-ma a-na* ¹¹)*ší-ip-ri-ma* ¹²)*a-li ší-ip-ru* ¹³)*ša a-ba-e-a* ¹⁴)*ša kâ-ri-im Kâ-ni-iš* ¹⁵)*šu-nu li-li-ku-nim-ma* ¹⁶)*iš-tí-šu-nu* ¹⁷)*ma-mi-tám a-lá-qí-ma*" b kz. Kemal Balkan, 1955, s. 73-74; Hüseyin Sever, 1995, s. 7-8; Cécile Michel, 2001, s. 106-107; Paul Garelli, 1963, s. 333-337; Mogens Trolle Larsen, 1976, s. 274.

³⁵⁸ Hasan Ali Şahin, 2012, s. 415.

³⁵⁹ ³⁹)*šu-ma* ⁴⁰)*ma-mi-it-ku-nu ni-na-dí* ⁴¹)*da-ma-ni ki-ma kâ-sí-im* ⁴²)*lu ta-bi₄-ik*" b kz. Salih Çeçen-Karl Hecker, 1995, s. 37.

satırları şu şekilde geçmektedir; “³⁹⁻⁴²Eğer biz yemini bozarsak, kanımız (bu) kâsedeki gibi dökülsün!”

Asurlu tüccarlar, Anadolu’daki ticarî eylemlerini gerçekleştirirken yerel krallıklara bağıllık yemini etmekteydi ve bunun karşılığında da yerel krallıklar, tüccarların can ve mal güvenliklerini sağlama konusunda garantör olmaktadır. Yemin edilirken her iki tarafında ticarete uyması gereken kurallar, protokol ile belirlenmiştir. Bu protokolde, Asurlu tüccarların uyması gereken kurallar şu şekildedir;³⁶⁰

- ✓ Asurlu tüccarlar, malın miktarı ve cinsine göre saraya, vergi vermelidir.
- ✓ Asurlu tüccarların Anadolu’ya getirdikleri kaliteli kumaşlardan ilk satın alma hakkı saraya aittir. Saray’ın *aşium*, *birtum*, *amūtum* gibi önemli mâden ve taşların ticaretini yasaklama veya kısıtlamasına izin verilmiştir.

Yerli kralların uyması gereken maddeler ise şu şekildedir;

- ✓ Soygun ve hırsızlık olaylarına karşı yol güzergâhlarının güvenliğini sağlamak,
- ✓ Siyasî ve hukukî bakımdan Asurlu tüccarların haklarını garanti altına almak,
- ✓ Asurlu tüccarların *kārum*’daki haklarının korunmasını temin etmektir.

Sonuç olarak, yukarıda verilen protokol maddelerine de bakıldığında, yerel krallıkların birbirleriyle veya Asurlular ile yerli krallıklar arasında yeminin yapılma amacının; krallıklar arasında yaşanacak sınır ihlallerinin, can ve mal güvenliklerinin garanti altına alınmak istenmesiyle ya da kişilerin veya devletlerin birbirlerine karşı yerine getirmesi gereken yükümlülüklerin güvenceye alınma arzusuyla ilişkili olduğu görülmektedir.

---

³⁶⁰ Hüseyin Sever, 1995, s. 6-7.

2.10. İkili Antlaşmalar

Asur ve Anadolu arasında gerçekleşen kara ticareti, Asurlu tüccarların idarî organları ile Anadolu kralları arasında karşılıklı ticarî çıkarılara dayanan yeminli antlaşmalar sayesinde gerçekleşmiştir.³⁶¹ Bu ticaret antlaşmaları ile Anadolu kralları, ticaretin risklerini sınırlamak için Asurlu tüccarlara bir kralın topraklarından geçiş hakkı tanımış, *kārum*'da korunma ve ikamet hakkı vermiş, kervanları kontrollü bölgelerden geçerken soygun ve eşkıyalığa karşı koruyarak, herhangi bir kaybın yaşanması hâlinde kayıpları tazmin edeceğini belirtmiş, can güvenliğinin sağlanamadığı durumlarda kan parasının ödeneceğini garanti etmiş ve tâcirlere karşı işlenen cinayet, hırsızlık vb. olayları çözmekle yükümlü olduklarına dâir güvence vermişlerdir.³⁶² Yerel yönetimlerin bu sorumluluklarına karşılık Asurlu tüccarlarda gümrükte veya Anadolu saraylarında bulunan kervanların vergilerini mahallî idârelere ödemişlerdir. Ancak incelediğimiz Kültepe tabletlerinde bildirilen vakalara bakıldığında yerel yetkililerin bu konularda yetersiz kaldıkları ve üzerine düşen görevleri yerine getiremedikleri olaylarda görülmektedir.

Kültepe'de yapılan arkeolojik kazılar sırasında M.Ö. II. bin yılda Asur ticaret merkezlerinin varlığı ve onların 200 yıldan daha uzun bir süre ticarî faaliyette bulunmalarını sağlayan, dönemin ticarî usul ve kuralları hakkında bilgi veren dört adet antlaşma metni bulunmuştur. Bu antlaşma metinlerinden üçü Kültepe'de, bir diğeri ise Tell-Leilan'da yapılan kazılarda ele geçmiştir. Antlaşmalardan ilki M.Ö. 1740 yılında Asur ve Apûm/Tell-Leilan krallıkları arasında imzalanmıştır. Dört sütundan oluşan bu antlaşma metni, oldukça hasarlı olduğu için metnin içeriği hakkında fazla bir bilgiye sahip olamamaktayız. Tell-Leilan antlaşması, biçimsel özellikleri bakımından (dört sütundan

---

³⁶¹ Salih Çeçen-Karl Hecker, 1995, s. 31.

³⁶² Antlaşma metinleri'nin maddeleri hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz. Salih Çeçen-Karl Hecker, 1995, s. 35-40; Cahit Günbattı, 2005, s. 761-778.

ve yaklaşık 215-225 satırdan oluşması bakımından) Asur ve Hahhum Krallığı arasında yapılan antlaşma metni ile benzerlik göstermektedir. Bu antlaşmanın maddelerinde; fidye, Asurluların serbest bırakılması, Asurlu tüccarların haklarının korunması ve tüccarların yol güvenliğinin teminatı konuları ele alınmıştır.³⁶³

Bu türden ele geçen bir diğer antlaşma metni ise 1962 yılında Kültepe kazılarında bulunan ve Asur ile büyük bir ihtimalle Hahhum şehri olduğunu düşündüğümüz devletler arasında yapılan Kt n/k 794 envanter numaralı antlaşmadır. Biçimsel özellikleri ile diğer antlaşma metinlerinden ayrılan bu metin, antlaşma maddelerinin içeriği bakımından Hahhum antlaşmasıyla paralellik göstermektedir. Resmi bir antlaşma metni olmayan bu belgede, şartlar sadece kayıplar meselesinden ve hükümdarın kendi ülkesinden geçen kervanlardan ne kadar geçiş ücreti alacağından bahseder ve metinde “adjuration” kısmı bulunmamaktadır.

Diğer iki antlaşma metni ise 2000 yılında Kültepe kazılarında ele geçmiş ve C. Günbattı tarafından 2004 yılında Mogens Trolle Larsen için çıkartılan Anı kitabında “Two Treaty Texts Found at Kültepe” başlığı altında yayınlanmıştır. Bu konu hakkında K. Veenhof ise “New Mesopotamian Treaties from the Early Second Millennium BC from *kārum* Kanesh and Tell Leilan (Šehna)” başlıklı makalesinde Eski Asur dönemine âit antlaşmalara ilişkin verileri derlemiş ve kapsamlı bir şekilde kuralların analiz ve sentezi ile bireysel antlaşmalar arasındaki farkı ortaya koymuştur.³⁶⁴ Her ikisi de I-b dönemine âit olan ve Asurlu tüccarların can ve mal güvenliği konusuna biraz daha açıklık getiren bu antlaşma metinleri, Asur-Kaniş ve Asur-Hahhum şehirleri arasında yapılmıştır ve her ikisi de ikili meseleler üzerinde durmuştur.

---

³⁶³ Jesper Eidem-Klaas Roelof Veenhof, 2008, s. 184-185.

³⁶⁴ Klaas Roelof Veenhof, “New Mesopotamian Treaties from the Early Second Millennium BC from *kārum* Kanesh and Tell Leilan (Šehna)”, *Zeitschrift für altorientalische und biblische Rechtsgeschichte*, 2013, vol. 19, Wiesbaden, s. 23-57.

Asur-Kaniş arasında yapılan ve 90 satırdan oluşan Kt 00/k 6 envanter numaralı antlaşma metni tanrılar adına yapılan bir yemin ile başlamış daha sonra antlaşma maddeleri ile devam etmiştir. Bu antlaşmanın maddelerine bakıldığında, Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini sağlamaya yönelik tedbirlerin alındığı görülmektedir. Antlaşma metninin sonunda ise “*Kaniş 'in büyük kralı [...]'nın antlaşma üzerine yemini*”³⁶⁵ ifadesi yer almaktadır. Kaniş'te yeni bir kralın iktidara geçmesi ile imzalandığını ya da yenilendiğini düşündüğümüz antlaşma'nın sonu hasarlı olduğu için Kaniş kralının adını okunamamakta ve antlaşmayı onaylayan kralın adı ne yazık ki öğrenilememektedir. Yaklaşık 250 satır ve dört sütundan oluşan Kt 00/k 10 envanter numaralı antlaşma metni ise Asur ile Hahhum şehirleri arasında yapılmıştır. Hasarlı bir durumda olan ve maddeler hakkında fazla bilgi edinemediğimiz bu antlaşmanın sağlam maddeleri incelendiğinde, Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini sağlamaya yönelik tedbirlerin alındığı görülmektedir.

Asurlular, muhtelif hükümdarlarla yaptıkları bu antlaşma metinlerinde her iki tarafın hak ve sorumluluklarını açıkça belirlemiş, ticaretin hangi esaslara göre yapılacağını düzenleyerek, ana şehirlerdeki kervanların ve ticarî kuruluşların güvenliğini sağlamış ve Asurlu sermayedarların can ile mal güvenliğine yönelik tedbirleri ele almıştır. Ayrıca bu antlaşmalar sayesinde Asurlu tâcirler, ülkenin içinde üretilen mallarını ya da dışarıdan ithal ettikleri ürünleri şahsî mülkiyet sisteminin getirdiği kolaylık ile pazarlayabilecekleri geniş ve güvenli bir pazar yeri bulmuş, Anadolu sarayları ve yerli halk da ihtiyaç duydukları ürünleri bu şekilde temin etmişlerdir.

---

³⁶⁵ Cahit Günbattı, 2005, s. 766.

2.10. 1. Tell-Leilan Antlaşması (Asur-Apûm)

Bu konuda ele alacağımız ilk belge, bugünkü adı Tell-Leilan eski adıyla Apûm olan kentte yapılan kazılar sonucunda 600'den fazla çivi yazılı tabletin içerisinde 1987 yılında bulunan ve yaklaşık 225 satırdan, dört sütundan oluşan Apûm antlaşmasıdır.³⁶⁶ Eski Asur antlaşma metinlerinin ilk örneği olan ve ne yazık ki büyük çoğunluğu hasarlı olarak ele geçirilen belgenin sadece 150 satırı korunmuştur.³⁶⁷ İki ana bölümden oluşan bu antlaşma metni, tanrılara yapılan yemin ile başlamış, antlaşma hükümleriyle devam etmiş ve en sonunda ise lanet yer almıştır. 1991 yılında J. Eidem tarafından “An Old Assyrian Treaty From Tell-Leilan” adlı makale’de yayınlanan antlaşma metni, içeriği bakımından diğer antlaşma metinlerine benzemektedir. Apûm *kārum*’una yerleşen ve o şehrin yakınından geçen Asurlu tüccarları korumak amacıyla Asurlular ile Apûm (Tell-Leilan) hükümdarı Dari-Epuh’un oğlu Till-Abnû arasında imzalanan ağır hasarlı antlaşma muhtemelen M.Ö. 1740 yılına aittir.³⁶⁸ Antlaşma metninde saray idâresi ile Asurlu tüccarların ticarî faaliyetlerde karşılıklı olarak uymaları gereken kurallar belirlenmiştir. Antlaşma metnine göre saray yönetimi’nin uyması gereken kurallar; Asurlu tüccarların haklarının korunması, güvenliklerinin sağlanması, kervan geçişlerinde yağmacılık faaliyetlerine karşı kervan ve yol güvenliğinin sağlanması, kayıp eşyaların tazmini olarak belirlenmiş iken; Asurlu tüccarların uyması gereken kurallar ise; vergilendirme, saray tarafından belirli malların tekeli elinde bulundurmak olarak belirlenmiştir.³⁶⁹ Bu kurallar hakkında antlaşmanın I. ve II.³⁷⁰ sütunlarında yer alan

³⁶⁶ Jesper Eidem, “An Old Assyrian Treaty From Tell-Leilan”, *Merchants, Diplomates et empereurs, Études sur la civilisation Mésopotamienne offertes Paul Garelli*, 1991, s. 185.

³⁶⁷ Jesper Eidem, 1991, s. 187.

³⁶⁸ Jesper Eidem-Klaas Roelof Veenhof, 2008, s. 183; Jesper Eidem, “Old Assyrian Trade In Northern Syria The Evidence From Tell Leilan”, *Anatolia And The Jazira During The Old Assyrian Period* (ed. J. Derksen), vol. 3, 2008, s. 34.

³⁶⁹ Jesper Eidem, 1991, s. 189.

³⁷⁰ “¹[An(?) t]a-ma ²[^dEn-lil(?)] ‘ta-ma’ ³[^dLUGAL]-‘ma’-ti-in ta-‘ma’ ⁴[^dD]a-gán ta-ma ⁵[^dĪ]m ša IB ta-ma ⁶[^dEn-zu ša IB ta-ma ⁷[^dUTU] ša IB ta-ma ⁸[^dUTU] A-šu-ri-a ta-ma ⁹[^dN]i-ri-ig-lá LUGAL ¹⁰[(ša) H]u-ub-šî-il₅ ta-ma ¹¹[^dEš₄-] ‘tár’ A-šu-ri-tám ta-‘ma’ ¹²[^dB]e-[l]a-at A-pí-im ta-ma ¹³[^dBe-[l]a-at

maddeler bilgi vermektedir. 31 satırdan oluşan ve geri kalan kısmı kırık olan I. sütunu; dağların, karanın, nehirin, göğün ve yerin, Amurru, Šubarûm gibi birçok “büyük tanrı” ve “yerel tanrının” yemine davet edilmesi ile başlamış ve tanrılar huzurunda yapılan yemin ile taraflar arasında yerine getirilecek antlaşma hükümleri güvence altına alınmıştır. Bu bağlamda, metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; ⁴¹⁾*Yemin ederim (An(?))* ²⁾*Yemin ederim (Enlil(?))* ³⁾*Yemin ederim (Šarra(?)-mātin!* ⁴⁾*Yemin ederim Dagan!* ⁵⁾*Cennetin Adad'ı adına yemin et!* ⁶⁾*Cennetin günahı üzerine yemin et!* ⁷⁾*Cennetin Šamaš'ı adına yemin et!* ⁸⁾*Asurlu Šamaš adına yemin edin!* ⁹⁻¹⁰⁾*Hubšil'in Kralı Nirigla adına yemin edin,* ¹¹⁾*Asurlu Ištar adına yemin edin!* ¹²⁾*Bēlat-Apim'e yemin olsun!* ¹³⁾*Ninova Hanımı adına yemin edin!* ¹⁴⁾*Ninkarak adına yemin et!* ¹⁵⁾*İshara adına yemin et!* ¹⁶⁻¹⁷⁾*Dağın ve ovanın ve nehirlerin tanrı(lar)ı adına yemin edin!* ¹⁸⁾*Yerin ve göğün tanrı(lar)ı adına yemin edin!* ¹⁹⁾*Saggar ve Zara'nın tanrı(lar)ı adına yemin edin!* ²⁰⁻²¹⁾*Martu'nun ve Subartu'nun tanrı(lar)ı üzerine yemin edin!* ²²⁻²³⁾*Mevcut olan bütün tanrılar üzerine yemin et!* ²⁴⁻²⁵⁾*Apum kralı Dari-Epuh'un oğlu Till-Abnû,* ²⁶⁻²⁹⁾*ilahî Asur şehrine, bir Asur vatandaşı yukarı çıkıyor ya da aşağı iniyor ve şehrinizdeki kārūm... (kırık)*³⁷¹

Hasarlı bir durumda olan II.³⁷² sütun için anlamlı bir çeviri yapmak zordur ancak ilk 19 satırda çeşitli kalemlerde ithalat vergisi oranlarına dâir zayıf buluntular yer

Ni-nu-wa t[a]-ma ¹⁴⁾[^dNi-k[à-r]a-ak [ta]-ma ¹⁵⁾^dİš-h[a]-ra ta'-ma ¹⁶⁾DİNGİR sa-tu 'ù' m[a]-tim ¹⁷⁾ù na-ra'-tim ta-[m]a ¹⁸⁾DİNGİR ki ù [I]B-e ta-'ma' ¹⁹⁾[DİN]GİR Sá-ga-[a]r ù [Z]a-ra ²⁰⁾ta-ma ²¹⁾DİNGİR Mar'-tu ²²⁾ù Šu-ba-'ri'-im ta-'ma' ²³⁾DİNGİR^{me-eš} a-ni-ù-tim m[a-la] ²⁴⁾[u]š-bu-ni ta-[ma] ²⁵⁾[Ti-l]á-áb-nu DUMU Da-ri-[e-pu-uh] ²⁶⁾[LUG]AL A-pé-e-em^(ki) ²⁷⁾[a-n]a a-lim^{ki} ^dA-šûr' ²⁸⁾[DUMU] ^dA-šûr' e-li'-t[im] ²⁹⁾ù a-r]i-'it'-t[im] 'ù' k[à-ri-im] ³⁰⁾[ša i-na] 'a'-[l]i-k[à...] ³¹⁾[...] 'x x' [...] ³²⁾[...] 'xx' [...] (kırık)" b kz. Jesper Eidem, 1991, s. 195.

³⁷¹ Jesper Eidem, 1991, s. 202-203.

³⁷² ⁴¹⁾[...]e e-ma ²⁾[...] 'x' ša-ni-a-am ³⁾a-x' [...] 5 na 6 'x' [...] ⁴⁾ta-m[a-ha-a]r (?) 'x x' -[...] ⁵⁾1 ANŠE 'x' [...] 'x' ⁶⁾i-na [...] 'x'-na 'x' ⁷⁾URUDU [...] ⁸⁾i-[n]a ' ANŠE x' [...] 'x' i-na ⁹⁾'x x' lá [a-ša-q]á-al ¹⁰⁾i-na ša kà-[ri-im ...] 'x' ¹¹⁾ša i-na a-l[i-kà...] ¹²⁾ù ma-t[í]-k[à?]... ¹³⁾ni-'is'-h[a-tam ki-ma ša] ¹⁴⁾a-bi-k[à?]... ¹⁵⁾'lu' i-na 'x' [...] ¹⁶⁾ANŠE 'a-bi' [...] ¹⁷⁾ù 'é x' [...] ¹⁸⁾šu-ma [...] ¹⁹⁾'x' [...] Kırık ¹⁾[...] 'x' ki-ma ²⁾[...] -at ša 'x' [(x)] 'x' ³⁾[x x x-] 'x' -kà 'a-lik' GÁ[N^{tim}] ⁴⁾[...] 'x x' ip-ti-ri-šu-nu ⁵⁾'ta-lá-qé'-ma tû-šar-šu-nu ⁶⁾i-[x] 'x' [lá t]a-zu-ar ⁷⁾'x x'... 'x' -tí-ka ⁸⁾'x' [...lá t]a-zu-ar ⁹⁾'x (x)' [...a]r²-ta[m] ¹⁰⁾[...] 'x' [m]a-tí-kà ¹¹⁾[...] ¹²⁾[...] 'x' -tim ¹³⁾[...]r] i-e-'em' ¹⁴⁾[...] 'x' [...] kırık [i-na(?) a] 'li'-k[à...] 'x' 'x'-kà lu z[a-ku-ú] [ù] 'e'-nu-ut ši-dí-[tí-šu]" b kz. Jesper Eidem, 1991, s. 197.

almaktadır.³⁷³ Dipnotta transkripsiyonu verilen metinde, bakır ve eşeklerden ve *nishātum* vergisinden söz edilmiş, 11.4 satırlarında ise “*fidyeleri kabul edip onları serbest bırakacaksınız, ...geri çevirmeyeceksiniz.*”³⁷⁴ ifâdesi yer almaktadır. Asur Ticaret Kolonileri döneminin geç bir evresine tarihlenen (I-b) antlaşmadaki bu söylem Till-Abnû’nun, Asurlu tüccarların dokunulmazlığını ihlâl edeceği durumu belirtmektedir.

---

³⁷³ Jesper Eidem, 1991, s. 203.

³⁷⁴ Jesper Eidem, 1991, s. 203.

2.10. 2. Kt n/k 794 (Taraflar Bilinmiyor)

Bu konuda ele alacağımız bir diğer antlaşma metni ise Kültepe’de yapılan kazılar sonucunda II. tabakada bulunan ve bir antlaşmanın devamı olduğu zannedilen **Kt n/k 794**³⁷⁵ envanter numaralı metindir. Bu metin, ilk olarak 1992 yılında Prof. E. Bilgiç tarafından “Kapadokya Metinlerinde “Ebla”³⁷⁶ adlı makale de yayınlanmış, daha sonra 1994 yılında K. Hecker ve S. Çeçen tarafından yanlış okunan yerlerin düzeltilmesiyle tekrar neşredilmiştir.³⁷⁷ Anadolu’nun meçhul kralı ile Asurluların temsilcileri arasında yapılan ve sadece Hahhum yer adının geçtiği antlaşma metninde, Asurlu tüccarların can ve mal kaybına uğraması durumunda yerel krallıkların yerine getirmesi gereken yükümlülükler ile sorumluluklar dile getirilmiştir. Antlaşma metninde, savaş nedeniyle kasabaya gelen kervanların Hahhum kentinden hükümdara kalay gönderileceğinin belirtilmesi, metinde adı geçmeyen bu ülkenin Fırat’ın bir kenarında, Hahhum şehriden uzakta olmayan bir yerde olduğunu düşündürmektedir.

Antlaşma metninin 1-15.³⁷⁸ satırları arası incelendiğinde metinde adı belirtilmeyen kralın, Asurluların can ve mal güvenlikleri ile ilgili yerine getirmesi gereken yükümlülükler bildirilmiştir. Bunlar; Asurlulara âit herhangi bir maddî kaybın olmasını önlemek, kaybın olması hâlinde ise bunu araştırmak ve tazmin etmek, ülkesinde bir Asurlu öldürüldüğünde, kâtili Asurlulara teslim etmek ve Akadlı tüccarların kendi ülkesine geçmesini engelleyerek, sınırı aşmaları durumunda ise onları öldürmeleri için Asurlulara teslim etmektir. Metnin, 11-15. satırları arasında Akadlıların, Anadolu

---

³⁷⁵ Salih Çeçen-Karl Hecker, 1995, s. 35-36.

³⁷⁶ Emin Bilgiç, “Kapadokya Metinlerinde “Ebla”, XI. *TTKK Bildirileri*, S. 11, Ankara, 1992, s. 181-189.

³⁷⁷ Hakan Erol, 2007, s. 135.

³⁷⁸ “¹i-na ma-ti-kà eb-lu-um ²sí-kà-tum mì-ma hu-lu-qá-e ³ša DUMU A-šur la i-ba-ší-ú ⁴šu-ma hu-lu-qá-ú-um ⁵i-na ma-ti-kà i-ta-áb-ší ⁶lu ta-šé-ú-ma lu ⁷tù-ta-ru-ni-a-ti-ni šu-ma ⁸da-mu i-na ma-ti-kà ⁹i-ta-áb-ší dá-i-ki ¹⁰lu ta-du-nu-ni-a-ti-ma ¹¹lu ni-du-ku a-ki-dí-i ¹²lá tù-šé-lá-ni šu-ma ¹³a-na ma-ti-kà e-ti-qú-nim ¹⁴lu ta-du-nu-ni-a-ti-ma ¹⁵lu ni-du-ku mì-ma” b kz. Salih Çeçen-Karl Hecker, 1995, s. 35-36.

beyliklerine seyahat etme girişiminin Asurlular'ın isteği üzerine ölümle cezalandırılması diğer bölgelerden tüccarların Anadolu coğrafyasına geldiğini ve bu durumun farklı gruplar arasında Anadolu pazarını kaptırmamak için rekabete yol açtığını ve kıyasıya mücadele edildiğini göstermektedir. Bu antlaşma metninin 1. ve 2. satırlarında geçen “*eblum sikkatum*” ifâdesi “ip ve kazık” anlamlarına gelmekte olup, burada “kargaşa, iç karışıklık, zor durum” olarak mecazî bir anlamda kullanılmıştır ve yerel otoritenin gücünü temsil etmektedir; ⁴¹⁻³⁾*Senin ülkende bir ip ve kazık (kargaşa) varsa herhangi bir kayıp Asurlu olmayacak.* ⁴⁻⁷⁾*Eğer senin ülkende kayıp mevcut ise siz araştıracaksınız ve bize onları iâde edeceksiniz.* ⁷⁻¹¹⁾*Eğer senin ülkende kan mevcutsa kâtilleri bize teslim edin, biz öldürelim. Akadlılar'ı siz yukarı çıkartmamalısınız.* ¹²⁻¹⁵⁾*Eğer onlar senin memleketine geçerse bize teslim edin. Biz öldürelim.”*

Antlaşma metninin 17-28.³⁷⁹ satırları, kralın ve tüccarların sahip oldukları haklar hakkında bilgi vermektedir. Her iki sözleşme ortağında eşit haklara sahip olduğunu gösteren bu satırlarda, kral Anadolu'ya inen veya Asur'a giden her kervandan kalay ve gümüş almış, Asurlu tüccarlar ise bunun karşılığında transit yollardan güvenli bir şekilde geçmişlerdir. Yerel hükümdarın, savaş zamanlarında bile gelecekteki işbirliğini güvence altına almak için kalayı şart koşması ticaretin devamının güvence altına alınmak istendiğini göstermektedir; ¹⁷⁻²⁰⁾*Senin babanın zamanında da kervandan kervana on ikişer şeqel kalayı alacaksın.* ²⁰⁻²⁵⁾*Aşağıya doğru inen kervanlar olduğunda her eşek başına 1 ¼'er şeqel gümüşü baban gibi yiyeceksin.(alacaksın) Arkasından hiçbir şeyi almayacaksın.* ²⁵⁻²⁸⁾*Eğer düşmanlık hâsıl olursa böylece kervan gelmezse beş mina kalayı Hahhum'dan sana gönderecekler.”*

³⁷⁹ ⁴¹⁷⁾*ki-ma a-bi-ká-ma* ¹⁸⁾*i-na e-li-tim* ¹⁹⁾*e-li-tim* 12 GÍN.TA ²⁰⁾AN.NA *ta-lá-qé i-na* ²¹⁾*wa-ri-tí-im* 1 ¼ GÍN.TA KÙ.BABBAR ²²⁾*i-na e-ma-ri-im* ²³⁾*ki-ma a-bi-kà ta-kà-al* ²⁴⁾*wa-at-ra-am mi-ma* ²⁵⁾*lá ta-lá-qé šu-ma nu-ku-ur-tum* ²⁶⁾*ma-a e-lá-tum lá i-lá-kam* ²⁷⁾5 ma-na AN.NA *iš-tù* ²⁸⁾*Ha-hi-im ú-šé-bu-lu-ni-ku-um*” bkz. Salih Çeçen-Karl Hecker, 1993, s. 35-36.

Metnin 29-42.³⁸⁰ satırları arası incelendiğinde ise devletlerin birbirlerine vermiş oldukları yükümlülükler, tanrılar adına yapılan yemin ile güvence altına alınmış ve yeminin bozulması hâlinde Asur tarafının kanlarının döküleceği ve canlarının tehlikeye gireceği metinde şu şekilde aktarılmıştır; “²⁹⁻³³Aššur’a, Adad’a, toprağa ve babasının ruhuna el kaldırdı ise onun sofrası ve onun makamı devrilecek.³³⁻³⁴Bardağı ve kâseyi doldurdu ve boşalttı.³⁵Kral, şöyle dedi: ³⁸O beni oyaladı. ³⁹Onlar şöyle dediler; ⁴⁰⁻⁴²Eğer sizin yemininizi biz bozarsak, kanımız kâsedeymiş gibi dökülsün.”

---

³⁸⁰ “²⁹a-na Asur a-na ^dİM ³⁰a-na er-šé-tim ù e-tá-me ³¹ša a-bi₄-šu qá-sú ³²i-ší pa-šu-ur-su ³³ú ku-sí-šu i-ba-lá-kà-at ru-qá-am ³⁴ù kà-sú ú-ma-li-ma ³⁵it-bu-uk um-ma ru-ba-ú-um-ma ³⁶X-zu i-ma ³⁷AZ/UG-li-iz ³⁸ù-sà-pì-hi-ni ³⁹um-ma šu-nu-ma šu-ma ⁴⁰ma-mì-it-ku-nu ni-na-dí ⁴¹da-ma-ni ki-ma kà-sí-im ⁴²lu ta-bi-ik” bkz. Salih Çeçen-Karl Hecker, 1993, s. 35-36.

2.10. 3. Kt 00/k 6 (Asur-Kaniş)

Bu konu ile ilgili ele alacağımız bir diğer antlaşma metni ise 2000 yılında Kültepe’de yapılan kazılar sonucunda bulunan ve Asur-Kaniş krallıkları arasında yapılan **Kt 00/k 6**³⁸¹ envanter numaralı antlaşma metnidir. Tek sütünlu bir tabletten oluşan 90 satırlık bu metin dönemin ekonomik, ticarî, sosyal ve hukukî ilişkileri hakkında bilgi vermesi açısından önem arz etmektedir.³⁸² I-b tabakasına âit olan bu ticarî antlaşma’nın ön yüzü hasarlı olduğu için *mer Aşur* ve *mer Kaniş* taraflarının birbirlerine karşı yerine getirmekle yükümlü oldukları hak ve sorumluluklar hakkında fazla bir bilgiye sahip olamıyoruz(Res. 9). Bu antlaşmanın ilk satırları, Tell-Leilan antlaşması’nda olduğu gibi Kaniş ülkesinin tanrıları, *Aşkaşipa* dağı tanrıları olmak üzere çok zarar gören Mezopotamya ve Anadolu kökenli tanrıların yakarışı ile başlamıştır.³⁸³ Antlaşma metninin korunmuş maddelerine bakıldığında ise ithal edilen tekstil ürünleri, lapislazuli ve demir, cinayet ve kayıplar, boruların teslimi, mülklere el konulması, savaş sırasında ticaret, adaletin güvenli bir şekilde temin edilmesi, Kaniş’te yaşayan Asurlu vatandaşların, Kanişliler ve yabancı insanların kaba eylemlerine karşı korunacağı hususları yer almaktadır.³⁸⁴ Asur ve Eski Anadolu arasındaki ticaret hukukunu aydınlatan bu diplomatik nitelikteki belgeler, yerel yönetimlerin Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğunu göstermektedir.

Antlaşma metninin 1.ve 14. satırları hasarlıdır ve bu satırlarda yerel ve Mezopotamya orjinli tanrıların adları sayılarak, antlaşmanın maddeleri ve tarafların yerine getirmesi gereken yükümlülükler tanrıların huzurunda güvence altına alınmıştır.

---

³⁸¹ Cahit Günbattı, 2004, s. 251-254.

³⁸² Klaas Roelof Veenhof-Jesper Eidem, 2008, s.190-191.

³⁸³ Klaas Roelof Veenhof-Jesper Eidem, 2008, s.190

³⁸⁴ Cahit Günbattı, 2005, s. 759-780.

Hasarlı bir durumda olan antlaşma metninin 14. ve 28.³⁸⁵ satırlarında; ithal edilen *kutānum*, *raqqatum*, *kusītum* kumaşlarının kralın, muhtemelen *nishātum* (gümrük) vergisi olarak veya kişisel giyimi için düşük bir fiyata, zoraki bir şekilde alınamayacağı ve *kutānum* cinsi kumaşların ise gümrük vergisi ödendikten sonra alınabileceği belirtilmiştir. Asurlu tüccarların mal güvenliğinin sağlanması hakkında bilgi veren ifâdeler şu şekilde aktarılmaktadır; “¹⁴⁻¹⁸Giyinmen (için) [...] *kutānum* kumaşından, [...] *raqqatum*-*elbisesinden* ve *kusītum*-*elbisesinden*, *gözüne kestirdiğini(!)* zorla alıp götüremeyeceksin (ve) düşük fiyata alamayacaksın. ¹⁹⁻²⁰*kutānum*-kumaşlarını, (ancak) *nishātum*-verginini (ödedikten) sonra alabilirsin. ²⁰⁻²²[*makūhum* ve] *kutānum*-kumaşlarından (öncelikli satın alma hakkı olarak ancak) ‘*dört*’ *makūhum*-kumaşı (ve) iki *kutānum*-kumaşı alabilirsin. ²²⁻²³[...*x*’ *er* [*šeqel*] *gümüşe* [...] ²³⁻²⁷getirdiğinde [...] on [...] serbest bırakacaksın. ²⁸[...] *lapis-lazuli*...”

Antlaşma metninin 39 ve 44.’ncü³⁸⁶ satırları arasında geçen maddelerde, ölüm cezasına ek olarak kan parası ödeneceği belirtilmiştir. Anadolu’da öldürülen bir Asurlu için kan parası (*dāmum*) olarak sabit miktarda gümüş ödeneceği ve kâtilin, Asurlulara iade edilerek onlar tarafından ölümle cezalandırılacağı şu şekilde belirtilmiştir; “³⁹⁻⁴⁴*Senin şehrinde veya ülkende bir Asurlu’nun kanı döküldüğünde (öldürüldüğünde) ve mal*

³⁸⁵ “¹⁴[*x x x*] *ku-’ta* [-*nim x x x*] [*x x*] *ra-qá-tim* ¹⁵‘*ú ku-si* ‘*ti*[*m x x š*] *a li-tab-ší-kà* ¹⁶*a-na* ‘*e-né* ‘*kà* [*x-x-x*] *ta-ku-ru-ni* ¹⁷*i-na e-mu-qé* ‘*e lá*’ [*té-té-ru-ni* ¹⁸*a-na š*[*i-m*] *i-im ba-at-qí-im lá ta-lá-qé-ú-ni* ¹⁹*a-na* TÚG.[HÍ].A *ku-ta-nim iš-tù ni-is-ha-tí-kà* ²⁰‘*ta* ‘*lá-q*[*é-ú-ni x*] ‘*4*’ TÚG *ma-ku-’hi 2*’ [*k*] *u-ta-ne-en* ²⁰*a-na* *ší-[mì-im ša ma-ku-hi ú]* ‘TÚG. HÍ.’A *ku-ta-ni* ²²*ta-lá -q*[*é-ú-ni x*] ‘*x*’ [*x x x* GÍN.]TA KÛ.BABBAR ²³*i-na* [*x x x x-tu*] *m i-nu-mì* ²⁴[...] ‘*an*’ ‘²⁵[...] ‘*ú* ‘*ba-lá-ni* ²⁶[*x x x x*] KU’ 10 ‘*x*’ [...] ²⁷[*x x x x t*] *im* ‘*lu ta*’ [*x x tú-š*] *u-ru-ni* ²⁸[*x x x x*] NA₄.GÍN.ZA [*x x*] *pi-iš-tim*” bkz. Cahit Günbattı, 2004, s. 251-253.

³⁸⁶ “³⁹[*x-x*] *ú-ni i-nu-mì da-mu-u*[*m*] ⁴⁰[*ša* DUMU] *A-šür i-na a-li-kà* ⁴¹[*ú ma-t*] *i-kà i-né-pu-šu-ni* ⁴²[*hu-lu*] *qá-um i-ba-ší-ú-ni* ⁴³[*a-n*] *a da-me-e ší-im-tá*[*m*] ⁴⁴[*ta-a*] *á-na-ni-a-tí-mam ni-du-wa-ak-šu* ⁴⁵[*ša*] - ‘*ni*’ - *a-am pu-ha-a*[*m*] *lá ta-dá-na-ni-a-tí* ⁴⁶[*hu*] - ‘*lu*’ - *qá-am lu tú-ta-ru-ni i-nu-m*” bkz. Cahit Günbattı, 2004, s. 252-253.

kaybı olduğunda, kan parası olarak belirlenmiş miktarı bize vereceksin ve onu (kâtîli) biz öldüreceğiz.”

Antlaşma metninin 46. ve 49.³⁸⁷ satırları bir Asurlu ve bir Kanişli arasında yaşanan anlaşmazlıklarda verilecek kararın her iki taraf için de adil olması belirlenmiştir. Bu durum, hem Asurlu'nun hem de Kanişli'nin hukukî güvenliğinin sağlandığını göstermesi açısından önemlidir. Metnin ilgili satırları şu şekilde geçmektedir; ^{“47-49) [Bir Kanişli] ve bir Asurlu mahkemeye [gittiği] zaman onların kararını doğru olarak [vereceksin].”}

Metnin 57-59.³⁸⁸ satırları incelendiğinde ise Asurlu tüccarların hükümdarın şehrinde veya arazisinde malları kaybolduğunda, yerel otoritenin kayıp malları araştırmakla yükümlü olduğu ve kayıp malları bulamadığı takdirde ise kaybı tazmin edeceği belirtilmektedir. Bu maddeler, bize Asurlu tüccarların mallarının güvenliğinin, yerel otoriteler tarafından sağlandığını göstermektedir; ^{“57-59) Eğer senin şehrinde veya ülkende kumaşları kayıp birisi var ise, sen (kumaşları) arayacak ve (onları sahibine) iâde edeceksin. ^{59-61) Eğer (kayıpları) bulamaz isen, kayıpların sahibi yemin edecek ve sen kayıpları tam olarak ödeyeceksin.”}}

Antlaşma metninin 61. ve 63.³⁸⁹ satırları, yerel halk veya diğer yabancı kişiler tarafından Asur hanelerine karşı yapılabilecek kaba eylemler ile ilgilidir. Bireysel ve konut güvenliğinin sağlanması açısından değerli bilgiler sunan bu satırlarda, dul bir kadından bahsedilmesi kocası ölen kadınların Kaniş'te yaşamlarına devam ettiklerini göstermektedir. Yerel otoritenin, bu maddeleri antlaşma metnine koyması ise bir tüccar veya dul bir kadının evine bir Kanişli veya *hāpirum* adı verilen yabancı veya başıboş

³⁸⁷ ^{“47) [DUMU Kà-ni]- 'i-š' ú DUMU ^dA-š[ùr] a'-na dí-ni-im ^{48) [i-li-ku-n]i dí-šu-nu i-na ke-na-tim ^{49) [lu ta-dí-na-ni] 'a' -na 'DUMU' a-li-kà Kà-ni-iš”} b kz. Cahit Günbatti, 2004, s. 252-253.}}

³⁸⁸ ^{“57) i-lá-qé-e šu-ma be- 'el TÚG.HÍ.A hu-lu- 'qá-um ^{58) i-na a-li-kà ú ma-tí-kà i- 'ba' -[šl] ^{59) ta-šé-e-ma tû-ta-ar šu-ma”} b kz. Cahit Günbatti, 2004, s. 251-254.}}

³⁸⁹ ^{“61) ú a-ta hu-lu-qá-am tû-ma-lá a-na É^{be-et} ^{62) tám-kà-ri-im al-ma-tim DUMU Kà-ni-iš ^{63) ú ha-pí-ra-am lá tû-šu-ru-ni”} b kz. Cahit Günbatti, 2004, s. 252-254.}}

kişilerin girmesine izin vermeyerek özel saldırıları önlemeye çalıştığını göstermektedir; “⁶¹⁻⁶³*Bir tüccar veya dul bir kadının evine bir Kanişli'nin veya bir göçebenin (hāpirum) girmesine izin vermeyeceksin.*”

Antlaşma metninin 64. ve 68.³⁹⁰ satırları, Asurlu tüccarların taşınır-taşınmaz mallarının güvenliği ile ilgili olup, Kaniş kralının baskı yoluyla herhangi bir Asurlunun evini, kölesini, cariyesini, tarlasını, bahçesine el koyamacağı ve yerel yöneticinin bu mülkleri kendi vatandaşına veremeyeceği belirtilmiştir; “⁶⁴⁻⁶⁸*Bir Asurlu'nun iyi evine, iyi erkek ve kadın kölesine, iyi tarlasına ve bahçesine göz dikmeyecek ve zorla alıp, kendi vatandaşına vermeyeceksin.*”

Asurlu tüccarların ticarî faaliyetleri ile borcunun güvenliğini koruma altına aldığını gösteren 72. ve 76.³⁹¹ satırlar arasında ise bir Asurlu'nun bir Kanişli'ye borçlu olduğunda, ticarî etkinliklerinin kısıtlanamayacağı ve borçlunun yerine bir başkasının yükümlülük altına girmeyeceği belirtilmiştir; “⁷²⁻⁷⁶*Eğer bir Asurlu bir Kanişli'ye borçlanırsa ve o başka bir ülkeye giderse, onlar başka bir tüccarı, yabancı bir kimseyi veya onun kardeşini onun (Asurlu'nun) yerine (sorumlu olarak) tutmayacaklar.*”

Antlaşma metninin 78. ve 81.³⁹² satırlarında Asurluların bireysel güvenliğinin garanti altına alındığı ve Asurluların baskı altında devlet hizmeti için angarya olarak çalışamayacağı konusunda güvence verilerek bundan muaf tutulacağı belirtilmiştir; “⁷⁸⁻

---

³⁹⁰ “⁶⁴*a-na É^{be-tim} SĪG₅ ur-dim SĪG₅ ⁶⁵*am-tim SĪG₅ 'GÁNA' SĪG₅ ú ki-ri-im ⁶⁶SĪG₅ ša DUMU A-šùr šu-um-šu e-né-kà ⁶⁷lá ta-na-ší-ú-ma i-na e-mu-qi ⁶⁸lá té-té-ru-ni-ma a-na ur-dí-kà lá ta-du-nu-ni*” bkz. Cahit Günbatti, 2004, s. 252-254.*

³⁹¹ “⁷²*i-ta-ba-al šu-ma DUMU A-šùr a-na DUMU Kà-ni-iš ⁷³i-ta-ah-ba-al-ma a-na ma-tim ⁷⁴ša-ni-tim i-ta-[lá-a]k a-pu-hi-šu ⁷⁵tám-kà-ra-am ša-ni-a-am a-hi-a-am ⁷⁶ú a-hu-šu lá i-ša-bu-tù-ni ha-bu-lá-nam*” bkz. Cahit Günbatti, 2004, s. 252-254.

³⁹² “⁷⁸*i-nu-mì ma-at-kà ⁷⁹[a]-na ú-nu-ší-im ta-lá-pu-tù-ni ⁸⁰[DU]MU A-šùr šu-um-šu a-na ú-nu-ší-im ⁸¹lá ta-lá-pu-tù-ni i-nu-mì i-na a-[i]-kà*” bkz. Cahit Günbatti, 2004, s. 252-254.

⁸¹⁾*Senin ülkende (birisini) devlet hizmeti (unušsum) için çağırdığında bir Asurlu'yu hizmet için çağırmayacaksın.*”

Metnin hasarlı olan 87.³⁹³ satırı ise savaş sırasında ticaret ve yolların açılması hakkında bilgi verilmektedir. K. Veenhof, bu satırla ilgili olarak kralın, düşmanlık içindeyken bile Asur kervanlarının yola çıkmasına (*harrānam waššurum*) izin verdiği görüşünü dile getirmektedir.³⁹⁴ Metinde, savaşların ve politik gerginliklerin ticareti ve kervanların gidiş-gelişini olumsuz yönde etkilediği ve güvenlik riskinin büyümesine neden olduğunu anlamamızı sağlayan ifâdeler şu şekilde geçmektedir; “⁸⁷⁾[...] *sen (önceki kararı!) iptal edeceksin (ve) yolu bizim için serbest bırakacaksın. [...]*”

Metnin 88-89.³⁹⁵ satırlarında, bir Asurlunun kendi inancına göre tanrı Aššur'un hançeri ve *šugariaum* amblemi önünde yemin edeceği belirtilmiş böylece Asurlu tüccarların inanç konusundaki güvenliği de koruma altına alınmıştır; “⁸⁸⁻⁸⁹⁾*Sen bir Asurlu'ya yemin almak için emir verdiğinde [o tanrı Aššur'un] hançeri veya šugariaum-amblemi (önünde) [yemin edecek...] onu koyacaklar.*”

---

³⁹³ “⁸⁷⁾[x x] *na-ak-ra-ti-ni ha-ra-nam lu tú-šu-ru-ni-a-ti-ni [...]*” bkz. Cahit Günbattı, 2004, s. 253-254.

³⁹⁴ Klaas Roelof Veenhof-Jesper Eidem, *age*, s.193.

³⁹⁵ “⁸⁸⁾[i-nu]-mì [DUMU] A-šùr a-na ma-mì-tim ta-du-nu-ni GÍR ú šu-ga-ri-[a-im ša A-šùr...] ⁸⁹⁾[x]-ša-ku-nu-šu-ni DINGÍR^{lu-ú} a-ni-ú-tum be-e[l m]a-mì-ti-kà i-dá-gu₅-lu-kà ʾma ʾ-mì-tumʾ[ša... LUGAL]” bkz. Cahit Günbattı, 2004, s. 253-254.

2.10. 4. Kt 00/k 10 (Asur-Hahhum)

Asur devleti ile Hahhum Krallığı arasında yapılan yaklaşık 250 satırdan meydana gelen ve 4 sütundan oluşan **Kt 00/k 10**³⁹⁶ envanter numaralı antlaşma metninin yarısından daha azı korunmuş olup, antlaşma metninin I. sütunu 30 satırdan meydana gelmektedir.³⁹⁷ Oldukça hasarlı bir durumda olan bu sütunun özünü, Asurlu tüccarların mallarının korunmasına yönelik alınan tedbirler oluşturmaktadır(Res. 10). Metnin II. sütunun korunmuş olan satırlarında ise Asurluların gemilerinin batırılması durumunda, yerel otoritenin tüm malları tazmin ederek, tüccarların mal güvenliğini sağlayacağı konusunda bilgi verilmiştir. Bu durum, yerel otoritenin kervan güvenliğini sağlamakla yükümlü olduğu gibi Anadolu'daki su yollarının güvenliğinden de sorumlu olduğunu göstermesi bakımından önem arz etmektedir. Antlaşma metninin III. sütununda, Anadolu'ya giden Asur kervanları için bir ticaret merkezi ve önemli bir yol istasyonu olan stratejik konum itibariyle Fırat'ın geçtiği bölgede bulunan Hahhum³⁹⁸ şehri ile komşu olan Timelkiya ve Badna şehirleri arasında bir düşmanlık olduğunda, Asurlu tüccarların istedikleri yere gidebilecekleri belirtilmiş ve tüccarların yol güvenliği koruma altına alınmıştır. Metnin IV. sütununda ise Hahhum şehrinde kan dökülmesi durumunda para ödeneceği, kâtilin Asurlular tarafından öldürüleceği ve kayıp malların tazmini gibi Asurlu tüccarların can ve mal güvenliği için alınan tedbirler hakkında bilgi verilmiştir. Bu aşamada, antlaşma metninin ilgili satırlarında Asurlu tüccarların can ve mal güvenliği için alınan tedbirler ele alınacaktır.

---

³⁹⁶ Cahit Günbattı, 2004, s. 256-260.

³⁹⁷ Cahit Günbattı, 2005, s. 768.

³⁹⁸ KUG 13:20; BIN VI,35:6; BIN IV,7:11; KTS 36c; TC 3:208 no'lu metinler; Hahhum şehrinin birçok kervan ve tüccarın bulunduğu, Anadolu'ya giden malların el değiştirdiği ve yerel tekstil ürünleri ile yünün satın alınabildiği bir transit merkezi olduğunu göstermektedir. bkz. Klaas Veenhof- Jesper Eidem, 2008, s. 195.

Kültepenin I-b yapı katına âit olan bu antlaşma metninin tahrip olan I.³⁹⁹ sütununda Asurlu tüccarların mal güvenliğini sağlamaya yönelik tedbirler alınmış ve Asurlu tüccarlara âit olan ev, köle, cariye, sığır, eşek veya koyun gibi taşınır-taşınmaz mallarının *kārum* tarafından alınmasına izin verilmemiştir; “¹⁰⁻¹¹Siz [...]’ın karşılığında alıkoymayacaksınız. ¹²Siz evlere el koymayacaksınız. ¹³⁻¹⁶Siz hizmetlilerinize, *kārum*’un bir kölesini, cariyesini, sığırını, eşeğini, koyununu’ (veya) herhangi bir malını [almaları için] emir vermeyeceksiniz. ¹⁷[...] *kārum*’undan [birisinin...] ¹⁸[...] ¹⁹[...] ²⁰... ²¹[...] ²²[...] ²³⁻²⁴Şehriniz [Hahhum]’da ve ülkenizde... ²⁵Herhangi bir Asurlu [...] ²⁶[...] onun evi [...] ²⁷[...] ve [...] ²⁸⁻³⁰Bu [...] bir Asurlu [ve] Hahhum *kārum*’undan birisi[...]

Antlaşma metninin II.⁴⁰⁰ sütunda, Asurlu tüccarların mal güvenliğini sağlamaya yönelik alınan tedbirlerden bahsedilmiş, bir *hāpirum*’un bir Asurlu’nun gemisini batırmak veya yükünü yağmalamak için emir verilmeyeceği ve nehir taşımacılığının yapıldığı bölgelerde Asurluya âit bir geminin batması durumunda ise bütün zararın, yerel yönetim tarafından karşılanacağı ve suyollarının güvenliğinin sağlanacağı belirtilmiştir; “¹¹⁻¹³Yalancı ve acımasız bir göçebeğe (*hāpirum*), (bir Asurlu’ya âit) gemiyi batırması ve yükünün zarar görmesi için emir vermeyeceksiniz. ¹⁴⁻¹⁸(Eğer) sizin kırlık bölgenizde veya ülkenizin bir nehrinde bir gemi (bu sebepten) batarsa, kaybolacak malı iğneden ipliğe varıncaya kadar bütünüyle siz tazmin edeceksiniz.”

³⁹⁹ “¹⁰[x x]-’kâ’-ni a-pu-ùh ha-[x-x] ¹¹[x-k] am’lá ta-ša-ba-ta-ni ¹²[(x)] É^{ta-tim}lá tù-ša-ba-ta-ni ¹³[ša u]r-dim am’-tim GU₄ ANŠE ¹⁴[šé’-n]i’-im mi-ma ú-nu-tim ¹⁵[ša] kâ-[ri]-im ra-dí-e-ku-’nu ¹⁶[x x x] lá tù-ša-ha’-za-[ni] ¹⁷[x]’ x-x’ ku-ni ša [DUMU] kâ-’ri-im’ ¹⁸[x]-’x-i’ BA an [x x x x]-im ¹⁹’x x’ lá ú’ BA’-an’ ú [x x] ²⁰[x]’ x x kâ ru’ [x x x- m] a ²¹[x x x x]’ x [...] ²²[x x x x]’ x’ ša [x x x x] x ²³[x x]’ x’ i-na’ a’-[li-ku-n]u ²⁴[Ha-hi-im] ú ma-tí-ku-nu [x x x]-ra-ni ²⁵[DUMU A]-šûr šu-um-[š]u k[a x x x]’ x’ ²⁶[x x]’ ša’ E’-šû’ [x x x x] ²⁷[x-x]-’li-x’ ú lá’ x’ [x x x] ²⁸[x (x)]-im a-nim’ DUMU A-šûr’ ²⁹[ú] DUMU kâ-ri-im’ Ha-hi’-im ³⁰[x x]’ x an’ li’ is-’ [x] (devamı kırık)” bkz. Cahit Günbattı, 2004, s. 256-259.

⁴⁰⁰ “¹¹ša [ha]-’pí’-ri-im i-na sá-’ar’-tim ú lá-mu-[t]im ¹²lá’ tú’-ša-ha-za-ni-ma i-[l]i-pá-am ¹³lá ú-ta-bu-ú-ma ú-’nu’-tám lá ú-ha-lu-qú-ni ¹⁴i-li-pu-um li-ít-b[u-m]a/i-na na-ri-im ¹⁵SÁ.TU^e-ku-nu ú ma-tí-ku-nu [mi]-ma hu-lu-qá-’um’ ¹⁶ša i-ha-li-qú-ni’ a-dí’-i’ eb’-li-im ú ¹⁷sí-kâ-tim ga-’am-li’-im’ ú’ [m]i-ma šu-[um-š]u ¹⁸lu tù-ma-lá-a-n [i x x x (x)]’ x’ [x x]” bkz. Cahit Günbattı, 2004, s. 256-259.

Antlaşma metninin III. sütununda ise Hahhum'un komşu şehirleri olan ve Asur kentinden Kaniş'e giden kervan yolu üzerinde bulunan Timelkiya ve Badna krallıkları arasında herhangi bir savaşın patlak vermesi durumunda tüccarlara krallıklar arasında yaşanan çatışmalardan etkilenmeyeceği, can ve mal güvenliklerinin sağlanacağı, seyahat özgürlüklerinin kısıtlanmayacağı konusunda verilen güvence şöyle aktarılmıştır; “²⁶⁻²⁸[Eğer] siz Timelkiya kralına [veya] Badna kralına düşman olursanız, siz (şöyle) söylemeyeceksiniz: ²⁹⁻³⁰[...] için [...] almayacaksınız. ³¹⁻³⁴Bir Asurlu [istediği!] yere [gidecek ...]”

IV. sütunun 15. ve 22.⁴⁰¹ satırları arasındaki maddelere bakıldığında, yerel idâreler tarafından Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini korumaya yönelik önlemler alınması hakkında bilgi verildiği görülmektedir. Yerel yönetim, Hahhum topraklarında, şehrin dışında veya ülkenin herhangi bir yerinde bir Asurlunun öldürülmesi durumunda kan parası ödeneceği, kâtilin Asurlulara teslim edilip onlar tarafından öldürüleceği ve tüccarların mallarına dâir herhangi bir kayıp yaşandığında ise ticarî malların tazmin edileceğinin güvencesini karşı tarafa şu ifâdeler ile bildirilmiştir; “¹⁵⁻¹⁸[Eğer] sizin şehriniz Hahhum'da, kırlık bölgenizde veya ülkenizin (diğer taraflarında) bir kayıp veya kan (cinayet) var ise, kan parası alacaksınız. ¹⁹⁻²²Ve onu (Asurlu'yu) öldürmüş olan adamları bize teslim edeceksiniz ve (onları) biz öldüreceğiz ve siz kayıpları doğru olarak iâde edeceksiniz.”

---

⁴⁰¹ “¹⁵ma-[x]-kà x̄ [šu-ma] hu-lu-qá-ú-um ¹⁶ú [da]-mu-u [i-na] a-li-ku-um Ha-hi-im ¹⁷SÁ. [TU^e]-'ku-nu' ú ma-ti-ku-nu i-'ba ʿ-ší ¹⁸da-me lu'ik-kà-ša ʿ-da-ni ¹⁹ú a-wi-le-e [ša da]-me-šu [e]-pu-šu-ni ²⁰[a-qá]-tí-ni lu t[a-da]-na-ni-ma ²¹lu [ni]-'du ʿ-wa-[ak] ú hu-lu-qá-e ²²i-n[a ke]-na-'tim ʿ lu tù-ta-ra-ni” bkz. Cahit Günbatti, 2004, s. 258-260.

II. BÖLÜM

1. GÜVENLİK İLE İLGİLİ İDARİ YAPILANMA

Eski Asurca yazılmış çivi yazılı Kültepe metinlerinde, Anadolu şehirlerinin ve saraylarının bir idarî hiyerarşi altında örgütlendiğini gösteren çeşitli unvanlar ve meslek adları hakkında bilgi verilmektedir. Taradığımız Kültepe tabletleri içerisinde bu memurların fonksiyonlarına ve görevlerine dâir detaylı bilgiler verilmemiştir bu yüzden bu unvan ve meslek adlarının durumu hakkında somut bilgiler sunamamaktayız. *rabi* (GAL)+substantive (genetiv) *isim* şeklinde teşkil edilen veya sıradan meslek adı şeklinde karşımıza çıkan bu meslek gruplarının mahiyetini daha çok kelime anlamlarına dayanılarak yapılan yorumlardan çıkarmaktayız. Söz konusu idarî teşkilat içerisindeki görevlilerin hiyerarşik düzeni hakkında herhangi bir bilgiye sahip olamadığımız bu *rabi*'li ve *rabi*'siz meslek adları ve unvanlarının bir kısmı L. L. Orlin tarafından yazılan “Assyrian Colonies in Cappadocia (s. 271)” ve K. R. Veenhof tarafından kaleme alınan “Aspects of Old Assyrian Trade and its Terminology (s. 463)” adlı kitaplarda alfabetik envanteri ile listeler hâlinde verilmiştir.⁴⁰² Akadca *rabiûm* (GAL) “büyük, şef, âmir” sıfatıyla teşkil edilen yaklaşık elli civarındaki bu unvan aslında hükümdarın, *rabi*'li meslek grupları sayesinde devletin ekonomisini, ticaretini ve güvenliğini sağladığını göstermektedir.⁴⁰³ Bu durum, Anadolu'nun taşıdığı Asur unvanlarına ek olarak, Kaniş ve Asur halklarının yürüttüğü meslekler hakkında ne biliyoruz? sorusunu aklımıza getirmektedir. Eski Anadolu krallıklarının, halkın işlerini sistemli ve kontrollü bir şekilde yürütmek için oluşturdukları bu hiyerarşik örgütlenme, Selçuklular ve Osmanlı Devleti zamanında daha gelişmiş bir şekilde uygulanan lonca teşkilatının ilk örneğidir. Tezimizin bu bölümünde yaptığımız sözlük taramaları sonucunda ve tabletler içerisinde kelime veya

---

⁴⁰² Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 271; Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 463.

⁴⁰³ Hakan Erol, 2012, s. 1313.

şâhit sıfatıyla geçen *rabi abullâtim*, *rabi kakkē*, *rabi kişarānim*, *rabi maşşartim*, *rabi ş/zeri(m) rabi ummanātim*, *rabi ūtu'ē*, *rabi ba/urullum (rabiium)*, *nāşir ālim* olmak üzere genellikle ilgili meslek adları ele alınarak, değerlendirilecektir.

<i>rabi</i>	Anlam	Referanslar ve Literatür ⁴⁰⁴
<i>abullâtim</i>	Şehir Kapıları Âmiri	Kt g/t 42+z/t 11:8; Kt d/k 9a:1
<i>kakkē</i>	Silâhlar Başı	DTCFD 6, 507; TC 3, 158:8; BIN 4, 163:4
<i>kişarānim</i>	Gardiyanlar Âmiri	Müller-Marzahn 2000, no.4:21,
<i>maşşartim</i>	Korumalar Âmiri	BIN 6, 235:3; Kt m/k 132:2; Kt c/k 99:6; Kt 87/k 447:5, 23 C 5:9f., Nakile'ed; EL 223:6; BIN 4, 160:5
<i>ş/zeri(m)</i>	Kırlar Âmiri	ATHE 66:20; BIN 4, 93.
<i>ummanātim</i>	Orduların Başı	Kt p/k 5+6:20.
<i>ūtu'ē</i>	Kapı Bekçisi	OIP 27, 19:22.
<i>ba/urullum (rabiûm)</i>	Büyük Şef	OIP 27, 49B:9f; Kt r/k I; CCT 1, 29:8; Prag I 491:3f.; Kt 87/k 386:40 f.
<i>nāşir ālim</i>	Şehrin Koruyucusu	Kt 89/k 370:33f; Kt m/k 24:24f.

⁴⁰⁴ Jesper Eidem- Klaas Roelof Veenhof, 2008, s. 220-224.

1.1. Cephanece Başı/ Silâhlar Başı: *rabi kakkî*

“Silah” anlamına gelen *kakkum* (CAD/K, s.50b) kelimesinin *rabi kakkî* ile olan ilişkisi birçok bilim insanı tarafından araştırılmış ve ne anlama geldiği konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bu konu hakkında, P. Garelli⁴⁰⁵ *rabi kakkî*’yi “cephanece başı”; E. Bilgiç⁴⁰⁶ “silâhlar başı” olarak değerlendirmiştir. Öte yandan J. Lewy, “silâhların başı” unvanını taşıyan kişilerin Asur için çalıştığını, Anadolu’nun yerli halkının silâh edinmelerini ve kullanmalarını engellediğini söylemiş ancak bu görüşü L. L. Orlin⁴⁰⁷ tarafından reddedilmiştir. Yaptığımız sözlük taramaları sonucunda, lügatlerde *rabi kakkî* için CAD’de (CAD/K, s.57b) “yüksek rütbeli bir memur”; AHw’de (422a) “silâhlar şefi”; CDA’de (s.141b) ise “cephanece” anlamları verilmiştir.

İncelediğimiz Kültepe tabletlerinden edindiğimiz genel izlenim; Eski Anadolu’da yerel krallıklar arasında sık sık çatışma ile savaşların yaşandığı ve bu siyasî gerilimlerin silâhları, bu coğrafyada önemli bir konuma getirdiğini ortaya koymaktadır. Silâhla ilgili her türlü işten sorumlu olduğunu düşündüğümüz *rabi kakkî*’nin (BIN IV, 163; TC III, 158; Kt j/k 625) görevleri; silâh üretiminde kullanılan malzemenin tedarik edilmesi, askerlere silâh dağıtımının yapılması, silâhların bulunduğu depoların güvenliğinin ve korunmasının sağlanmasıdır.⁴⁰⁸

1.2. Gardiyanlar Âmiri: *rabi kiša/erānim*

Kültepe metinleri içerisinde *kišarānum* kelimesinin geçişine KUG 26, 13; KTK 68 ve K. Balkan tarafından neşredilen, hapisshaneden gönderilen bir mektup olan Kt b/k 95 envanter numaralı üç belgede rastlanılmaktadır. Kültepe tabletlerinde bir kez geçen

---

⁴⁰⁵ Paul Garelli, 1963, s. 216.

⁴⁰⁶ Emin Bilgiç, “Anadolu’nun İlk Tarihi Çağının Ana Hatlarıyla Rekonstrüksiyonu”, *AÜ-DTCFD*, C. 6, S. 5, Ankara, 1948, s. 507.

⁴⁰⁷ Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 156-157, n. 104.

⁴⁰⁸ Hakan Erol, 2007, s. 26.

rabi kiša/erānim M. Müller ve J. Marzahn tarafından “gardiyanlar âmiri” olarak değerlendirilmiş; K. Deller ise *kiša/erānum* ile “hapishane” anlamına gelen *kiše/aršum* kelimesinin ortak bir etimolojiye sahip olduğunu belirterek, Kt b/k 95:31’de geçen *kiša/erānum*’un hapishaneyle ilgili bir kişi veya mesleği karşıladığını ifade etmiştir ve *rabi kiša/erānim*’i “gardiyanlar başı” olarak adlandırmıştır.⁴⁰⁹ Kanaatimizce “gardiyanlar âmiri” olarak kabul edeceğimiz bu görevli, büyük bir ihtimalle cezaevlerinde bulunan kişilerin düzen ve disiplininin sağlanmasından, tutuklu ve hükümlüler arasında çıkan anlaşmazlıkların çözümünden, mahkûmların kaçışının engellenmesinden, cezaevinin kapılarını kilitleyerek güvenlik açısından kontrol etmekle sorumludur. Bu meslek grubunu, günümüzün infaz memurları ile karşılaştırabiliriz.

1.3. İstihbârat Şefi: *rabi dayyālim*

Sözlüklerde, Eski Asurca’da geçmeyen *dayyālu* kelimesi’nin Yeni Asur ve Yeni Babil dönemlerinde “gözcü, izci, müfettiş” (CDA/D, s.27; CAD, s.58) anlamlarında kullanıldığı görülmektedir. Kültepe tabletleri içerisinde sadece bir defa geçişine (Kt n/k 1429) rastladığımız bu meslek adının ne olduğu üzerine H. Sever-S. Çeçen tarafından bir değerlendirme yapılmış ve “istihbârat şefi” olduğu fikri ortaya konulmuştur; K. Hecker ise bu unvanı “gözcüler, casuslar başı” olarak açıklamıştır.⁴¹⁰

CAD’de ise Yeni Asur ve Yeni Babil’de geçişine yer verilen *rabi dayyālim* (CAD/D, s.28) için “müfettiş âmiri” anlamı verilmiştir. Sadece bir metinde geçen ve eldeki bilgilerle kelimenin anlamı hakkında kesin bir sonuca varılması zor olan bu meslek adı, Eski Anadolu şehir devletlerinin bilgi toplamak ve casusluk yapmak için bir teşkilat

---

⁴⁰⁹ Manfred Müller- Joachim Marzahn, “Fünf Altassyrische Texte aus dem Vorderasiatischen Museum zu Berlin”, *Assyriologica et Semitica*, AOAT 252, Münster, 2000, s. 302.

⁴¹⁰ Hüseyin Sever-Salih Çeçen, 1994, s. 203; Karl Hecker, 2003, s. 184, n.4.

kurduklarını ve bunların bir âmirlerinin olduğu göstermektedir.⁴¹¹ Bu unvanın gerçek kimliğini, sosyal ve siyasî yapısını tespit edebilmek için daha ayrıntılı bilgilere ihtiyacımız olduğu açıktır.

1.4. Kapı Bekçileri Âmiri: *rabi utue*

Kale ve surun bir parçası olan büyük bir ihtimalle gün doğumuyla açılan ve akşam karanlığıyla kapatılan şehir kapıları, kente giriş ve çıkışların yapıldığı en önemli güvenlik unsurlarından birisidir. M.Ö. II. bin yıl içinde bu kapıların güvenliği *rabi abullātim* ve *rabi utue* adlı görevliler tarafından kontrol altında tutulmuş, böylece şehrin ve sarayın güvenliği sağlanmıştır.

“Kapı bekçisi” anlamına gelen *atû/utû/utu*’u (CAD/A₁, s.516b; CDA, 31a) kelimesinin nasıl değerlendirileceği birçok araştırmacı tarafından irdelenmiş ve ne anlama gelebileceğine dâir farklı fikirler ileri sürülmüştür. I. Gelb, *Ra[bī]-sa-du-e* olarak ele aldığı unvanı, kişisel bir isim olarak değerlendirmiş, E. Bilgiç ise kelimenin ne anlama geldiğinin bilinmediğini belirterek, unvanı *rabi sa²-du-e* yazılışıyla ele almış; H. Erol ise *sa* hecesi olarak okunan hecenin, “*û*” olarak okunması gerektiğini belirterek ve *rabi utue*’yi “kapı bekçileri âmiri” olarak değerlendirmiştir.⁴¹² Kültepe tabletleri içerisinde yaptığımız taramalar içerisinde *utû* kelimesine rastlanılmamış olmakla birlikte OIP XXVII numaralı belgede, *rabi utue*’nin Hušiliuman’ın unvanı olarak geçtiği görülmektedir.

⁴¹¹ Hüseyin Sever-Salih Çeçen, 1994, s. 203.

⁴¹² Ignace Gelb, *Inscriptions From Alishar and Vicinity*, OIP XXVII, Chicago,1935, s. 37-38; Veysel Donbaz, “Some Remarkable Contracts of 1-B Period of Kültepe Tablets II”, M. J. Mellink, E. Porada, T. Özgüç (ed.), *Aspects of Art and Iconography, Anatolia and its Neighbors*, Studies in Honor of Nimet Özgüç, İstanbul, s. 137; Emin Bilgiç, 1948, s. 508, n. 99; Hakan Erol, 2007, s. 86.

1.5. Kır Bekçilerinin Şefi: *rabi šērim*

Sahanın temel sözlükleri olan CDA ve CAD'de *šērum* (CDA/Ş, s.138a; CDA, 336b) kelimesi için “arka, üzerinde, üzerine, dış bölge, bozkır” şeklinde farklı anlamlar verilmiştir. Taradığımız Kültepe tabletleri içerisinde kelimenin “dış bölge, bozkır” anlamlarında kullanımına ilişkin herhangi bir ifâdeye rastlanılmamıştır. Sadece Eski Asur döneminde kullanılan *rabi šērim*'e (CAD/ş, s.148a) CAD'de “bir memur” denilmiştir. Birçok araştırmacı tarafından değerlendirilmeye tâbî tutulan ve ne anlama gelebileceğine dâir farklı fikirler ileri sürülen bu meslek grubu için E. Bilgiç,⁴¹³ “şehrin etrafındaki tarlalara bakan memurlar başı”; B. Kienast⁴¹⁴ “tarlalar âmiri”; C. Günbattı⁴¹⁵ ise “kır bekçilerinin şefi” anlamını vermiştir.

Kültepe metinleri içerisinde geçişine, ATHE 66; BIN IV, 93; Kt p/k 5+6 envanter numaralı belgelerde rastladığımız *rabi šērim* için Mezopotamya kaynaklarında sıklıkla “dış bölge, bozkır” anlamları kullanıldığı için bu unvan için en uygun anlamın “kır bekçilerinin şefi” olduğu düşüncesindeyiz.⁴¹⁶ Şehirlerin dışındaki kırsal alanların güvenliğini sağlamaktan sorumlu olduğunu düşündüğümüz *rabi šērim*; sınır dâhilindeki ekili ve dikili alanların muhâfaza edilmesi, biçilmemiş ekinlerin, meraların, doğal olarak yetişen ağaçların ve bitkilerin hayvanlar tarafından tahribattan korunması, bitki ve hayvanların güvenliğinin sağlanmasının muhtemelen başlıca görevleri olduğunu tahmin etmekteyiz. Ayrıca bu görevlilerin, biçilmiş ya da biçilmemiş çeşitli mahsullerin bulunduğu arazideki hububat, nebat, bitki vs. gibi yığın ve demetlerin çalınmasına karşı

---

⁴¹³ Emin Bilgiç, 1948, s. 507

⁴¹⁴ Burkhard Kienast, *Die altassyrischen Texte des des Orientalischen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer*, Berlin, s. 95.

⁴¹⁵ Cahit Günbattı, “Kültepe Metinlerinde Geçen İki Yeni Unvan”, *X. TTK Bildirileri* (1986), Ankara, 1990, s. 466.

⁴¹⁶ Hakan Erol, 2007, s. 77.

tedbirler olarak, kasabalarda yaşayan insanların taşınır-taşınmaz mallarının güvenliğini sağladığını da düşünmekteyiz.

1.6. Korumalar Âmiri: *rabi maşşar(ā)tim*

Sarayların, kervanların ve ticaret yollarının güvenliğini ve kamu düzenini sağlamaktan sorumlu olan bir diğer yetkili de *rabi maşşartim*'dir. "Gözetleme, koruma, güvenlik" gibi farklı anlamlara gelen ve taradığımız Kültepe metinlerinde adının sıkça geçişine rastladığımız *maşşartum* (CAD/M₁, s.333-334) kelimesinden türetilen *rabi maşşar(ā)tim* ifâdesi, "koruma(lar) âmiri" (CAD/M₁, s.341; CDA, s.200) anlamına gelmektedir. Eski Anadolu'da yerel krallıklar, Asurlularla yaptıkları antlaşmalar gereği, sınırlarda ve kervanların geçtiği şehirlerde kervan güvenliğini sağlamak için günümüzün polis veya jandarma teşkilatı ile karşılaştırabileceğimiz *maşşartum* adı verilen kolluk kuvvetleri oluşturmuşlardır.⁴¹⁷ Muhtemelen kervanları herhangi bir saldırı eylemine karşı korumak için yanlarında silah taşıyan ve bir çeşit muhafız birliği olduğunu düşündüğümüz bu memurların başlıca görevleri; kervanların geçişlerinde tüccarlara refakat etmek, onları yoldaki *habbātu/hapīru* adı verilen yağmacıların herhangi bir hırsızlık ve yağma durumuna karşı korumak ve aynı zamanda tâcirlere sıkı denetimler uygulayarak kaçakçılık (CCT IV,18-a; ATHE 62) yapmalarını önlemektir.

rabi maşşar(ā)tim ifâdesi hakkında diğer bilim insanları tarafından ortaya konulan fikirler şu şekildedir;

J.G. Dercksen,⁴¹⁸ *maşşartum* için "hazine" anlamını vermiş ve *rabi maşşartim*'i ise değerli eşyaları korunduğu yerden sorumlu bir memur olduğunu belirtmiş; E. Bilgiç⁴¹⁹

---

⁴¹⁷ Cahit Günbattı, 2017, s. 118.

⁴¹⁸ Jan Gerrit Dercksen, 2004a, s. 77.

⁴¹⁹ Emin Bilgiç, 1948, s. 507, n. 86

ise saray işlerini yerini getiren memurlar sınıfına dâhil olan bu görevliyi “hazinedar” olarak tanımlamıştır.

K. R. Veenhof⁴²⁰ ise “koruma işleri” olarak adlandırdığı *maşşarātum*’un bir çeşit gümrük memuru veya polis olarak görev yaptığını, *rabi maşşartim*’in ise, bu korumaların başı olduğunu söylemiştir.

J. Lewy ve G. Eisser⁴²¹ EL 233:6’da geçen bu unvan için “nöbetçiler, gözcüler âmiri unvanını vermişlerdir.

L. L. Orlin⁴²² ise “gözlem istasyonları” anlamını verdiği *maşşarātum*’lara, Asurlu tüccarların sık sık ödeme yaptıklarını belirterek *rabi maşşartim*’i örnek göstermiş ve bu istasyonlarda yerel muhafızların görevlendirildiğini söylemiştir.

1.7. Orduların Başı: *rabi ummānātīm*

Masculen ve feminen bir kelime olan *ummānum* (CAD, U-W,s. 102a; CDA, s.422) kelimesi “askerî birlik, ordu, birlik” anlamına gelmektedir. *rabi ummānātīm* için ise CAD’de (CAD/U-W, s.108a) “orduların, birliklerin başı” anlamı verilmiştir.

1.8. Sınır Âmiri: *rabi battīm*

“Çevre, kenar, dış taraf” anlamlarına gelen *battum* (CDA, s. 41) kelimesinin *rabi battīm* ile ilişki konusunda bilim insanları tarafından farklı görüşler ileri sürülmüştür. E. Bilgiç yayınladığı Kt g/t 36 envanter numaralı idarî bir mektupta GAL *ba-tīm* olarak okuduğu bu unvanı, kelimenin anlamından hareketle “bölge, çevre komutanı” anlamını vermiş; V. Donbaz ise Mari belgelerinde geçen *pattum* (CDA, s.270b) kelimesine

⁴²⁰ Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 308, n. 433.

⁴²¹ Georg Eisser-Julius Lewy, *Die Altassyrischen Rechtsurkunden vom Kültepe*, Leipzig, 1930, s. 214.

⁴²² Louis Lawrence Orlin, 1970, s. 180, n.49.

dayanarak bu unvanı “hudut, sınır âmiri” olarak adlandırmıştır.⁴²³ Bize göre, Kt g/t 36⁴²⁴ envanter numaralı belgede geçen “⁸⁻¹³Bölge âmiri Mamaruwatiya Parwia şehrinde, bölge âmiri Ruwatiya Sapala şehrinde, bölge âmiri Peruwa Waršama şehrinde.” ifâdeler, farklı şehirlerde bulunan *rabi battim*’lerin adlarından aynı anda bahsedilmesi, onların bu bölgelerin sınır âmirleri olduğunu göstermektedir.

1.9. Şehir Kapıları Âmiri: *rabi abullâtım*

M.Ö. II. bin yılda şehir krallıkları tarafından yönetilen Orta Anadolu’daki kentler, ana yollar üzerine kurulmuş, anıtsal şehir duvarları ve poternler ile tahkim edilmiştir.⁴²⁵ “Tahkimat; bir yeri düşman saldırısına karşı korumak için yapılmış surlar, burçlar, kuleler, kapılar, hendekler vb. savunma yapıları olarak tanımlanır.”⁴²⁶ Bu savunma yapıları hakkındaki bilgiler, şehirlerde yapılan arkeolojik kazılardan ve filolojik belgelerden elde edilen veriler ışığında anlaşılmaktadır.

Kayseri’nin 20 km. kuzey doğusunda yer alan ve eski adı Neša olan Kültepe/Kaniş kenti, Tepe ve Aşağı şehir olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır (Res. 11). 21 m. yüksekliğinde, kuzey-güney yönünde 550 m., doğu-batı yönünde 500 m. uzunluğunda olan tepenin etrafı, kentin simgesi ve önemli bir güvenlik unsuru olan sur ile çevrilidir⁴²⁷ (Res. 12/13/14/15). Jan Gerrit Dercksen, Kaniş şehrinde kaleyi çevreleyen surlar da dâhil olmak üzere birkaç *abullum* kapısı’nın bulunduğunu söylemiştir.⁴²⁸

⁴²³ Emin Bilgiç, “Three Tablets From The City Mound Of Kültepe”, *Anatolia VII*, Ankara, 1963, s. 159; Veysel Donbaz, 1990, s. 441.

⁴²⁴ “⁸Ma-ma-ru-wa-ti-a ša GAL ba-tim ⁹i-na a-lim^{ki} Par-wi-a ¹⁰Ru-wa-ti-a ša GAL ba-tim ¹¹i-na a-lim^{ki} Sá-pá-lá ¹²Pè-ru-wa ša GAL ba-tim ¹³i-na a-lim^{ki} Wa-ar-ša-ma” bkz. Emin Bilgiç, 1963, s. 148-149; Hakan Erol, 2011, s. 20.

⁴²⁵ Lütfi Gürkan Gökçek-Oğuzhan Abacı, *Anadolu’nun Eskiçağ Tarihi*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2019, s. 86.

⁴²⁶ <https://sozluk.gov.tr/22.09.2022>; Nermin Atilla, 2018, s. 180.

⁴²⁷ Tahsin Özgüç, 2005, s. 8.

⁴²⁸ Jan Gerrit Dercksen, 2004a, s. 103.

“Şehir kapısı, büyük bir binanın giriş kapısı” anlamlarına gelen *abullum* (CAD/A₁, s.82; CDA, s.3b) kelimesinden türetilen *rabi abullātim* ifadesi, C. Günbattı tarafından “şehir kapıları âmiri” olarak değerlendirilmiş ve bu görevlilerin; şehrin kapısından içeri girip-çıkan kişileri, şehre giren ya da çıkan ticarî emtiaların sıkı bir denetimini yaptığını ve kentin güvenliğini sağladığını dile getirmiştir.⁴²⁹ Kültepe tabletleri içerisinde yaptığımız taramalar sonucunda bu unvana Kt g/t 42 + z/t 11 ve Kt d/k 9a envanter numaralı metinlerde rastlanılmıştır ve bu belgelerde unvan sahibi kişilerin isimlerinin kaydedildiği görülmektedir. Yerel sarayların yüksek görevlilerinin denetimi altında bulunan ve yaklaşık 100 Anadolu memurunun listesini veren Kt g/t 42 + z/t 11’in en büyük parçası (Kt g/t 42) 1955 yılında bulunmuş ve E. Bilgiç tarafından neşredilmiştir; 1972 yılında bulunan ikinci küçük parça (Kt g/t 11) ise C. Günbattı tarafından ele alınarak yeniden değerlendirilmiştir.

1.10. Şehrin Koruyucusu: *nāşir ālim*

Bir tamlama olarak karşımıza çıkan bu unvan “şehir” anlamına gelen *ālu* (CAD/A₁, s.379) ve Eski Asurca’da “bir kaleyi veya şehri bir düşmana karşı korumak, elinde tutmak” anlamlarına gelen *naşāru* (CAD/N₂, s.36b) eyleminden meydana gelmektedir. “Şehrin koruyucusu” anlamına gelen bu meslek grubu büyük bir ihtimalle dışarıdan gelebilecek bir düşman saldırısına karşı şehri koruyan bir gece bekçisiydi. Roller ve yetkileri hakkında elimizde herhangi bir verinin bulunmadığı bu unvanın gerçek kimliğini tespit etmek için daha detaylı bilgilere ihtiyacımız olduğu açıktır.

1.11. (Ticarî) Polis Memuru: *barullum*

Kültepe metinlerinde; *burullum/berullum/burallum* şeklinde farklı yazılışları ile karşılaştığımız *barullum* kelimesine CAD, CDA ve AHw’de “(ticarî) bir polis memuru” anlamı verilmiştir. Taradığımız belgelerde, adına yedi kez rastladığımız (CCT I, 29; Kt

⁴²⁹ Cahit Günbattı, 2017, s. 118; Hakan Erol, 2007, s. 10.

r/k 1; Prag I, 491; Kt 87/k 386; Kt a/k 952; KTHahn 3; OIP XXVII, 49a) bu metinlerde *barullum*'un görev yaptığı kentlerin ismi kaydedilmiş ve OIP XXVII, 49a/b numaralı metinde ise *burullu rabûm* “baş/şef *burullum*” şeklinde kaydedilmiştir. Kumaş hırsızlığının kaydedildiği KTHahn 3 numaralı belgede, Badna *wabartum*'unun konuyla ilgili olarak kentin *barullum*'una çıkması olayı aktarılmıştır. *wabartum* yetkililerinin, kentin *barullum*'una çıkarak kaybolan kumaşları kendilerinin aramasını teklif etmesi, bu görevlinin güvenlik işleriyle ilgilendiğini açık bir şekilde göstermektedir.

barullum adı verilen unvan, birçok araştırmacı tarafından incelenmiş ve ne anlama gelebileceğine dâir farklı fikirler ileri sürülmüştür.

E. Bilgiç, bu unvanı bir meslek olarak tanımlamış; Landsberger, “belediye reisi” anlamını vermiş, Lewy ise *burullum*'un Hititçe *purulli*- “bayram” kelimesiyle ilgili olabileceğine dikkat çekerek, bu unvanı “polis şefi” olarak adlandırmıştır.⁴³⁰

K. Balkan⁴³¹ ise bu unvan için “vali” olarak değerlendirmiş; Kt r/k 1 envanter numaralı metnin neşriyatını yapan S. Bayram⁴³² ve K. R. Veenhof'ta⁴³³ *burullum*'u yüksek rütbeli bir “polis memuru olarak” tanımlamışlardır.

Bilim insanlarının bu görüşleri doğrultusunda değerlendirdiğimiz *burullum* unvanı bize göre de bir çeşit polis memurudur ve bu görevliler büyük bir olasılıkla toplumun güvenliğini sağlamak, halkın can ve malını muhafaza etmek ve haydutların takibatını yapmakla görevlidirler.

---

⁴³⁰ Emin Bilgiç, 1953, s. 504.

⁴³¹ Kemal Balkan, 1957, s. 56.

⁴³² Sebahattin Bayram, 1997, s. 54.

⁴³³ Klaas Roelof Veenhof, 1972, s. 293.

SONUÇ

Bugüne kadar, “Eski Asurca Kaynaklara Göre M.Ö. II. Bin Yılda Güvenlik Algısı” ile ilgili detaylı bir çalışma yapılmamıştır. Bu tezi çalışmamdaki amacım, Kültepe tabletlerinden elde edilen veriler ışığında, M.Ö. II. bin yılda güvenlik algısını hem Anadolu hem de Asur tarafını göz önünde bulundurarak siyasî, sosyal ve ekonomik açılardan tespit etmektir. Bu amaçla mevcut kitap ve makalelerdeki bilgiler ve arkeolojik veriler ışığında, Kültepe tabletlerine dayalı olarak tezimizi hazırladık. Tezimizde, Kültepe tabletlerinde güvenlik ile ilgili geçen kelimeler, fiiller ve bazı kalıplaşmış ifâdeler metin taraması yapılarak tespit edilmiştir.

M.Ö. II. bin yılın ilk çeyreğinde, Asur-Anadolu arasında gerçekleşen sınır ötesi ticaret ağının en büyük sorunu güvenlik meselesi olmuştur. Asurlu tüccarların ve yerel halkın yaşadığı evlerde bulunan tabletler, kervanların yol boyunca mevsimsel koşullar nedeniyle zorluklar yaşadığı, savaşlar ve iç isyanlar nedeniyle yolların kapatıldığı, eşkıya ve vahşi hayvanların saldırıları gibi politik ve doğal tehlikeler ile karşı karşıya kaldıkları hakkında önemli bilgiler vermektedir.

M.Ö. 1974-1719 yılları arasında Eski Anadolu coğrafyasında, Kaniş, Hahhum, Hattuş, Mama, Purușhattum, Zalpa... gibi her biri bir kral ya da yönetici bir çift tarafından yönetilen irili-ufaklı şehir devletlerinin yer aldığı görülmektedir. Bu yöneticiler, çivi yazılı belgelerde *rubā’um rabium* (büyük kral), *rubā’um* (kral), *šarrum* (tâbî kral), *rubātum* (kraliçe) gibi unvanlar kullanmışlardır. Kullanılan bu unvanlar, Anadolu coğrafyasında bulunan yerel yöneticilerin egemenlik açısından bir hiyerarşiye sahip olduklarını ve ülkenin iç güvenliğini, iktidarın ve tahtın güvenliğini tehlikeye atan politik çatışmalar ve savaşlar yaşadıklarını bazı durumlarda ise ortak düşmanlarına karşı koalisyonlar kurarak siyasal güvenlik tehdidi ve algısına göre hareket ettiklerini göstermektedir.

Yayınlanmış ve yayınlanmamış olan çivi yazılı belgeler incelendiğinde, Eski Anadolu'da şehir devletleri arasında 7 büyük savaşın yaşandığı ve bu savaşların M.Ö. 1895, M.Ö. 1890, M.Ö. 1873, M.Ö. 1864, M.Ö. 1845 ve M.Ö. 1835 yıllarına tarihlendiğini tespit etmekteyiz. Bu savaşlar, Şalatuwar-Wahşuşana, Harsamna-Zalpa, Ulama-Puruşhattum, Kaniş-Tawiniya, Mama ve Kaniş ile onların tampon devletleri olan Taişama ve Sibuha ve Zalpuwa-Kaniş şehirleri arasında gerçekleşmiştir. Öte yandan, incelediğimiz bu tabletler arasında saldırı altındaki bir şehrin *kārum*'unda, Asurlu tüccarların nasıl tepki verdiğiine dâir bilgi veren bir tabletin bulunmadığı görülmektedir.

Kültepe metinlerinde, M.Ö. 1875-1835 yılları arasında Anadolunun doğusunda ve batısında, Kaniş, Puruşhattum, Wahşuşana hattından kuzeyde Kunanamit'e kadar uzanan coğrafyada yoğun olarak isyanların yaşandığı görülmektedir. Bu tabletlerde, Kızılırmak kavsi ve batıdaki isyanlardan daha çok bahsedilirken, doğu bölgelerindeki isyanlardan daha az bahsedilmiştir. Bu isyanların, kervan trafiğini tehdit ettiği ve yolların kapatılmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle tüccarlar, yerel krallıklar arasında yaşanan iç karışıklıklardan-savaşlardan rahatsız olmuşlar ve yaşacakları riskleri göz önünde bulundurarak siyasî olaylara karışmaktan ve taraf tutmaktan kaçınmışlardır.

Ticarî içerikli antlaşmalar ve yeminler temelinde gerçekleşen bu uzak mesafeli ticaretin, yerel yöneticilerin Asur'dan gelen eşek kervanlarının geçişine izin verilmesiyle gerçekleştiği görülmektedir. Bu sayede yerel yöneticiler, vergi geliri sağlamış, iç piyasada silah üretimi için gerekli olan kalay mâdenini temin etmiş ve Anadolu saraylarının, Mezopotamya'nın kaliteli kumaşlarına kolayca ulaşmasını sağlamıştır. Bu avantajın karşılığı olarak yerel yöneticiler, Asurlu tüccarların can-mal ve yol güvenliğini sağlamış ve adil yargılama, kayıpların tazmini... vb. gibi yükümlülükleri üstlenmişlerdir. Bu yükümlülükler hakkında bilgi veren ve Asurlu tüccarları, Anadolu'daki yerel idârelerin haksız eylemlerine karşı korumak amacıyla yapılan dört adet antlaşma metni tespit edilmiştir. Bu antlaşma metinlerinden üçü Kültepe'de, bir diğeri ise Tell-Leilan'da

yapılan kazılar sonucunda ortaya çıkarılmıştır. Dönemin diplomatik ilişkileri hakkında bilgi veren bu antlaşmaların maddelerinde, Asur-Anadolu tarafının hak ve sorumlulukları ile ticaretin hangi esaslara göre yürütüleceği açıkça belirlenmiş ve Asurlu tüccarları, ticaretin tehlikelerinden korumak amacıyla can ve mal güvenliğine yönelik tedbirler alınmıştır. Ancak alınan bu tedbirlere rağmen yerel yöneticilerin, bazı durumlarda üstüne düşen görevleri yerine getirmediikleri ve tüccarların can-mal güvenliğini sağlayamadıkları için onları zor bir durumda bıraktıkları görülmektedir. Ayrıca bu antlaşmaların maddelerinde, kararların hem Asur hem de Anadolu tarafı gözetilerek hukuka uygun bir şekilde verileceği belirtilmiş ise de antlaşma metninin hükümlerinde daha çok Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğinin sağlanmaya çalışıldığı görülmektedir.

Asurlu tüccarların can ve mal güvenliği denildiğinde aklımıza cinayet, eşkıyalık, hırsızlık, ticarî mala el koyma, çeşitli nedenlerle hapse atma/atılma, borçtan dolayı rehin tutma/tutulma, vergi ödemek istemeyen tüccarların kaçakçılık yapması ve talî yolların kullanılması meseleleri gelmektedir. Eski Asurca yazılmış çivi yazılı belgelerde, tüccarların ve yardımcılarının boyunlarının kesilerek öldürüldüğüne, hırsızlık, haneye tecavüz ve kan parası (*dāmum*) meselelerinin cinayet olayları ile birlikte ele alındığı görülmektedir. Kaçakçılık ve *harrān suqinnim* dışında, Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini ihlâl eden bu hususlara devletlerarasında yapılan antlaşmaların maddelerinde de yer verilmiş ve “kayıp” ve “kan dökülmesi” olayları birlikte ele alınmıştır. Metinlerde geçen ifâdelerden anlaşıldığına göre yerel idâreciler, Anadolu topraklarında işlenen bir cinayette kâtileri bulmak, fâilleri Asurlulara teslim etmek ve cinayete kurban giden kişilerin akrabalarına diyet olarak kan parası (*dāmum*) ödemek zorunda kalmışlardır.

İncelediğimiz belgeler içerisinde yerel yöneticilerin, zaman zaman antlaşmaların dışına çıkarak Asurlu tüccarlara yaptırım uyguladıkları ve bunun akabinde de tüccarların eşek ve kervanlarına, bakır, gümüş, altın, *birtum*, *ašium* vb. gibi değeri yüksek mâdenlerine ve ticarî emtialarına el koyduğu görülmektedir.

Diğer taraftan bu belgelerde, Asurlu tüccarların bazı durumlarda yerel saraylar tarafından, bilinmeyen nedenlerden veya borçtan dolayı alıkonulduklarına dâir bilgi veren ifâdelere de rastlanılmaktadır. Bu metinlerde, borcun güvenliğini sağlamak için eşyaların, çocukların, erkek ve kadın kölelerin rehin alındığı görülmektedir. Bu ticarî içerikli belgelerin; Asurluların kendi arasında, Asurlular ile Anadolu'lar arasında ve Anadolu'ların kendileri arasında düzenlendiği görülmektedir.

Tabletlerden anlaşıldığına göre, kervanların Anadolu'nun farklı şehirlerinden geçerken kullandıkları yolların güvenliği meselesi, Asurlu tüccarlar için büyük önem taşımaktadır. Zira tüccarlar, Anadolu şehirleri ile ticarî bağlantılarını sürdürmek için kendi aralarında *naruqqum*, *ebuṭṭum* gibi uzun süreli ve *be'ülātum*, *tappā'utum*, *ellātum* gibi kısa süreli ortaklıklar kurmuş ve bu bağlamda Anadolu pazarındaki alıcılarla iş bağlantıları oluşturmuşlardır.

M.Ö. II. bin yılda Orta Anadolu'da kurulan kentler, ana yollar üzerine inşa edilmiş ve savunma amaçlı olarak kullanılan poternler ile güçlendirilmiştir. Bu dönemde şehirler, o dönemin önemli bir güvenlik unsuru olan surlar ile çevrilmiş, kapılarında kontrol altında tutulmasıyla kentin güvenliği sağlanmaya çalışılmıştır. Kültepe metinlerinde kapıların güvenliğinden, “şehir kapıları âmiri” olan *rabi abullātım* ve “kapı bekçisi” olan *rabi utue* adlı görevlilerin sorumlu olduğu görülmektedir. Bu dönemde kentin asayişini, sarayın ve ticaret yollarının güvenliğini sağlamakla görevli olan bir diğer görevli ise *rabi maṣṣartım*'dir.

ÖZET

Tezimizde, yayınlanmış ve yayınlanmamış Kültepe Tabletlerinden yola çıkılarak “Eski Asurca Kaynaklara Göre M.Ö. II. Bin Yılda Güvenlik Algısı” hem Anadolu hem de Asur tarafı gözetilerek iki bölüm hâlinde ele alınmıştır. Çalışmamda, yayınlanmış-yayınlanmamış çivi yazılı kaynaklardan yola çıkılarak, bilimsel kitap ve dergilerdeki bölüm ve makalelerdeki bilgiler bir araya getirilmiş ve Asurlu tüccarların can ile mal güvenliğine ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Çalışmamızın ilgili bölümlerinde, Asurlu tüccarların kullanmış olduğu kervan güzergâhlarıyla ilgili haritalar ve o döneme âit sosyal ve siyasal içerikli yazışmaların örnek fotoğraflarına yer verilmiştir.

Çalışmamız iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, M.Ö. II. bin yılda Eski Anadolu coğrafyasında yaşanan siyasal olaylardan kaynaklı güvenlik sorunlarından bahsedilmiştir. Bu bölümde, Eski Anadolu’da yerel krallıklar arasında yaşanan savaşıardan, M.Ö. 1875-1835 yılları arasında Anadolu’nun doğusunda ve batısında Kaniş, Puruşıhattum, Wahşıšana... vb. şehirlerde çıkan isyanlardan, Asurlu tüccarların savaş ve isyanlara karşı nasıl tepki verdiklerinden bahsedilmiştir. Devamında askerî bir görevli olduğunu düşündüğümüz *rabi sikkā/itum* ile ilgili diğer bilim insanları tarafından ortaya konulan görüşlere yer verilmiş ve Asurlu tüccarların seyahatlerini askıya alan *sukkurtum* meselesinden bahsedilmiştir. Ayrıca bu bölümde Asurlu tüccarların can ve mal güvenliğini olumsuz yönde etkileyen meseleler, cinayet ve kan (*dāmum*) parası, eşkıyalık, hırsızlık, ticarî mala el koyma, hapse atma/atılma, rehin tutma/tutulma, vergi mükellifiyeti ve kaçakçılık... vb. başlıkları altında ele alınarak, filolojik belgelerle birlikte incelenmiştir.

Tezin II. bölümünde ise, Eski Anadolu krallıklarının emniyet ve asayiş kapsamında halkın işlerini daha sistemli ve kontrollü bir şekilde yürütmek için oluşturdukları güvenlikle ilgili idarî yapılanma hakkında bilgi verilmiştir. Tezimizin bu bölümünde, yaptığımız sözlük taramaları sonucunda ve tabletler içerisinde kelime veya

şâhit olarak adlarının geçişine rastladığımız *rabi abullâtim*, *rabi kakkē*, *rabi kişarānim*, *rabi maşşartim*, *rabi ş/zeri(m)*, *rabi ummanātim*, *rabi ūtu'ē*, *rabi ba/urullum (rabiûm)*, *nāşir ālim* gibi güvenlikle ilgili meslek adları araştırılmış ve yüksek dereceli memurlara verilen tâlimatlar ile yapılan düzenlemelere yer verilmiştir. Bu bölümde, Anadolu mimarisinde güvenliğe ilişkin alınmış olan fizikî tedbirlerden de bahsedilmiş, bir şehrin güvenliğini sağlayan surlar ve kapılar ile ilgili bilgiler, arkeolojik verilere dayanılarak konu çerçevesinde açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: • Güvenlik • Cinayet ve Kan Parası (*dāmum*) • Eşkîyalık

• Hırsızlık • İkili Antlaşmalar.

ABSTRACT

In our thesis, based on the published and unpublished Kültepe Tablets, “According to Ancient Assyrian Sources II. Perception of Security in a Thousand Years” has been discussed in two parts, considering both the Anatolian and Assyrian sides. In my study, based on published and unpublished cuneiform sources, the information in the chapters and articles in scientific books and journals was brought together and evaluations were made on the life and property safety of Assyrian merchants. In the relevant parts of our study, maps of the caravan routes used by the Assyrian merchants and sample photographs of the social and political correspondences of that period are included.

Our work consists of two main parts. In the first part, BC. II. In this study, security problems arising from the political events experienced in the Ancient Anatolian geography for a thousand years are mentioned. In this section, from the wars between the local kingdoms in Ancient Anatolia, BC. Between 1875-1835, Kaniš, Purušhattum, Wahšušana... etc. in the east and west of Anatolia. revolts in the cities, how the Assyrian merchants reacted to wars and rebellions are mentioned. Afterwards, the opinions put forward by other scientists about *rabi sikkā/itum*, which we think to be a military officer, are given and the *sukkurtum* issue, which suspends the travels of Assyrian merchants, is mentioned. In addition, in this section, the issues that negatively affect the security of life and property of Assyrian merchants, murder and blood (*dāmum*) money, banditry, theft, confiscation of commercial property, imprisonment/arrest, hostage/detention, tax liability and smuggling... etc. were discussed under the headings of philological documents.

Thesis II. In the second part, information is given about the security-related administrative structure that the ancient Anatolian kingdoms created in order to carry out the affairs of the people in a more systematic and controlled manner within the scope of safety and security. In this part of our thesis, *rabi abullātim*, *rabi kakkē*, *rabi kišarānim*, *rabi maššartim*, *rabi š/zeri(m)*, *rabi ummanātim*, *rabi ūtu'ē*, *rabi ba/urullum (rabiûm)*,

nāşir ālim such as security-related professions were researched and the regulations and the instructions given to high-ranking officials were included. In this section, the physical measures taken for security in Anatolian architecture are also mentioned, and the information about the walls and gates that ensure the security of a city is tried to be explained within the framework of the subject based on archaeological data.

Keywords: • Security • Murder and Blood Money (*dāmum*) • Banditry • Theft

• Bilateral Treaties

KAYNAKÇA

- AKURGAL E., *Anadolu Kültür Tarihi*, TÜBİTAK Yayını, Ankara, 2000.
- AKYÜZ F., “Asur Belgelerinde Kan Parası”, *Belleten*, C. 84, S. 301, Ankara, 2020, s. 887-905.
- ALBAYRAK İ., “Eski Asurca Metinlerde Geçen *Sukkurtum*: Ticarî Kısıtlama Meselesi”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 100. Yaşında*, C. 1, Ankara, 2021, s. 167-174.
- ALBAYRAK İ., “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu’da Yaşanan Siyasi ve Sosyal Olayların Yerel Krallıklar Arası İlişkiler ve Ticari Hayata Etkileri”, *E. Ü. Kapadokya Araştırma Merkezi Yayınları*, Nevşehir, 2007, s. 37-47.
- ALBAYRAK İ., “Kültepe Tabletleri Işığında Eski Anadolu’da Ticaret ve Yol Güvenliği”, *II. Uluslararası Anadolu Uygarlıkları Sempozyumu-Yollar ve Köprüler*, Çorum, 2017, s. 1-11.
- ALBAYRAK İ., “Eski Asurca Kaynaklara Göre Asur-Anadolu İlişkilerinde Hahhum Krallığının Önemi”, *ArAn 12/2*, Ankara, 2018, s. 1-11.
- ALBAYRAK İ., “Uşur-ša-İstar’ın Arşivinden Bakır Ticareti İle İlgili Bir Mektup”, *Studies in Honour of Ahmet Ünal Armağanı*, 2016, s. 25-33.
- ALBAYRAK İ., “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Asurlu Tüccarlar ile Yerli Halk Arasındaki İlişkiler”, *III Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu*, EÜ KYTAM, No. 4, Kayseri, 2000, s. 39-41.
- ALBAYRAK İ., “A *ruba’um* Letter Sent To *Kārum-Kaneš*”, *Old Assyrian Studies in Memorial of Paul Garelli* (OAAS 4), Belçika, 2008, s. 111-115.

- ALBAYRAK İ.-EROL H., (Ankara) *Kültepe Tabletleri IX-a, vol. I: Buzutaya ve Lipit-İstar Arşivleri, 1950 Yılı Tabletlerinden (Kt. c/k) Seçilmiş Metinler*, TTKY VI-33^{g-a}, Ankara, 2016.
- ALBAYRAK İ., (Ankara) *Kültepe Tabletleri IV (Kt. o/k)*, TTKY VI-33b (Kt. o/k), Ankara, 2006.
- ALP S., *Hitit Çağında Anadolu: Çivi Yazılı ve Hiyeroglif Yazılı Kaynaklar*, TÜBİTAK Bilim Kitapları, Ankara, 2011.
- ANDERSON A., “Death of an Old Assyrian Salesman”, *Chatreššar* 1, 2020, s. 5-34.
- ARSLANTAŞ Y., “Paleolitik ve Mezolitik (Epi-Paleolitik) Çağ’da Barınma”, *FÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 24, S. 2, Elazığ, 2014, s. 319-338.
- ATİLLA N., “Hitit Devletinde Güvenlik Algısı”, *TAD*, C. 37, S. 64, 2018, s. 161-190.
- BALKAN K., *Mama Kralı Anum Hirbi’nin Kaniş Kralı Waršama’ya Gönderdiği Mektup*, TTKY, Ankara, 2020.
- BALKAN K., *Observations on the Chronological Problems of the Kārūm Kaniš*, TTKY, Ankara, 1955.
- BALKAN K., “Cancellation of Debts in Cappadocian Tablets from Kültepe”, K. Bittel/ Ph. H. J. Houwink ten Cate/E. Reiner (ed.), *Anatolian Studies Presented to H. G. Güterbock on the Occasion of his 65th Birthday (= PIHANS)* 35, 1974, s. 29-41.
- BALKAN K., “Contributions to the Understanding of the İdiom of the Old Assyrian Merchants of Kanish”, *Orientalia* 27, vol. 36, No. 4, 1967, s. 393-415.
- BALKAN K., “Makriš and Ašiš, Component-Parts of Wagons and Ploughs Respectively, In A Cappadocian Tablet From Kültepe”, *Florilegium Anatolicum Mélanges Offerts à Emmanuel Laroche*, Paris, 1979, s. 49-58.
- BARDAKOĞLU A., “Hırsızlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17: 384-396. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

- BARJAMOVİC G., *A Historical Geography of Anatolia in the Old Assyrian Colony Period*, The Eastern Niebuhr Institute of Ancient Near Eastern Studies University of Copenhagen, Copenhagen, 2011.
- BARJAMOVİC G.- HERTEL T.- LARSEN M. T., *Ups and Downs at Kanesh-Observations on Chronology, History and Society in the Old Assyrian Period*, vol. 5, Leiden, 2012.
- BAYRAM S.-KUZUOĞLU, R., *(Ankara) Kültepe Tabletleri VII-a, Aššur-rē'ī Ailesinin Arşivi*, vol. 1: *Aššur-rē'ī'nin Kendi Metinleri*, TTKY VI-33^{e-a}, Ankara, 2015.
- BAYRAM S.-KUZUOĞLU, R., “Çivi Yazılı Kaynaklara Göre M.Ö. 2. Bin’de Aksaray”, *1. Uluslararası Aksaray Sempozyumu*, Aksaray, 2016, s. 798-812.
- BAYRAM S., “Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Vade İfadesi ve Çıkan Neticeler”, *X. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1990, s. 453-462.
- BAYRAM S., “Kültepe’den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Metinler”, *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi*, Ankara, 1998, s. 285-289.
- BAYRAM S., “Kültepe Tabletlerinde Geçen Vergiler ve Özellikleri”, *DTCFD*, C. 36, S. 1-2, 1993, Ankara, s. 1-13.
- BAYRAM S., “New and Some Rare Geographical Names In The Kültepe Texts”, *ArAn*, vol. 3, 1997, s. 41-65.
- BAYRAM S., “ina nadītim ša naruā'im”, *ArAn* 4, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 2000, s. 29-48.
- BAYRAM S., “Asurlu Tüccar Bazıya'nın Karahna'ya Sürgün Edilmesi”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 100. Yaşında*, C. 1, Ankara, 2021, s. 183-184.
- BEİTZEL B. “The Old Assyrian Caravan Road in the Mari Royal Archives”, Gordon Young (ed.), *Mari in Retrospect: Fifty Years of Mari and Mari Studies*, Winona Lake, 1992, s. 35-59.

BİLGİÇ E.-SEVER H.-GÜNBATTI C.-BAYRAM S., (Ankara) *Kültepe Tabletleri I*,

TTKY VI-33, Ankara, 1990.

BİLGİÇ E.-BAYRAM S., (Ankara) *Kültepe Tabletleri II*, TTKY VI-33, Ankara, 1995.

BİLGİÇ E., “Kapadokya Metinlerinde “Ebla”, *XI. TTKK Bildirileri*, S. 11, 1992, Ankara,
s. 181-189.

BİLGİÇ E., “Anadolu’nun İlk Yazılı Kaynakları’ndaki Yer Adları ve Yerlerinin Tayini
Üzerine İncelemeler”, *Belleten*, C. X, S. 39, 1946, s. 381-423.

BİLGİÇ E., “Three Tablets From The City Mound Of Kültepe”, *Anatolia VII*, Ankara,
1963, s.145-163.

BİLGİÇ E., “Anadolu’nun İlk Tarihi Çağının Ana Hatlarıyla Rekonstrüksiyonu”,
Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülte Dergisi, C. 6, S. 5, Ankara,
1948, s. 489-516.

BİLGİÇ E., *Kapadokya Metinlerinde Geçen Yerli Appellatifler ve Bunların Eski Anadolu
Dilleri İçerisindeki Yeri*, TTKY, Ankara, 1953.

BOTTÉRO J., “Les Habiru, les nomades et les sédentaires Nomads and Sedentary
Peoples”, Jorge Silva Castillo (ed.), *Colegio de Mexico*, s. 89-107.

BRINKER C., “The Meaning and Significance of the Old Assyrian sikkātum”,
Altoriental. Forsch., vol. 37, 2010, s. 49-62.

BRYCE, R. T. , “A Suggested Sequence of Historical Developments in Anatolia during
the Assyrian Colony Period”, *Altorientalisohe Forschungen/12*, 1985, s. 259-268.

ÇAYIR M., “Kültepe Tabletlerinde Geçen Yeni Bir Unvan, *rabi t̄ab̄atim* “Tuzcular Âmiri”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 53, 1, 2013, s. 3030-3314.

ÇAYIR M., “Kültepe’de 1970 (Kt v/k) Kazısında Bulunmuş Arşivden Üç Mektup”, *ArAn 15/1*, 2021, Ankara, s. 47-58.

ÇEÇEN S., “Kültepe Metinlerine Bulunan Yeni “Waklum” Mektupları”, *DTCFD-XXXIV S. 1/2*, Ankara, 1990, s. 35-51.

ÇEÇEN S.-GÖKÇEK G. L., “Asur Ticaret Kolonileri Dönemi Tüccarlarından Uşur-şar-İstar’ın Saray ve Kurumlar ile Yazışmalarından Bazı Örnekler”, *Cappadocia Journal of History and Social Sciences*, vol. 4, s. 189-201.

ÇEÇEN S.-GÖKÇEK G. L., “Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Anadolu’da Yerel Sarayların Tüccarların Mallarına El Koyması Durumu ve Yerel Yetkili Uşanalum”, *OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 3/2, 2021, s. 535-545.

ÇEÇEN S.-Sever H., “*Naruqqum*-Ortaklığı Hakkında Yeni Bir Belge”, *ArAn*, 2000, C. 4, S. 1, s. 167-176.

ÇEÇEN S.-HECKER K., “*ina m̄atika eblum*, Zu einem neunten Text zum Wegerecht”, M. Dierecht, O. Loretz (ed.), *Von Alten Orient zum Alten Testament-Festschrift für Wolfram Freiherrn von Soden zum 85. Geburtstag am 19. Juli. 1993*, Münster, s. 31-41.

- ÇEÇEN S.-SEVER H., “New Developments About Anatolia’s Social History According To The II. Level Documents In Kültepe”, *Bulleten*, S. 57, 1993, s. 45-46.
- ÇEÇEN S.-SEVER, H., “Kültepe’deki II. Tabaka Vesikalarına Göre Anadolu’nun Siyasî Tarihi İle İlgili Yeni Gelişmeler”, *XI. TTKB*, TTKY IX. Dizi-Sayı/11, Ankara, 1990, s. 201-209.
- ÇEÇEN S.-AKYÜZ F., “Kültepe’den Bazı Ticarî Belgeler ve Bunların Değerlendirilmesi”, *ArAn 11/20*, Ankara, 2019, s. 101-122.
- ÇEÇEN S., “Yeni Delillere Göre Kültepe’de Kan Parası”, *XXXIV. Uluslararası Assirioloji Kongresi (İstanbul, 6-10/VII/1987)*, TTKY, Ankara, 1998, s. 291-296.
- ÇEÇEN S., “Koloni Devri Anadolu’sunda, Tarihî ve Sosyal Olayların Asurlu Tüccarlar Tarafından Tarihleme Olarak Kullanılışı”, *DTCFD XXXV/1*, 1995, s. 49-59.
- ÇEÇEN S., “Yerli Kralların Mabedleri Ziyareti ve Çıkan Neticeler”, *III. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, 16-22 Eylül 1996, Ankara, s. 119-124.
- ÇEÇEN S., “Yeni Kültepe Belgelerine Göre Yerli-Asurlu Münasebetleri”, *Uluslararası I. Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Çorum, 1990b, s. 140-153.
- ÇEÇEN S., “Kültepe Belgelerine Göre Anadolu Şehir Devletlerinde Ayaklanma”, *ArAn*, C. 5, 2002, s. 65-68.
- DANGİN T., *Fr. Tablettes Cappadociennes*, Deuxieme Serie Musee de Louvre, Paris, 1928.
- DERCKSEN J. G.-DONBAZ V., “Merchants in Distress an Old Assyrian Text Mentioning habbātu”, *Jaarbericht Ex Oriente Lux*, No. 35-36, 2000, s. 103-110.

- DERCKSEN J. G., “When we met in Hattuš” Trade according to Old Assyrian texts from Alishar and Boğazköy”, Wilfred van Soldt (ed.), *Veenhof Anniversary Volume-Studies Presented to Klaas R. Veenhof on the Occasion of his Sixty-Fifth Birthday*, Leiden: Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, 2001, s. 39-66.
- DERCKSEN J. G., *Old Assyrian Institute (Most Studies 4)*, Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, 2004a.
- DERCKSEN J. G., “On the Financing of Old Assyrian Merchants”, *Trade and Finance in Ancient Mesopotamia*, MOS 1, s. 85-99.
- DERCKSEN J. G., “Adad Is King! The Sargon Text From Kültepe”, *Jaarbericht “Ex Oriente Lux”* 39, Leiden, s. 107-129.
- DERCKSEN J. G., *The Old Assyrian Copper Trade in Anatolia*, Leiden, 1996.
- DERCKSEN J. G., “Institutional And Private In The Old Assyrian Period”, *Interdependency of Institutions and Private Entrepreneurs*, (ed.) A. C. V. M. Bongenaar, Leiden, 2000, s. 135-152.
- DONBAZ V., *Keilschrifttexte In Den Antiken-Museen Zu Stambul II*, Stuttgart, 1989.
- DONBAZ V., *Cuneiform Texts in the Sadberk Hanım Museum*, Vehbi Koç Vakfı, İstanbul, 1999.
- DONBAZ V., “Publication of The Kültepe Tablets Housed in Ankara”, *Keilschriftliche Literaturen*, 1986, s. 149-153.
- DONBAZ V., “Some Remarkable Contracts of 1-B Period of Kültepe Tablets II”, *M. J. Mellink, E. Porada, T. Özgüç (ed.), Aspects of Art and Iconography, Anatolia and its Neighbors, Studies in Honor of Nimet Özgüç*, İstanbul, s. 75-98.

DONBAZ V.-VEENHOF K. R., “New Evidence for Some Old Assyrian Terms”,

Anatolica 12, 1985, s. 131-155.

EIDEM J., “An Old Assyrian Treaty From Tell-Leilan”, *Merchands, Diplomates et*

empereurs, Études sur la civilisation Mésopotamienne offertes Paul Garelli,
1991, s. 185-207.

EIDEM J., “Old Assyrian Trade In Northern Syria The Evidence From Tell-Leilan”,

Anatolia and the Jazira During The Old Assyrian Period, vol. 3, 2008, s. 31-41.

ERKUT, S., “Kültepe Metinlerinde Geçen *amūtu(m)* Üzerine”, *Bellekten*, C. LXXI-260,

Ankara, 2007, s. 1-4.

EROL H., “Kültepe Metinlerine Göre Asurlu Tüccarların Can ve Mal Güvenliği”, Mısır-

Hitit Ebedi Barış Antlaşması (Kadeş) ve Eski Önasya’da Barış, *E.Ü. Kapadokya*
Araştırma Merkezi, Kayseri, 2007, s. 135-149.

EROL H., *(Ankara) Kültepe Tabletleri XI-a, vol. I: Şu-İstar’a Âit Belgeler*, TTKY VI-

33^{1-a}, Ankara, 2018.

EROL H., “Anadolu’nun İlk Yazılı Belgelerinde Büyü ve Kehanet”, *Ankara Üniversitesi*

Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi, S. 54, 2014, s. 37-48.

EROL H., “Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Unvanlarla Geçen Şahıs İsimleri”,

Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.

EROL H., “Kültepe’den Bir Metne Göre Asur Bölgesinde Yaşanan Bir İsyân ve Anadolu’daki Diğer İsyânlarla İlgili Kayıtlar”, *ArAn*, C. 11, S. 2, Ankara, 2017, s. 23-38.

EROL H., “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Şehir Devletlerinin İdarî Yapısı”, *Ulus. Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, ICANAS*, C. 38, S. 3, 2007, s. 1305-1316.

EROL H., “Eski Asur Şehir Devletinin Ticarî Tekelleşme Politikası”, *TAD*, C. 34, S. 58, Ankara, 2015, s. 425-443.

FİSCHER F., “Boğazköy und die Chronologie der altassyrischen Handelsniederlassungen in Kappodokien”, *IM 15*, 1965, s. 1-155.

FORLANİNİ M., “The Historical Geography of Anatolia and the Transition from the kârum-Period to the Early Hittite Empire”, J.G. Dercksen (ed.) *Anatolia and the Jazira During the Old Assyrian Periods*, Leiden, 2008, s. 57-86.

GARELLİ P., *Les Assyriens en Cappadoce*, Bibliothèque archéologique et historique de l’institut français d’archéologie d’Istanbul XIX, Paris, 1963.

GARELLİ P., “Le commerce assyrien de la Cappadoce au XIXe siècle av. n.e.”, *Akkadica* 88, s. 1-17.

GARELLİ P., “Hahhum un Relais Assyrien Sur La Route Commerciale De La Cappadoce”, *XXXIV. Uluslararası Assiriyoloji Kongresi*, s. 451-456.

- GARELLI P.-KENNEDY D. A., “Seize tablettes Cappadociennes de l’Ashmolean Museum d’Oxford”, *Journal of Cuneiform Studies*, vol.14, 1960, No 1, Paris, s. 1-22.
- GARELLI P.-MICHÉL C., “Heurts avec une principauté anatolienne”, *Festschrift für Hans Hirsch zum 65. Geburtstag gewidmet von seinen Freunden, Kollegen und Schülern, Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, vol. 86, 1996, s. 277-290.
- GAVAZ S. Ö., “Hitit Kenti Zalpa’nın Yeri Üzerine”, *Anatolia* 31, 2006, s. 1-14.
- GELB, I., *Inscriptions From Alishar and Vicinity*, OIP XXVII, Chicago, 1935.
- GÖKÇEK G.-ABACI O., *Anadolu’nun Eskiçağ Tarihi*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2019.
- GÖKÇEK G., “Kültepe’den Kaçakçılıkla İlgili Yeni Bir Belge”, *ArAn*, 11/2, Ankara, 2017, s. 39-44.
- GÖKÇEK G., “The Use of Wagons (eriqqu) in Ancient Anatolia According to Texts from Kültepe”, *Zeitschrift für Assyriologie und Vorderasiatische Archäologie*, Band 96, II. Halbband, 2006, s. 185-199.
- GÖKÇEK G., “Kültepe’den *bet-wabrim/ubrim*’in Açılmasına Dâir Bir Belge”, *Cahit Günbattu’ya Armağan*, 2015, s. 113-116.
- GÖKÇEK G., “Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu’da Kervan Güzergâhları ve Taşımacılık”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2004, s. 151-164.

- GÖKÇEK G., “Çivi Yazılı Tabletlere Göre Eski Anadolu’da Vergi Uygulamaları ve Kaçakçılık (M.Ö. ±1975-1750)”, *Akademik Bakış* 1/47, C. 2, S. 4, 2009, s. 148-155.
- GÖKDEMİR G., “Türk Mitolojisinde Yemin-Ant Müessesesi”, *Milli Folklor*, S. 59, Ankara, 2003, s. 60-72.
- GÜL Ş., “Asur Ticaret Kolonileri Çağında Anadolu’nun Siyasî Yapısı”, *Systematik zur Hethitischen Bibliographie*, 1993, s. 42-49.
- GÜNBATTI C., *Kültepe-Kaniş Anadolu’da İlk Yazı, İlk Belgeler*, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2017.
- GÜNBATTI C., “Two Treaty Texts Found at Kültepe”, J. G. Dercksen (ed.) *Assyria and Beyond Studies Presented to Mogens Trolle Larsen*, Leiden, 2004, s. 249-268.
- GÜNBATTI C., “Kültepe’den Akadlı Sargon’a Âit Bir Tablet”, *ArAn*, C. 3, S. 1, Ankara, 1997, s. 131-155.
- GÜNBATTI C., *The Letter Sent To Hurmeli King Of Harsamna And The Kings Of Kaniş*, TTKY, Ankara, 2014.
- GÜNBATTI C., “More Examples Of Correspondences Between *Kārum*’s”, *ArAnI*, 1995, Ankara, s. 107-115.
- GÜNBATTI C., “The River Ordeal In Ancient Anatolia”, *K. R. Veenhof Anniversary Volume*, PIHANS 89, (ed. W.H. Van Soldt-J.G. Dercksen), Leiden, 2001, s. 151-160.

- GÜNBATTI C., “Yeniden İşlenen Bir Kültepe Tableti”, *Bellethen* 199, Ankara, 1987, s. 1-8.
- GÜNBATTI C., “Kültepe’de Bulunmuş İki Antlaşma Metni”, *Bellethen*, C. LXIX, S. 256, Ankara, 2005, s. 259-780.
- GÜNBATTI C., “Asur Ticaret Kolonileri Devrinde Anadolu Kralları ile Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkilere Işık Tutan İki Yeni Belge”, *XII. TTK Bildirileri [1994]*, Ankara, 1999a, s. 75-83.
- GÜNBATTI C., “Ankara Etnografya Müzesi’nde Bulunan Bir Kapadokya Tableti”, *Bellethen*, C. LXIII, S. 237, 1999, s. 391-392.
- GÜNBATTI C., “Kültepe Metinlerinde Geçen İki Yeni Unvan”, *X. TTK Bildirileri*, Ankara, 1990, s. 463-466.
- HECKER K., “Rechtlos in der Fremde?”, *1995 Yılı AMMK*, Ankara, 1996, s. 145-159.
- HECKER K., “Kunuk kârim şaher rabi”, *Studies Kienast*, s. 183-196.
- HECKER K., *Die Keilschrifttexte der Uninersitatsbibliothek Giessen*, Berichte und Arbeiten Aus Der Universitätsbibliothek Giessen, Giessen, 1966.
- HECKER K., “Beim Tode unseres Vaters.... Der leidige Streit ums Erbe”, *ASSYRIA AND BEYOND Studies Presented To Mogens Trolle Larsen*, Nederlands Instituut Voor Het Nabije Oosten, Leiden, 2004, s. 281-297.
- HECKER K., “Zur Herkunft der Hethitischen Keilschrift”, *Uluslararası I. Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Çorum, 1990-a, s. 53-63.
- HECKER K.- KRYSZAT G.-MATOUŠ L., *Kappodokische Keilschrifttafeln Aus Den Sammlungen der Karlsuniversitat Prag*, Praha, 1998.

- HECKER K.- KIENAST B., *Die Altassyrischen PrivaTurkunden*, Stuttgart, 1995.
- HERTEL T. M., *Old Assyrian Legal Practices, Law and Dispute In The Ancient Near East* (OAA 6 PIHANS 123), Leiden, 2013.
- HİMMETOĞLU F. M., “Antikçağda Eşkîyalık Faaliyetlerine Karşı Devlet Politikaları”, *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi*, C. 7, S. 16, s. 1043-1052.
- HİMMETOĞLU F. M., “Eskiçağ’da Dört “Eşkîya” Halk”, *Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 2020, Samsun, s. 67-82.
- IŞIK Â., “Anadolu’da Asur Ticaret Kolonileri Çağı”, *Mavi Atlas*, 8 (1) , 2020, Sivas, s. 13-18.
- PRICE I. M., “The Oath in Court Procedurein Early Babylonia and the Old Testament”, *Journal of the American Oriental Society*, vol. 49, 1929, s. 22-29.
- KIENAST B., *Die Altassyrischen Texte des Orientalieschen Seminars der Universität Heidelberg und der Sammlung Erlenmeyer-Basel*, Berlin, 1960.
- KIENAST B., “Bemerkungen zum altassyrischen Pfandrecht”, *WO* 8, s. 218-227.
- KIENAST B., “The Old Assyrian be’ulatum”, *Journal of Cuneiform Studies*, vol. 41, No.1, s. 87-95.
- KÜÇÜKBEZCİ H. G., “Asur Ticaret Kolonileri Çağında Asurlu Tüccarlar İle Anadolu Halkı Arasındaki İlişkiler”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Konya, 2011, s. 25-58.

KÜÇÜKBEZCİ H. G., M.Ö. 2. Bin Yılım İlk Çeyreğinde (Asur Ticaret Kolonileri

Çağı'nda) Orta Anadolu'nun Sosyo-Ekonomik Yapısı, *Doktora Tezi*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2010.

KRYSZAT G., "Herrscher, Herrschaft und Kulturtradition in Anatolien nach den Quellen aus den Altassyrischen handels Kolonien", *Altorientalische Forschungen* 31/1, 2004, s. 15-41.

KRYSZAT G., "Bemerkungen zu Kt 98/k 118 und den Texten aus den Grabungen des Jahres 1998 am Kültepe", Cécile Michel (ed.) *Old Assyrian Studies in Memory of Paul Garelli Old Assyrian Archives Studies 4*, Publication de l'Institut historique-archéologique néerlandais de Stamboul 112, 2008, s. 175-180.

KRYSZAT G., "İlu-šuma und der Gott aus dem Brunnen", *Vom Alten Orient zum Alten Testament, Festschrift für Wolfram Freiherr von Soden zum 85. Geburtstag am 19. Juni 1993*, *Alter Orient und Altes Testament (AOAT)* 240, Münster, 1995, s. 201-213.

KLİNE M., "The Ha-Bı-Ru-Kın or foe of Israel?", *Westminster Theological Journal*, vol. 19, 1956, s. 170-184.

KUZUOĞLU R., "Three Kültepe Texts Concerning Rebellions", *Journal of Near Eastern Studies*, 70/1, 2011, s. 25-33.

KUZUOĞLU R., "Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Anadolu Kraliçeleri", *Belleten*, C. LXXI, 2007, S. 262, s. 795-809.

KUZUOĞLU R., "Eski Anadolu'da İpotek Kavramının İlk İzleri", *Akademi Günlüğü Toplumsal Araştırmalar Dergisi* 1/1, Ankara, 2005, s. 77-87.

KUZUOĞLU R., “Eski Asurca Metinlerde Anadolu Köprüleri”, *ArAn* 12/2, 2018,

s. 113-126.

KUZUOĞLU R., “M.Ö. II. Binin İlk Çeyreğinde Anadolu’da Yaşanan İsyanlar ve İç

Huzursuzluklar”, *VII. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, C. 1, vol. 1, Ankara, 2010, s. 479-487.

KUZUOĞLU A.-KUZUOĞLU R., “Eski Asurca Metinlere Göre Tabletlerin

Kopyalarının Çıkarılması Hususu ve 1998 Arşivinin Tablet Kopyaları”,

Prof. Aliye Öztan’a Armağan, Ankara, 2017, s. 181-186.

LARSEN M. T., (Ankara) *Kültepe Tabletleri VI-a, The Archive of The Šalim-Aššur*

Family vol. 1: The First Two Generations, TTKY VI-33^{d-a}, Ankara, 2010.

LARSEN M. T., (Ankara) *Kültepe Tabletleri VI-b, The Archive of The Šalim-Aššur*

Family vol.2: Ennam-Aššur, TTKY VI-33^{d-b}, Ankara, 2013.

LARSEN M. T., (Ankara) *Kültepe Tabletleri VI-c, The Archive of The Šalim-Aššur*

Family vol. 3: Ali-Ahum, TTKY VI-33^{d-c}, Ankara, 2014.

LARSEN M. T., (Ankara) *Kültepe Tabletleri VI-d, The Archive of The Šalim-Aššur*

Family vol. 4: Text Concerning non-family Members, TTKY VI-33^{d-d}, Ankara, 2018.

LARSEN M. T., *The Old Assyrian City-State and its Colonies Mesopotamia 4*,

Akademisk Forlag, Copenhagen,1976.

- LARSEN M. T., “Caravans and Trade in Ancient Mesopotamia and Asia Minor”,
Lecture Delivered to the Society for Mesopotamian Studies, Toronto, 1982, s. 33-45.
- LARSEN M. T., “The Old Assyrian City State”, Mogens Herman Hansen (ed.), *A Comparative Study of Thirty City-State Cultures*, The Royal Danish Academy of Sciences and Letters, Copenhagen, 2000.
- LARSEN M. T., “A Revolt against Hattuša”, *JCS*, vol. 24, 1972, s. 100-101.
- LARSEN M. T., *The Aššur-nādā Archives*, Leiden, 2002.
- LARSEN M. T., *Old Assyrian Caravan Procedures*, PIHANS, 22, Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten, Leiden, 1967.
- LARSEN M. T., “Four Letters from the Walters Art Gallery, Baltimore”, (ed.) B. Hruskove G. Komoroczy, *Festschrift Lubor Matouš*, vol. 1-11, Budapest, 1978, s. 113-130.
- LARSEN M. T., “The Old Assyrian Colonies In Anatolia”, *Journal of the American Oriental Society*, vol. 94, No. 4, s. 468-475.
- LARSEN M. T., *Cuneiform Texts in the Metropolitan Museum of Art I* (ed. Ira Spar), New York, 1988.
- LARSEN M. T., “naruqu-vertäge (naruqu-contracts)”, D. O. Edzard (ed.), *Reallexikon Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie*, Berlin, s. 181-184.
- LIVERANI M., “The Fire Of Hahhum”, *OA XXVII*, 1988, s. 165-172.
- LEWY J., *Die Kültepetexte Aus Der Sammlung Frida Hahn*, Berlin-Leipzig, 1930.

LEWY J., "Hatta Hattu, Hatti, Hattuša and "Old Assyrian" Hattum", *ArOr* 18/3, 1950,
s. 366-441.

LEWY J.- Eisser G., *Die Altassyrischen Rechtsurkunden vom Kültepe*, Leipzig, 1930.

LEWY J., *Tablettes Cappadociennes*, Librairie Orientaliste Paul Geuthner 12, Paris VIe,
1936.

LEWY J., "Neša", *Journal of Cuneiform Studies*, vol. 14, 1963, s. 103-104.

LEWY J., "On Some Institutions Of The Old Assyrian Empire", *HUCA* 27, 1956, s. 1-
79.

LEWY J., "Old Assyrian Documents from Asia Minor", *AHDO*, 1938, II. cilt, s. 111-142.

LEWY H., "Notes on The Political Organization of Asia Minor at the Time of the
Old Assyrian Texts", *Orientalia*, Nova Series vol. 33, 1964, s. 181-198.

LEWY H., *Tablettes Cappadociennes, Troisième Série*, Paris, 1935-37.

MICHEL C., *Correspondance Des Marchands De Kaniš Au Début Du IIe Millénaire
Avant J.-C.*, Les Éditions Du Cerf, Paris, 2001.

MICHEL C., "Kaniš, Un Comptoir Commercial Assyrien En Anatolie", *HALUKA
Histoire Et Archéologie Du Monde Hitite*, 1998, s. 4-7.

MICHEL C., "The *perdum*-mule, a mount for distinguished persons in Mesopotamia
during the first half of the second millennium BC", *PECUS, Man and Animal in
Antiquity Proceedings of the Conference at the Swedish Institute in Rome,
September 9-12, 2002*, (ed.) Barbro Santillo Frizell, Rome, 2004, s. 190-200.

- MICHEL C., “Les litiges commerciaux paléo-assyriens”, *Rendre la justice en Mésopotamie: Archives judiciaires du Proche-Orient ancien (IIIe-Ier millénaire avant J.-C.)*, Johannes F.(ed.), Presses Universitaires de Vincennes, 2000, s. 113-139.
- MICHEL C., “Le commerce des Assyriens en Anatolie centrale au début du IIe millénaire av. Jésus-Christ”, *Revue de l'association Méditerranées 30/31*, 2001, Paris, s. 13-33.
- MIEROOP M., “Sargon Of Agade And His Successors In Anatolia”, *SMEA 42/1*, 2000, s. 133-159.
- MILLER J. L., “Anum-Hirbi and His Kingdom”, *Altorientalische Forschungen 28*, 2001, s. 65-101.
- MÜLLER M.-MARZAHN J., “Fünf Altassyrische Texte aus dem Vorderasiatischen Museum zu Berlin”, *Assyriologica et Semitica, AOAT 252*, Münster, 2000, s. 285-309.
- NASHEF K., *Die Orts-und Gewässernamen der altassyrischen Zeit*, Wiesbaden, 1991.
- NAAMAN N., “Habiru And Hebrew: The Transfer Of A Social Term To The Literary Sphere”, *Journal of Near Eastern Studies*, vol. 45, No. 4, s. 271-288.
- ORLİN L. L., *Assyrian Colonies In Cappadocia*, Paris, 1970.
- ÖZGÜÇ T., *Kültepe Kaniš/Neša*, YKY, İstanbul, 2005.
- REYHAN E.,- Cengiz T. B., *Eskiçağ Tarihi ve Uygarlığı El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara, 2015.

REYHAN E., “Hititlerde Yol Güvenliği Üzerine Bir İnceleme: Şapinuwa Kenti Örneği”,

Arkeoloji ve Sanat, 2017, s. 35-50.

RIEMSCHEIDER K., “Prison and Punishment In Early Anatolia”, *Journal of the*

Economic and Social History Of the Orient, vol. XX, Part I, s. 114-126.

SEVER H., “Yeni Belgelerin IŞığında Koloni Çağı’nda (M.Ö. 1970-1750) Yerli Halk ile

Asurlu Tüccarlar Arasındaki İlişkiler”, *Belleten*, C. LIX, S. 224, Ankara,1995, s. 1-16.

SEVER H., “*Amütum* Madeninin Ticaretinin Yapılması Hususunda Asur Şehir

Meclisince Verilmiş Bir Ruhsatnâme”, *ArAn*, S. 3, Ankara, 1997, s. 291-299.

SEVER H., “Kültepe Metinlerine Göre “Birtum” Kelimesinin Yeni Anlamı”, *X. Türk*

Tarih Kongresi, Cilt II, Ankara, 1990, s. 467-469.

SEVER H., “Asur Ticaret Kolonileri Çağın’da (M.Ö.1970-1750) Anadolu Dışına Çıkışı

Yasaklanan Bazı Madenler”, *XII. TTK-Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. I, Ankara, 1999, s. 85-94.

SMİTH S.,*Cuneiform Texts from Cappadocian Tablets in the British Museum*, Part IV,

London, 1927.

STEPHENS F., *Old Assyrian Letters and Business Documents*, Babylonian Inscriptions

in the Collection of James B. Nies, Yale University, vol. VI, 1944.

STEİNER G., “Kültepe-Kaniş und der “Anitta Text”, *Anatolia and the Ancient Near*

East: Tahsin Özgüç’e Armağan Studies in Honor of Tahsin Özgüç (ed. Kutlu Emre), Ankara, TTK, 1989, s. 471-479.

- ŞAHİN H. A., “Wahşušana Krallığı”, *Belleten*, C. LXXII, S. 265, 2008, s. 685-706.
- ŞAHİN H. A., “Kültepe Metinlerine Göre Eski Anadolu ve Asur’da Yeminin Anlamı”,
History Studies, C. 4, Samsun, 2012, s. 413-422.
- TOPTAŞ K.-KÂHYA Ö., “Asurca ve Babilce Metinlerde Yemin”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 23/2, Ankara, 2019, s. 315-330.
- VEENHOF K. R.-EİDEM J., *Mesopotamia-The Old Assyrian Period*, Akademic Presss Fribourg Vandenhoeck&Ruprecht Göttingen, Göttingen, 2008.
- VEENHOF K. R., (Ankara) *Kültepe Tabletleri V, The Archive of Kuliya, son of Ali-Abum (Kt 92/k 188-263)*, TTKY VI-33^e, Ankara, 2010.
- VEENHOF K. R., (Ankara) *Kültepe Tabletleri VIII, The Archive of Elamma, son of İddin-Su'en, and his Family (Kt 91/k 285-568 and Kt 92/k 94-187)*, TTKY VI-33^f, Ankara, 2017.
- VEENHOF K. R., *Aspects of Old Assyrian Trade and Its Terminology*, Leiden, 1972.
- VEENHOF K. R., “Old Assyrian Period”, Raymond Westbrook (ed.), *A History of Ancient Near Eastern Law*, Handbook of Oriental Studies, Section One, vol.72/I, Leiden.
- VEENHOF K. R., “Status and Offices of an Anatolian Gentleman-Two Unpublished Letters of Huharimataku from *kārum* Kaniš”, K. Emre, B. Hrouda, M.J. Mellink, N. Özgüç (ed.), *Anatolia and the Ancient Near East Studies in Honor of Tahsin Özgüç*, Ankara, 1989, s. 515-525.

- VEENHOF K. R., “Trade and Politics in Ancient Aššur, Balancing of Public, Colonial and Entrepreneurial Interest”, C. Zaccagnini (ed.), *Trade and Politics in the Ancient World*, Saggi di Storia Antica 21, Rome, s. 69-118.
- VEENHOF K. R.-EVELYN KLENGEL-BRANDT, *Altassyrische Tontafeln aus Kültepe Texte und Siegelabrollungen VS XXVI*, Berlin, 1992.
- VEENHOF K. R., “The Death and Burial of Išhtar-Lamassi in Karum Kaniš”, R. J. van der Spek (ed.), *Studies in Ancient Near Eastern World View and Society Presented to Marten Stol on the Occasion of his 65th Birthday*, Bethesda, s. 97-119.
- VEENHOF K. R., “Silver And Credit In Old Assyrian Trade”, *Trade and Finance in Ancient Mesopotamia*, MOS Studies 1, (ed.) Jan Gerrit Dercksen, Leiden, s. 55-83.
- VEENHOF K. R., “New Mesopotamian Treaties from the Early Second Millennium BC from *kārum* Kanesh and Tell Leilan (Šehna)”, *Zeitschrift für altorientalische und biblische Rechtsgeschichte*, 2013, vol. 19, Wiesbaden, s. 23-57.
- VEENHOF K. R., “The Old Assyrian Merchants and Their Relations with the Native Population of Anatolia”, *Mesopotamien und Seine Nachbarn*, H. Nissen-J. Renger (ed), Berlin, XXV Rencontre Assyriologique Internationale, 1977, s. 147-160.
- VEENHOF K. R., “Old Assyrian Traders in War and Peace”, *Krieg und Frieden im Alten Vorderasien*, Leiden, 2014, s. 837-849.

VEENHOF K. R., “Kanesh: An Assyrian Colony in Anatolia”, Jack M. Sasson (ed.),

Civilizations of the Ancient Near East 2, New York, 1995, s. 859-871.

VEENHOF K. R., “An Old Assyrian Incantation Against a Black Dog”, WZKM 86,

1996, s. 425-433.

VEENHOF K. R., “Some displaced Tablets from Kārum Kanesh (Kültepe)”,

Altorientalischen Forschungen 35-1, 2008, s. 10-27.

YİĞİT T., “Eski Anadolu’da Hapishane ve Ceza”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, S. 26,

199, s. 341-351.

WEST S., “The Habiru And The Hebrews From A Social Class To An Ethnic Group”,

DOR le DOR, Louis Katzoff (ed.), Jerusalem, s. 101-107.

WILHELM G., “Zu den hurritischen Namen der Kültepe-Tafel kt k/k 4”, *Gs Starr*,

SCCNH 8, 1996, s. 335-343.

WOLFGANG H., “Towards an Understanding of the term sikkum”, *Revue d’Assyriologie*

et d’archéologie orientale, vol. 88, 1994, s. 5-31.

Kullanılan Web Siteleri:

<https://sozluk.gov.tr/23.09.2022>.

<https://www.nisanyansozluk.com/kelime/güven-23.09.2022>.

<https://sozluk.gov.tr/22.09.2022>

EKLER

LEVHALAR LİSTESİ

HARİTALAR LİSTESİ

Harita 1: *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu Asurlular İstanbul'da* (ed. Kulakoğlu, F.& Kangal, S.), Kayseri Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2010: 170.

Harita 2: Louis Lawrence Orlin, *Assyrian Colonies In Cappadocia*, Paris, 1970: 110.

Harita 3: Gojko Barjamovic-Thomas Hertel- Mogens Trolle Larsen, *Ups and Downs at Kanesh-Observations on Chronology, History and Society in the Old Assyrian Period*, vol. 5, Leiden, 2012: 86.

Harita 4: Gojko Barjamovic-Thomas Hertel- Mogens Trolle Larsen, *Ups and Downs at Kanesh-Observations on Chronology, History and Society in the Old Assyrian Period*, vol. 5, Leiden, 2012: 87.

Harita 5: Gojko Barjamovic-Thomas Hertel- Mogens Trolle Larsen, *Ups and Downs at Kanesh-Observations on Chronology, History and Society in the Old Assyrian Period*, vol. 5, Leiden, 2012: 85.

Harita 6: Michael Roaf, *Atlaslı Büyük Uygarlıklar Ansiklopedisi 9 Mezopotamya ve Eski Yakındoğu* (çev. Zülal Kılıç), İletişim Yayınları, İstanbul, 1996: 113.

RESİMLER LİSTESİ

Resim 1: Tahsin Özgüç, *Kültepe Kaniş/Neša*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005: 48.

Resim 2: Cahit Günbattı, *The Letter Sent To Hurmeli King Of Harsamna and The Kings Of Kaniş*, TTKY V-3, Ankara, 2014:173-174.

Resim 3: Tahsin Özgüç, *Kültepe Kaniş/Neša*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005: 33.

Resim 4: Oya Topçuoğlu, Anitta Metni, *Anadolu'nun Önsözü Kültepe-Kaniş Karumu Asurlular İstanbul'da* (ed. Kulakoğlu, F.& Kangal, S.), Kayseri Büyükşehir Belediyesi, İstanbul, 2010: 26

Resim 5: Tahsin Özgüç, Kültepe Kaniş/Neša, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005: 48.

Resim 6: Thomas Hertel, Old Assyrian Legal Practices, Law and Dispute In The Ancient Near East (OAA 6 PIHANS 123), Leiden, 2013:20.

Resim 7: Salih Çeçen-Lütfi Gürkan Gökçek, “Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Anadolu’da Yerel Sarayların Tüccarların Mallarına El Koyması Durumu ve Yerel Yetkili Uşanalum”, OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi, 3/2, 2021:545.

Resim 8: Salih Çeçen-Lütfi Gürkan Gökçek, “Asur Ticaret Kolonileri Çağı’nda Anadolu’da Yerel Sarayların, Tüccarların Mallarına El Koyması Durumu ve Yerel Yetkili Uşanalum”, OANNES-Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi, 3/2, 2021:544.

Resim 9: Cahit Günbattı, Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2012:156.

Resim 10: Cahit Günbattı, Kültepe-Kaniş Anadolu'da İlk Yazı, İlk Belgeler, Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları, Kayseri, 2012:157.

Resim 11: Tahsin Özgüç, Kültepe Kaniş/Neša, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005: 91.

Resim 12: Tahsin Özgüç, Kültepe Kaniş/Neša, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005: 92.

Resim 13: Tahsin Özgüç, Kültepe Kaniş/Neša, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005: 94.

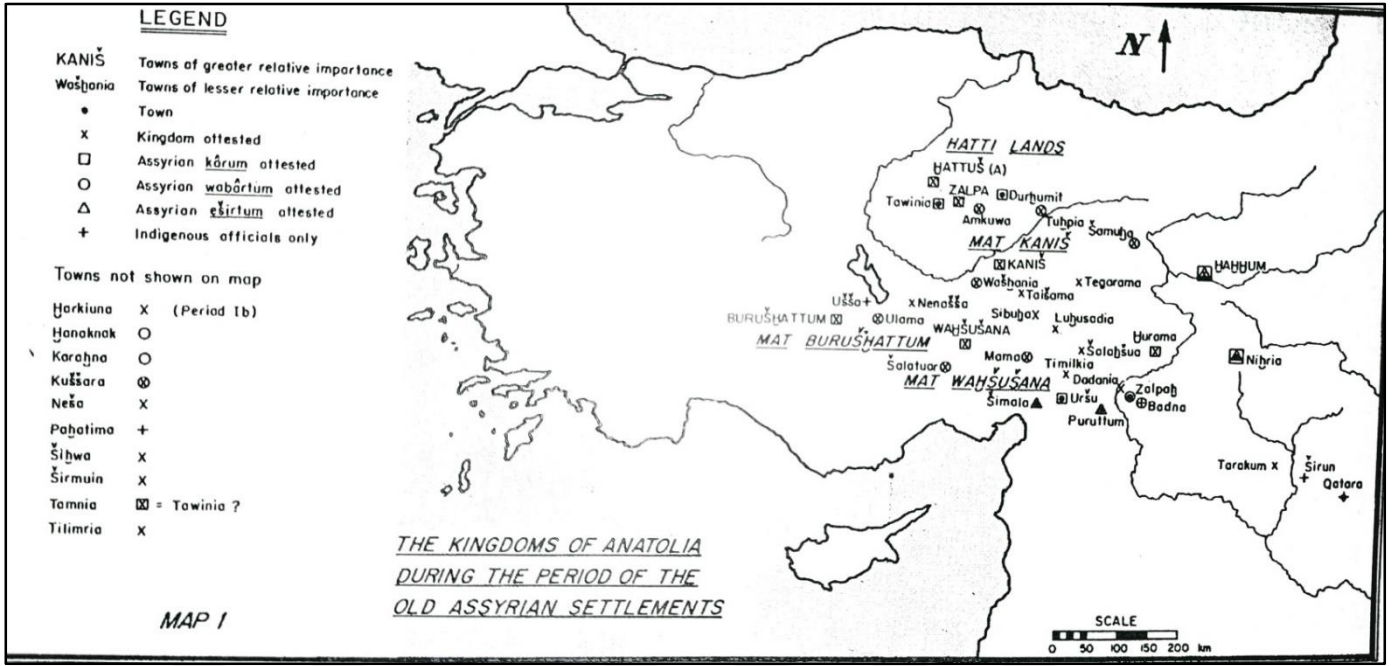
Resim 14: Tahsin Özgüç, Kültepe Kaniş/Neša, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005: 95.

Resim 13: Tahsin Özgüç, Kültepe Kaniş/Neša, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005: 95.

LEVHALAR

Harita 2: Eski Asur Dönemi Boyunca Anadolu'daki Krallık Yerleşimleri

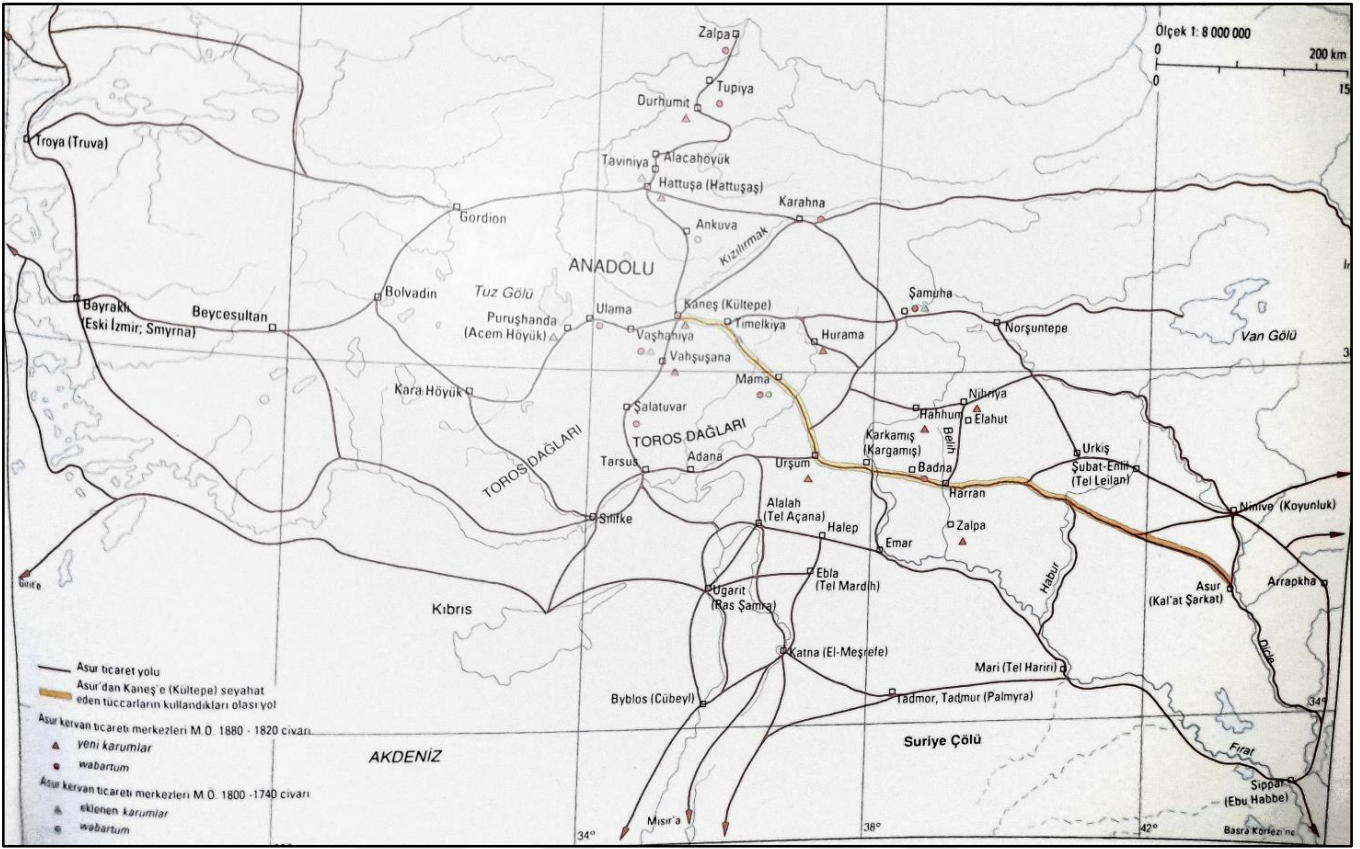
Harita 3: M.Ö. 1835-1760 yılları arasında Eski Anadolu'nun siyasi manzarası

Harita 4: M.Ö. 1750-1720 yılları arasında Eski Anadolu'nun siyasi durumu

Harita 5: M.Ö. 1890-1840 yılları arasında Eski Anadolu'nun siyasi durumu

Harita 6: Asur'dan Kaniş'e Seyahat Eden Tüccarların Kullandıkları Olası Yollar

Resim 1: II. katta büyük bir kabın içinde bulunan tabletler

Ön Yüz

Sağ Kenar

Arka Kenar

Arka Yüz

Sol Kenar

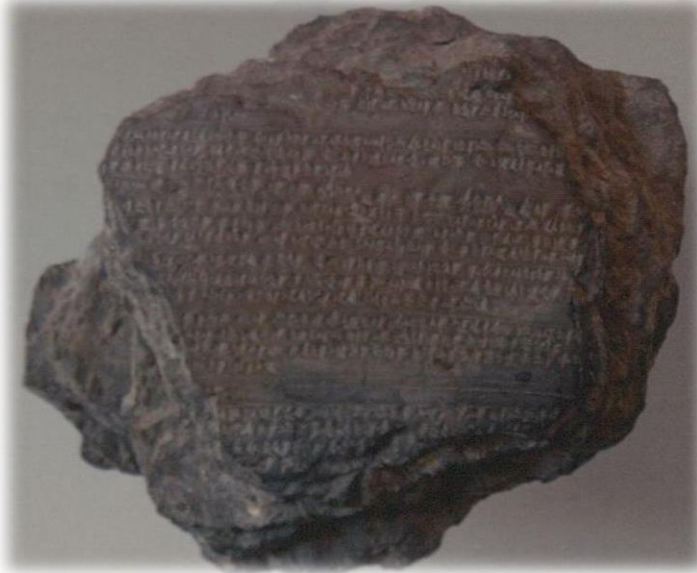
Arka Kenar

Resim 2: Harsamna Kralı Hurmeli'ye Gönderilen Kt 01/k 217 Envanter Numaralı

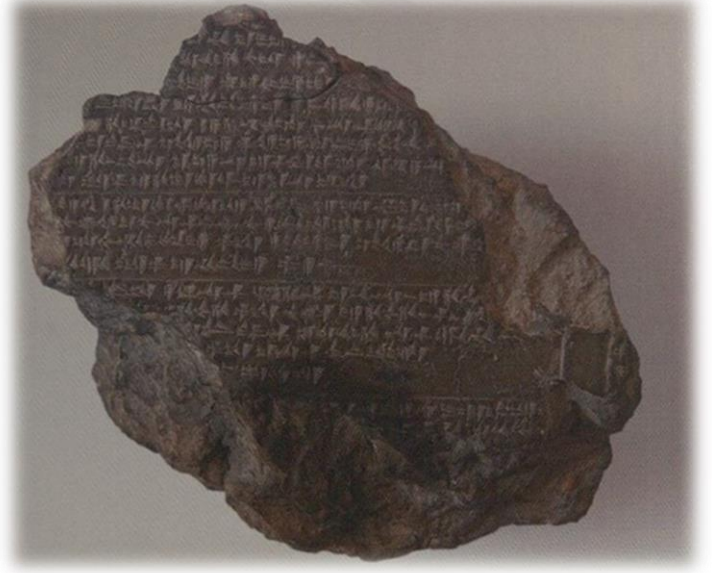
Mektup

Resim 3: Mama Kralı Anum-Hirbi tarafından Kaniš Kralı Waršama'ya Yazılan Mektup

Ön Yüz

Arka Yüz

Resim 4: Boğazköy'de Bulunan Anitta Metni

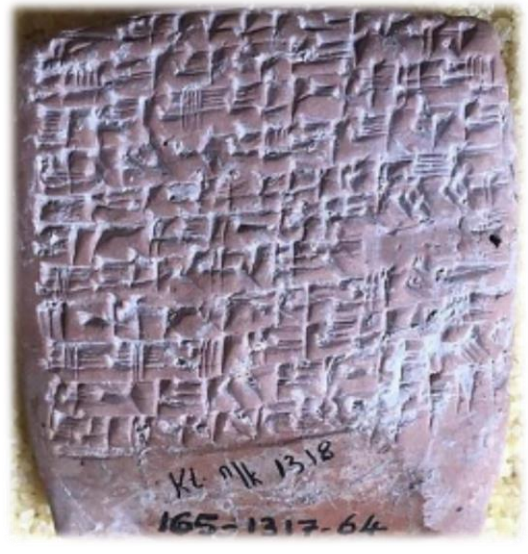

Resim 5: II. katta bulunan tabletler

Resim 6: Eski Asur Döneminde Bölgelerarası Ticarî Ağ

Ön Yüz

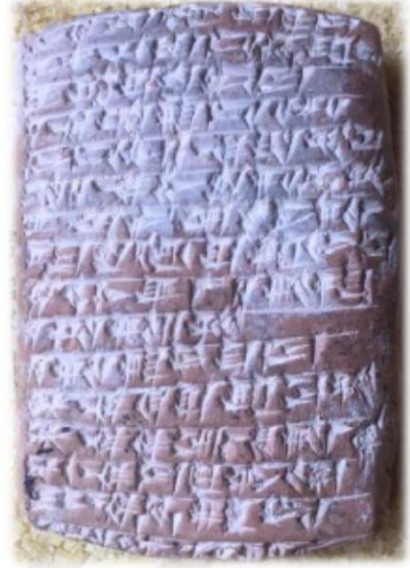

Arka Yüz

Resim 7: Kt n/k 1318 Envanter Numaralı Tablet

Ön Yüz

Arka Yüz

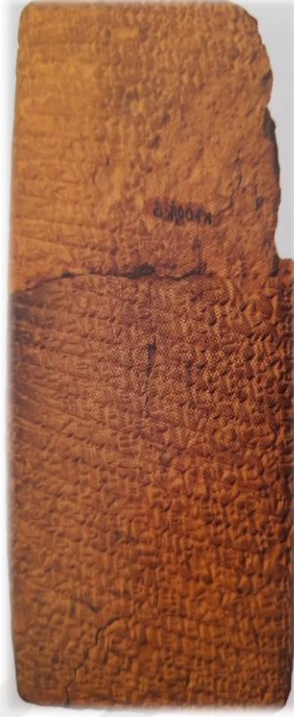

Sol Kenar

Resim 8: Kt n/k 1490 Numaralı Tablet

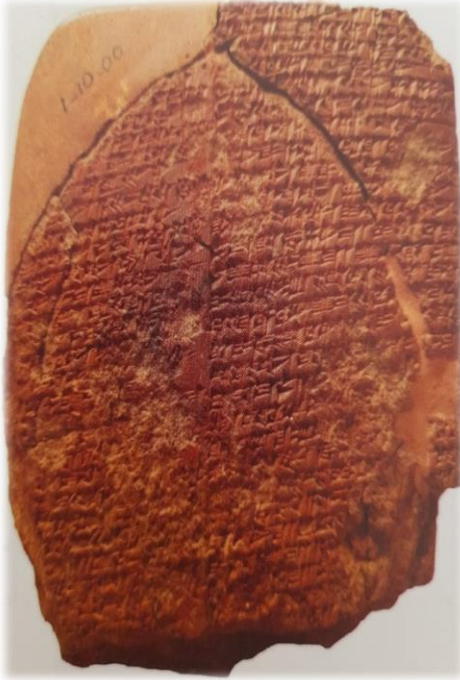

Ön Yüz

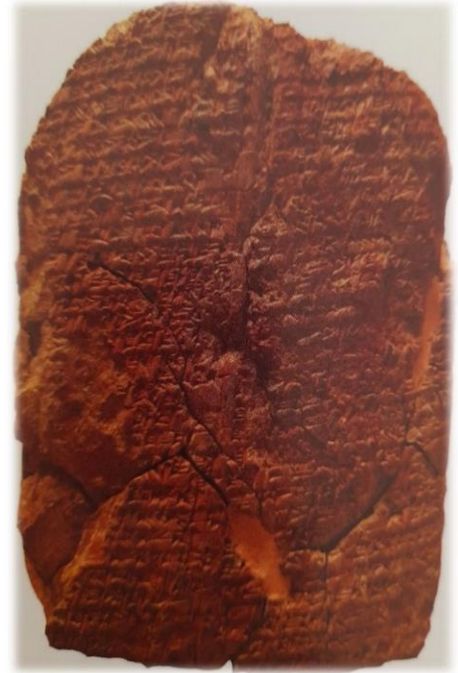

Arka Yüz

Resim 9: Kaniş Şehri ile Asur Şehri Arasında Yapılan Antlaşma Metni

Ön Yüz

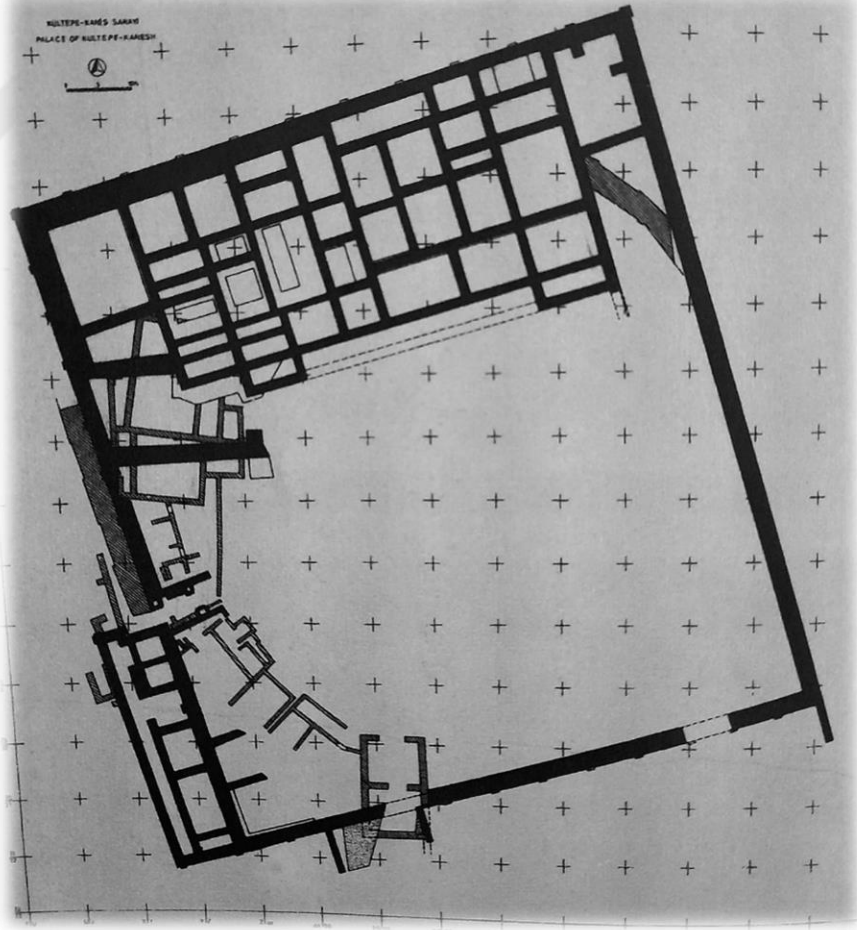

Arka Yüz

Resim 10: Hahhum Şehri ile Asur Şehri Arasında Yapılan Antlaşma Metni

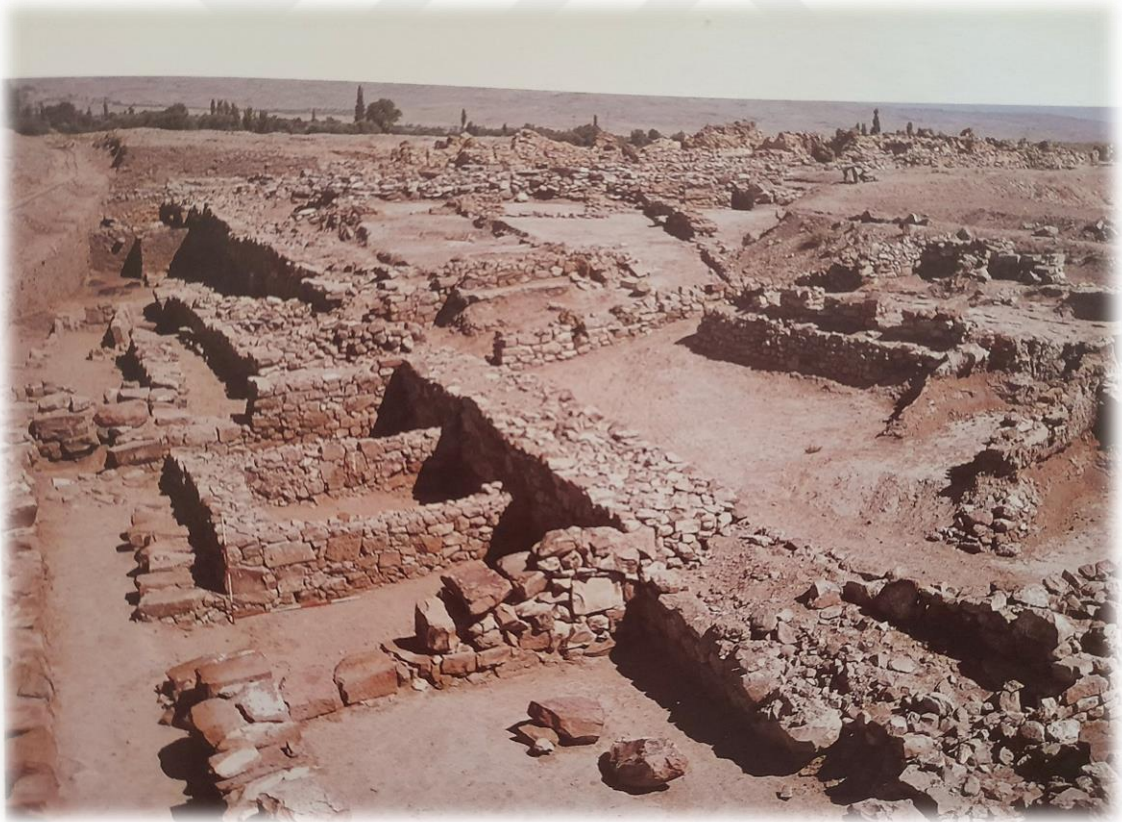
Resim 11: Kaniş höyüğünün havadan görüntüsü

Resim 12: Sitadelde yer alan geç ve altındaki erken sarayın şeması

Resim 13: Geç Sarayın Kuzey Yönünden Görünüşü

Resim 14: Geç Sarayın Güneybatı Yönünden Görünüşü

Resim 15:Geç Sarayın Kuzeydoğu Yönünden Görünüşü